

HET GEESTELIJK LEVEN BIJ CALVIJN

"De onbekende Calvijn"

Door Ds. J. VAN DER HAAR

N.V. DRUKKERIJ-UITGEVERIJ 'DE BANIER
UTRECHT. 1960
STICHTING DE GIHON

HET GEESTELIJK LEVEN BIJ CALVIJN

"De onbekende Calvijn"

door

Ds. J. VAN DER HAAR

**N.V. DRUKKERIJ-UITGEVERIJ 'DE BANIER
UTRECHT. 1960**

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2019**

HET GEESTELIJK LEVEN BIJ CALVIJN

"De onbekende Calvijn"

door

Ds. J. VAN DER HAAR

N.V. DRUKKERIJ-UITGEVERIJ 'DE BANIER

UTRECHT. 1960

STICHTING DE GIHONBRON

MIDDELBURG

2019

2

INLEIDEND DEEL

HET GEESTELIJKE LEVEN BIJ CALVIJN

1. Een gedenkwaardig jaar 7
2. De sleutel tot de geheime kamer 11
3. Calvijn vóór zijn bekering 16
4. Calvijns bekering 19
5. Aanleiding tot het schrijven van de Institutie

23

6. Calvijns eerste verblijf te Genève 25

7. Oponthoud te Straatsburg 27

8. Calvin in het strijdperk 29

Hoofddeel

HET GEESTELIJKE LEVEN VOLGENS CALVIJN

9. Calvijns geloofsrealisme 37

10. Nauwelijks één op de tien

38

11. Nauwelijks één op de honderd 39

12. Zeer weinigen, weinigen, en.... het grootste deel 40

13. Calvijns opvatting van de ziel 42

14. Calvin over de menselijke aandoeningen

47

15. Hoe wij de stof bewerkt hebben 50

16. Hoe Calvin het geestelijke leven ziet 51

Boek I DE GOD EN VADER VAN JEZUS CHRISTUS

Hoofdstuk I: De verkiezende God

17. De ware godgeleerde

59

18. De "leer" van Gods Woord

63

19. Hoe gedraagt God Zich jegens Zijn verkorenen?

68

20. Op Gods leerschool

69

21. Gods openbaring als de God des verbonds

71

Hoofdstuk II: De majesteitelijke Rechter

22. Gods hand

77

23. Voor Gods aangezicht 80

24. De toornende God

82

25. God als Rechter 85

26. Gods vierschaar 88

27. God is het, Die rechtvaardig maakt

90

Hoofdstuk III: De genadige Vader

28. De "Open Deur" 93

29. Gods Vaderschap 93

30. Van gemeenzame omgang

95

31. De nabije God

96

32. De liefderijke God

97

33. De brief uit de hemel (Gods beloften) 99

3

34. Calvijns beperkingsleer 106

35. Calvijns versterkingsleer 108

36. Gods eigen werk 110

37. De ware godsvrucht

112

Boek 2 CHRISTUS MET ZIJN KERK

Hoofdstuk IV: Christus in Zijn ambten

38. Christus, de Middelaar 125

39. De Bruidegom van Zijn kerk

126

40. Mystieke unie niet Christus

127

41. De hoogste Profeet

128

42. De barmhartige, enige Hogepriester 129

43. De almachtige, eeuwige Koning 131

Hoofdstuk V: Genade is op Zijn lippen uitgestort

44. Typische woorden van Calvijn 134

45. Alles is genade 135

46. Kenschetsing der genade 136

- 47. Gevoelige, ervaarbare genade 137
- 48. Het bijzondere van Gods genade
138
- 49. De genade des Geestes 139
- 50. Menigerlei genade 140
- 51. Zekerheid inzake de genade
143
- 52. Verborggen genade
143
- 53. Gods genade verdwijnt nooit
144
- 54. De blijken van Gods genade 145
- 55. De openbaring der genade
146
- 56. Is er plaats voor genade? 148
- 57. Werkzaamheden met betrekking tot Gods genade 149
- 58. Wederzijdse samenklank 150
- 59. Rust en vrede 151
- 60. Het geslachte hart 153

Hoofdstuk VI: De werkplaats van Gods genade

- 61. Wat de kerk eigenlijk is 155
- 62. Haar kenmerkende eigenschappen
155
- 63. Voorrechten van Christus' kerk 157
- 64. Taak en functie der kerk 157

65. Verval en herstel van Christus' kerk

159

BOEK 3 DE HEILIGE GEEST AAN HET WERK

66. Het gemengd karakter der kerk

67. De dienst van God in de kerk

68. In geest en in waarheid!

69. De offerande des lofs

70. De "slaafse" dienst

71. De geveinsde onderwerping

72. De plaats der verworpenen

4

73. Het dragen van Christus' kruis (Aanhangsel.)

Hoofdstuk VII: De Levendmaker

74. De Heilige Geest en Zijn werk

75. De gaven des Geestes

76. De verlichting des Geestes

77. Levensvernieuwing

78. Het deel krijgen aan Gods werk

79. Uitwendig - innerlijk

80. Onderscheidende prediking

81. Wat met het geloof samenhangt

82. Het geloof volgens Calvijn

83. De zekerheid van het geloof

84. De werkzaamheden van het geloof

85. De "oefeningen" van het geloof

86. Geloof en bevinding

87. De vruchten van het geloof

Hoofdstuk VIII: De Heiligmaker

88. De Geest der gebeden 2;17

89. De krijgsdienst 219

90. Vooruitgang, en toch

9 222

91. Beproevingen en verzoeken 224

92. God vernedert en kastijdt 226

93. Twijfel 'en wanhoop

229

94. Wat stelt Calvin hier tegenover? 2,30

95. De waarde der bevinding

231

Hoofdstuk IX: Zalig in hope

96. Het leven der hoop

235

97. De overdenking van de toekomst

237

98. Het deel der goddelozen

239

99. De erfenis der vromen 240

100. Heerlijkheid en eer aan de Drieënige!

242

101. Het eeuwige Hallelujah!

243

Register van namen 249

Overzicht van de uit Calvijns Psalmencommentaar aangehaalde plaatsen 253

5

Ter inleiding, bij de tweede druk

Het is op verzoek van de redactie van het "Gereformeerd Weekblad", uitgave van de heer J. Bout te Huizen (N.H.), dat ik, als medewerker aan genoemd blad, in het Kerstnummer 1959 het hier volgende neerschreef.

Nu de tweede druk van dit boek intussen nodig bleek, dacht het me goed, dit artikel als introductie op het geheel de lezer niet te onthouden.

Niemand zie er dus een blijk van ongeoorloofde zelfreclame in, wanneer ik enkele dingen hier naar voren breng, die mij geleid hebben tot dit werk, of .bij het schrijven er van ten eerste hebben getroffen. Het is: niet zo, dat ik pas de laatste jaren me voor het eerst in de werken van Johannes Calvijn ben gaan verdiepen.

Voor al in de Institutie, zowel in de oorspronkelijk-Latijnse uitgave, als in de Duitse vertaling van Otto Weber heb ik me de jaren door verdiept. Ja, reeds tijdens mijn Utrechtse studietijd, ben ik in mijn pension op een gelukkige wijze - de providentie van de Almachtige' merk ik hierin op! - in aanraking gebracht met een complete uitgave van Calvijns commentaren op nagenoeg het gehele Nieuwe Testament (editie A. Tholuck). Vele uren heb ik aan diens gefundeerde en s:dhrituurlijke uitéénzettingen besteed, en als vrucht daarvan in het "Gereformeerd Weekblad", destijds onder redactie van Dr. H. Visscher en Ds. I. Kievit - zij het onder een schuilnaam - een artikel geschreven over: "De (inwendige) roeping bij Calvijn".

Mijn Waddinxveense tijd, van mei 1951 tot oktober 1958, waarin ik onder meer vier jaar praktisch alleen stond voor 'de geestelijke verzorging van een steeds meer uitbreidende' gemeente, van plus minus vijfduizend zielen, liet mij niet veel tijd voor studie. Toch trachtte ik mijn Calvijn-verzameling zo mogelijk en zog nodig aan te vullen. Van geen rondreizend antiquair kocht ik op zekere dag, zomer 1959, de Psalmencommentaar van Calvijn.

Eenmaal in het rustige Sint Maartensdijk, op het eiland Tholen gekorven, besloot ik minstens elke dag één Psalm in die verklaring van Calvijn, te bestuderen. Intussen klom mijn belangstelling er voor in zulk een mate, dat ik zo mogelijk elke dag een vijftig-, zelfs een honderdtal bladzijden er in placht te lezen. Hetgeen mij trof, streepde ik aan, ja, al gauw vormden zich bepaalde groepen van woorden en zaken, die ik aan die kant aangaf, zodat ik het geheel gemakkelijk kon overzien. Mij ging een wereld van ongedachte schoonheid open: het geestelijke' leven van en volgens Calvijn. Geen wonder, dat ik me soms als een ontdekkingsreiziger gevoelde.

Al gauw bemerkte ik, dat de vertaling van wijlen Ds. Boer Knottnerus niet geheel betrouwbaar mocht heten. Om iets te kunnen publiceren - waartoe het plan in mij rijpte - leek het me een gebiedende eis, één en ander in die grondtaal, het Latijn, na te speuren. Daartoe verkreeg ik de zware foliant van de Schippers-editie, mij bereidwillig voor enkele maanden afgestaan door de Universiteits Bibliotheek 'te Utrecht; waarvoor ook hierbij nog mijn erkentelijkheid uitgesproken! Met dagstudie kon ik nu niet meer volstaan. Halve nachten offerde ik, om al die mij treffende uitspraken van Calvijn inde Latijnse uitgave te hervinden, en in een aantal dikke cahiers over te schrijven. Als in een

grootse kathedraal tekenden zich allengs duidelijker en scherper de grondlijnen van Calvijns "geestelijk leven" voor mijn

'geboeide ogen af. De Voorrede van Calvin op zijn Psalmenuitleg schreef ik geheel over, en hierin, aan het slot er van, werd me de sleutel, om een nieuwe visie op Calvin te schenken, namelijk dat hij op indirecte, niet-rechtstreekse wijze in deze verklaring zijn eigen innerlijke leven, zijn geestelijke strijd en ervaringen blootlegt.

Aanvankelijk wilde ik mijn boek dan ook noemen: De 'onbekende Calvin.

6

Immers, geraadpleegde studiën als van Erwin Mülhaupt, Fr. Büsser, W. Krusche en velen meer, versterkten, mij in de indruk, dat hier den geheel terrein braak is blijven liggen. Ook Prof. Dr. S. van der Linde is in zijn proefschrift hieraan nagenoeg geheel voorbijgegaan, al eert hij Calvin terecht, als de theoloog van de Heilige Geest.

Mijn eerste winter, in Sint Maartensdijk doorgebracht, zal mij steeds onvergetelijk blijven vanwege 'deze fascinerende ontdekking, -die in een soort extase, oversloeg onder het ordenen en te boekstellen, van hetgeen ik bij mijn nauwgezette 'onderzoek

,duidelijk werd. Ik kwam tot de gevolgtrekking, dat Calvin een door en door bevindelijk godgeleerde mag en moet heten. Het is achteraf jammer te noemen, dat ik, aan een bepaalde omvang bij het schrijven gebonden, niet nog hier en daar uitvoeriger op sommige punten heb kunnen ingaan.

Het kwam mij noodzakelijk voor, aan een te schrijven boek naar aanleiding van Calvijns Psalmencommentaar een beknopte bespreking van zijn levensgang te doen voorafgaan. En voorts heb ik er tegen gewaakt, om bij de beschrijving van Calvijns bevindelijke leven hem niet tot een "subjectivist" te verlagen, maar heb ik zijn religieuze kennis geordend naar het werken Gods, van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Ten overvloede deel ik nog mee, dat, hoewel ik gepoogd heb mijn, studie aan de 'eisen dier theologische wetenschap te doen beantwoorden, ik toch allereerst aan 'gemeenteleden, die geen vaktheologie, kennen, als a.s. lezers, heb gedacht. Alle "vreemde" woorden en vaktermen. heb ik daarom zoveel mogelijk geweerd.

Wie de uitvoerige kleurenprospectus, van mijn boek aandachtig, bekeken heeft, kan daaruit opmaken, hoe ik Calvin als het ware van stap tot stap ben gaan volgen, hoewel daaraan een diep-ingrijpende ordening van zijn 'gedachten en uiteenzettingen moest voorafgaan. Het is mij niet mogelijk uit te spreken, met hoeveel innerlijke vreugde en geestelijke blijdschap ik dit schijnbaar door een afmattende werk heb mogen volvoeren. Dit behoort 'tot de eigen binnenkamer van die schrijver. Wat Calvin schreef, is alles levend en bezielend, doortintelend door Gods Geest, en dat in zo strikt mogelijke 'binding aan 'Gods Woord.

Het is aan die recensist en lezers, uit te maken waar mijn boek - om zo te zeggen -

bepaalde hoogtepunten bereikt. Voor mij persoonlijk lagen die aan het slot van Boek I, en vooral in Boek III, maar ook bij de bespreking van Calvijns genadeleer, midden in Boek II.

Het verging mij als Dr. N. J. Hommes, die mij naar aanleiding van een gelukwens mijnerzijds met zijn eind 1959 verschenen studie "Misère en grootheid van Calvijn"

schreef: Calvijn is een levend mens voor mij geworden. Inderdaad, in zijn leer klopt, evenals bij Maarten Luther, het hart der Reformatie.

Volledigheidshalve deel ik nog mede" dat Dr. E. Mülhaupt in zijn jongste publikatie over Calvijn - "Deer Psalter auf der Kanzel Calvins", 1959 - er blijk van geeft, de

"sleutel" tot de tot dusverre geheime schatkamer van Calvijns geestelijke leven óók te hebben gevonden, alhoewel hij deze, sleutel nog niet heeft gehanteerd.

De meeste godgeleerden delen Calvijn gaarne in bij de "voorwerpelijke"

Schrifttheologen. Mij bleek steeds- meer, hoe Calvijn terecht de geestelijke vader en leidsman mag heten van de mannen der "Nadere Reformatie", dus van onze beste

"oude schrijvers" uit de 17e en 18e eeuw.

Calvijn schreef om te "stichten". Ikzelf heb mógen bestuderen, hetgeen Calvijn heeft gedolven uit de Psalmen, ik mag wel zeggen: biddend en worstelend om te verstaan wat ik met de lichamelijke ogen las, en daarom wijs ik alle eer van mij af, in zoverre

7

ik een kleine bijdrage heb mogen bieden, tot beter en juister verstaan van bedoeling en werk van deze grote in Gods Koninkrijk: "het geslachte hart bied ik Gade ten offer aan". Inde navolging Christi., was het ook Calvijns spijze, te doen de wil des Vaders.

Hij, de schijnbaar strakke, onbewogen godgeleerde van het "huiveringwekkende besluit" (namelijk van verkiezing en verwerping) spreekt in de zoetste tonen van !die almachtige, goedertieren en liefderijke Vader van Jezus Christus, aan Wiens boezem ook hij zowel op zijn diepte- als hoogtepunten

zijn sterke, gelovige en toch ook zo intens-zwakke en zondige hart mocht uitschreien.

Tenslotte nog een verzoek: dit boek is er niet, om uw kennis vaan die Psalmen .als zodanig te verrijken (al zou dit natuurlijk wel mogelijk zijn; maar zo is het van mijn kant niet bedoeld; men leze dan bijv. Calvijns commentaar zelf). De verwijzingen naar Psalm 1 tot yen met 150 achter een Calvijn-citaat betekent louter: 'ziet u na, wat Calvijn op ,déze genoemde psalm en dit genoemde vers schrijft. Zo kunnen er veel

"misverstanden", waarvoor een architect uit R. !bij !liet lezen van dit boek beducht was, worden voorkomen.

Moge ook deze tweede druk een gunstig onthaal vinden; en dat het ook u bij, het lezen, zoals mij bij het studeren ren schrijven ... nope tot het: Soli Deo Gloria.

Adventtijd, 1959

J. VAN DER HAAR

8

INLEIDEND DEEL

1. Een gedenkwaardig jaar
2. De sleutel tot de geheime kamer (Calvijns Psalmencommentaar) 3. Calvijn vóór zijn bekering
4. Calvijns bekering (Het gevolg daarvan)
5. Aanleiding tot het schrijven van de "Institutie"
6. Calvijns eerste verblijf te Genève
7. Oponthoud te Straatsburg
8. Calvijn in het strijdperk

1. EEN GEDENKWAARDIG JAAR

Vergeet nooit één van Gods weldadigheden; vergeet ze niet, het is God, Die ze u bewees!

Indien wij ons rechtgeaarde kinderen van de Kerkhervorming in de 16e eeuw mogen weten, willen wij óók in onze tijd, en juist vóór onze dagen - ondanks alle tegenspraak

- spreken van de zeg en in die Hervorming aan ons geschonken! Wij moeten nimmer vergeten welk een onwaardeerbare weldaad ons daarin is gegeven, dat mannen als Maarten Luther en Johannes Calvijn en nog vele, véle anderen, het Evangelie van vrije genade hebben her-ontdekt, en van onder het stof der "donkere" Middeleeuwen 1) hebben tevoorschijn gebracht. Wij spreken hier inmiddels van Gods weldadigheden, ons in de Kerkhervorming jegens de volken van Europa en ver daarbuiten betoond. Want wij mogen geen voet geven aan de gedachte, als zouden Luther en Calvijn, Zwingli en Melanchthon enz. deze zaak uit éigen kracht hebben ondernomen. Immers zo ja, dan zou er niets van zijn overgeblevene); althans, dan zou het niet - hetgeen nu wél het geval is! - hebben kunnen strekken tot roem en prijs van Gods onverdiende genade.

De HEERE Zelf, Die genadige Verbonds-Jehova, heeft deze mannen verwekt, als instrumenten in Zijn almachtige genade 'hand, en Hij heeft ze, ondanks hen zelf, en veelal tégen hun eigen wil en begeerten in, ingezet tot bewaring en instandhouding van Zijn w a a r h e i d te midden van een aan leugenleer prijsgegeven mensheid. De Kerkhervorming komt zo voor ons te staan in het licht van Gods vrije ontferming. Het was toen voor Hem, de Koning der kerk, de tijd om op te staan, en Zich over Zijn ellendig Sion te ontfermen 3).

En nu roept de Koning der kerk er ons toe op 4), om te gedenken: "Gedenkt uwer voorgangers, die u het Woord Gods gesproken hebben; (en) volgt hun geloof na, aanschouwende de uitkomst hunner wandeling".

Door dit woord worden we dus vermaand, aan onze voorgangers te gedenken, niet omdat zij, op-zich-zelf aangemerkt, zulke belangrijke en aanzienlijke mensen zouden zijn geweest, maar omdat zij ons het Woord van God hebben verkondigd, en daarbij zelf hebben belééfd, wat zij anderen hebben gepredikt, zodat wij tevens hebben te letten op hun geloof, en op de uitkomst van hun wandeling.

Een gedenkwaardig j a a r, dit jaar onzes Heeren 1959.

Want het herinnert aan Calvijns geboortejaar.

Op 10 juli 1509 aanschouwde Jean Calvin het levenslicht in het stadje Noyon, gelegen halverwege de Belgische grens en de Franse hoofdstad, Parijs 5). Hij is dus van geboorte een Fransman. Onder de naam "ille Gallicus", die Fransman, staat hij dan ook in zijn eerste tijd bij de Raad van Genève bekend 6).

Straks willen we nog nader in korte trekken Calvijs leven schetsen, mede met het oog op het onderwerp van dit gedenkboek.

Ik meende er goed aan te doen, dit boek in tweeën te doen uiteenvallen: A. Het geestelijke leven bij Calvijn.

B. Het geestelijke leven volgens Calvijn.

Allerwege zal men zich in dit Calvijn-gedenkjaar opmaken, om de grote Reformator van Genève in zijn betekenis voor toen en nu voor te stellen. Als ondertitel aan dit boek heb ik niet maar bedacht, maar uit de mij ter beschikking gekomen gegevens gevonden: "De bekende Calvijn".

Deze ondertitel betreft niet zo zeer het Inleidende Deel (door mij A genoemd). Want de levensdata van Calvijn zijn algemeen en genoegzaam bekend. Er is veel over hem, met name ook over zijn leven en zijn werk in Genève geschreven. Ook in de laatste jaren. Dankbaar herinner ik aan werken, als van Dr. L. Praamsma en Dr. W. F. Dankbaar⁷⁾ In deze en in andere tevoren reeds verschenen biografieën⁸⁾, kan men uitnemend terecht, om hetgeen men in dit boek mist, aldaar, bij wijze van aanvulling, vermeld te vinden. Bedoeling en opzet van dit werk zijn nu eenmaal een andere dan van louter geschiedkundige aard. Mij staat iets anders voor ogen. Naar mijn bescheiden mening is er nog steeds een aanzienlijke leemte in het onderzoek van Calvijs leven en zijn theologische opvattingen.

Dit is tot op zekere hoogte te verklaren.

Calvijn was immers niet, gelijk Maarten Luther, "Doctor in de Heilige Schrift" ⁹⁾.

Neen, Calvijn was gepromoveerd in de rechtenstudien, en niet in de godgeleerdheid.

Dat neemt niet weg, dat heel zijn leven, en daarbij zijn zeer omvangrijk werk ¹⁰⁾ er van getuigen, dat hij een echte theoloog, een door God Zelf geleerde en onderwezene in Zijn Koninkrijk mag heten ¹¹⁾.

Calvijs kennis van de Bijbel was een geheiligde kennis. Geheiligd namelijk aan zijn hart en leven, door de werking van God de Heilige Geest. We zouden het ook een bevindelijke kennis kunnen en willen noemen.

Toch staat de bevinding niet vooraan, in hetgeen hij ons heeft nagelaten, maar als prediker op de kansel, als docent voor de studenten en als uitlegger der Schriftent'

heeft hij geput uit de enige bron voor dat alles: de Heilige Schrift. Calvijn is bij uitstek: Schrifttheoloog geweest. Hij mag zelfs één van de meest getrouwe en begenadigde Schrifttheologen genoemd worden.

Want dáár, in de Heilige Schrift, spreekt tot hem de Heere God: de Vader, de Zoon en de Heilige 'Geest. Anders gezegd: de Vader, i n de Zoon, dóár de Geest.

Val dus de Bijbel, en daarmee de "leer" (= doctrina, een zeer geliefde uitdrukking van de Hervormer) niet aan, want dan slaat de hond aan het blaffen.

Zo is Calvin vervuld van de eer Gods 12).

Waar nu die Heilige Schrift zo onuitputtelijk rijk mag zijn, daar er het éne Evangelie van Gods genade van Genesis 1 - Openbaring 22 op zo veelvuldige wijze in wordt verheerlijkt, daarom is ook Calvijns religieuze gedachtenwereld zo rijk, levendig en verscheiden. Ja, zo wordt het ons welhaast onmogelijk het geheel van Calvijns gedachtenleven onder één noemer te brengen. Dat laatste heeft men wel telkens weer geprobeerd.

Men heeft, en niet ten onrechte, Calvin genoemd 13) de man van de praedestinatatie (= voorbeschikking). Weer een ander huldigt hem als de theoloog van de Heilige Geest 14). En zo heeft de één tot het "wezen" van het Calvinisme Gods soevereiniteit 15), de ander Calvijns leer van Gods voorzienigheid gerekend. Ja, men heeft zelfs gesproken van een "complex" (= totaliteit) van aan elkaar tegengestelde leerstellingen,

10

"paradoxen" 16), zou men haast kunnen zeggen, die in Calvijns werken ons tegentreden 17).

Daar komt nog iets bij.

Zoals allerlei kerken, groepen, sekten en individuele personen het recht voor zich opeisen, de Bijbel alleen, en op zuivere wijze, te kunnen uitleggen, zo hebben ook tal van geestesstromingen de eeuwen door een beroep op Calvin gedaan. Neen, een kerk is niet naar hem genoemd. Dat zou hij trouwens zelf het laatst hebben begeerd. Er zijn wel "Lutherse", maar geen "Calvin"-kerken onder ons. En dit is geheel in overeenstemming met 's mans bescheidenheid, wiens graf te Genève niet eens met zekerheid kan worden aangewezen 18).

Toch hebben diverse stromingen en richtingen zich aan Calvijns leer opgedrongen, en maken, ook in onze tijd, velen Calvin tot hun spreekbuis. Het schijnt, bij dat alles, erg moeilijk vast te stellen, wie' nu waarlijk "issus de Calvin" (Groen van Prinsterer) mag heten, wie zijn "rechtgeaarde" nazaten mogen genoemd warden. Wie geeft er eigenlijk een ware uitleg van zijn leer, al is het maar in beknopte samenvatting?

Enkele voorbeelden van bovenstaande uitspraak mogen hier volgen. Zo zou men kunnen spreken van een "ethisch", een "neo-calvinistisch", een "barthiaans", en zelfs van een "vrijzinnig" lezen en verklaren van Calvin. Ethische theologen, als Dr.

Cramer en Ds. Couvée, hebben Calvin willen spannen voor hun inspiratie-leer 19).

Calvijn zou dan niet een woordelijke' ingeving van de Heilige Schrift dóór de Heilige Geest hebben voorgestaan, maar behalve voor "textcritiek", ook open hebben gestaan voor (de later zo sterk zich opdringende) Schrift-kritiek 20).

Barthiaanse theologen als Dr. W. Niesel en Dr. G. C. van Niftrik, leggen Calvijn uit overeenkomstig hun opvattingen van de heilswaarheid 21). Volgens hen is er slechts één waarheid: Jezus Christus, en men kan niet spreken van verschillende, uit de Schrift af geleide "waarheden".

Er zijn er zelfs, die een calvinisme voorstaan, rijker en schriftuurlijker dan het bij Calvijn zelf gevonden kan worden 22).

En - het is wonderlijk om het te zeggen - zelfs vrijzinnigen beroepen zich tegenwoordig op Calvijn, en citeren bijvoorbeeld zijn Institutie met een vaardigheid en gemakkelijker, die enerzijds verblijdt en anderzijds kan bedroeven.

Nu kan men zich al zuchtende van deze "strijd der theologen" afwenden en de zaak laten voor wat het is. Maar daarmee wordt allerm minst recht gedaan aan de werkelijkheid. Het is een eis, een roeping van en voor onze tijd, om over al deze dingen tot klaarheid te geraken, en om dus weer het rechte licht te doen vallen op Calvijns l e e r, en om deze dan te belichten van zijn leven uit.

Maar nu schijnen, met het oog op deze laatste uitspraak, de moeilijkheden eerst recht onoverkomelijk te moeten heten. Zomin als Luther, gaf immers Calvijn een eigen levensverhaal. Daarvoor hadden onze grote hervormers geen tijd. Van geheiligde zelf-reflexie, als bij een kerkvader als Augustinus gevonden wordt 23), is bij hen geen sprake. Zij waren te zeer vervuld met de "eer Gods" en met hun taak en roeping, de mensen in aanraking te brengen met het zuivere Woord van God, dan dat zij aan een zodanige levensbeschrijving konden toekomen.

Van bijvoorbeeld Luthers bekering is trouwens veel meer naar buiten bekend dan van die van Calvijn. Tussen beider geestelijke ontwikkeling is stellig een groot onderscheid op te merken 24). Luthers worsteling boeit ontegenzeggelijk meer dan die van Calvijn. Over de laatste hangt enigmatische een sluier, waarvan hijzelf in zijn Voorrede op de P s a l m e n-Commentaar 25) een tip heeft willen oplichten, maar over veel tast men volslagen in het onzekere, zelfs over het jaar van zijn innerlijke

11

omzetting en overgang van Rome's kerk tot de leer der Reformatie.

Er is enkele jaren geleden in Duitsland een belangwekkende studie verschenen onder de titel: "Calvijns oordeel over zichzelf" 26). Dit boek kan aan elke belangstellende lezer, die de Duitse taal machtig is, worden aanbevolen ter kennisneming Want hier vindt men, aan de hand van Calvijns geschriften, een fijnzinnige en nauwkeurige weergave van uitspraken van de hervormer over z i c h z e l f, waardoor onze kennis van de

persoon van Calvijn stellig duidelijker is geworden. Maar toch voldoet dit geschrift niet geheel. Het treedt wel in allerlei finesses en bijkomstigheden, maar gaat mijns inziens voorbij aan de hoofdzaak, namelijk het geestelijke leven van Calvijn. Bij de bezinning op de vragen, die hier aan de orde komen; moest ik als vanzelf denken aan de Deense wijsgeer en theoloog: Søren Kierkegaard, die te Kopenhagen heeft gewoond en gewerkt (van 1813-1855) 27). Hoevele verschillen - en daaronder aanzienlijke! - tussen

Calvijn en Kierkegaard kunnen worden opgesomd, er zijn ook enkele overeenkomsten. Zo treft de anonimiteit, waaronder Kierkegaard welhaast al zijn geschriften uitgaf.

Van Calvijn is bekend, dat ook hij meermalen een schuilnaam droeg: "Charles d'

Espeville". Onder deze naam verbleef hij een tijd lang in Zuid-Frankrijk 28) en elders.

Maar dit is niet dé overeenkomst tussen beiden te noemen. Het belangrijkste, waarin Calvijn en Kierkegaard samenstemmen, acht ik gelegen in de *i n d i r e k t e* (= niet rechtstreekse) wijze, waarop zij over zichzelf hebben geschreven.

Na dit te hebben gevonden en in beginsel te hebben mogen vaststellen, wenden wij ons in een volgende paragraaf tot: de sleutel tot de geheime deur, die toegang verleent tot de ons zo onbekende (religieuze) persoonlijkheid van Johannes Calvijn.

2. DE SLEUTEL TOT DE GEHEIME KAMER

Bekend is het woord van de Zaligmaker, dat als een soort afsluiting diende bij. Zijn onderwijs in de gelijkenissen: "Daarom een iegelijk Schriftgeleerde in het Koninkrijk der hemelen onderwezen, is gelijk een heer des huizes, die uit zijn schat nieuwe en oude dingen voortbrengt" 29).

Tot op zekere hoogte natuurlijk, mag dit woord ook van toepassing zijn op het vraagstuk, dat ons thans bezighoudt. Uit de schat van Calvijns geschriften heeft menige onderzoeker "oude", vertrouwde klanken doen horen; we zouden ook graag eens enkele nieuwe geluiden willen vernemen. Vooral in dit jaar van herdenking.

Maar omdat de "sleutel der kennis" bij vele onderzoekers ten enenmale zoek is, kunnen er geen "nieuwe" schatten uit deze toch zo immens-rijke schatkamer worden uitgebracht, om ons daarin te verheugen. Het genoemde boekje van dr. Büsser brengt ons in zekere zin op de goede weg, maar betekent slechts een beginpunt en allerminst een eindstation. Ook de Duitse Calvijn-kenner, Erwin Mülhaupt, heeft ons grote diensten bewezen, door een karakterschets van Calvijns prediking te schrijven 30), maar ook hij schijnt de sleutel der kennis nog niet te hebben gevonden.

Studies als van Dr. S. van der Linde³¹⁾ en van de Duitse theoloog Werner Krusche³²⁾ wijzen ons op het punt waar het om gaat en waarop het aankomt.

Beide geschriften handelen over de leer van de Heilige Geest bij Calvijn. Dr. Van der Linde's boek is uiteraard het meest bekend op ons taalgebied; het is trouwens het eerst

in tijdsorde verschenen, namelijk in 1943. De studie van Dr. Krusche kwam pas in 1957 uit.

De titel van Dr. van der Linde's proefschrift luidt: *"De leer van de Heilige Geest bij Calvijn"*, en heeft als ondertitel: "Bijdrage tot de kennis der Reformatorische theologie". Het mag een uiterst waardevolle studie heten, en kan ons nog tot nadere

12

bezinning op Calvijns leer van de Heilige Geest van uitnemend belang zijn. Het geeft iets meer dan de titel doet vermoeden, namelijk aan het slot geeft de schrijver een korte weergave van Karl Barths inzichten betreffende Persoon en werk van de Heilige Geest.

Genoemd geschrift gaat jammer genoeg niet uitvoerig in op het onderwerp, dat ons thans bezighoudt 33); ja, het legt feitelijk geen enkel verband tussen Calvijns persoonlijk geloofsleven en zijn leer inzake de Heilige Geest. Een zaak, die temeer klemmt, waar volgens Calvijns eigen uitspraak "leer" en "leven" zo uiterst nauw met elkander samenhangen en verbonden zijn.

Het zeer omvangrijke, met kleine letter gedrukte en van uitvoerig bewijsmateriaal voorziene werk van Werner Krusche, draagt tot titel: "Het werken van de Heilige Geest volgens Calvijn". Mijns inziens is het geheel hier en daar niet vrij van Barthiaanse beïnvloeding, maar het van veel kennis getuigende boek mag aanspraak maken op onze grote erkentelijkheid. Het is een studie, die praktisch alle aspecten van het Geesteswerk omvat, doch ons over één in het duister laat, namelijk over het Geesteswerk bij Calvijn zelf.

Zo blijkt ook Dr. Krusche deze sleutel nog niet te hebben gevonden. Wij kunnen dit niet anders dan betreuren, omdat op deze wijze aan Calvijn niet zodanig recht wedervaart, als waarop hij aanspraak kan maken.

Zoals ik al opmerkte, heeft Calvijn ons een weinig laten blikken in de verborgen kamer van zijn hart, of wel van zijn ziel. De ziel noemt hij ergens de "zetel der menselijke affecten", der aandoeningen dus 34). Van nature is deze "kamer" een

"werkplaats van satan" 35), maar door herscheppende genade wordt het de schouwplaats van het werk des Geestes.

Als bijlage bij dit boek had ik gaarne een volledige vertaling van de Voorrede op Calvijns Psalmenuitleg opgenomen. Terwille van de plaatsruimte heb ik hiervan echter moeten afzien. Wel heb ik aan deze Voorrede een ruime plaats toegemeten in de beschrijving van Calvijns leven.

Terecht noemt Dr. van der Linde Calvijns Psalmen-commentaar een "rijpe" vrucht 36) van Calvijns geestelijke kennis. Jammer genoeg heeft deze auteur in zijn boek

betrekkelijk weinig uit deze "rijpe Psalmencommentaar" geput. Dit bezwaar geldt met name ook het weinig ingaan op de Voorrede van Calvijn er op.

Het betekent een niet onaanzienlijke verarming van welke vertaling in welke taal dan ook, wanneer met name Calvijns eigen V o o r - r e de op zijn Psalmenuitleg wordt weggelaten. In de Nederlandse vertaling van Calvijns Psalmenuitleg, van de hand van

"den weleerw. heer J. Boer Knottnerus, V.D.M."37) ontbreekt deze Voorrede geheel.

Weliswaar bestaat, door middel van dit in twee delen verschenen werk, voor elke Nederlander de mogelijkheid, mee te proeven aan deze "rijpe" vrucht van Calvijns diep-religieuze kennis van de Schriften in het algemeen en van het Psalter inzonderheid. Evenals alle mensenwerk, kleeft ook deze vertaling menig gebrek aan.

Ik wil niet in bijzonderheden daarover treden op deze plaats, maar het zou een aanzienlijke verlichting van deze studie hebben, betekend, wanneer zonder meer naar deze vertaling - die soms meer van een omschrijving heeft - had kunnen verwezen worden.

Maar het is wel zeer te betreuren - en zulks getuigt mijns inziens van weinig Calvijns-kennis! - wanneer Ds. Boer de Voorrede heeft weggelaten. Dit betekent beknotting van het geheel.

Verarming van de echte kennis van Calvijns bedoelingen. De Duitse vertalers van deze Commentaar zijn te deze niet nalatig gebleven. Op zichzelf is dit een reden, die

13

verheugt. Aan deze Duitse vertaling kleeft evenwel dit grote gebrek, dat het Calvijn niet volledig recht- doet, en zijn woorden dus niet letterlijk weergeeft. Ds. Boer geeft hier en daar te veel, de Duitse vertaling van de Psalmencommentaar geeft te weinig.

Als wens mag ik wel uitspreken: te zijner tijd, liefst spoedig!, verschijne er een vertaling van Calvijns Psalmenuitleg, die "áf" is, en voorzien van de Voorrede, die Calvijn ze gaf.

[Calvijns Psalmencommentaar.](#)

Deze kostelijke uitlegging van het Psalmboek dateert uit het jaar 1557. Wanneer men bedenkt, dat Calvijn - in 1509 geboren - in 1557 de leeftijd van 48 jaar mocht bereiken, dan mag dit werk inderdaad "rijp" genoemd worden. Het werk heeft een voorgeschiedenis, waarvan Calvijn zelf verhaalt in zijn al meer gemelde Voorrede.

Opmerkelijk is, dat deze Commentaar geen op dr acht bevat, zoals Calvijn die placht te geven, aan één bepaalde persoon uit zijn dagen. Neen, dit werk is door hem opgedragen aan "vrome oprechte Lezers", wie de schrijver: Joannes Calvinus, "heil"

toewenst.

Dit omvangrijke werk, waardoor de Hervormer alléén al bij Christus' kerk voor altijd onvergetelijk en geliefd zou zijn geweest, doch dat er slechts één uit zovele andere mag heten, is langzamerhand gegroeid onder de vaardige schrijvershand van Calvijn.

Ik heb eens ergens gelezen, dat Calvijn in zijn kwaliteit van Schriftuitlegger nog meer verdiensten bezit dan als dogmaticus, dus als schrijver van systemische werken. En inderdaad, wie kennis neemt van zijn Psalmenverklaring, ja, door studie zich daarin verdiept, zal deze uitspraak of "stelling" (uit één of andere dissertatie) moeten toestemmen.

Dit boek is langzamerhand gegroeid, schreef ik.

Dat geldt eigenlijk van elk van Calvijns werken. Deze man heeft dag en nacht onafgebroken schier gewerkt, om Gods kerk "van nut" te mogen zijn. "Laat ik maar verteren, als ik maar van nut mag zijn" 38). Als een "brandende kaars" heeft hij zichzelf laten verteren door de gloed des Geestes en door de "ijver van Gods huis"

39), waarin hij op de Christus mocht gelijken.

Al zijn Commentaren heeft Calvijn, alvorens hij ze uitgaf, behandeld voor de gemeente van Genève, in Bijbellezingen, dan wel besproken met zijn studenten, die hij in Genève mocht opleiden voor de "Dienst des Woords".

(Tussen haakjes: dit "Calvijn-jaar" is er eigenlijk één van een dubbel herdenken!

Vierhonderdvijftig jaar geleden werd Calvijn immers geboren, maar het is in 1959, 400 jaar geleden, dat de "nieuwe academie" geopend werd, namelijk op 5 juni 1559

40). Theodoor Beza, Calvijns meest bekende leerling, werd rector).

Genade maakt mededeelzaam. Calvijn begeerde, zo verklaart hij zelf, tot "nut" (utilis) voor de kerk Gods te zijn. Hij getuigt in dit verband, dat hij rijke "vrucht" heeft genoten bij het lezen van het Psalmboek. Drie jaar tevoren had hij met zijn studenten op zijn "kleine hogeschool" de Psalmen behandeld (dus in 1554).

Aanvankelijk was Calvijn besloten, deze Psalmenstudie niet aan de publiciteit prijs te geven.

Hier komt een trek van Calvijns bescheidenheid voor de dag 41); hij verwijst in dit verband naar uitstekende psalmen-uitleggingen van mannen als dr. Martin Bucer, met wie Calvijn in zijn Straatsburgse periode (1538-1541) getrouw heeft samengewerkt, en van Wolfgang Musculus.

Calvijn werd echter, vooral waarschijnlijk van de zijde van zijn studenten, met verzoeken overladen, om zijn eigen uitlegging te publiceren. Hij geeft zelf toe, er

ijverig aan te hebben gewerkt, eer hij de Psalmen uitlegde voor zijn leerlingen. En het moet voor hen wel een bijzonder voorrecht zijn geweest, onder Calvijns kathedraal te hebben mogen neerzitten.

Maar neen, Calvijn geeft aan hun verzoeken niet toe; wél zou hij proberen er iets over te schrijven, maar dan in de Franse taal (42). Hij verklaart, zelf niet te weten hoe het kwam, maar plotseling begon hij met de vertaling en verklaring van een Psalm in het Latijn voor de dag te komen. En het resultaat overtrof alle verwachtingen. Zo kreeg Calvijn moed om op de ingeslagen weg verder te gaan. Intussen had hij deze ervaring al opgedaan, dat hij minder geoefende lezers van het Psalmboek een weinig mocht helpen tot het beter verstaan van wat zij lazen.

Calvijn vergelijkt dan het Psalmenboek bij een s c h a t k a m e r vol onderscheiden en schitterende kleinodiën. Hoe heerlijk ze wel zijn, kan hij moeilijk in woorden uitdrukken. Hij is zich er tenminste van bewust, niet ten vólle te kunnen uitdrukken wat met de waardigheid ervan overeenstemt. U hebt het nu zelf kunnen horen: de Psalmenbundel is voor Calvijn een schatkamer, vol kleinodiën.

Dit Boek der Psalmen kan terecht - zo zegt hij - een uiteenzetting van alle delen der ziel genoemd worden. Iedere gelovige zal in deze spiegel zijn eigen innerlijke roerselen als terugvinden. Want hier is de Heilige Geest aan het schilderen geweest, en Hij tekent ons hier alle smarten, droefheid, vrees, twijfelingen, hoop, zorgen, benauwdheden, kortom de zielsaandoeningen, waardoor de menselijke geest geslingerd wordt; en.... de Heilige Geest doet zulks op een levendige wijze.

De profeten, die in de Psalmen als met God spreken, leggen hier alle innerlijke aandoeningen bloot, en ze roepen elkeen op tot o n d e r z o e k van zichzelf. Want geen zwakheid of gebrek blijft voor God verborgen.

Calvijn noemt het een enigsoortige en bijzondere v o o r u i t g a n g, wanneer het hart, nadat al z'n schuilhoeken zijn ontdekt, en van de geveinsdheid - dat "allerlaagste vuil"

- is gereinigd, in zijn ware gedaante wordt tevoorschijn gebracht.

Tenslotte, zegt Calvijn, wordt in het Psalmenboek ook de beste en meest betrouwbare handleiding voor het .gebed s-leven geschonken. Het ernstige gebed heet geboren te worden, allereerst uit het gevoel van onze nood, en vervolgens uit het geloof aan Gods beloften. In het gebedsleven overvallen de gelovige daarbij twijfelingen, vrees enz., waar boven uit alleen het geloof overwinnend zich kan verheffen. Na zware strijd worden Gods kinderen, i n het gebed, veelal overwinnaar. Zodat enerzijds de zwakheid van ons vlees aan de dag treedt, echter anderzijds ook de kracht van het geloof.

Nergens elders - zo belijdt Calvijn - bezitten we zulke schitterende voorbeelden van Gods vaderlijke voorzienigheid jegens de Zijnen, dan in het Psalmenboek. Nergens ook wordt men meer en beter opgewekt om God te loven. Ook bevat dit boek vele voorschriften voor een vroom, rechtvaardig leven, en leert het hoe men zijn kruis heeft

te dragen. Kortom, niets ontbreekt tot de kennis van 's mensen eeuwig heil, daar ook de vergeving der zonden, waardoor wij alleen met God verzoend worden, hier wordt aangetoond.

Vervolgens - en wij hebben hiervan goede nota te nemen! - wijst Calvijn er op, en dat met nadruk! dat ingeval zijn arbeid tot zegen mag zijn, dit mede hieraan te danken is, dat hij door eigen ervaring geleerd en geoefend in de geestelijke strijd, geleid werd tot het recht verstaan van de psalmisten.

Hier spreekt Calvijn dus reeds van zijn eigen geloofservaring, die vooral ook samenhang met zijn geestelijke s t r i j d. Vooral Davids worsteling heeft Calvijn hierbij tot voorbeeld mogen strekken. Calvijns bescheidenheid treedt weer duidelijk

15

naar voren, wanneer hij verklaart, ver beneden David te staan, wegens een bij zichzelf nauwelijks kunnen ontdekken van deugden, die David wél bezat, alsook wegens eigen vele tekorten. Dit ongelijkvormig zijn van Calvijn ten aanzien van David heeft hem bij het lezen dan ook ontallijke rechten doen slaken.

En toch.... deze lectuur- was Calvijn van groot geestelijk voordeel, daar hij als in een spiegel zowel het begin van zijn roeping alsook de verdere gang van zijn arbeid mocht schouwen.

Calvijn gaat dan de overeenkomsten tussen David en zijn eigen levensloop tekenen; dit wil ik echter graag voor de straks volgende kenschetsing van Calvijns levensgang bewaren.

En hiermede nader ik aan het eigenlijke punt, waarom het mij voornamelijk te doen is, namelijk aan het slot van Calvijns Voorrede op zijn Psalmencommentaar, waar we deze belijdenis uit zijn mond vinden:

En de lezers zullen, als ik mij niet vergis, merken, dat, wanneer ik de verborgen gevoelens zowel van David als van anderen uitleg, ik niet anders spreek dan van hetgeen ik persoonlijk heb ondervonden.

Ziehier de sleutel tot de geheime schatkamer van Calvijns geestelijke leven. In zijn Psalmencommentaar vinden wij - als wij recht lezen, namelijk met verlichte ogen des verstands ("oculati", om met Calvijn te spreken) - de neerslag en weergave van Calvijns eigen geestelijke leven!

Heel zijn Voorrede wijst daarheen, en loopt daarop uit.

En het is dan ook een totaal onbegrijpelijke zaak, wanneer mannen als Mülhaupt en Büsser, om van vele anderen te zwijgen, deze Voorrede blijken te hebben gelezen, en ze ook hebben benut^{42a}), zij evenwel juist d i t, door mij letterlijk vertaalde, slot gedeelte

ervan verwaarlozen, en zo zichzelf de deur toesluiten om binnen te treden in de schatkamer zowel van Calvijns als van Davids geestelijke leven, en daarmee tevens van al Gods kinderen.

Men kan niet de léér, noch het werken van de Heilige Geest volgens Calvijn recht verstaan, indien men voorbijloopt aan Calvijns eigen geestelijke leven.

Alvorens wij dan ook ons nader verdiepen in Calvijns weergaloos schone verklaring van het Psalter, willen we nu eerst, aan de hand van een korte levensschets - door Calvijn zelf in de Voorrede op de Psalmencommentaren ons geboden - bespreken: Het geestelijke leven v a n, en daarna - en dat is het hoofddeel van dit boek - het geestelijke leven volgens Calvijn.

Mijns inziens kunnen we deze twee wel onderscheiden, maar mogen we deze twee niet van elkaar scheiden. Daartoe hangen beide te nauw onderling samen.

3. CALVIJN VOOR ZIJN BEKERING

Het leven van Johannes Calvijn is al door velen beschreven, hetzij op populaire, hetzij op meer wetenschappelijke manier.

Al direct na Calvijns dood heeft zijn geestelijke zoon en opvolger in zijn arbeid te Genève, Theodoor Beza, zich opgemaakt om een levensbeeld te schetsen van zijn meester. Deze levensschets is tamelijk beknopt uitgevallen en geldt in onze tijd niet meer als eersterangsbron.

In drie uitvoerige delen heeft Dr. Paul Henry het leven van Calvijn getekend. Zijn studie wordt door Dr. van der Linde⁴³⁾ hogelijk geprezen, als uiterst waardevol ook voor onze tijd.

Zeer bekend en breedvoerig - om niet te zeggen: breedsprakig - zijn de studiën, die de Fransman Emile Doumergue⁴⁴⁾ aan de persoon en de leer van Calvijn heeft gewijd.

16

Te noemen is in dit verband ook het sympathieke werkje van Stickelberger over Calvijn⁴⁵⁾. En hiermee is nog lang niet alles genoemd⁴⁶⁾. In deze schets houd ik me liever aan Calvijns eigen uiteenzettingen betreffende zijn leven, zoals we die vinden in zijn Voorrede op de Psalmen.

Allerlei nadere bijzonderheden kan men in de genoemde werken, voorts in de encyclopedieën⁴⁷⁾, kerkgeschiedenissen, zoals van Dr. H. Berkhof enz.⁴⁸⁾, volop vinden. Het is tot recht verstand van deze studie niet strikt nodig, alle bijzonderheden van Calvijns leven tot in de finesses te weten.

Zoals we ons zullen herinneren, trok Calvijn een overeenkomst tussen de oud-testamentische koning David, wiens Psalmen hij wil verklaren, én zijn eigen leven.

Hun beider afkomst.

Zoals David van achter de schapen verkoren werd om. Israels koning te worden, zo heeft God de onbekende en geringe dienaar Johannes Calvijn⁴⁹) - en dat is hij zich, ondanks zijn bescheiden nederigheid, ten volle bewust! - tot een hoge waardigheid verheven!

Gods gangen zijn wonderlijk.

In Duitsland verkiest Hij een zoon van een onbekende mijnwerker, Hans Luther te Eisleben⁵⁰), en in Frankrijk de kleinzoon van een schipper, tot instrumenten in Zijn heerlijke dienst.

Al was dan de grootvader schipper van beroep, Calvijns vader, Gérard Cauvin, bekleedde in zijn woonplaats, Noyon in Picardië, aanzienlijke ambten. Hij had zich weten op te werken tot secretaris van de bisschop van Noyon en werd de raadsman van geestelijkheid en adel. Calvijns moeder was een stille, gelovige vrouw, Jeanne Le Franc geheten, wier zorg Calvijn al op jeugdige leeftijd, door haar vroegtijdige dood, heeft moeten missen. Er waren nog meer kinderen, van wie er jong sterven; van de anderen volgen Calvijns broeder Antoine en zijn zuster Marie hem later naar Genève.

Mode door de arbeid van zijn vader en het bezoeken van gemeenschappelijke scholen, komt Calvijn al vroeg in aanraking met adellijke jongelui; in zijn voorkomen en optreden is Calvijn later "altijd con aristocratische trek"⁵¹) bijgebleven. Zo leidt en bestuurt God alle dingen, ook in de jeugd.

Naar ik vermoed, heeft Calvijn "voor deze leiding van Gods "voorzienigheid" - door hem in zijn Psalmenverklaring zo veelvuldig verheerlijkt - een open oog gehad. In ieder geval kwam hem deze opvoeding, en deze omgang met beschaafde jongelui, wel van pas, waar hij in zijn latere leven met zovele hooggeplaatste personen, onder wie zelfs hertogen en koningen, schriftelijke of persoonlijke betrekkingen mocht onderhouden; hoevele brieven richtte hij niet aan hen⁵²), en aan hoevelen van hen wijdde hij niet zijn commentaren? Geen wonder, wanneer wij bedenken, dat Calvijn in degenen, die in hoogheid zijn gezeten, de voedsterheren der kerk erkende, en hun deze roeping dan ook beleefd, maar beslist onder de aandacht bracht. Vader Cauvin had de kleine Johannes, als "tedere knaap" aanvankelijk bestemd voor geestelijke. In deze studierichting behaalde hij dan ook de graad van "magister in de vrije kunsten" ⁵³).

Hiervoor had Calvijn hard geblokt: hele dagen en halve nachten studeerde hij aan het Collège Montaigu in Parijs^{53a}).

Een neef van Calvijns vader, een zekere Pierre d'Olivet (= Olevitanus), schijnt de eerste geweest te zijn, die Calvijn tot nauwgezette Bijbelstudie heeft gebracht, en hem daardoor afkerig heeft gemaakt van roomse bijgelovigheden⁵⁴).

Evenwel, de inzichten van vader Calvijn wijzigden zich. Hij helde er meer en meer toe over om zijn zoon een wereldlijke, roemrijke betrekking te verschaffen. Calvijn zou rechten moeten studeren, en advocaat worden.

17

Voor de rechtenstudie verwisselde Calvijn de universiteit van Parijs met die van Orléans; voorts behaalde hij in Bourges de graad van meester in de rechten.

Zo heeft Calvijn behalve een wijsgerige, ook een juridische scholing genoten; ;beide zijn hem .tot rijke hulp geweest bij zijn latere werk. Want dank zij z'n gedegen wijsgerige kennis, doorzag hij het verkeerde van Rome's scholastieke leerstelsel. Maar ook zijn rechtskundige studiën bewezen hem goede- diensten bij de formulering en invoering van de organisatorische regeling van het kerkelijke en gemeentelven zowel in als buiten Genève.

Oppervlakkig bezien, zouden wij de studie van het één zowel als van het ander overbodig vinden. Had Calvijn alleen maar een grondige theologische vorming genoten - en dat heeft hij, wonderlijker- wijs! nu net niet - dan zouden velen dat al meer dan voldoende voor zijn latere ambt en werk beschouwen. Gods voorzienigheid bestuurd Calvijs leven en weg anders. Ook datgene, wat wij "omwegen" zouden willen noemen, weet Hij dienstbaar te maken aan Zijn Koninkrijk!

Calvijn heeft zich niet verzet tegen de verandering van zijn studierichting. Hierin was hij "gehoorzaam jegens de wil van zijn vader"; en toch "gaf God eindelijk door de verborgen teugel van Zijn voorzienigheid aan zijn leven een andere richting". Want de mens – vader Calvijn in dit geval - moge wikken en wegen, wat het beste voor zijn zoon is: God beschikt!

4. CALVIJNS BEKERING

Het kostte de Allerhoogste moeite om Zijn uitverkoren vat uit Rome's bijgelovigheden los te wrikken. Calvijn moest er, als uit een "diep moeras", waarin hij van zijn jeugd vastgezogen zat, uit "losgetrokken" worden. Want op koppige manier ("pertinaciter", zoals hij schrijft), was hij het pausdom van huis uit toegedaan. Zijn geest was, ondanks zijn jeugdige leeftijd, al bijna geheel verhard in het pausdom. In deze weinige, aan Calvijs eigen beschrijving ontleende woorden, zit een belijdenis van schaamte, schuld, maar ook van pijn verborgen. Calvijn kende een eertijds, en als hij dit beschrijft, een "thans". Hij stelde van huis uit de kerk, de heilige, alleenzalgmakende "moederkerk" van Rome, bovenaan; op die "rots" gebouwd, voelde hij zich veilig; aan haar voorbede, van Maria en de andere heiligen, klemde hij zich geheel vast, als klimop aan een muur. Het valt zwaar daarvan af te laten; van zulk een kerk afscheid te nemen⁵⁵).

Temeer waar "de zilveren koorde" ook in Calvijs leven trok. Al jong waren hem zogenaamde "prebenden", een soort kerkelijke inkomsten - waarvoor praktisch geen

arbeid behoefde te worden verricht - toegewezen, zodat hij mede daardoor in staat was gesteld eigen studie te bekostigen.

In dit verband spreekt Calvijn van een "plotselinge b e k e r i n g". Een "subita conversio"! Door een plotselinge bekering heeft God hem tot een gewillige leerling gemaakt. Het licht van Zijn Evangelie triomfeert in en over zijn hart, zodat, waar het niet in een hoek geschiedt, de kracht ervan ook naar buiten aan de dag treedt. Zijn onwil wordt gebroken. In zijn onmacht voorziet de kracht van de Heilige Geest. In plaats van de autoriteit der kerk, komt nu het gezag van de levende God, Die tot hem spreekt in Zijn Woord, dat heerschappij verkrijgt over de gehele lijn van zijn leven.

Een plótselinge bekering.

De hoofdmomenten van Calvijns leven zijn steeds van een acute, plotselinge aard geweest. Telkens wisselt hij van studierichting, en geeft daarin aan de wens van zijn vader gehoor; maar nu grijpt, in de doorbraak van het hemelse, vernieuwende licht van Gods Geest, de Heere God Zélf in, en aan die hemelse "roeping" kan en mag Calvijn niet ongehoorzaam blijven. Hij, de geleerde, wijsgerig gevormde jurist, wordt

18

nu een "leerjongen van Christus"; hij schikt zich op de hogeschool des Geestes, onder de leiding van Christus' Woord. Hij keert zich af van het dwaallicht van Rome's kerk, tot de zuivere lamp van het Gods-getuigenis, dat slechten wijsheid leert. Geen wonder, dat Calvijn later vooral ook in zijn Psalmen-uitleg, zo menig keer op deze school, als strikt noodzakelijk voor elke gelovige, wijst, en haar aanprijst. Zijn "bekering" ligt in zekere zin meer in de lijn van Luther, dan in die van Augustinus, hoewel er ook, evenals bij de 'kerkvader én de hervormer van Wittenberg, aan de plotselinge doorbraak van de bekering een langere voorbereidingstijd kan en zal zijn voorafgegaan.

Komt Góds Licht,

't duister zwicht!

Hoeveel twijfeling en aarzeling, aanvechtingen en strijd er aan vooraf mogen zijn gegaan, nu volgt hij de stem van God; en zo wordt Calvijn gevoerd uit het Egypte van Rome's dienstbaarheid. Nu mag hij alle "last" van "goede werken", als voorwaarde om het heil deelachtig te worden, afleggen, en volkomen rust en vrede zoeken 'voor zijn dorstende, heilbegerige ziel in het bloed van de énige en volkomen Zaligmaker.

Alle eigenwijsheid en alle eigenwillige godsdienst leert hij volgaarne - volgzzaam!

bereid om te léren - leggen op het altaar van Gods genade.

Plotseling.... !

En vertelde nu Calvijn zélf maar, wanneer, in welk jaar, in welke maand, en op welke dag dit geschiedde.... Maar hij placht niet gaarne over zichzelf te spreken⁵⁶), en nu hij het doet, is het op zo'n onvolledige manier, dat het bijna teleurstelt.

De onderlinge strijd van Calvijn-kenners en -onderzoekers richt zich dan ook niet in de laatste plaats op dit punt⁵⁷).

Laat ik hier het woord geven aan Dr. Büsler. Hij schrijft: "Inhoud en datering van de bekering - namelijk van Calvijn, v.d.Hr. - vooral zijn tot een strijdvraag van de geleerden geworden"; en verder: "De ene groep geleerden 'beroept zich rechtstreeks op Calvijn, en spreekt in streng woordelijke aansluiting aan diens Voorrede op de Psalmencommentaar van een ééns geschiede, in 1527/'28 of in 1532/'33 plaats-gegrepen "plotselinge bekering". De andere groep volgt Beza's hypothetische uitleg van dezelfde plaats, en maakt van de bekering van Calvijn een zich over vele jaren uitstrekkend proces, maar is het niet eens over de verbinding aan de "subita conversio"

(= de plotselinge bekering, schr.): nu eens is deze begin, dan weer het eind van een bijna zevenjarige ontwikkeling van 1527 tot 1533".

In dit verband wijst de schrijver er op, dat Calvijn reeds in 1530 tot een kring van humanistisch-erasmiaans gezinde juristen behoorde, ja, dat bij hem reeds tijdens zijn Parijse tijd evangelische invloeden, namelijk van Lefèvre, hebben gewerkt.

Wij kunnen en behoeven in deze moeilijke strijdvraag hier geen oplossing te geven.

Calvijn zelf heeft het niet nuttig, noch noodzakelijk geoordeeld, ons hierover precies in te lichten. Trouwens, niet als

het allerbelangrijkste mag gelden, wannéér, maar het feit, d a t Calvijn tot bekering kwam.

En dit feit als zodanig staat buiten elke discussie.

De gevolgen ervan bleven niet uit. Nauwelijks had Calvijn iets van de smaak van de ware vreze Gods ontvangen, of hij begeerde hierin vorderingen te maken, ook al ging zulks ten koste van zijn eigenlijke (rechten-)studie.

De "ware v r o o m h e i d", ziedaar waar het hém om te doen was, en waar het ook nu nog op aan komt. Onder ware vroomheid verstond Calvijn: die vroomheid, die iemand ten deel wordt, door de werking van Woord en Geest, toegepast aan het hart. In onze verdere beschrijving zullen we stellig nog een bredere plaats moeten inruimen voor de

beschrijving van deze vroomheid (= pietas), maar we stellen hier reeds nadrukkelijk vast, dat geheel Calvijns werk én zijn leven is doortrokken geweest van deze waarachtige Geestes-doordrenkte vreze Gods, die ook voor hem werd het beginsel van

alle wijsheid. Zo leert hij breken met al de rompslomp van scholastieke kwasi-theologische neuswijsheid, en heeft hij een afkeer van "koude bespiegelingen".

Gód maakte hem tot de theoloog, zoals hij ons lief behoort te zijn: de schrijver van hét handboek voor elke protestant, ook in onze eeuw: de Institutie. Maar tot op zekere hoogte mag Calvin "autodidact" genoemd worden. Immers door zélfstudie vorderde hij zeer, niet alleen in de kennis der Schriften, maar evenzeer in de genade van de Heere Jezus Christus.

Over de bekering van Calvin ligt dus een zekere sluier, wat de datéring betreft; we stemmen het echter Dr. Büsler niet toe, dat zulk één sluier ook zou te vinden zijn inzake de inhoud van zijn bekering.

Want we hebben uit Calvins mond vernomen, dat God hem uit het pausdom overzette in het licht van Zijn genade, en voorts hebben we hem horen belijden, te begeren steeds meer te vorderen in en te smaken van de "ware vroomheid", en tenslotte komt de geaardheid (= inhoud) van Calvins bekering ook in de vruchten openbaar.

Een wel zeer rijpe vrucht, ja, om met Dr. Büsler te spreken: een "beroemde"⁵⁸) vrucht van zijn bekering vinden wij in Calvins Psalmencommentaar, waar hij - en denkt u hierbij nog even aan wat geschreven werd over Kierkegaard - op indirecte wijze zijn eigen bekering in allerlei tonen beschrijft; en dat niet alleen zijn aanvankelijke, maar niet minder zijn dagelijkse bekering.

Calvins bekering was er één van waarachtige vreze Gods, van ware vernedering van hart, en van ware erkenning: ik heb alleen vrede met God door het bloed van Christus' kruis.

Calvins bekering vindt haar oorsprong in het eeuwig (genade-)besluit van God, de Vader inzonderheid; vindt haar steunpunt in het Evangelie van de gekruiste en opgestane Verlosser; en heeft haar kracht in de verborgen werking van de levendmakende Heilige Geest, Die Gods Woord verzegelde aan zijn hart, en hem tot het allerlaatste toe deed volharden op de weg des heils!

Het g e v o l g van Calvins bekering.

Niet zonder noodzaak stonden wij zo lange tijd stil bij Calvins bekering, ook al geleek die "uiterlijk" meer op een zogenaamde Timotheüs-, terwijl ze toch wezenlijk meer van een Paulus-bekering weg heeft.

Wat was nu het gevolg hiervan?

Van Paulus is bekend, dat hij na zijn Damascus-ervaring lange jaren in de afzondering heeft doorgebracht⁵⁹). Eenzelfde weg had Calvin zich eigenlijk ook gewenst en voorgesteld. Niet om zich, als bepaalde woestijn-"heiligen", met wie Calvin op een finzinnige wijze de spot kon drijven⁶⁰), uit het leven terug te trekken, en een zwijg-periode te doorleven, alsof dat de voornaamste christelijke deugd zou zijn, die beoefend

dient te worden. Maar wel, om in de rust van het studeervertrek zich totaal te verdiepen in de léér van Gods Woord, om zo toegerust te worden tot het hem wachtende leven.

Calvijn verlangde naar rust, naar een "onvermaarde" r u s t.

Dat bracht de zaak, die hem aan het hart lag, mee; verdieping van de ware vroomheid, en daartoe dreef hem ook zijn natuurlijke geaardheid. Hij had nooit de publiciteit (= openbaarheid) gezocht; hij wilde nimmer "de man" zijn, die vooraan stond. Ondanks zijn omgang met vlotte adellijke jongelui, wist hij zichzelf van huis uit, van nature ietwat boers en onbehouwen, en zulke naturen vallen niet al te graag op; ze treden niet

20

van harte op de voorgrond.

Evenwel, deze rust werd Calvijn niet gegund.

Hoever en hoezeer hij zich terugtrok uit de kring van zijn vroegere vrienden en bekenden, men wist hem altijd weer te vinden. Inzonderheid spreekt Calvijn in dit verband van mensen, die een zuiverder leer begeerden te horen. Gods Geest werkte krachtig door in vele harten, in die dagen. Er was wijd en zijd, in verschillende landen van Europa, een diepe honger naar het levende Gods-Woord. Reeds toen werd er een beroep, een appél op Calvijn gedaan, namelijk om dienaar des Woords te zijn. Nog geen jaar rust is hem gegund om zich er enigszins behoorlijk op voor te bereiden.

Maar het móést. De mensen riepen; zij zochten hem op, vielen hem, om zo te neggen, lastig; en zij smeekten hem, zijn licht voor hen, die nog in het duister tastten en toch reeds het morgenrood hadden zien schemeren van de "zuiverder leer", te doen schijnen.

Waarschijnlijk heeft Calvijn telkens van woonplaats en woning gewisseld, maar overal wist men hem te vinden. Nooit werd het hem echter vergund rust te vinden.

Ook hierachter bespeurt Calvijn Gods leiding. God leidde hem overal rond, maar gunde hem geen rust. Calvijn mocht geen studeerkamergeleerde worden. God voert hem

straks voor het voetlicht van de gehele wereld. Want straks zijn alle ogen op Genève gericht.

Calvijn mocht zich weten "een uitverkoren vat" te zijn, ja, maar om Gods Naam te dragen voor de volkeren.... en God zou hem door vele verdrukkingen doen ingaan in de eeuwige rust; Hij zou hem tonen hoeveel hij lijden moest om Christus' en des Evangelies wil.

5. AANLEIDING TOT HET SCHRIJVEN VAN DE INSTITUTIE

Twee dingen, die evenwel naar onze mening niet zonder betekenis zijn tot het rechte verstaan van de hervormer, is deze in zijn eigen uiteenzetting stilzwijgend voorbijgegaan.

In de eerste plaats dit, dat hij een boek, een soort toelichting op het geschrift van de romeinse wijsgeer Seneca, heeft geschreven, getiteld: "De Clementia". Calvijns studie hierover verscheen in het jaar 1532. Het werd op Calvijns kosten gedrukt en vond weinig aftrek.

Dit laatste pleit intussen niet tegen de waarde van het boek, want het getuigt van een indrukwekkende belezenheid in de schrijvers van de uiteraard: heidense, klassieke oudheid. Men verschilt van mening over de vraag, of dit boek al dan niet getuigt van Calvijns bekering. De één wijst erop, dat Calvijn in dit boek vrij grote bekendheid met de Heilige Schrift verraaft, en de ander wijst erop, dat hij slechts enkele keren -

welgeteld driemaal¹⁶¹) - de Bijbel aanhaalt, en dat het gehele, op wetenschappelijke leest geschoeide boek een meer humanistische dan uitgesproken christelijke bedoeling heeft.

In de tweede plaats wil ik ook enige aandacht vragen voor de alom verbreide, en nog door velen gedeelde opvatting, als was Calvijn de eigenlijke auteur van de rektorale rede, welke door de rectormagnificus der Parijse universiteit, Dr. Nicolaas Cop, begin november 1533 is gehouden.

Deze rede heeft een opmerkelijk uitgangspunt, dat haar ketterse achtergrond duidelijk doet blijken, namelijk in de zaligspreek: "Zalig zijn de armen van geest". Rector Cop moet persoonlijk vluchten voor de inquisiteurs; hij bevindt zich januari 1534 in Bazel, dus in Zwitserland. Toch betwijfelt iemand als de kerkhistoricus Dr. Dank-

21

baar⁶²) het geestelijke auteurschap van Calvijn, en noemt daartoe "de aanroeping van Maria", die in de rede voorkomt (maar dit zou ook als een soort camouflage hebben kunnen dienen).

In elk geval maakt Calvijn van deze dingen geen melding, evenmin daarvan als heeft hij ter wille van eigen veiligheid zijn vaderland moeten verlaten.

Hij schrijft, dat hij zijn vaderland ontvlucht, maar hij verliet het, in de hoop en verwachting, dat hij elders, namelijk in Duitsland, in één of ander onbekend hoekje ongestoord die rust zou kunnen genieten, die hem al zo lang ontzegd was geweest.

Maar ziet, het kwam alweer geheel anders uit.

Weliswaar had Calvijn in beginsel zijn vaderland verlaten. Hem wedervoor wat later door zijn hand in de Psalmencommentaar zou worden geschreven: "Want voor de Fransen, Italianen en Engelsen, wie de oprechte vroomheid ter harte gaat, is hun vaderland, zolang zij onder die tirannie moeten leven, in waarheid een vreemd

gebied"63). Calvijn verlaat zijn geboortegrond, waar hij niet langer veilig is, om des geloofs wil: want het is hem in wezen een vréemd land geworden.

En toch.... hij is er niet los van.

Terwijl hij, als een onbekende vreemdeling, in de stad Bazel verkeerde, bereikten hem steeds meer berichten van verbranding en terechtstelling van vele vromen. Niet alleen hij is hierover bedroefd en verontwaardigd, maar niet minder de protestanten in Duitsland. Immers, wanneer één lid lijdt, lijden alle andere mee. Om nu de haat der Duitsers te blussen, werden er tendentieuze boeken gedrukt, waarin het werd voorgesteld alsof de slachtoffers van Rome's inquisitie vervolgd werden omdat zij heulden met de Dopersen en zich gedroegen als oproermakers.

Calvijn onderkende in deze verkeerde voorlichting naar buiten, van wat intern in Frankrijk gebeurde, de intriges van het Franse (roomse) hof. Het verbranden dreigde in één wrede moordpartij onder Gods kinderen in Frankrijk te ontaarden. Calvijn vreesde nu, door te zwijgen en van zijn rust in Bazel te blijven genieten, een

"verrader" van zijn broeders en zusters in het geloof te zullen worden; en dit wordt voor hem aanleiding tot het schrijven van zijn voornaamste, meest-bekende werk: "de Institutie", of: "Onderwijzing in de christelijke religie", een aanvankelijk klein leerboekje van niet te grote omvang. Het verscheen in het jaar 1536. Bij herdrukken werd de stof steeds uitgebreider bewerkt, en zo groeide het uit tot het standaardwerk van de gereformeerde Reformatie, die van Genève uit (in 1536 te beginnen) haar gezegende gang zal hebben door de gehele wereld.

In geen enkel gezin, waar men de "zuiverder leer" begeert te kennen en te onderzoeken, behoort dit boek ongelezen te blijven. Het is te betreuren, dat de Nederlandse vertaling⁶⁴), in drie delen, vanwege haar omvang en bijgevolg haar hoge prijs, menige beurs te zwaar zou drukken. Toch geloof ik, dat menigte van boeken en brochures beter ongekocht en ongelezen kon blijven, wanneer men er eens voor spaarde, dit unieke, rijke geloofswerk van Calvijn - als een werk voor ons gehele verdere leven, ja, tot voor het nageslacht - voor zich te bemachtigen.

Wordt Calvijn, ook onder en door hen, die zich naar hem volgaarne noemen, nog wel gelezen?

Calvijns bedoeling met zijn Institutie was niet, naam te maken; hij werd dus niet gedreven door de eigenliefde, maar door de naastenliefde: hij wilde zijn vervolgte en verdrukte broeders van de hun ten onrechte aangedane smaad vrijpleiten, en tegelijk wilde hij in breder kring aandacht vragen en medegevoel wekken voor "vele ellendigen", die "dezelfde straffen" bedreigden.

Het korte handboekje, dat door de jaren heen uitgroeide tot een groots monument van

Calvijns geloofskracht en -wetenschap.... heeft onder Gods zegen wel aan zijn doelstelling mogen beantwoorden. Zoals bekend, ging het boekske gepaard met een Brief, gericht aan koning Frans I van Frankrijk.

6. CALVIJNS EERSTE VERBLIJF TE GENEVE (1536-1538)

Wanneer Calvijn zijn eerste en "natuurlijke" vaderland, Frankrijk achter zich laat, wordt hem in Genève een tweede vaderland bereid, een plaats, waar hij mag wonen en werken, waar hij mag bouwen aan zijn ideaal van een echt christelijke kerk van Christus, des zondags én door de week, en waar hem.... het kruis wacht.

Dit kruis namelijk, dat hij, ondanks zijn onbaatzuchtigheid, verguisd en verbannen wordt, en later, na zijn terugkeer, tegen veel vijanden in staat en kerk heeft te strijden.

O, als Góds hand niet had geleid en bedwongen, er was van het werk der Reformatie in Genève, en waarschijnlijk van een diepere doorwerking van Gods Woord ook in ons Nederland, niets overgebleven.

Genève.... dat is een naam met een bekende klank in de volkeren- wereld.

Het is de schoongelegen conferentie-stad, aan het in-blauwe Lac Léman, waar witte en zwarte zwanen trots op en neer zwemmen. Overal rondom verheffen zich de machtige, sneeuwbedekte toppen van de Zwitserse en Franse Jura.

We weten, dat Calvijn een open oog heeft ontvangen voor de macht en majesteit van God als Schepper en Onderhouder van hemel en aarde.

God brengt Calvijn, op zijn omzwervingen om maar rust te vinden, in deze oude bisschopsstad. Ze was Calvijn tot nog toe geheel onbekend.

De laatste tien jaar was het er nogal woelig toegegaan. In 1528 werd de vertegenwoordiger van de hertog van Savoye, en in 1533 de bisschop, Pierre de la Baume geheten, verdreven. Een zelfstandige "standsrepubliek" werd gesticht⁶⁵).

Hetgeen op de munten te lezen stond, gaat met de komst van Calvijn volle werkelijkheid worden: "Post tenebras lux" (= na de duisternis het Licht!). Hoewel, het licht der nieuwe, hervormde leer was hier al gaan stralen. De felle, koppige en driftige Ds. Quillaume Farel, sinds december 1533 bijgestaan door de predikanten Pierre Viret en Antoine Froment, mocht aan de bewoners van Genève het rijke en volle Woord van Gods genade prediken.

8 augustus 1533 preekt Farel voor het eerst in Genève's hoofdkerk, de Saint Pierre.

Het schijnt alles goed te gaan. "Maar de echte evangelischen waren ,toen nog in de minderheid. Voor de meesten betekende de overgang slechts, dat men zich van allerlei verplichtingen en ceremonien ontslagen voelde en nu doen kon wat men wilde"66). Al waren de "Raad" en de "vermaning", zoals Calvijn deze beide kolleges noemde, aan de zijde der hervormden, nochtans gevoelden Farel en zijn medewerkers zich machteloos tegenover de tot wanorde en bandeloosheid neigende bevolking van de vroegere bisschopsstad.

Daar hoort Farel van de komst van de jonge, uiterst bekwame Fransman, op weg van het zuiden - waar hij aan het hof van de hervormingsgezinde hertogin van Ferrara (in Italië) vertoefd heeft - naar Bazel in Zwitserland.

Farel voorvoelt: deze man hebben wij nodig! Hij moet hen bijstaan in de reformatie van de stad.

Maar Calvijn weigert aanvankelijk. Hij zoekt rust, hij wil studeren; en hij schuwt de openbaarheid, het staan in het volle, veelszins ruwe mensenleven. Evenwel, op heftige wijze, alsof God Zelf van de hemel door hem sprak, "betuigde en bezwoer de roodharige Farel de jongeman, dat hij m o e t....": "God zal uw rust vervloeken, zo ge

23

weigert mij in zo grote nood-toestand hulp te bieden!"

En dan zwicht Calvijn. Hij hoort Gods stem, bemerkt Zijn roeping in Farels felle woorden en aanklacht.

Heel kort wil ik zijn in het weergeven van hetgeen Calvijn te Genève tot stand mocht brengen in die vrij korte, maar niet gemakkelijke periode van juli 1536 tot april 1538, de maand van zijn verbanning. Calvijn kreeg in Genève wel werk te verzetten.

Alles was immers nog ongeordend. De stad was onderling verdeeld door partijzucht.

In zulk een stad verschijnt de bescheiden, schuchtere man, die Calvijn heet. Een bepaald (kerkelijk) ambt laat hij zich niet welgevallen. Hij wordt lector, dat wil zeggen, hij gaat Bijbellezingen houden; maar niet lange tijd na zijn komst wordt hij predikant van Genève. Hij is nog maar nauwelijks vier maanden in de stad, of hij heeft al te maken, ja te strijden met de sekte van de wederDopers. Deze fanatieke, overgeestelijke lieden zullen in Calvijn gedurende zijn gehele leven een geducht tegenstander ontmoeten.

Waarheid en leugen liggen soms vlak .bij elkaar. Ook de Dopersen beriepen zich op hun geloof, op de "geest", maar het was niet de Geest des Woords, aan Wiens leiding zij zich wensten te onderwerpen. Neen, het "uitwendige" Woord, bij Calvijn hogelijk in ere, was bij de Dopersen totaal in verachting.

De Geest van God vereenzelvigden zij met hun eigen, kwasi-vrome, wezenlijk-goddeloze geest. Geen wonder, dat Calvijn tegen hen uiterst straf moet optreden.

Want hij is en begeert slechts te zijn: Dienaar des Woords.

Eind augustus 1536 begint Calvijn "zijn arbeid als lector in de Pieterskerk. Hij hield er Bijbellezingen over de brieven van Paulus" (67). Een pover salaris was zijn deel.

Calvijns eerste grote werk bestond in het opstellen van de "Artikelen betreffende de organisatie van de kerk en de eredienst te Genève". Calvijn had graag, in aansluiting bij elke Woordverkondiging, het Heilig Avondmaal bediend gezien. Maar dit vond te veel verzet. Zo stelt hij dan een maandelijks viering van dit sacrament voor, bij toerbeurt in de drie kerken van Genève. Alle burgers worden verplicht tot aflegging van de eed op de openbare geloofsbelijdenis. 16 januari 1537 worden deze "Artikelen"

door de Raad aangenomen. Kort daarna verschijnt Calvijns Catechismus In verband met de Avondmaalsviering stond Calvijn een strenge tucht voor op belijdenis en wandel der gemeenteleden. In de kerkdiensten mochten alleen Psalmen gezongen worden.

Helaas, "de Raad hield de tucht in eigen hand en verlaagde haar daardoor tot een soort politietoezicht. Ook werd het Avondmaal tot viermaal per jaar beperkt. En tegen de ondertekening der geloofs belijdenis rees heftig verzet bij de burgerij" (68). Het gevolg van één en ander was minder aangenaam voor Calvijn en wie zich aan zijn kant hadden geschaard: bij de raadsverkiezingen in februari 1538 kregen zijn tegenstanders; de meerderheid. Van Bern kwam het verzoek of Calvijn zich wat wilde matigen. Het ging evenwel hard tegen hard, met het bekende, droeve gevolg. Genève was nog niet rijp om zowel in leer als in leven zich aan de tucht van Gods Woord te onderwerpen.

Calvijn heeft zich, in zijn al vele malen aangehaalde Voorrede, uiterst beknopt over deze periode uitgelaten. Een litteken bleef hem tot het laatste er aan herinneren, dat alleen God schenkt het willen en het werken naar Zijn welbehagen.

Meer dan hem paste, was Calvijn - zo schrijft hij er zelf over - innerlijk verblijd zich v r ij te gevoelen van deze hem zozeer knellende plicht. Weer denkt en hoopt hij deze vrijheid naar eigen inzicht te kunnen doorbrengen; weer besloot hij de rust te zullen

24

zoeken. Maar....

7. OPONTHOUD TE STRAATSBURG

Ongeveer op dezelfde manier als in 1536 door Farel, wordt Calvijn In 1538 door de

"zeer uitnemende dienaar van Christus, Martinus Bucer"⁸⁹) gedwongen zich te Straatsburg te vestigen. Calvin gevoelde zich verschrikt vanwege het waarschuwend voorbeeld, dat Bucer hem toonde in de persoon en onwilligheid van de profeet Jona.

Daarom zet Calvin, tegen eigen gedachte en wil in, zijn onderwijs, als theologisch docent, te Straatsburg voort. Tevens wordt hij er als predikant verbonden aan de kleine Franse vluchtelingengemeente, en wel van september 1538 tot september 1541

70).

Nog steeds is hij afkerig van "publiciteit"; 'hij zoekt geen menseneer, roem of grootheid. Daarom is het ook alweer tegen Calvijn's innerlijke gevoelens, wanneer hij zich laat afvaardigen om de door de keizer georganiseerde "godsdiensgesprekken"

(b.v. te Frankfort in 1539, en te Worms in 1540/'41) tussen roomsen en protestanten bij te wonen. Ook hierin mogen we Gods leiding opmerken. Want te Frankfort ontmoet hij een Philippus Melancthon⁷¹), met wie hij voor zijn verdere leven in hartelijke verstandhouding staat, al wil dat niet zeggen, dat ze onderling niet wel eens van inzicht en mening verschilden.

Stilzwijgend gaat Calvin in zijn eigen levensrelaas een belangrijke gebeurtenis in zijn leven voorbij, namelijk zijn huwelijk met Idelette van Buren, de weduwe van een gewezen wederdoper uit Luik, met name Jean Stordeur. Calvin moet een trouwe echtgenoot zijn geweest, al is hem leed in het huwelijk niet bespaard gebleven, aangezien hun enig zoontje al jong kwam te sterven. En van de beide kinderen, die Idelette uit haar eerste huwelijk meebracht, heeft Calvin niet al te veel genoeg beleefd. Toch heeft hij - ook na Idelette's dood - voor hen gezorgd, als waren het zijn eigen kinderen. Een langdurig huwelijksgeluk was Calvin inmiddels niet beschoren.

In augustus 1540 te Straatsburg gehuwd, wordt 'het huwelijk door de dood van Idelette in 1549 ontbonden. Calvin heeft haar verlies diep betreurd en is tot zijn dood weduwnaar gebleven.

De Straatsburgse tijd is ook uit andere 'oogpunten voor Calvin niet zonder betekenis geweest. Hij vond er de tijd, en ontving er de genegenheid om zijn aanvankelijk zo weinig omvangrijke leer- en leesboek, de Institutie, om te werken tot het driedubbele van de eerste opzet. Op deze tweede uitgave is later een derde, in het Latijn, gevolgd, terwijl in 1559 de laatste, 4e druk, door hemzelf kon worden persklaar gemaakt. In deze eind-redactie is ook nu nog dit schone leerboek onder ons 'bekend. In de Straatsburgse tijd heeft Calvin bovendien 'zijn eerste Commentaar doen verschijnen, en wel de uitleg van Paulus' Brief aan de Romeinen⁷²). Tenslotte is uit deze periode bekend, dat Calvin 'enkele Psalmen berijmd heeft, om daarmee de gemeentezang beter aan haar bedoeling te doen beantwoorden, namelijk de eer van 'God en de stichting, dat is: de 'opbouw der gemeente in het ware geloof.

8. CALVIJN IN HET STRIJDPERK

Hiermede naderen wij het laatste gedeelte van Calvijns leven, zijn tweede verblijf

'namelijk te Genève, 'dat men meestal in twee gedeelten pleegt uiteen te leggen, namelijk: a. zijn strijd (1541-'55), dus niet minder dan veertien jaar duurde ze; en b.

zijn overwinning (1555-'64, Calvijns sterfjaar).

25

Hoewel dit Calvijns belangrijkste arbeid betreft, zullen we hierover juist het kortst moeten handelen. Slechts enkele lijnen wijzen we aan. In de diverse biografieën enz.

kan men voldoende licht over deze periode verkrijgen. Zijn strijd met Castellio, de verbranding van Servet, de ontmaskering van een Bolsec, enz., slaan we hierbij dus over.

Tegen Calvijns eigen wens zag hij zich ten tweeden male genoodzaakt de herdersstaf over de kerk van Genève op te nemen. Het was in die stad na het vertrek van Calvijn en diens kollega's niet voorspoedig gegaan. De nieuwe predikanten voldeden niet.

Bovendien liet de roomse Sadolet z'n zoet gefluit horen, om deze stad met haar kerk weer terug te leiden in de veilige "moeder"-schoot van Rome. Calvijn heeft zijn pen tegen deze scherpzinnige kardinaal opgenomen en hem verslagen⁷³). Mede als vrucht van dit werk tegen genoemde kardinaal, verzocht het stadsbestuur Calvijn weer z'n oude plaats in te nemen, hetgeen Calvijn eindelijk aannam, op voorwaarde dat hij onvoorwaardelijke gehoorzaamheid zou vinden aan de door hem opgestelde

'kerkelijke bepalingen.

Calvijn kon en mocht niet weigeren. Het heil van Genève's kerk ging hem boven zijn

'eigen leven. Zo schrijft hij het zelf. Plichtsgevoel en het geloof aan Gods leiding en bescherming gaven bij hem de doorslag. Vol vreugde werd hij ontvangen. Maar het ging aan de zijde van Calvijn niet dan na veel smart, tranen en angsten te hebben verzet. God is hierbij zijn Getuige, en niet minder: vele vromen, die hem een hernieuwde lijdensweg liever bespaard zagen. Maar.... hij ging.

Hij ging wéér de s t r i j d tegemoet. Strijd naar buiten, tegen openlijke vijanden, en strijd van binnen, soms tegen "broeders" van hetzelfde huis. In dat alles bemerkte hij, evenals David weleer, het woeden van satan, die het om de ondergang van Gods kerk te doen is.

Wel vijf jaar heeft Calvijn, naar zijn eigen getuigenis, moeten strijden om aan de kerkelijke tucht in Genève's 'kerk die plaats te verschaffen, die haar rechtens toekwam. Vele, zelfs machtige, en daarbij: verdorven tegenstanders stonden Calvijns pogingen zo lang mogelijk tegen. Soms schenen ze het te winnen. De kerk mocht te gronde gaan, wanneer zij hun "machts"-wellust maar konden uitvieren. Om <le

"hemelse leer" 'bekommerden ze zich niemendal.

In 1545 maakt Calvijn aan zijn strijd tegen de verwoede "Libertijnen" in 'beginsel een einde, door een scherp geschrift tegen hen te richten.

Met name een speelkaartenfabrikant, Pierre Ameaux, ondermijnde Calvijns kerkelijke en herderlijke positie in Genève. Calvijn zegt van hem en de zijnen, dat schier geen middel door hen uit de "werkplaats van satan" onbeproefd is gelaten. Eindelijk moeten ze toch een "smadelijke nederlaag" lijden. De heer Ameaux moet zelfs openlijk, in het boetekleed, schuld belijden (1546).

Op een zeer tegen Calvijn en de gereformeerde leer ingenomen wijze, heeft een Nederlandse schrijfster⁷⁴⁾ vermoedelijk deze gebeurtenissen rondom Pierre Ameaux op het oog gehad, waarbij haar sympathieën duidelijk uitgaan naar de tot boete veroordeelde Ameaux. Leve de "vrijheid"!^{74a)}.

In zijn Voorrede beklaagt Calvijn zich er over, dat de één probeerde de Goddelijke voorbeschikking⁷⁵⁾ omver te werpen, een ander zich aanbood om 's mensen "vrije wil" te verdedigen. Hoeveel zuchtingen en tranen moet het de trouwe zieleherder niet gekost hebben!

Nog weer anderen verbreidden belachelijke geruchten betreffende Calvijns rijkdommen', of spraken van zijn "onmetelijke macht". Het is bij Calvijns dood wel gebleken, dat deze eenvoudige, trouwe dienstknecht van de Heere geen "aardse

26

goederen" had verzameld. "Als hij sterft, is er een vrij lang testament en een

"vermogen" van 225 daalders (de waarde der boeken inbegrepen) mitsgaders een zilveren beker". Luther daarentegen "laat een kort testament na en een vermogen van 9000 gulden"!⁷⁶⁾.

In al die strijd, zowel tegen uitwendige vijanden als tegen wie hem van binnenuit bestookten, mocht Calvijn zich laten bemoedigen en vertroosten door Davids leven en psalmen. Hij haalt dan ook tal van psalmwoorden in zijn Voorrede aan. Maar ook al die ervaringen waren niet onvruchtbaar voor de hervormer. Ze dienden hem tot het rechte verstaan van Davids psalmen. En het is zijn begeerte, dat deze schat voor alle vromen toegankelijk en dienstbaar gemaakt zal worden.

Calvijns Psalmenverklaring wordt intussen meer geprezen dan gelezen. Calvijn heeft z'n lezers verzocht, zander vooroordelen zijn verklaringen te willen lezen. Deze wens maak ik graag tot de mijne. Want we komen op de volgende bladzijden in aanraking met een "o n b b e k e n d e" Calvijn!

In dit boek delen we Calvijn nergens bij in. Hij was en is een dienaar Gods, uitlegger van Zijn Schriften. Een néderige dienaar. Alles wat hij is en heeft, dankt hij aan Gods genade; is dus verkregen goed.

Moge in dit gedenkjaar de gedachtenis van deze rechtvaardige velen tot zegen zijn!

27

Aantekeningen

1) Het "donkere" der Middeleeuwen wordt van roomse zijde ontkend, getuige titels van boeken, als: "De glans der Middeleeuwen", door R. Pernoud.

2) Vgl. het woord van Gamaliël voor de Joodse raad: Handelingen 5 : 38 v.

3) Psalm 102 : 14.

4) Hebreeën 13 : 7.

5) Dr. W. F. Dankbaar: "Calvijn, zijn weg en werk" zj., pg. 1.

6) Vgl. Dr. A. A. van Schelven: "Het Calvinisme gedurende zijn bloeitijd", Deel I (Genève-Frankrijk), 1943, pg. 18.

7) Zie aant. 5; voorts: Dr. L. Praamsma: "Calvijn", zj.

8) Paul Henry: "Das Leben Johann Calvins", 3 dl., 1835 vv. Dr. A. Zahn; "Studien liber Johannes Calvin", 1894; idem: "Die beiden letzten Lebensjahre", 2 dl., resp.

1895 en 1898.

9) Vgl. de werken over M. Luther, door Dr. W. J. Kooiman: "Maarten Luther", en

"Luther, zijn weg en werk".

10) Niet minder dan ongeveer 60 delen van het Corpus Reformatorum (de banden 29 tot 87, resp. 88) omvat het werk van de hervormer Calvijn. Er zijn onlangs in het oude Frans van Calvijn, preken over 2 Samuël uitgegeven. Door mij is de Psalmencommentaar uit de Editie Schipper geraadpleegd.

11) Vgl. Calvijn op Psalm 119 171.

12) Calvijn verklaart - ergens in de Voorrede - Gods eer in en over Zijn kerk meer te beminnen, dan zijn eigen leven.

13) Vgl. Dr. H. Visscher: "Van de leer der praedestinatie", 1931, pg. 26.

- 14) Nl. Dr. B. B. Warfield; vgl. Dr. S. van der Linde: "De leer van den Heiligen Geest bij Calvijn" (Diss.), 1943.
- 15) Mr. D. P. D. Fabius: "Wezen van het Calvinisme", pg. 6.
- 16) Hermann Bauke: "Die Probleme der Theologie Calvin", 1922, pg. 15-20.
- 17) Vgl. Dr. K. Schilders Dissertatie, en diens opstel: "Calvijn over de geloofsparadox", in de Bundel: "Tussen "Ja" en "Neen", 1929, pg. 235.
- 18) "Er starb am 27-5-1564. Nach seinem Willen, sollte sein Grab nicht kanntlich gemacht werden". Dr. O. E. Strasser, in: "Die Religion in Geschichte und Gegenwart", 3e dr., Bd. I, kolom 1593, sv. "Schon wenige Monate nach seinem Tode konnte man besuchenden Studenten nicht einmal mehr die Stelle zeigen, wo Calvin beerdigt worden war; man pflegte keine Grabsteine und keine Denkmäler zu errichten". Erwin Mülhaupt, in "Reformatoren als Erzieher" (1956), pag. 61.
- 19) Vgl. Dr. J. A. Cramer: "De Heilige Schrift bij Calvijn", 1926; en H. J. Couvée: "Calvijn en Calvinisme", zj.
- 20) Vgl. hierover Dr. G. C. Berkouwer: "Het probleem der Schriftcritiek", zj.
- 21) Dr. W. Niesel: "Die Theologie Calvins", 1938; Dr. G. C. van Niftrik: "De belijdenis aller eeuwen", 1949; "Kleine Dogmatiek", zj.; enz.
- 22) Dr. S. Grejjdanus: "Het wezen van het Calvinisme", 1941, pg. 5. 28) Te vinden in zijn beroemde werk: "Belijdenissen" (Confessiones), waarvan de uitgave - en:
- "Toelichting" er op - van Dr. A. Sizoo aan te bevelen is.
- 24) Eén en ander hangt ook samen met beider uitwendige omstandigheden: Luther wás al geestelijke; zijn zielsworsteling speelde zich vooral af In de kloostercel; Calvijn daarentegen studeerde nog, en bevond slot in het volle mensenleven.
- 25) De daar door Calvijn genoemde "data" uit zijn leven zijn voortreffelijk bewerkt in het werk van Dr. Fr. Büsser: "Calvins Urteil über sich selbst".
- 26) Vgl. aant. 25.
- 27) Over S. Kierkegaard verschenen eenvoudige geschriften van de hand van Dr. M.

28

van Rhijn, en mej. Jacq. van der Waals. Van Kierkegaards geschriften noem ik:

"Angst", "Vrees en Beven", "Entweder -Oder", "Einübung im Christentum"; over hem is veel geschreven. Ik noem slechts de namen van Johs. Hohlenberg, (Ds.) A. L. F.

van Dijk en. Dr. Em. Hirsch.

28) Vgl. het artikel van Dr. Strasser, RGG I, kolom 1589 (3e dr.).

29) Mattheüs 13 : 32.

30) Erwin Mülhaupt: "Die Predigt Calvins", 1931. Dezelfde schrijver verzorgde ook een uitgave, waarin een aantal preken van Calvijn zijn afgedrukt. Herfst 1959

verscheen een nieuwe studie van Erw. Mülhaupt: "Der Psalter auf der Kanzel Calvins", Neukirchen. Op pag. 8/9 geeft de auteur er blijk van de "sleutel" tot Calvijns Psalmencommentaar ook te hebben gevonden, al kan van een gebruik maken van deze sleutel ook bij hem nog geen sprake zijn.

31) Vgl. aant. 14.

32) Werner Krusche: "Das Wirken des Heiligen Geistes nach Calvin", 1957.

33) Zo wordt op pg. 142 de "ervaring des geloofs" in een enkele regel aan de orde gesteld. Er zouden meer leemten te noemen zijn.

34) Calvijn op Psalm 3 : 3.

35) Op Psalm 42 : 7.

36) A.w., pg. 51.

37) Verschenen bij H. ten Hoove, Utrecht, zj.

38) In het Latijn luidt deze spreuk: "Terar dum prosim".

39) Vgl. Psalm 69 : 10. Ook hierin was Calvijn de "zalving" van Christus' Geest deelachtig.

40) Vgl. de zeer fraaie "Levensschets", door Dr. E. Stickelberger, getiteld "Calvijn", 1931, pg. 170. Graag beveel ik dit boek bij de lezers aan.

41) Vgl. Dr. Fr. Büsser, a.w., pg. 19. Over zijn "bescheidenheid" spreekt hijzelf enkele malen in zijn Voorrede op de Psalmen.

42) De Psalmen-commentaar is nl. in het Latijn geschreven.

42a) "Calvin zog aus den Erfahrungen der Vergangenheit seine Lehren", Fr. Büsser, a.w., pag. 44.

43) A.w., pg. 14 wordt P. Henry "de verdienstelijke Calvijn-biograaf" genoemd.

44) E. Doumergue: "Jean Calvin. Les hommes et les choses de son temps", 7 dl. In de Nederlandse vertaling van W. F. A. Winckel verschenen er 3.

45) Vgl. aant. 40.

46) In "Kerkelijke Klassieken", 1949, schreef Dr. G. C. van Niftrik een beschouwing over Calvijs Instituut. De schr. beweert van Calvijn, dat hij niet "zo bevindelijk was als latere "Calvinisten", die steeds maar weer terugkwamen op hun bekering" (pg.

207) . Dit boek tracht van deze ongegronde uitspraak een weerlegging te zijn.

47) Ik noemde al het art. van Dr. Strasser in RGG; voorts is te raadplegen het art. van Dr. G. P. van Ierzon, in "Chr. Encyclopaedie", 2e dr., Dl. 2, s.v.

48) Dr. H. Berkhof: "Geschiedenis der Kerk", zj. (1e dr.), pg. 179 vv.

49) De naam Calvijn danken we aan de Latijnse vertaling: Calvinus, van de oorspronkelijk Franse naam: Cauvin.

50) Vgl. Dr. H. Berkhof, a.w., pg. 150.

51) Idem, a.w., pg. 179-80.

52) Vgl. Dr. W. Nijenhuis: "Calvinus Oecumenicus" (Diss.), 1959, passim. Men leze Calvijs brieven, in de uitgave van R. Schwartz, 2 dl.; W. de Zwart: "Calvijn in het licht zijner Brieven", 1938; en Dr. J. C. van der Does: "Calvijn, Kracht en troost voor vrouwenlevens", 1938.

53) Dr. W. F. Dankbaar, a.w., pg. 6.

29

53a) Een aardige beschrijving van dit "College" vindt men in: "Triomf en tragiek van Erasmus van Rotterdam", door Stefan Zweig; pg. 31 vv.

54) Idem, a.w., pg. 7.

55) Vgl. deze strijd, beschreven door een gewezen geestelijke der r.k. kerk, nl. door Ds. H. J. Hegger: "Mijn weg naar het licht", zj. (4e dr.).

56) Vgl. Dr. Fr. Büsler, a.w., pg. 13.

57) Dr. W. F. Dankbaar, a.w., pg. 23 vv.; Fr. Büsler, a.w., pg. 23 vv.

58) A.w., pg. 18.

59) Galatenbrief 1 : 17.

60) Vgl. Calvijn op Psalm 141 : 3. Hiervan onderscheidt zich wel Dr. W. Nigg, in zijn werken als: "Het geheim der monniken", "Grote heiligen", en "Schilders van het eeuwige".

61) Vgl. Dr. W. F. Dankbaar, a.w., pg. 11. Dr. F. J. M. Potgieter, in zijn diss.: "Die verhouding tussen die theologie en die filosofie bij Calvijn", 1939, denkt en schrijft over

dit punt geheel anders; [vgl. pg. 23 vv.](#) Volgens hem is Calvin nooit, in eigenlijke zin, "Humanist" geweest.

62) A.w., pg. 17 vv.

63) Calvin op Psalm 137 : 4.

64) Vertaling van Dr. A. Sizoo; uitgegeven bij N.V. Meinema, Delft.

65) Vgl. Dr. W. F. Dankbaar, a.w., pg. 42.

66) Dr. H. Berkhof, a.w., pg. 181.

67) Dr. W. F. Dankbaar, a.w., pg. 46.

68) Dr. H. Berkhof, a.w., pg. 182.

69) Over het algemeen wordt aangenomen, dat Bucer Calvijn's leer van de praedestinatie met name vruchtbaar heeft beïnvloed. Bekend is Bucers Evangeliencommentaar. Over hem is o.a. geschreven door Dr. J. W. van den Bosch:

"De Ontwikkeling van Bucer's Praedestinatiegedachten vóór het optreden van Calvin" (Diss. uit 1922). Volgens A. Lang: "Zwingli und Calvin", pg. 108, was Bucer Calvijn's "geestelijke vader".

70) Vgl. Dr. G. P. van Ierzon, in "Chr. Encyclopaedie", Dl. II, s.v.

71) Van Melanchthon zijn vooral zijn dogmatische "L o c i" bekend.

72) Nog maar enkele jaren geleden verscheen er een nieuwe Nederlandse vertaling van de hand van de Calvinkenner, Dr. D. J. de Groot, die 3 februari 1959 overleed.

Dr. de Groot schreef een uitstekend boek over de Inspiratieleer van Calvin (Diss.).

73) Men leze Calvijn's: "Het antwoord aan Kardinaal Sadolet", door dhr H. J. v. d.

Munnik vertaald in onze taal, en verschenen in "Apologie van de Reformatie der kerk", 1937.

74) Bedoeld is: "Het scharlaken wambuis", van Jo van Ammers-Küler, verschenen in 1955.

74a) Vgl. de verdediging van mannen als Michaël Servet en Sebastiaan Castellio, in "Verguisd geloof", z.j., door Dr. S. van der Woude. Vgl. ook Jean Cadier: "Calvin", pg. 112.

75) Over dit onderwerp is veel geschreven. Zo door Dr. A. D. R. Polman (Diss.) ; Dr.

Friethoff, een rooms theoloog; P. Jacobs, e.a. In dit boek stel ik vóóribeschikking niet aan de orde.

70) Vgl. Dr. G. C. van Niftrik, in diens artikel "Kerkelijke Klassieken", 1949, pg. 206.

30

2e HOOFDDEEL

Het geestelijk leven volgens Calvijn

9. Calvijns geloofsrealisme
10. Nauwelijks één op de tien
11. Nauwelijks één op de honderd.
12. Zéér weinigen, weinigen, en.... het grootste deel
13. Calvijns opvatting van de ziel
14. Calvijn over de menselijke aandoeningen
15. Hoe wij de stof bewerkt hebben
16. Hoe Calvijn het geestelijke leven ziet.

9. CALVIJNS GELOOFS-REALISME

Het is zeer wel mogelijk, dat iemand, die deze paragraaf gelezen heeft, glimlacht om het opschrift, dat ze draagt. Wellicht had u er: Calvijns geloofs-"p è s s i m i s m e"

boven willen schrijven.

Wat toch is het geval?

We herinneren ons, dat Calvijn in 1536, bij zijn eerste komst in Genève een wekelijkse Avondmaalsviering voorstond. Dat wil evenwel volstrekt niet zeggen, dat elk gemeentelid zonder meer tot de Heilige Dis werd toegelaten. De Kerkorde van 1537 bevatte een bespreking van de tucht, in onmiddellijke aansluiting bij die van de Avondmaalsviering.

Dr. Dankbaar schrijft in zijn proefschrift²⁾ dan ook: "Daarom moeten zij, die door hun boos en onrechtvaardig leven blijk geven, dat zij niet bij Jezus horen, en die de eenheid der gemeente verscheuren, geweerd worden. Aan hen het Avondmaal uit te delen, ware

evenzeer heiligschennis, als onwaardig deel te nemen. Er dient dus goed toegezien te worden, dat het Avondmaal slechts wordt gegeven aan hen, voor wie het bestemd is, nl. de "geapprobeerde" christenen". Verder lezen we bij Dr. Dankbaar:

"Behalve bij het zelfonderzoek, waartoe iedere Avondmaalsganger krachtens 1 Cor.

11 : 28 is geroepen, stond de hervormer zeer bepaald op het onderzoek (censura) vanwege de kerk. Die mag alleen ambtelijk geschieden".

Wat betreft de Straatsburgse periode (1538-1541), als Calvijn de kleine Franse vluchtelingengemeente als predikant helpt, schrijft Dr. Dankbaar het volgende: "In Straatsburg moet, vóór iedere Avondmaalsviering, iedereen zich persoonlijk voor dit onderzoek bij den predikant aanmelden; en wie zich hiertegen verzette (zoals eenige studenten, die het "papistische dwingelandij" vonden) werd uitgesloten". Hij wijst er dan op, dat hier geen zucht aanwezig was, "om tirannie te oefenen over de zielen..., maar behalve eerbied voor de heiligheid van kerk en sacrament, echt-herderlijke zorg"2).

Calvijn als zielzorger....!

Daarover heeft voor enkele jaren terug de Franse theoloog Jean Daniel Benoit een fraaie studie doen verschijnen, die gelukkig ook voor het Nederlandse taalgebied verkrijgbaar is3).

Juist als zielzorger, als onder-herder van de opperste Herder van Christus' kerk, heeft Calvijn heel scherp leren zien en heel scherp moeten onderscheiden tussen waar en vals, tussen leven en dood, tussen oprecht en geveinsd. Daartoe is hij vanwege Gods Geest bijzonder begaafd geweest, met het weliswaar liefderijke, maar tevens

31

vlijmscherpe "oordeel des onderscheids".

In het reeds tevoren genoemde werk van Mülhaupt over Calvijns prediking lezen we van een droevig voorval in Genève, gedateerd september 15464): Een dronkaard is namelijk op merkwaaardige wijze om het leven gekomen, en Calvijn spreekt er des zondags over op de kansel. Mülhaupt merkt dan op: "Hij (namelijk Calvijn) laat niet na, in zijn mededeling aan zijn vriend Viret de op effect berekende sluitsteen van zijn prediking weer te geven: "Tot u de hel met al uw huizen verteert, gelooft ge niet in God, Die Zijn hand uitstrekt!", evenwel met de sombere opmerking, "of ook slechts één het van harte gelooft, weet ik niet!"

Mülhaupt is er dus toe genegen, tot geloofs-pessimisme bij Calvijn te besluiten, op grond van bovengehaalde uitspraak; voor wie de Psalmenverklaring van Calvijn kent, werd het duidelijk, dat het in het algemeen ook in de dagen der Reformatie niet alles goud was, wat er blonk.

Calvijn beschouwde niet alle kerkgangers als kinderen Gods; zo preekte hij niet; en zo legde hij voor de gemeente, in Bijbellezingen, evenmin de Heilige Schrift uit.

Bijbellezingen en prediking beide zijn diep doortrokken van zijn geloofs-realisme: d.w.z. Calvijn had een open oog voor de werkelijkheid^{4a}). Hij was geen idealist, geen dromer of fantast, maar een kind van God, een leraar in Zijn gemeente, die evenwel met de beide benen op de grond stond.

10. NAUWELIJKS EEN OP DE TIEN

Dr. van der Linde heeft in zijn proefschrift één uitspraak aangehaald in verband met het geloof, waarin Calvijn zegt, dat "nauwelijks één tiende deel der mensen zo ver (namelijk tot geloofsvolharding) komt" ⁵). In de noot citeert de schrijver dan een uitspraak uit Calvijns behandeling van Handelingen 11 : 23. Het is jammer om het vast te stellen, maar op grond van Calvijns eigen woorden dient te worden opgemerkt, dat de Nederlandse weergave van Calvijns uitspraak bij lange na niet klopt.

Immers, wat zegt Calvijn zélf?

"Nauwelijks één op de tien uit het getal dergenen, die hun geloof belijden, volhardt tot het einde". Mij dunkt, dat is wat anders dan te vertalen: nauwelijks een tiende der mensen, in het algemeen gesproken. Calvijn spreekt namelijk niet over mensen in het algemeen, maar over gelovigen. En dit stemt geheel overeen met wat Calvijn in zijn Psalmen-uitleg ons leert. Ik geef Calvijns woorden niet v r ij weer, maar laat Calvijn volledig aan het woord.

Zo merkt hij op in Psalm 145 : 18 - waar staat: "De HEERE is nabij allen, die Hem aanroepen, allen die Hem aanroepen in waarheid!" - "Nauwelijks één op de tien brengt een druppel geloof of bekering op".

Meestal spreekt Calvijn niet van "één op de tien", maar van "één op de honderd". Dit zal ook Dr. van der Linde niet onbekend geweest zijn, al zwijgt hij hierover in zijn werk.

Heel fijn voegt Calvijn beiderlei uitspraken tezamen, wanneer hij in zijn verklaring van Psalm 119 : 101, deze uitleg geeft: "Ofschoon allen zonder onderscheid onderwezen worden, aan wie Gods Woord wordt voorgesteld, heeft er nauwelijks één op de tien enige smaak van; en nauwelijks één op de honderd komt zover, dat hij tot het laatste met een rechte gang voortgaat".

In de kerk ziet Calvijn als het ware drie concentrische kringen⁶), rondom het éne middelpunt: Christus en Diens Woord. De buitenste kring wordt gevormd door de zeer grote groep mensen, van wie hij zegt, dat zij in en uit het Woord onderwezen worden; de middelste kring wordt gevormd door telkens één op de tien, die er iets van smaken en proeven, waarop het in het Woord van God aankomt; terwijl tenslotte de binnenste

en daarmee de kleinste kring bestaat uit gelovigen - één op de honderd! - die tot het laatste toe volharden. Ik voor mij heb slechts een tweetal uitspraken in Calvijns Psalter gevonden, waarin hij spreekt van "één op de tien". Daartegenover staan er enkele tientallen uitspraken, waarin Calvijn het heeft over "nauwelijks één op de honderd", of ook: "de meesten", of ook: "zeer weinigen", of "weinigen".

Zelfs spreekt Calvijn ergens (Psalm 50 : 23) van "één op de duizend", maar dan niet in direct verband met enige groep van mensen, maar over de menigte van weldaden, die God de mensen bewijst. Deze uitspraak luidt als volgt: "Want ook wif vergeten zo gemakkelijk Gods weldaden, ja ook smaken wij er van de duizend nauwelijks één op een lichte en dorre manier"6a).

5 11. NAUWELIJKS EEN OP DE HONDERD

Uit al deze en soortgelijke uitspraken klinkt ons het bewogen gemoed van een verontrust, een bedroefd en daarom bestraffend zielzorger tegen. Hij zegt deze dingen niet uit hooghartigheid, noch uit lust tot kritiseren zonder meer, maar als staande aan de zijde Gods, en meteen het wakend oog gericht op het welzijn, het waarachtig, ja eeuwig geluk der zielen, aan zijn hoede toevertrouwd7).

Het zou al te zeer vermoeien, om op een dorre manier alle gevonden plaatsen - en het zijn er méér dan dertig in getal - op een rij aan u te doen voorbijgaan. Beter lijkt het me, enkele lijnen te trekken door Calvijns uitspraken heen, om zo duidelijk te maken, in welk verband Calvijn placht te spreken van "één op de honderd".

Allen begeren een lang leven van Godswege, maar.... nauwelijks één op de honderd overweegt, waartoe men moet leven (op Psalm

119 : 17).

Vol welgevallen bezien de mensen hun schone gestalte, bijvoorbeeld hun handen of voeten, maar.... nauwelijks denkt er één aan zijn Schepper (Psalm 139 : 18).

Op Psalm 119: 174 schrijft Calvijn, dat, waar állen begeren gelukkig te laven, er toch nauwelijks iemand naar God Zelf verlangt8).

's Werelds ondank is groot; want hoewel allen zich blind kijken aan Gods werken, erkent nauwelijks één, dat God voldoende kan helpen (Psalm 46 : 9).

Iedereen bekommert zich om z'n eigen geluk, maar wie is er bewogen door de rampen van Gods kerk, zoals het behoort? (Psalm 102 : 1). Terwijl men geniet van voorspoed, bewaart zich nauwelijks één op de honderd op een gematigde wijze in de vreze Gods (Psalm 23 : 1). Stellig omhelst nauwelijks één op de honderd deze leer (namelijk van Psalm 119 : 1). Bijna allen dromen ten aanzien van Gods oordeel, alsof het toevalligheden waren, maar nauwelijks één ziet echter op de hand van God (Psalm 38 : 31; vgl. ook op Psalm 39 : 10).

Alle gerechtigheden der mensen bezwijken, zodra men tot Gods rechterstoel is gekomen. Dit erkent in één woord nauwelijks één op de honderd oprecht in het Mrt, ofschoon allen het met de móns belijden (Psalm 143 : 2).

Dit is echter een stelling, ("paradox"), welke nauwelijks één onderschrijft, dat vooral in dit leven zij gelukkig zijn, die God vrezen (Psalm 128 : 1).

Ook al lijden de mensen aan veel ellende, toch neemt nauwelijks één op de honderd z'n toevlucht tot God (Psalm 28 : 1).

Ofschoon allen over Gods voorzienigheid spreken, en God erkennen als Bewaarder der gelovigen, beveelt nauwelijks één op de honderd zijn behoud aan Zijn trouw aan (Psalm 91, inleiding).

Vandaar, dat nauwelijks één op de honderd Gods barmhartigheid op zich laat toepassen (Psalm 25 : 8).

Met deze kleine bloemlezing kan worden volstaan. In het algemeen getuigen deze uitspraken van 's mensen ondank, hun egoïsme, zelfgenoegzaamheid en trotse

33

eigenwaan.

12. ZEER WEINIGEN, WEINIGEN, EN .... HET GROOTSTE DEEL

1. Zeer weinigen zijn in waarheid smekeling voor God geworden (Psalm 80 : 13).

Zeer weinigen worden door Gods Geest geleid (Psalm 119 : 34). Zeer weinigen houden het er voor, dat, wanneer God hen roept, zij niet tevergeefs bidden (Psalm 145 : 18).

2. Weinigen.

Uitspraken, als de volgende, doen ons sterk herinneren aan Christus' vermaning, dat - in onderscheiding van de véle geroepenen - er weinigen zijn uitverkoren.

Op Psalm. 47 : 5 tekent Calvijn aan: "Zoals immers God, met tenachterstelling van geheel de wereld, weinige en onaanzienlijke mensen voor Zich aangenomen had, zo behoort dat zo heerlijke pand van Zijn Vaderlijke liefde gescheiden te worden van de algemene weldadigheid, waarmee Hij heel het menselijk geslacht begeleidt". En verderop: "Ook besluiten wij uit deze plaats, dat de genade, welke God jegens Zijn uitverkorenen

bewijst, niet voor allen gemeenschappelijk open staat, maar een voorrecht is, waardoor Hij weinigen van het grootste getal onderscheidt".

Omdat deze grootheid van Gods werken door weinigen gekend wordt, ontgaat zij in het algemeen aan de ogen der stervelingen (Psalm 111 : 2).

Op Psalm 107 : 42: "Dit slot bewijst, dat hoewel God Zijn goedheid zonder onderscheid aan de mensen aanbiedt, toch weinigen uit de ontallijke menigte er profijt van trekken".

Voorts noteerde ik plaatsen als op Psalm 11 : 4 en 95 : 8.

3. Het grootste deel.

Ter aanvulling van alle, aan Calvijn ontleende, uitspraken van min of meer ontkennend karakter, willen we er nu nog enkele geven van stéllende inhoud. Ze harmoniëren onderling zeer wel. Men moet trouwens wel heel knap zijn, om Calvijn op tegenstrijdigheden in zijn leer te betrappen. Het merendeel of grootste deel van de wereld, begeert zonder rede te leven (Psalm 84 : 11).

Op Psalm 111 : 2: "Hieruit leert de profeet, dat het grootste deel in het licht blind wordt".

Wij zien in onze tijd - en het is, alsof Calvijn dit in het midden van onze 20e eeuw tot einze kerkmensen spreekt! - dat het grootste deel der wereld, onder ontkenning of achterstelling van God, zich aangenaam verblijdt in Zijn gaven (Psalm 18 : 6).

't Grootste deel veracht door afkeer, hoogmoed of verblinding, al wat uit de hémel aan goederen wordt aangeboden (Psalm 81 : 11).

't Grootste deel bedenkt nauwelijks, in eigen ongelovigheid ingewikkeld, dat er een God in de hemel is! (Psalm 145: 18).

Immers leert de ervaring, dat het grootste deel der mensen niet gevoelt, van welke aard God is, maar Hem zich voorstelt als gelek Hij op een halfdode (Psalm 139 : 20).

Wij weten immers - en we worden door dit woord van Calvijn gedwongen, terug te denken aan de tweede wereldoorlog - dat het grootste deel der wereld, wanneer men door nood belemmerd wordt, volop belooft zich aan God te onderwerpen; spoedig echter, wanneer men ontkomen is, komt men weer tot het eigen inzicht terug en vergeet men Gods genade (Psalm 54 : 8).

Dáárom vordert het grootste deel der mensen niet, door te zuchten in hun smarten,

omdat men hun wensen en zuchten niet tot God richt (Psalm 38 : 10).

Toch aarzelt het grootste deel niet, de lof van het geestelijke leven min zichzelf te trekken. Waarheen willen immers de predikers van de vrije wil anders, dan dat zij trachten te overreden, dat wij door eigen krachten van Adams kinderen.... kinderen Gods worden? (Psalm 100: 1).

Wanneer het waar is, dat Calvin mag heten: de "theoloog van de Heilige Geest", dan geven al bovengenoemde uitspraken daarvan blijk, hoezeer deze man was toegerust met de gave van de "onderscheiding der geesten". Dit ging niet buiten zijn eigen innerlijk beleven en ervaren om. In al deze uitspraken klinkt de bezorgde, vermanende toon door van een Mrt; van een ziel, verlicht en vernieuwd door God de Heilige Geest.

We kunnen niet recht het -"geestelijke leven" volgens Calvijns opvatting verstaan, wanneer we niet weten, wat de mens boven het dier verheven doet zijn. Daarom spreken we nu eerst over:

13. CALVIJNS OPVATTING VAN DE ZIEL

Wat is eigenlijk de menselijke "ziel"?

Het zal altijd moeilijk blijven om op nauwkeurige wijze te omschrijven wat daaronder verstaan dient te worden.

Uit een nog niet verouderde studie over de "oorsprong der ziel"^{8a)} neem ik gaarne deze omschrijving over: "De ziel is de wezenheid in de mens, die de grond is onzer gewaarwordingen, van ons gevoelen, willen, wensen en streven, en daarom tevens de uitdrukking, die onze individuele persoonlijkheid noemt, zodat steeds eigenlijk, waar wij van het "ik" spreken, ook gezegd kan worden "mijn ziel".

Het is een niet te weerspreken feit, dat de psalmdichters veel gesproken hebben over hun ziel, het léven van hun ziel, en de bedreiging ervoor van rondom.

Calvin was stellig niet op de hoogte van de resultaten van de zogenaamde "moderne"

zielkunde, met haar psychanalyse, en wat dies meer zij, maar finzinniger kenner van de menselijke ziel (= psychè) dan hij, moet nog geboren worden⁹⁾.

In zijn verklaring van het Psalmboek geeft Calvin dan ook al zijn door de Schrift gevormde kennis van de menselijke ziel en haar roerselen aan ons door.

Het moge dan waar zijn in betrekking tot Calvijns brieven, wat zeer onlangs door een Calvin-onderzoeker, als Dr. W. Nijenhuis mag heten, is opgemerkt¹⁰⁾: "De correspondentie van Calvin draagt in hoge mate een objectief karakter. Indien men haar al zou willen gebruiken om een psychologie van de reformator op te bouwen, dan zal de beslissende karaktertrek, die men vindt, toch zijn die van een man, die zonder reserve is toegewijd aan de zaak van de kerk en haar hervorming, zó zeer toegewijd, dat hij met zijn persoonlijke religiositeit geheel schuil gaat achter deze zaak. Calvin spreekt nauwelijks ergens over zijn geloof, zijn religiositeit. Hij weet zich als enkeling te behoren tot de grote gemeenschap der gelovigen. (Zo zegt hij steeds "nous" (= wij,

v.d.Hr.), nooit "je" (= ik, v.d.Hr.), wanneer het onderwerp van het geloof in het middelpunt staat). Het reeds zo vaak gesignaleerde feit, dat Calvijn zeer summier spreekt over eigen bekering, is van deze fundamentele houding een duidelijke illustratie.

Men kan inderdaad zeggen, dat Calvijns proza een afspiegeling is van de historische

'objectiviteit van de openbaringsinhoud. Het is hem ook in zijn brieven niet te doen om "seelische Bereicherung", maar om verkondiging der Openbaring en afgrenzing tegen dwaalleer".

Een moeilijke zin, uit een zeer knap geschrift; dat is zeker.

Maar daarom nog niet te aanvaarden, als zou, wat hier geschreven is, waarheid zijn.

Enkele malen heeft Dr. Nijenhuis enige uitspraken aangehaald, en dat blijktbaar met

35

volledige instemming uit een geschrift van H. Ruff. Nu moet inderdaad worden toegestemd, dat Calvijn - evenals in zijn brieven - óók in zijn Psalmenuitleg geheel

"toegewijd is aan de zaak van de kerk en haar hervorming"; door liefde tot haar werd hij schier verteed. Maar in zijn Psalmencommentaar gaat Calvijns persoonlijke religieusiteit (godsdienstigheid) stellig niet "geheel schuil achter deze zaak".

Wij menen de sleutel tot het verstaan van de Commentaar te hebben gevonden in het slot van Calvijns eigen Voorrede.

Daarom kunnen we ook niet instemmen met de gevolgtrekkingen, die Dr. Nijenhuis in bovenaangehaalde passage maakt. Hij wil ons als "fundamentele houding" bij Calvijn voorstellen, als zou deze zich louter ten doel hebben gesteld om de "historische objectiviteit van de openbaringsinhoud" weer te geven. Wij kunnen intussen beter weten. Op indirecte, dat is: niet-rechtstreekse wijze, handelt Calvijn in zijn Psalmenverklaring met name, over het leven des geloofs van Gods kinderen in het algemeen, en over dat van hemzelf in het bijzonder.

En het gaat hem daarbij terdége om de "seelische Bereicherung", dat wil zeggen, om de waarachtige opbouw en stichting van het ware geloof, en om de ontmaskering van alles, wat er op lijkt en het toch niet is. En waarom? Omdat de door Dr. Nijenhuis genoemde "objectieve openbaringsinhoud", dank zij Gods genade en Geesteskracht, door Calvijn, evenals door Luther, op een persoonlijke wijze is doorleefd, en als het ware is in-gegaan in zijn ziel en leven.

De tegenwoordige Calvijn-onderzoekers is er blijkbaar alles aan gelegen om hem bij de "voorwerpelijke" Schrifttheologen in te delen. Hierin is de invloed van Karl Barth onmiskenbaar te bespeuren! Hoewel we niet gaarne in het andere uiterste zouden willen vervallen, om namelijk van Calvijn een soort voorloper en wegbereider van

Schleiermacher¹²⁾ te maken, bij wie de binding aan de gewisse en vaste Openbaring van God in Zijn Woord losgeweekt is vanwege cum te sterk benadrukken van het persoonlijke en individuele beleven van het heil, menen we toch, dat Calvijn onrecht wedervaart wanneer over hem geschreven wordt op een wijze, als door Dr. Nijenhuis, Dr. Niesel en zovelen meer gedaan wordt.

Calvijn noemt de menselijke ziel ergens het "gewichtiger" (potior) deel van de mens (Psalm 103 : 14).

Zulks geheel in overeenstemming met Jezus' woorden: "Want wat baat het een mens, zo hij de gehele wereld gewint, en zou schade lijden aan zijn ziele?"¹³⁾

Calvijn moet er dan ook, blijkens verschillende plaatsen in zijn uitleg van de Psalmen, niets van hebben om. "ziel" te vertalen - al zou het soms kunnen - met "leven"¹⁴⁾. Hij noemt dit al te "koud" (frigidê), Liever acht hij 's mensen "hart" erdoor aangeduid (Psalm 69 : 2).

De reeds overleden Calvijnenner Dr. H. Visscher, heeft mijns inziens terecht ook dit van de menselijke ziel opgemerkt: "Zijn ('s mensen, namelijk) zielsbestaan, dat onzienlijk en geestelijk is naar zijn wezen, dankt de mens aan een blazing Gods. De mens is alzo, wat zijn ziel betreft, aan het Goddelijke Wezen nauw verwant; zijn ziel wordt in hem door een geheel bijzondere, persoonlijk daarop doelende handeling Gods verwekt. De Heere blaast hem het levensprincipe in"¹⁵⁾.

Met de schepping, of liever "inblazing" van 's mensen ziel, hangt ten nauwste samen het "beeld Gods", waarnaar de mens geschapen is.

In verband met zondeval en wedergeboorte, moeten we daarop wel, zij het beknopt, ingaan.

"Naar het lichaam is de mens uit de aarde, maar de ziel schiep God hem naar Zijn beeld en gelijkenis. De ziel is het levensprincipe van het lichaam¹⁶⁾. Keert het lichaam weder tot de aarde, de geest keert tot God, Die hem gegeven heeft".

36

In zijn Genesis-commentaar wijst Calvijn¹⁷⁾ erop, "dat God aan deze ziel Zijn beeld heeft ingegrift, waarmede de onsterfelijkheid is verbonden".

Dit is wel geheel andere taal dan van een nieuwere Calvinonderzoeker, als T. F.

Torrance¹⁸⁾, die ons wil bewijzen, dat het beeld Gods niet in de menselijke ziel is te zoeken, maar een soort binding aan God betekent.

Deze zelfde gedachte is, mijns inziens ten onrechte, door de bekende Dr. H. F.

Kohlbrügge uit Elberfeld ¹⁹⁾ verdedigd. Daarbij zou dan niet het beeld Gods zijn in de méns (insculpta, = ingegrift), maar omgekeerd, de mens zou geschapen zijn "in"

het beeld Gods. Dus niet naar, maar in het beeld Gods zou dan Adam zijn geschapen.

Hoe het op deze manier te verklaren is, dat, hoewel vanwege de zondeval het gehele beeld Gods "bijna" (volgens Calvijn) is vernietigd, er toch nog enkele vonkskens ("scintillae") zijn overgebleven, om zo de mens alle onschuld te kunnen benemen....

blijft een onoplosbaar raadsel.

In dit verband is het goed enkele uitspraken van Calvijn uit zijn Psalter over het beeld Gods af te schrijven²⁰).

Wij stellen daarbij drie vragen:

1e. Hoe was het oorspronkelijk met de mens gesteld?

Van belang is hier wat Calvijn schrijft ter verklaring van de 8ste Psalm (voornamelijk vers 6). Hij zegt daar:

"Voorzeker twijfel ik er niet aan, of hij roemt de schitterende gaven, welke bewijzen, dat de mensen naar Gods beeld zijn geformeerd, en geschapen tot de hoop op een gelukkig en onsterfelijk leven. Want dat zij met rede begaafd zijn, waardoor zij onderscheid maken tussen goed en kwaad; dat in hen gelegd is het zaad der religie, en dat onder hen een gemeenschap bestaat....: dit zijn geen duistere tekenen van de hoogste hemelse wijsheid".

Ook op Psalm 102 : 11 spreekt Calvijn van dit beeld Gods, dat in Adam uitblonk, in verheven woorden, als hij erkent, dat daarin een schittering van de hemelse glorie te bespeuren is.

Voor wie dit nog niet voldoende spreekt, willen we - bij wijze van uitzondering; dus alleen in dit verband - een enkele aanhaling doen spreken uit Calvijns commentaren, resp. op Coloss. 3 : 9 vv., en op Eféze 4 : 24.

Calvijn zegt op Coloss. 3 : 10: "Nu, dat beeld Gods is in de ganse ziel, als niet alleen de rede en het verstand, maar ook de wil recht is". En op Eféze 4 : 24: "Adam is in den beginne geschapen naar het beeld Gods, om de rechtvaardigheid Gods, als in een spiegel te vertegenwoordigen".

Het beeld Gods is te zoeken, zegt Calvijn, in alle delen der menselijke ziel: in rede, kennis, wil en gevoel. Het ademt alles de goedheid van de Schepper uit, en vertoont een schittering en eer (vergelijk op Psalm 8 : 6), dat Calvijn van der mensen stand in rechtheid kan zeggen, dat zij niet ver beneden de Goddelijke en hemelse heerlijkheid is geweest.

2e. Hoe is het nu?

Eveneens ter verklaring van Psalm 8 : 6 schrijft Calvijn: "Verder weten wij, dat door Adams val heel het menselijk geslacht van zijn natuurlijke oorsprong is vervallen;

omdat èn het beeld Gods bij n a vernietigd is geweest, èn wij beroofd waren van de voornaamste gaven, welke ons als het ware tot half-goden zouden hebben gemaakt".

Dus: bijna vernietigd! Nog enkele vonkskens ervan over, zoals Calvijn hierover in zijn Institutie schrijft²¹). En deze "scintillae" glanzen na en herinneren aan wat verloren ging. De voornaamste gaven zijn namelijk verdwenen: de ware kennis Gods, de gerechtigheid en de heiligheid des levens. Het is nu één staat der ellende, zoals Calvijn

37

het wel noemt²²); daarin worden wij nu van nature geboren²³). Geheel in de lijn van Calvijn heeft de Gereformeerde dogmatiek²⁴) later onderscheiden tussen het beeld Gods in engere en in ruimere zin, Alleen het beeld Gods in ruimere zin is uit de

"ruïne", na de zondeval, nog overgebleven. Ook hiervan spreekt Calvijn, zo bijv. op Psalm 49 : 21.

"Zelfs de ongelovigen - schrijft Calvijn - overtreffen, tijdens hun leven, het stomme vee, omdat ze, wyl met rede en verstand begaafd, nog enige kenmerken van het beeld Gods bezitten".

Dat een mens verstand heeft, en gebruikt, en met rede is begiftigd, ziedaar het beeld Gods in ruimere zin, hetgeen nog is overgebleven na de zondeval. In zijn "Institutie"

noemt Calvijn ook nog het "zaad der religie"²⁵), dat niet teloor ging.

3e. Hoe kan het nu, door genade, worden?

Alleen de uitverkorenen worden het beeld Gods opnieuw deelachtig (Psalm 90 : 1), en wel door de Geest der wedergeboorte, waardoor Hij in de uitverkorenen Zijn beeld vernieuwt. Deze "rechtheid", zo zegt Calvijn (Psalm 96 : 10), worde niet beperkt tot de uitwendige levens-verrichtingen, maar zij is een innerlijke nieuwhed des harten, omdat zij afhangt van de Geest der wedergeboorte, waardoor wij vernieuwd worden naar Gods beeld. Dit beeld Gods, "door de zonde uitgewist", "moet nu in Christus hersteld worden. En voorwaar, de wedergeboorte van de godzaligen is niet anders dan een wederoprichting van het beeld Gods in hen, gelijk 2 Corinthe 3 : 18 gezegd is.

Hoewel, de genade Gods is in deze tweede schepping veel overvloediger en machtiger dan in de eerste" (op Eféze 4 : 24). Zo "leren wij, welke het doel van onze wedergeboorte is, namelijk dat wij Gode gelijk worden, en dat Zijn heerlijkheid in ons schijne. Bovendien leren wij, welke het beeld Gods is, dat bij Mozes gemeld wordt, te weten, de rechtheid en zuiverheid der ganse ziel, zodat de mens de wijsheid Gods, Zijn rechtvaardigheid en goedheid, als in een spiegel voor ogen stelt" (op Coloss. 3 : 10).

Waar zo tevoren de geestelijke dood heerste; in 's mensen ziel, wordt nu het geestelijke leven gevonden.

Hierover handelt dit boek.

Vóór alle dingen sta voor ons vast, dat dit leven in ons gewrocht wordt door het Woord en de Heilige Geest van God; noch door het ene, noch door het andere alleen.

Ook hier moet gelden: Wat God samengevoegd heeft, schelde de mens niet!

En dan gaat het bij de vernieuwing van de mens niet om die vernieuwing op zichzelf en als zodanig, maar om het herstel van Gods beeld in de mens, en om een leven, in nieuwheid van hart, overeenkomstig Gods wet^{25a}).

In dit verband laat ik Calvijn gaarne aan het woord (Psalm 19 : 7), waarbij wij bij het woord "Wet" hebben te bedenken, dat hij hier - evenals de psalmist - het woord "Wet"

gebruikt in de zin van Gods genade-openbaring (= Evangelie), gelijk ook in Psalm 119

het woord "Wet" min of meer uitsluitend in die betekenis voorkomt. Het gaat om het Woord, om de wil van God, toegepast aan het hart, zodat het hart van de mens vernieuwd wordt.

"Weliswaar beken ik, dat de ziel niet door Gods Wet wordt h e r s c h a p e n, of zij wordt vernieuwd tot gerechtigheid. Zo is ook de Wet het leven der ziel. Hij zegt nu, dat de ziel hersteld wordt, en zinspeelt daarmee op de ellendige staat, waarin wij allen geboren worden". Zo is 's mensen ziel de werkplaats van Gods heil, van Zijn réddende genade in Christus geworden.

Want van nature, en ook helaas! menigmaal na ontvangen genade, is de menselijke ziel de werkplaats van de satan. Daarvan spreekt Calvijn op Psalm 42 : 7: "David klaagt er over, dat zijn ziel door rouw terneergedrukt wordt, omdat hij zich van Gods

38

kerk uitgeworpen ziet. 's Mensen ziel is immers als een werkplaats van satan, om daar duizend vormen van wanhoop te 'bewerken".

14. CALVIJN OVER DE MENSELIJKE AANDOENINGEN

De ziel is de zetel der menselijke aandoeningen (Psalm 3 : 3).

Dit woord mag ons algemeen "leidmotief" wel zijn, wanneer wij ons op het moeilijke terrein begeven van 's mensen innerlijk in het algemeen, en van zijn verschillende aandoeningen in het bijzonder. De mensen zijn niet van hout of van ijzer, en deze uitspraak, die meermalen²⁶) bij Calvijn te lezen valt, mag wel inzonderheid gelden van Gods kinderen.

Nu valt de mensheid in twee delen uitéén: het grootste deel is onwedergeboren, en het kleinste wedergeboren. Niet dat wij nu al het onderscheid tussen verkorenen en verworpenen, tussen ware en in- schijn kinderen van God kunnen maken. Allerminst!

Maar dank zij het Geesteswerk in de harten der Zijnen, trekt God van Zich uit een scheiding tussen wie Hem wel en wie Hem niet toebehoren. Op deze manier hebben wij dan drieërlei te onderscheiden op het punt van de menselijke aandoeningen:

[1e. er](#) zijn algemeen-menselijke aandoeningen, die zowel aan wereldlingen, aan hypokrieten als aan ware kinderen Gods eigen zijn; [2e. er](#) zijn aandoeningen, die alleen de wereldlingen en nabij-christenen kennen; en 3e. zijn er ook, die uitsluitend het deel uitmaken van Christus' uitverkoren kerk.

In dit verband nog een kleine opmerking inzake de "aandoening van het vlees", of anders vertaald: het vleselijk gevoelen van de mens. Hoewel in het slotgedeelte van dit boek hierover nog meer in het bijzonder wordt gehandeld, toch op deze plaats al zoveel, dat allen van nature, ook Gods kinderen dus²⁷), dit "vleselijk gevoelen" kennen, maar dat alleen de wedergeborenen de strijd mogen strijden en metterdaad beoefenen tussen "vlees en geest"!

Allereerst dan iets over de algemene aandoeningen, die alle mensen - maar let wel: zóndige mensen - eigen zijn.

Er gaan werkingen van God uit, in bijzondere, zaligmakende zin in de harten der vromen, maar niet minder, zij het in meer algemene zin, in die van tijdgelovigen en geveinsden. Maar er gaan ook werkingen op het gemoed uit van satan. Hieraan staan zowel gelovigen als ongelovigen bloot. Alleen de gelovigen zuchten en lijden eronder, en ze leren er in Gods kracht tegen strijden.

Op Psalm 62 : 1 lezen we, dat "satan onstuimige aandoeningen in David had doen ontbranden, en hem door zijn listen tot een zekere overmoed had gedreven"....; evenwel, David beteugelde zichzelf. Op Psalm 31 : 6: "Hij verzekert rein te zijn geweest van zondige gevoelens, die onze geest van God plegen af te wenden, en waaraan de ongelovigen het meest lijden".

En, om met deze plaats hier te besluiten, in de verklaring van Psalm 40 : 8 kunt u vinden, dat de profeet belijdt: "Tevoren waren wij met ons gehele gemoed (affectus) afkerig van de gerechtigheid". Aangezien in een speciale bespreking nog nader wordt stilgestaan bij het schijn-geloof en zijn werkingen, geef ik thans slechts één plaats, waar sprake is van aandoeningen, waarin de tijdgelovigen zich van Gods ware kinderen onderscheiden; en wel op Psalm 106 : 12, waar Calvijn zegt:

"Maar er is een zeker t i j d e l i j k geloof, zoals het door Marcus wordt genoemd, dat niet zozeer uit de Geest der wedergeboorte, als wel uit één of andere veranderlijke gemoedsstemming voortkomt, en daarom verdwijnt. Hieruit volgt, dat ook het tijdgeloof bepaalde aandoeningen kent, die soms weinig verschillen van die der ware vromen; alleen ze stammen niet uit de Geest der wedergeboorte, en missen daarom een duurzaam karakter: Gods zaad (der wedergeboorte) blijft niet in hen, maar gaat

Tenslotte mogen we nu nog enkele karakteristieke uitspraken van Calvijn doorgeven inzake de gemoedsaandoeningen van Gods kinderen. Hiervan is praktisch heel het Psalmenboek vervuld. Op deze plaats wil ik er daarom slechts in het algemeen op ingaan.

"Het is niets nieuws (Psalm 3 : 8), dat David in de Psalmen verschillende gemoedsaandoeningen dooréénmengt". Donker en licht, eb en vloed, dag en nacht wisselen elkaar immers af, ook in het leven des geloofs. Menige psalm begint met een lofprijzing en eindigt in een klacht; en het omgekeerde komt óók voor.

De gemoedsaandoeningen hebben daarom leiding, en een teugel nodig.

Op Psalm 18 : 38 leest ge: "Gods Geest leidt (of: regelt) Davids gemoedsaandoeningen met een teugel". Dat zal stellig, in het algemeen gesproken, de teugel van Gods Woord geweest zijn. Van die leiding leest ge ook op Psalm 143 : 3:

"Verder, wanneer David zowel zijn woorden alsook zijn aandoeningen aan God toevertrouwt, opdat Hij ze leide, zo belijdt hij, dat niet anders dan door de verborgen besturing des Geestes én zijn geest én zijn tong hun dienst zullen volbrengen".

De aandoeningen van Gods volk hebben dus leiding des Geestes nodig.

Anderzijds zijn ze onmisbaar. Het geloof gaat niet buiten het gevoel, buiten de aandoening, buiten 's mensen hart en innerlijk om. Later hierover meer.

De aandoening, de gemoedsbeweging is nodig:

[1e. om](#) te geloven.

Op Psalm 78 : 34 schrijft Calvijn het volgende: "Daarom is het niet voldoende, Gods Woord toe te stemmen, indien niet de ernstige aandoening erbij komt. 's Mensen gemoed mag niet "duibbelhartig of verdeeld" zijn.

[2e. om](#) te bidden.

Dit is voor ons de regel om recht te bidden.... (vgl. op Psalm 32 : 1; 38 : 2), dat wij uit ons diepste gevoel onze beden tot God verheffen (Psalm 25 : 1).

[3e. om](#) op te gaan onder het Woord.

"Hij bewijst met dit vers (namelijk Psalm 26 : 8), dat hij niet dodig in de tempel komt, maar met een ernstige aandoening van het hart". [4e. om](#) Gods Wet te onderhouden.

"Daaruit besluiten wij, dat deze twee dingen nauwkeurig vereist worden, om een leven te leiden naar Gods Wet, namelijk begiftigd te zijn met een rechte gemoedsaandoening, en op een wijze manier te verstaan" (Psalm 119 : 65).

[5e. om](#) God te loven en te danken.

"Zo immers behoren de lofprijzingen van God in onze mond te klinken, dat steeds een innerlijke aandoening van het Mrt voorafgaat" (Psalm 34 : 2). En op Psalm 50 : 14:

"De ware dankbaarheid kan niet blijven bestaan zonder een zuivere en oprechte aandoening van het hart".

Graag kom ik nog even terug op de verschillende gemoedsaandoeningen, die elkaar schijnen uit te sluiten. We kennen allen de bede van de ongelukkige vader, die bad:

"Heere, ik geloof, kom mijn ongelovigheid te hulp!"²⁸⁾ Zo spreekt Calvijn ergens van hoop en vrees, die elkaar buiten sluiten, en toch tegelijk in het hart van Gods kind gevonden kunnen worden. Ik bedoel op Psalm 56 : 4, waar Calvijn zegt: "Vrees en hoop schijnen wel meer dermate aan elkaar tegengestelde gemoedsaandoeningen te zijn, dan dat zij in hetzelfde hart (kunnen) wonen, maar door de ervaring bewijst hij, dat dan pas waarlijk daar de hoop heerst, waar de vrees een deel van het hart bezet houdt".

En merkt Calvijn ook op Psalm 22 : 12 op, dat "juist de vertwijfeling als 't ware een ladder is, welke zijn geest omhoog hief tot de begeerte (affectes) om te bidden".

40

Om dit gedeelte af te sluiten, eindig ik met Psalm 92 : 10 aan te halen, waarbij Calvijn aantekende: "Onder degenen, die in Zijn huis geplant zijn, verstaat hij derhalve, dat zij door een ware en innerlijke aandoening des harten met God verbonden zijn".

Het geestelijke leven is daar het schoonst, en bloeit daar het rijkst, waar geloof en gevoel elkaar de hand mogen reiken, en dat onder de leiding van Gods Woord en Geest!

15. HOE WIJ DE STOF BEWERKT HEBBEN

Wanneer wij het geheel van de te bewerken stof in vogelvlucht overzien, kan ons een zekere schrik en huivering overvallen. Dan staan we voor een bijna onmogelijke taak, om deze stof te ordenen niet alleen, maar ze ook enigermate uitputtend te behandelen, binnen het bestek van dit boek.

Er zouden alleen al, om gehéél Calvijns Psalmen-commentaar uiteen te leggen, verschillende 'boeken te schrijven zijn.

Ik doe dan ook bij voorbaat een beroep op de welwillende lezer. Pk beken namelijk volmondig, hier niet al de ter beschikking staande gegevens te hebben kunnen bewerken, laat staan: uitwerken.

Voorts boude men in het oog, dat, al wordt hier wel iets meer verwacht en gevraagd van de lezer, dan enkel "lezen" (zónder "leren"; het is nu eenmaal geen lees-, maar draagt

meer het karakter van een léérboek!), toch door mij, getracht is de stof dermate te behandelen, dat het niet slechts studerenden iets te zeggen heeft.

We meenden er goed aan te doen een indeling aan te brengen; en wel naar de werken van God de Drieënige.

Het 1e Boek zal dus handelen respectievelijk over Gods verkiezende liefde, Zijn Rechterlijke majesteit, en tenslotte over Zijn genadige Vader-zijn.

Als aanhangsel behandel ik "de ware godsvrucht": de vreze Gods is namelijk vrucht, uitwerking van dit verkiezend, richtend en Vaderlijk handelen van God te midden van Zijn volk.

In het 2e Boek wordt gehandeld over Christus, in nauwe verbinding met Zijn lichaam, dat is: Zijn kerk.

De genade van God, door Christus verworven voor de Zijnen, neemt in dit Boek een grote plaats in. Ook over de kerk zelf wordt uitvoerig gehandeld.

Ook hier een aanhangsel, waardoor de band tussen Christus én Zijn kerk wel heel duidelijk wordt weergegeven: het dragen van Christus' kruis. Christus' kerk is de eeuwen door: een gemeente ónder het kruis.

In het 3e en laatste Boek zien we dan Gods Geest aan het werk. Vooral dit gedeelte had ik graag nóg breder voorgedragen.

Alleen in de kennis van God de Vader, in de Zoon, door de gemeenschap van de Geest, wordt reeds hier in beginsel, en eenmaal volmaakt, de zaligheid gesmaakt en ervaren.

16. HOE CALVIJN HET GEESTELIJKE LEVEN ZIET

Het geestelijke leven wordt gewerkt in de ziel door God de Heilige Geest.

A. Als hét werk van Gods Geest mag wel voorop gaan: de wedergeboorte. "David bidt niet eenvoudig, dat hem leven, maar dat hem gééstelijk leven gegeven wordt, opdat hij bezielde worde tot geloof, vreze Gods en tot- ijver om heilig te leven" (Psalm 119 :

B. Dit nieuwe leven wordt van Godswege gesterkt: door Zijn genade en door de genademiddelen, zoals Woord, prediking, sacramenten, gebed, gemeenschap der heiligen.

"Dit is immers een stellig kenmerk van Godsvrucht: God te zoeken. En indien de vaders onder de wet door geestelijke maaltijden zich hebben gesterkt tot het geestelijke leven, hoeveel overvloediger zal in onze tijd deze kracht zich betonen in Christus' Heilig Avondmaal, mits degenen, die naderen om er aan deel te nemen, waarachtig en van harte de Heere zoeken" (Psalm 22 : 27).

C. Dit geestelijke leven wordt bestreden!

Daar zijn aanvechtingen van satan en van het vlees, verzoeking van de zijde der wereld, allerlei plagen, straffen en kruisen in het leven der gelovigen, alsook (tijdelijke) onttrekking van Gods nabijheid, en veeberging, van Zijn aangezicht.

Hoevele smartelijke, maar ook van uitredding getuigende ervaringen zijn ten deze niet het deel van wie God vreest!

"Velen menen, dat het zeer dwaas is indien Gods kinderen bij elke gedachte niet terstond tot in de hemel doordringen. Alsof het evenwel niet dikwijls voorkomt, dat dichte nevelen tussenbeide komen, die ons uitzicht belemmeren of vertragen. Het is immers tweemaal, of het geloof verzwakt, dan wel geheel uitgeblust wordt. En waarlijk zal, ieder, die geóe f end is in Gods gerichten, en in de strijd der verzoeking, bekennen toch niet naar behoren gedachtig te zijn aan het geestelijke leven" (Psalm 89 : 47).

D. Dit geestelijke leven heeft een doel.

Wanneer Calvijn, op Psalm 89 : 18, er van spreekt, dat men Gode l o f heeft toe te brengen voor Zijn bewaring en trouw, zegt hij: "En indien dit naar waarheid gezegd is met betrekking tot het tegenwoordige leven, veel meer geldt dit ten aanzien van het geestelijke loven der ziel.

E. De uitkomst van dit leven.

Wanneer van degenen, die door God geplant zijn in Z ij n huis, en met Hem verbonden zijn door een innerlijke liefde van het hart, mag gelden, dat zij bloeien, dan

- zo zegt Calvijn (Psalm 92 : 13) valt er niet aan te twijfelen, dat God dit bloeien uitstrekt tot het geestelijke en ééuwige leven".

In dit verband dient ook gesproken te worden van het "leven der hóóp", en het

"overdenken van het toekomstige leven"!

Aantekeningen

1) Deze kerkorde droeg tot titel: "Kerkelijke ordonnances" (= verordeningen) ; in het Frans: "Ordonnances Ecclésiastiques".

2) Dr. W. F. Dankbaar: "De Sacramentsleer van Calvijn" (Diss.), 1941, pag. 200.

3) Jean-Daniel Benoit: "Calvijn als zielzorger", zj. In het Frans: "Galvin, directeur d'âmes", 1947.

4) E. Mülhaupt, a.w. pg. 8.

4a) Vgl. H. Veldkamp: "Zondagskinderen", dl. 1, 3e dr., p. 120 v.

5) Dr. S. van der Linde, a.w., pag. 136.

6) Vgl. W. Krusdhe, a.w. pg. 13.

6a) Op Handelingen 1 : 10 schrijft Calvijn evenwel: "Voeg hier nog bij, dat hij onder de Joden zelf niets kon vinden, waardoor zijn (namelijk Cornelius') ijver tot godsvrucht werd aangemoedigd; dewijl toentertijd nauwelijks één van de duizend oppervlakkig met een geringe kennis van de wet versierd was".

42

7) Vgl. Dr. F. J. M. Potgieter, a.w. pg. 126: "Dat CALVYN zoveel waarde hecht aan die behoud van onsterflijke ziel is vanzelfsprekend...!"

8) Vgl. ook op Psalm 31 : 23 en 37 : 29.

8a) Dr. H. Visscher: "De oorsprong der ziel in het licht der Gereformeerde Levensbeschouwing", 1937, pg. 93.

9) Vgl. ook het fraaie boek van D. Wilhelm Kolfhaus: "Die Seelsorge Calvins", 1941.

10) Dr. W. Nijenhuis, a.w. pg. 6.

11) Over Dr. Karl Barth, vgl. de werken van Dr. G. C. Berkouwer (vooral: "Karl Barth"); voor meer eenvoudige lezers wijs ik op het door mij geschreven werkje:

"Enkele hoofdpunten uit de leer van Karl Barth", z.j.

12) Schleiermacher wordt algemeen voor de "vader" der ethische richting in ons land gehouden. Schleiermacher was in sommige opzichten meer filosoof dan theoloog. Hij schreef o.a.; "Der dhr. Glaube".

13) Mattheüs 16 : 26.

14) Op Psalm 6 : 3 en 69 : 2.

15) Dr. H. Visscher, a.w. pg. 126 v.

16) A.w. pg. 164.

17) Over de ziel schreef Calvin een speciale verhandeling, onder de titel:

"Psychopannychia".

18) T. F. Torrance: "Calvin's Lehre vom Menschen", 1951, passim.

19) Over Dr. H. Fr. Kohlbrügge is veel geschreven. Ik noem de namen van Stiasny, Klugkist Hesse, Van Lonkhuyzen (Diss.), Walter Kreek, J. H. Grolle e.a.

(Zie voor de Bijbelse visie van Kohlbrugge zijn uiteenzetting op deze site theologenet.nl)

20) In dit verband wijs ik graag op de rectorale oratie van Dr. J. Severijn : "Imago Dei", (1952) , vooral pg. 12 v.

21) Institutie, o.a. I, 4, 4.

22) Op Psalm 11 : 3.

23) Op Psalm 19 : 7.

24) Over het beeld Gods in de geref. theologie vgl. Dr. Heinrich Heppe: "Die Dogmatik der evangelisch-reformierten Kirche", 1935, pg. 175, 185 en 250; voorts: Dr. H. Bavinck: "Gereformeerde Dogmatiek" (4e dr.), 1928, Dl. 2, pg. 490vv.; Ds. G.

H. Kersten: "De Gereformeerde Dogmatiek", 1950, Dl. I, pg. 234 vv.

25) Institutie o.a. I, 4, 1.

25a) Hierover handelt W. Kolffhaus uitvoerig in zijn studie, daterend van 1949: "Daas christliche Leben nach Johannes Calvin".

26) O.a. op Psalm 88 : 10.

27) Calvin erkent, dat vromen en goddelozen "van nature" niets verschillen. Dr. S.

van der Linde trekt hieruit een m.i. foutieve conclusie, als hij op pg. 154 van zijn Diss.

schrijft: "(Calvin) .... aarzelt niet te erkennen, dat de vromen in hun wezen aan de goddelozen gelijk zijn en dat alleen Gods barmhartigheid hen onderscheidt". Temeer valt deze uitspraak op, waar dit gezegd wordt in verband met de rechtvaardiging van de zondaar. Het "nieuwe leven" komt zeker daarbij niet in aanmerking; maar anderzijds mag hiermee niet tekort worden gedaan aan het blijvende karakter van Gods barmhartigheidswerk in de verkorenen door Zijn Geest. Van nature geen verschil, het zij zo; maar door genade een zeer groot onderscheid. "In hun wezen"

blijven, met andere woorden, de goddelozen en vromen geenszins aan elkaar "gelijk".

Dr. D. J. de Groot vertaalt dan ook het citaat van Dr. van der Linde, op Romeinen 3 : 16, alzo: "De gesteldheid der heiligen zou niets beter zijn, indien in hen de verdorvenheid niet verbeterd was". Trouwens, met nadruk verklaart Calvijn -

43

Institutie IV, 16, 17 - dat er geen toegang mogelijk is voor het hemelse leven dan alleen voor de "wedergeborenen". Zelfs kleine kinderen dienen, om behouden te worden, vóór het sterven, herboren te worden.

44

DE GOD EN VADER VAN DE HEERE JEZUS CHRISTUS

OVERZICHT

HOOFDSTUK 1: De verkiezende God

17. De ware Godgeleerde

18. De "leer" van Gods Woord

19. Hoe gedraagt God Zich jegens Zijn verkorenen?

20. Op Gods leerschool

21. Gods openbaring als de God des verbonds

HOOFDSTUK 2: De majesteitelijke Rechter

22. Gods hand

23. Voor Gods aangezicht

- 24. De toornende God
- 25. God als Rechter
- 26. Gods vierschaar
- 27. God is het, Die rechtvaardig maakt

HOOFDSTUK 3; De genadige Vader

- 28. De "open deur"
- 29. Gods Vaderschap
- 30. Van gemeenzame omgang
- 31. De nabije God
- 32. De liefderijke God
- 33. De brief uit de hemel
  - a. Vanwaar?
  - b. Karakter der beloften
  - c. Inhoud
  - d. Gods "naakte" beloften
  - e. Werkzaamheden onder de beloften
  - f. Algemene belofte
  - g. Belofte en gebed
  - h. De grens van Gods belofte
- 34. Calvijns beperkingsleer
- 35. Calvijns versterkingsleer
- 36. Gods eigen werk
- 37. Aanhangel: De ware godsvrucht
  - a. De oefeningen
  - b. Hoe uit zich de ware vroomheid?

HOOFDSTUK I DE VERKIEZENDE GOD

17. DE WARE GODGELEERDE

Uit Calvijns bekeringsweg hebben we begrepen, dat toén het beslissende ogenblik in zijn leven was gekomen, toen het God behaagde door een "plotselinge, bekering" zijn hart te neigen tot "gehoorzaamheid".

We hebben voorts gezien en geconstateerd, dat door de hervormer in éigenlijke zin geen theologische opleiding is genoten, maar dat hij door zelfstudie op de school van God, ja aan de voeten van Christus neergezeten, dank zij de voorlichting des Geestes, vorderingen heeft gemaakt in de kennis van de Waarachtige, zodat hij uit Zijn Woord oude en nieuwe schatten heeft mogen te voorschijn brengen. Evenals van David, kon het door Calvijn van zichzelf geschreven staan, op Psalm 119 : 171: "Hij bewijst, op hoe hoge waarde hij het heeft geschat, door God onder de leerlingen te worden opgenomen, en op de rechte wijze in Zijn school te vorderen. Beide dingen verbindt de profeet hier, omdat, wanneer God Zijn Wet aan ons heeft voorgesteld, waaruit geleerd moet worden al wat nuttig is om gekend te worden tot zaligheid, Hij Zelf de innerlijke Leermeester is. Het zou immers niet voldoende zijn, dat onze oren door de uitwendige stem getroffen werden, indien niet God onze geest verlichtte door de Geest des verstands, en onze verharding door de Geest der gehoorzaamheid wegnam.

Verder, zoals al de moeite der leraars van geen nut is, totdat zij krachtadig wordt gemaakt, zo moet erop gelet worden, dat wie waarlijk van-God-geleerd zijn, niet door verborgen openbaringen zich laten afleiden van de Wet en van de Schrift".

Hier treedt ons de waarlijk van God geleerde tegemoet.

Hij kan het niet hoog genoeg waarderen, op Gods school te zijn opgenomen onder de leerlingen; hij heeft ervaren, en belijdt, dat hij gehoorzaam gemaakt moet worden door Gods Geest, en zich daarbij heeft te laten binden aan Zijn Wet en aan de Schrift, zodat hij geen "verborgen openbaringen" najaagt, zoals de "dweepers", de fanatici wél doen, die met een beroep op allerlei "openbaringen", alsof God ze nog dagelijks van de hemel zou schenken 1), zich afwenden van het uiterlijke Woord.

Maar.... , en ook ,dát hebben we goed gehoord, Calvijn stelt zich niet tevreden met het uiterlijke Woord als zodanig, dat slechts de overtreft. Neen, ook hier beluisteren we reeds de schone en schriftuurlijke wijze, waarop hij over het werk van de innerlijke Leraar, Gal de Heilige Geest, spreekt.

Zo is de ware Godgeleerde tot een rijke, ja eeuwige zegen geworden, als een instrument in Gods hand, ook voor onze kerk en voor onze tijd!

"S o l i Deo G l o r i a", dat is: alléén Gode de eer!

Satan moge dan een "knap theoloog" zijn (op Ps. 91 : 11), tamelijk scherpzinnig zelfs in het aanhalen van allerlei Schriftuurplaatsen, Calvijn weet zich door Gods weergaloze genade uit zijn strikken en netten verlost. Nu prijst hij eeuwig God de Drieenige als zijn Bevrijder! Calvijn weet zich, evenals de psalmdichter (op Ps. 109 : 21), gerukt uit des duivels tirannieke overheersing, opgenomen onder Gods kinderen, door Christus' bloed van al zijn zondevuil gewassen, herboren door de Heilige Geest, en ingelijfd in het lichaam van Christus, op weg naar het hemelse leven. En hoe milder die God met hem handelt, des te misdadiger zou het zijn, enige lof voor zichzelf op te eisen.

Satans macht is groot en sterk over en in de mensen.

46

In onze moderne tijd van radio, sport en televisie, mogen we ons dat voor gezegd houden, wat Calvijn verklaart op Psalm 119 : 37, dat voor satan namelijk twee deuren openstaan - door middel van onze ogen - om de ziel binnen te dringen, indien God daar de Heilige Geest niet als Bewaker tegenoverstelde.

Alhoewel God door middel van satan en de goddelozen werkt, en hun boosheid gebruikt om Zijn strenge gerichten ten uitvoer te brengen, daarmee mogen we Hem nog niet verklaren tot de Auteur der zonde, of er de gedachte aan ontnemen, dat Hem de zonde zou behagen. Hier handelt God met de mensen in Zijn verborgen voorzienigheid (Psalm 5 : 5).

Zelfs in het leven van Gods kinderen behoudt satan nog enige macht. Want al zondigen Gods heiligen door dwaling en onnadenkendheid dikwijls, daarmee raken ze verstrikt in de netten, die satan ze spant (op Psalm 19 : 12). "Verlos ons van de boze!"

is ook een bede van het allervolmaaktste gebed, dat zij dagelijks mede daarom behoren te bidden.

Bij de ware theoloog behoort nu evenwel een ware theologie. Het is geen wonder, dat Calvijn ook daarover spreekt.

En Calvijn lijkt, vanwege de fijne, bijzondere en nauwkeurige accenten, die hij telkens weet te leggen, op die predikant, van wie alweer jaren geleden, iets soortgelijks - althans wat zijn spreekwijze aangaat - werd opgemerkt). De taal is voor Calvijn "instrument, dienstbaar aan de Boodschap; zij is helder en klaar, sober en soms nadrukkelijk; maar nooit er op uit om met woorden te pralen"3). Hij is eenvoudig en hij spreekt de taal der eenvoudigen, niet die van de schoolse geleerden, al blijkt hij hun ingewikkelde betogen uitnemend te kennen.

Calvijn moet in één woord niets hebben van bespiegelingen (Psalm 89 : 15); die laat hij over aan "dwaze mensen", die dan ook niet leren wat God is. Neen, de kennis, die Calvijn recht smaakt, is niet van beschouwende aard, in het algemeen gesproken, maar ze is een praktische, op het leven, en vooral ook op het leven des geloofs afgestemde kennis. De ware godsdienst vereist geen beschouwende, maar een praktische kennis, schrijft hij ergens (Psalm 145 : 4).

En in deze "praktische kennis" - en men spreekt ook wel van: p r a k t i k a l e kennis - wil de Heilige Geest ons geloof ongetwijfeld geoefend hebben (Psalm 33 : 11).

Wat is nu de "w a r e theologie"?

Daartoe kan het dienstig zijn, te letten op de volgende uitspraak. Calvijn wijst er daar namelijk op, dat het vaak gebeurt, dat mensen, die niet "geoefend" zijn in de Heilige Schrift, en "niet doordrenkt in de ware godgeleerdheid, ook al zijn ze het Hebreëws goed machtig, ten opzichte van de eerste beginselen de grofste vergissingen begaan"

(Psalm 73 : 26).

Het komt me voor, dat Calvijn onder een "waar theoloog" hetzelfde verstaat als onder één, die "doordrenkt is in de Heilige Schrift". Erin-ondergedompeld, als het ware; er de rechte smaak van ontvangen, zodat hij er niet meer dwaas en flauw over spreekt.

De dwaas van Psalm 14 : 1 verstikt de rechte kennis, die God hem indruppelt, hetzij door zijn boosheid, hetzij doordat hij ze verbastert, totdat alle godsdienst in hem gestorven is.

Hier is dus sprake van een rechte kennis, door God in Zijn Woord meegedeeld, welke kennis op niets uitloopt, omdat de dwaas niet zijn eigen wijsheid wil afleggen, maar daaraan vasthoudt. Er is slechts één geneesmiddel tegen deze eigen-wijsheid, namelijk er niet op te vertrouwen, en verstand uit Gods Woord te begeren, waar Hij niet slechts aanwijst wat recht is, maar ook sterkt tegen de val- Strikken van satan en de bedriegerijen van de wereld.

O c h ! roept Calvijn dan uit (Psalm 119: 104), dat dit in het gemoed vast moge zijn

47

van allen, die in onze tijd er zich op beroemen gelovigen te zijn!

Ziehier Calvijns eigen ondervinding.

Wat hij van David schrijft, op Psalm 119: 105, gold ook van hemzelf: "en evenwel kon David niet op een andere wijze door 's Heeren Woord geleid worden, of hij moest eerst zijn v l e s e l i j k e wijsheid afleggen; zoals dit het beginsel is van onze gehoorzaamheid".

Tegenover deze vleeselijke wijsheid staat de geestelijke wijsheid, of ook wel de hemelse wijsheid. Van elke uitspraak één voorbeeld.

Op Psalm 16 : 7 schrijft Calvin: "David kent niet alleen het begin des geloofs aan God toe, maar hij erkent voortdurend in Zijn s c h o o l te vorderen, gelijk het noodzakelijk is, dat ons gehele leven dóór, de ijdelheid van onze geest verbeterd wordt, helderder geloofslicht ontstoken, en wij op alle mogelijke manieren hoger voortschrijden tot geestelijke wijsheid".

Tegenover de aardse filosofie, waarover Calvin vaak een allesbehalve vleiend oordeel laat horen⁴) - ze is "duivels" omdat ze van God afleidt (Psalm 29 : 5) - stelt Calvin dan de "hemelse" (Psalm 49 : 1). Volgens hem stelt Psalm 49 één van de voornaamste hoofdstukken van deze hemelse wijsbegeerte aan de orde; vandaar dat de psalmdichter

- "wie het ook moge gedicht hebben" – op een plechtige en verheven wijze aanvangt met zijn lied.

In zijn naspeuren van deze "h e m e l s e wijsheid" weet Calvin, de ootmoedige herder der zielen in Genève, zich geleid door de hemelse Herder, Die hij prijst en roemt in zijn verklaring van Davids herderspsalm, Psalm 23, de verzen 2 en 4. Onder Zijn zorg, heeft Calvin - ondanks alle tegenslag - een gelukkig leven mogen leiden, daartoe heeft de hemelse Herder het hem aan niets doen ontbreken; want Hij heeft Zijn knecht nimmer in de steek gelaten.

Ziehier: de kracht van Calvijns geloofsleven én pastoraat (= herderlijke zorg), dat hem de herderlijke zorg van God voldoende bescherming is geweest.

Dank zij Diens zorg, leiding, verlichting, in één woord: genade, heeft Calvin het hem knellende juk van Rome's kerk afgeworpen, en zich gehoorzaam betoond onder Christus' genade-juk. "Het juk van God", of "van Christus" is een geliefde, veel voorkomende^{4a}) uitdrukking in Calvijns werken, zoals we verderop nog nader zullen zien.

Onder genoemde zorg van de grote Hemel-Herder heeft Calvin ook de paus, die hij ergens een "roomse satan" noemt (Psalm 132 : 14), voortdurend weer de heilige krijg aangedaan, daartoe gewapend in de volle wapenrusting van het geloof!

Calvin, de rechte theoloog!

Hij houdt zich strikt aan de Openbaring van God.

Daarbij wil hij over Gods onbegrijpelijke Wezen liever niet spreken, dan voor zover er ons iets van is geopenbaard in Zijn genade en kracht (Psalm 20 : 2).

's Mensen geest is te klein, te bekrompen, dan dat we Gods Wezen zouden kunnen of mogen doorzoeken. We mogen God zelfs niet afmeten naar hetgeen we van Hem ervaren hebben⁵).

God gaat onze ervaring v é r te boven.

Gód houdt Calvin aan Zijn openbaring.

Het gaat Calvin dus niet om de kennis van God in Zijn Wezen, maar alleen om. Hem, voorzover Hij Zich heeft bekendgemaakt (Ps. 8 : 2). En daarom - het moge nog eens herhaald worden! - kan een scherpzinnige bespiegeling over God Calvin allerm minst bevredigen. Het Wezen Gods heet verborgen en onbegrijpelijk (Psalm 9 : 10). Wij zijn daarom uitsluitend aangewezen op Gods Openbaring, dus op Zijn Woord, zoals de oud-testamentische vromen zich aangewezen wisten op de "leer", hun geschenken

48

door bemiddeling van aartsvaders, koningen en profeten.

18. DE "LEER" VAN GODS WOORD

Het is van uitnemend belang, deze "leer" te mogen kennen, en in die weg ware

"kennis van God" te ontvangen, omdat hieruit de Gods-verering (religio) voortvloeit (Psalm 9 : 10).

De uitspraken van Calvin, juist ook in zijn Psalter, inzake de leer van God en van Zijn Woord, zijn zo overvloedig en talrijk, dat we er slechts enkele kunnen uitlichten.

Vooruit mag wel worden opgemerkt, dat "Woord" en "leer" in het nauwste verband onderling staan. Wil men toch onderscheiden - en het móet zelfs - dan kan men zeggen, dat Calvin aan het Woord van God bepaalde "leringen" (doctrines) ontleende, eruit afleidde en concludeerde. "Daaruit leiden wij af", of "daaruit volgt" enz., leest ge op welhaast elke bladzijde van de Psalmenverklaring. Anders gezegd: de "leer" moet, zoals het goud uit de mijn, uit het Woord worden opgedolven.

Heel vaak spreekt Calvin van de hemelse leer.

U moet dit vooral geen vréemde uitdrukking vinden.

Voor Calvin is de hemel, vanwege de openbaring van de Middelaar, geen geslotene gebleven, maar hij mag, evenals Luther, leven "onder Gods open hemel".

Voor Calvin heeft zich, bij zijn zoeken naar God, een deur geopend, en hij heeft de passende sleutel (des Woords) mogen vinden (Psalm 27 : 8). De enige deur van het diepst mogelijke mensengeluk acht Calvin ontsloten in het loutere welbehagen, waarin God onwaardigen, ellendige zondaren verkiest (Psalm 33 : 12). Ze heet met recht oen genáde-deur (vers 22).

Daarom kan het niet anders, of God is van deze 'hemelse leer de Schenker, de Bewerker en Auteur (Psalm 78 : 4), zoals Calvin Hem bij voorkeur noemt; loutere toestemming

van mensen zou niet voldoende zijn om tot het volle geloof aan deze leer te geraken; daarom was Gods auteurschap van node.

Dow leer heet ook een "leer des heils", of "leer der zaligheid". Het is, de eeuwen door, dan ook een schrikkelijke zaak, wanneer mensen onder het prediken van deze leer kunnen slapen, zelfs in de kerk (Psalm 84 : 7) 5a).

Desniettemin is deze leer uiterst nuttig en heilzaam, mits we de ledige Schrift geen geweld aandoen (Psalm 59 : 11).

hn Me woord: het is een uitmuntende leer (Psalm 25 : 14), ons voorgesteld in Gods Wet; waarbij we hebben te bedenken, dat Calvijn niet Gods "W e t" veelal - in zijn Psalmencommentaar - heel de genade-openbaring van God onder het Oude Verbond bedoelt. Dus, vaak is Wet gelijk aan Evangelie, volgens Calvijn. De lezer wordt dit mat name heel duidelijk bij het lezen van bijvoorbeeld Psalm 119, waar de "Wet" niet beperkt mag worden tot bijvoorbeeld de Tien Geboden.

Door dit Evangelie, bij wijze van koninklijke scepter, regeert Koning Jezus de Zijnen (Psalm 47 : 4); vanwege haar verhevenheid moge deze hemelse leer veraf zijn van ons menselijk gevoel, toch dient de gehele Schrift, dank zij het levendmakende werk van Gods Geest, tot opbouw van de kerk (Psalm 49 : 4). Ja, de scepter des Woords zal eenmaal állen aan God onderwerpen, desnoods geveinsdelijk (Ps.

47 : 4).

Zo kan het Evangelie, dat van huis uit een "reuk des levens" bedoelt te zijn, deze genade in schrik veranderen. Ook zal Christus Zich uit de leer des heils een zwaard en pijlen smeden (Psalm 45 : 6). Het gaat er dus om, als wij het Evangelie horen, dat niet zozeer èen mens, maar Christus daarin spreekt (Psalm 2 : 7). Hij oefent Zijn bestuur,

49

Zijn "geestelijk regiment" in het midden van Gods kerk (Psalm 87 : 1).

Helaas, van nature zijn 's mensen ogen "blind en gesloten, om het licht van de hemelse leer te aanschouwen, totdat God door de geheime genade des Geestes ze opent"

(Psalm 119 : 27).

Voor al in zijn verklaring van de 119de Psalm is Calvijn tamelijk uitvoerig op deze dingen ingegaan. De kennis van deze hemelse leer onderscheidt vooral de gelovigen van de anderen (vers 78). Aan deze kennis wordt de vóórkeur gegeven boven alle weldaden ter wereld (vers 108). Geschikte leerlingen der Wet zullen diegenen zijn, die zich "vrij van alle zelfvertrouwen, aan God hebben onderworpen".

Ook hier dus, zoals zo vaak elders, de gedachte van de gehóórzaamheid, het zich gewonnen geven aan Gods stem en Openbaring; het vrágen naar Gods wil en het leven uit Zijn héil.

Alleen dat laatste mag "1 e v e n" heten, volgens Calvijns mening (Psalm 119 : 144), wanneer hij zegt: "de mensen leven in eigenlijke zin niet, indien zij het licht der hemelse wijsheid ontberen".

God onder w i j s t o n s in en door Zijn Woord.

In allerlei toonaarden herhaalt Calvijn dit loflied op Gods bedoeling met Zijn Woord.

Al is het waar, dat wereldse mensen niet naar Gods Woord willen luisteren (Psalm 143: 8), God zorgt nochtans voor "hoorders". Zo bijvoorbeeld de profeet, die in Psalm 119 : 49 spreekt. Calvijn tekent bij deze plaats aan: "de profeet stelt zich alleen met het Woord Gods tevreden, en ofschoon al het andere zou inéénstorten, heeft hij daar het vólle léven gevonden".

Het vólle leven, het innerlijke, geestelijke wel in de eerste plaats, maar niet minder het tijdelijke, en zelfs het eeuwige leven wordt daarbij ingesloten. Het vólle leven! We merken boven reeds op, dat het Calvijn zelf ook zo mocht vergaan.

Bij het 62ste vers van dezelfde Psalm omschrijft Calvijn dit voorrecht nog nader, als hij opmerkt: "Niet weinig is hij gevorderd, die èn gehoorzaam de hemelse leer heeft omhelsd, èn zich zoet in haar verblijdend, Gode de dank ervoor brengt".

Waat gáát het in het Woord, en speciaal: in het Evangelie-woord, eigenlijk om?

Wel, daarin komt God ons tegemoet, "te-hulp" (Psalm 18 : 31). Dáárin heeft Hij Zijn Vaderlijke liefde geopenbaard (Psalm 46 : 8). Daar zégent Hij de Zijnen (Psalm 51 : 15); ja, "stellig bestaat ons gehele geluk daarin, dat wij waarlijk w i j s worden uit des Heeren Woord" (Psalm 119 : 124).

Het Woord is heils-noodzakelijk!

Wij mogen ons God niet naar eigen inzicht en willekeur voorstellen. Maar, vraagt u, wáár is dan de ware religie?

Op Psalm 1 : 1 geeft Calvijn op deze vraag het volgende antwoord: "Daarom moet de godsdienst niet naar ieders inzicht gevormd worden, maar de regel der vroomheid dient aan Gods Woord te worden ontleend".

Nogmaals, niet ieder luistert naar Zijn Woord.

Hoe komt dat toch? kan men alweer vragen.

Calvijn zegt (Psalm 50 : 17): "Omdat God ons door te spreken tot de orde dwingt, en de teugel aanlegt om onze vleselijke genegenheden te bedwingen, is Zijn Woord ons lastig en gehaat".

En dat nog wel terwijl "God (zo) vriendelijk met de mensen handelt, terwijl Hij ze door het Woord en de leer tot Zich nodigt, maar dit blijft een geheel koude aangelegenheid en mist elke uitwerking, totdat Mij door Zijn Geest regeert degenen, die Hij al onderwezen heeft".

"Daarom moeten wij leren, dat hij (David) geen verborgen open- haringen heeft willen najagen, met achterstelling van het Woord, zoals vele geestdrijvers plegen te doen,

50

maar hij heeft de uitwendige leer met de genade des Geestes v e r b o n d e n" (Psalm 119 : 33).

Uit het bovenstaande blijkt dus onweersprekelijk, dat het Woord van God niet bij alle hoorders éénzelfde ontvangst vindt.

God nodigt wel, maar de meesten vinden het niet de moeite waard, er serieus naar te luisteren. Gods Woord vindt bij hen geen plaats!

Gods genadige verkiezing.

Waaruit komt nu dit onderscheid voort?

Het antwoord kan alleen maar luiden: uit Gods verborgen raad. Uit Zijn genadige verkiezing vloeit het voort, dat er zijn, die de uitwendige leer van Gods Woord mogen gehoorzamen, door de genade des Geestes.

Al is het stellig waar, dat Calvijn - zomin als in zijn andere werken In de Psalmenuitlegging niet stilzwijgend aan voorbijgaat, toch glimt In deze Verklaring de leer der uitverkiezing niet steeds voorop! Zij h, om zo te zeggen, altijd de geheimzinnige achtergrond, van waaruit God Zijn kinderen en de psalmdichters begeleidt. Toch spreekt mijns inziens Calvijn in deze Psalmen-verklaring minder veelvuldig van "de verkorenen" dan hij elders pleegt te doen. Meestal spreekt hij van

"de gelovigen", of van "de kinderen Gods", of noemt hij ze "de vromen" enz.

Dit nu komt geheel overeen met het praktikale karakter, aan deze Psalmencommentaar eigen. In een uitsluitend leerstellige verhandeling zouden deze dingen op een heel andere manier ter sprake zijn gekomen; waarbij ik bijvoorbeeld denk aan Calvijns verklaring van de Brief aan de Romeinen.

Ook heeft -hij het niet steeds over "de verworpenen", zoals men bij een verstand dogmatikus zou verwachten. Calvijn is trouwens helemaal niet star. Hij draagt het springlevende Woord van God de kerk en de wereld van zijn dagen in. En hij ziet de dingen zich toespitsen rondom dit ene: vóór of tegen God, Zijn Woord, Zijn beloften, Zijn Wet en Zijn Christus!

In plaats van "verworpenen" noemt Calvijn stellig even vaak de "godelozen", de

"hypokrieten" (= geveinsden), de "wereldlingen", of de "kinderen dezer eeuw".

Een grote verscheidenheid van uitdrukking staat hem dus ten dienste. En hij gebruikt deze rijke, aan de Schrift ontleende woordenschat, niet van een bepaald schema uit, maar overeenkomstig de Schriftuurplaats, die hij behandelt. Met andere woorden: hij dringt niet z i j n mening, zijn leer of theologie aan de Schrift op, maar leidt ze er telkens weer u i t af (Dus - zoals men dat wel noemt - "de-duktief").

Calvijn is een edel en zuiver Schriftgeleerde te noemen.

Naar de bronnen!

We worden nu dus gedrongen "ad fontes" - naar de bronnen! - te gaan.

Op verschillende plaatsen gaat Calvijn ons hierin trouwens voor en tracht hij het door ons genoemde in praktijk te brengen. Daarbij maakt hij een onderscheiding, die zinrijk te noemen is, namelijk tussen de brónnen waaruit, en de kanalen waarlangs het heil de gelovigen toevloeit. Het meest spreekt hij echter in rechtstreekse zin van de

"bronnen".

Vooraan mag wel deze uitspraak van Calvijn gaan, waarin hij God d e Bron van alle goed noemt (Psalm 50 : 14); in plaats van God kan hij evenzeer spreken van Gods genade (Psalm 118 : 5), of ook wel noemt hij de bron van Gods liefde, waaruit de gelukzaligheid van zondaren voortvloeit, die daarin bestaat, dat Jehovah hun God wil zijn (Psalm 33 : 12). Zo is ook de bron en oorsprong van de kerk in deze genadige liefde van God te zoeken (Psalm 44 : 4), uit welke bron al de weldaden voortvloeien,

51

waarmee God Zijn kerk begeleidt!

Wie zo alléén uit de bron van Gods barmhartigheid schept, vindt niets in zichzelf, dat God tot beloning zou kunnen dwingen (Psalm 25 : 6).

Wanneer wij deze, aan Calvijns eigen woorden ontleende, uitspraken mogen verstaan, zoals ze verstaan willen worden, dan beluisteren we hierin één doorlopende lofverheffing op de onverdiende genade van de verkiezende God.

Dr. O. Noordmans sprak daarom terecht van het lied, dat in het dogma sluimert: Mijn hart, vervuld met heilbespiegelingen, Zal 't schóónste lied van ene Koning zingen!

Dit geldt wel in bijzondere mate van de genadige verkiezing van zondaren door de Heere God!

Het woord vóórbestemmen (praedestineren) of praedestinatie komt ge uiterst zelden in de Psalmencommentaar tegen.

Ik noteerde Psalm 69 : 29, waarbij Calvijn opmerkt, dat "het boek des levens niets anders is dan Gods eeuwige raad, waardoor Hij de Zijnen praedestineerde voorbestemde) tot het heil".

Tamelijk veelvuldig lezen we van Gods verkiezing en van Zijn verkorenen, en een enkele keer van Gods verkiezen en liefhebben.

Algemene en bijzondere verkiezing.

Gods genade-verkiezing sluit álle menselijke verdienste buiten (Psalm 69 : 15).

Nu is er een meer algemene en een meer bijzondere verkiezing^{5b}). Krachtens die algemene verkiezing scheidde God het volk Israël af van de heidenvolken (Psalm 74 :1).

Gods genadige verkiezing maakt onderscheid tussen de ene groep en de andere (Psalm 65 : 5). Ze onderscheidt verkorenen en verworpenen.

Op grond van Gods Woord betuigt Calvijn, dat het aantal uitverkorenen het kleinste is; zo op Psalm 47 : 5, uit welke plaats "wij opmaken, dat de genade, welke God jegens Zijn uitverkorenen bewijst, niet in het algemeen tot allen zich uitstrekt, maar een voorrecht is, waardoor Hij weinigen van een groter getal onderscheidt". Met deze genadige verkiezing van God hangt onmiddellijk samen:

1e, de Openbaring van Gods leer der zaligheid, een "bijzondere weldaad, waarmee Hij het uitverkoren volk verwaardigde" (Psalm 93 : 5); 2e, de oprichting van het (genade-) verbond: "indien gevraagd wordt naar de oorzaak of oorsprong van het verbond, moet men tot Galm ultverkiezing komen" (Psalm 89 : 4);

3e, Gods bijzondere g e n a d e, "waarmee God Zijn uitverkoren en bollig geslacht van Abraham verwaardigd heeft" (Psalm 47 : 5);

4e. Zijn trekken van de zondaar, van binnen in het hart, zoals Calvijn daarvan spreekt (Psalm 119 : 101);

5e. daarmee is tegelijk gegeven Gods krachtige roeping (Psalm 65 : 5), waardoor God Zijn liefde betuigt;

en 6e. Zijn n o d i g i n g, in Zijn Woord (of = Wet), tot de hoop op het eeuwige heil, waarmee God de deur van het volle geluk opent (Psalm 119 : 142).

In dit verband wil ik erop wijzen, dat God wel aan allen, die Zijn Woord horen, de zaligheid voorstelt, maar er is een bijzondere belofte en aanbieding voor de uitverkorenen⁶).

Let u maar op de volgende plaatsen:

"God belooft niet aan allen zonder onderscheid dezelfde genade, maar aan het

52

verkoren en bijzondere volk" (Psalm 48 : 8). En in zijn verklaring van Psalm 17 : 7

spreekt Calvijn van die "vorm (species) van genade, waarmee God alleen de uitverkorenen verwaardigt. De uitverkiezing heet dan ook "de oorzaak" waarom God niet allen g e 1 i j k e 1 i j k tot Zich nodigt (Psalm 65 : 5). Niet alle (Joden) had God op krachtdadige wijze (efficiënter) tot Zich geroepen. En tenslotte in dit verband:

"Ofschoon nu aan alle n het heil Gods is voorgesteld, wordt toch dit voorrecht tot de uitverkorenen b e p e r k t, opdat zij gevoelen, dat zij op alle mogelijke manier door God worden behouden" (Psalm 68 : 20).

19. HOE GEDRAAGT GOD ZICH JEGENS ZIJN VERKORENEN?

Wonderlijk!

Want naarmate iemand God meer vereert, des te harder en strenger pleegt hij te worden behandeld. En aangezien Hij de verworpenen in hun vetheid begunstigt, kwelt Hij Zijn uitverkorenen voortdurend door aanvechtingen. Kortom, Hij kastijdt die Hij liefheeft. Calvijn trekt daaruit dan deze conclusie: Het is dus een ware en nuttige l e e r, dat God Zijn vereerders strenger behandelt dan de verworpenen (Psalm 90 : 11).

Eigenlijk gezegd toornt God niet op Zijn uitverkorenen, wier ziekten Hij door slagen bij wijze van medicijn geneest (Psalm 74 : 1).

Het staat voldoende vast, dat de profeet voor zich de gemeenschap aan alle goederen tezamen met de uitverkorenen wenst, opdat hij, met God alleen tevreden, zalig en gelukkig leeft onder Zijn bescherming (Psalm 106 : 4).

David is overtuigd niet geheel van de genade van God te zijn vervallen; want nog staat de (zijn) verkiezing hecht en sterk (Psalm 3 : 4). Alle weldaden jegens de gelovigen vloeien uit deze bron, dat zij uit genade in Christus verkoren zijn (Psalm 28 : 8).

Want God onderwerpt ook Zijn uitverkorenen gemeenlijk door vrees tot gehoorzaamheid. Maar omdat Hij jegens hen Zijn gestrengheid matigt, en tegelijk hun stenen harten zacht maakt, zodat zij zich vanzelf en rustig onderwerpen, zo kan eigenlijk niet gezegd worden, dat Hij ze door vrees dwingt (Psalm 9 : 21).

Tenslotte wil ik nog enkele plaatsen afschrijven, in dit verband, waar Calvijn het doel van Gods verkiezing aan de orde stelt.

"En stellig is het billijk, wanneer Hij ons Zich tot een eigendom heeft uitverkoren, dat wij op onze beurt in Hém alleen rusten" (Psalm 119 : 57). Op Psalm 24 : 1 verklaart Calvijn als "doel van de verkiezing" te begeren, "vroom en recht te leven".

20. OP GODS LEERSCHOOL

In het rijk der schepping is voor alle mensen een "algemene leerschool" geopend (Psalm 29 : 9) Immers, de hemelen vertellen Gods eer, en het uitspansel Zijner handen werk.

Zo heeft ook Paulus, in zijn prediking tot de heidenen, er op gewezen, dat in deze school de mensen "vroomheid en Godsdienst" zouden leren (Psalm 19 : 3).

En de hoofdsom van deze hemelse leer bestaat daarin, dat "het volk, wanneer het eenmaal aan God verbonden is, Hem met oprecht geloof zou aanroepen" (vers 7). Op deze school wordt onderwijs verstrekt uit de W e t, dat is (Psalm 119 : 42) uit het Woord Gods, of: uit het Evangelie van vrije genade: die genadewet van God heet zélf

"de school van de volmaakte wijsheid". God is er de Auteur, de Schenker van (Psalm 78 : 4).

Het komt er nu op aan, in deze school van God "vorderingen te maken" (Psalm 73 : 2).

God Zelf dient Zijn leerlingen tot "Leermeester" te zijn, en ze "uit Zijn Woord te leren" (vers 17). Dit onderwijs is dus volstrekt nodig; daarom is het ook alsof Asaf

53

gezegd heeft: "Heere, ofschoon ik in enig opzicht schijn uit te blinken in de wereld, zo was ik met betrekking tot Uw hemelse wijsheid als een beest" (vers 21).

God geeft op Zijn school aan Zijn knechten en profeten "privé"-les, maar dan toch zo, dat zij het dienen aan te wenden tot het algemeen welzijn (Psalm 38 : 1).

"Door zijn voorbeeld herinnert hij, namelijk David, er aan, dat ons niets beter is dan te leren uit de m o n d van God; omdat zij dan pas volmaakt wijs zijn, die in Zijn school werden onderwezen" (Psalm 119 : 98).

"Op deze school worden de liefde tot Gods wet en de haat van alle bedrog gekweekt, zodat (daaruit) volgt, dat al wie niet in Gods school geleerd hebben, met list en bedrog besmet zijn" (Psalm 119 62).

"Al wie nu naar Gods dienst met rechte ijver verlangen, zullen onder de leiding des Geestes geraken tot de hemelse wijsheid, welke tot hun zaligheid is bestemd.

Zijdelings nu berispt David de letterknechten der Wet, die er zich op beroemden, en dat op een valse en ijdele wijze, dat ze deel hadden aan Gods verbond" (Psalm 25 : 14).

Mede in verband met deze laatste uitspraak van Calvijn, hebben we straks ons nader te bezinnen op wat hij leert betreffende het Verbond Gods, dat in zo nauw verband staat met Gods leerschool.

DE LEER VAN DE WET

Voordien komen nog enkele andere punten ter sprake.

Allereerst stel ik de "dode letter" aan de orde, ook al in verband met wat Calvijn schrijft over de "letterknechten".

Het zijn niet zo heel veel uitspraken, die ons hierbij ten dienste staan, maar toch wel zo vele en zo duidelijke, dat ze ons verder brengen. Het schijnt dat Calvijn met de

"dode letter" zowel de letter der leer, en der wet, alsook de letter van de uitwendige prediking bedoelt.

Ik weet, dat met name de laatste uitdrukking: "uitwendige prediking" velen minder aangenaam in de oren klinkt. Ik denk aan verschillende geschriften van wijlen Dr. J.

G. Woelderink⁷⁾, die hier steeds tegen te velde trok. Maar ik kan niet anders. Want Calvijn zelf drukte zich nu eenmaal zo uit.

Bij de verklaring van Psalm 119 : 103 stelt Calvijn, dat er, vergeleken bij Paulus spreken in 2 Corinthe 3 : 9: "de letter doodt, maar de Geest maakt levend", een moeilijkheid rijst. Die tekst uit 2 Corinthe klinkt ook wel geheel anders dan wanneer we David horen belijden: "Hoe zoet zijn mij Uw redenen geweest, enz."

Toch acht Calvijn de oplossing niet moeilijk.

Want zijns inziens spreekt David hier niet over de "dode letter, die zijn lezers doodt, maar over heel de leer d e r w e t, waarvan het voornaamste deel het genadeverbond is". De opmerkelijke lezer hoort ook uit deze laatste uitspraak, dat als we straks handelen over het genadeverbond, dit d e hoofdzaak is, waarom het in Gods openbaring gaat.

Zoals bekend⁸⁾, heeft Calvijn drieërlei gebruik der wet geleerd. U kunt dit in zijn Institutie uitvoerig beschreven vinden.

De wet, in haar functie om de zondaar van zijn ongelijk voor God te overtuigen; de wet, die slechts eist en niets geeft, "maakt ons niets beter. Vandaar ook wordt de uitwendige prediking vergeleken .bij de dode letter" (aldus Calvijn op Psalm 119 : 133).

Nu volgt nog een tweetal schone uitspraken van Calvijn, die in dit verband een passende plaats mogen vinden:

Op Psalm 40 : 8 lezen we: "Ofschoon tot allen in het gemeen de letterlijke leer der wet

zich uitstrekt, toch moet God, omdat deze leer op zichzelf dood is, en niets anders dan de lucht treft, op een andere manier de Zijnen onderwijzen, en aangezien die leer des Geestes inwendig en krachtdadig is, is zij hun persoonlijke Schat".

"Daarom is het nodig, dat God ons niet slechts door een dode letter, maar door de verborgen ingeving des Geestes tot Leermeester zij" (Psalm 143 : 10).

Calvijn, de theoloog van de Heilige Geest!

Dat blijkt - om daarmee dit gedeelte af te sluiten - ook uit een ander gedeelte van de uitleg van Psalm 40 : 8 - al lopen we daarmee al enigszins op de stof vooruit - : "Uit andere Schriftuurplaatsen is bekend, dat het het e i g en werk van de Heilige Geest is, om Gods Wet in onze harten in te griffen. Weliswaar werkt God niet in ons als in stenen, zodat Hij zonder enig gevoel van ons hart, of zonder innerlijke beweging ons in vervoering brengt".

Het is des Geestes éigen taak en werk, Gods Wet in de harten in te griffen (insculpere).

De léér van Gods Woord en Wet hijgt naar het toepassende werk van God de Heilige Geest. Anders is zij niet meer dan een dode letter. Niet, intussen, dat het aan die wet of aan dat Woord zou liggen, neen: het ligt aan ons hart!

21. GODS OPENBARING ALS DE GOD DES VERBONDS

God openbaarde Zich van het begin af, aan Zijn volk en kerk, als de God van het verbond.

Zeer talrijk en schoon van gedachten zijn Calvijns uitspraken betreffende dit verbond der genade. Het vloeit voort uit Gods verkiezing (Psalm 89 : 4): hier ligt de oorzaak of de oorsprong van het genadeverbond. Verbond en verkiezing mag men daarom nooit vanéén scheiden. Het wordt dan ook meestal genoemd een verbond der genáde, omdat het niet alleen "gefundeerd is in genade, maar daarin ook blijft (voort-)'bestaan" (vers 29).

"Van het begin af" betoonde God Zich dus een God des verbonds te zijn, waarbij wij niet uit het oog mogen verliezen het geweldige verschil tussen Zijn w e r k-verbond, met de belofte op voorwaarde van de te vervullen éis, én Gods g e n a d e-verbond, waar het alles schittert van geschonken gaven en genades van God drie-enig.

Volgens Calvijn is het voornaamste, waar het in Gods verbond op aan komt, dat God alléén daarin heerlijk is en uitblinkt (Psalm 81 : 9). Want weliswaar strekt Gods goedheid zich uit tot de gehele wereld, maar "terecht prijst de profeet deze weergaloze weldaad van God, dat Hij het verbond van het eeuwige leven aan Zijn kerk heeft toebetrouwd, opdat da ar Zijn hemelse heerlijkheid te voller schittere" (Psalm 93 : 5).

We bemerken, dat Calvijn haast woorden tekort komt om. Gods genade hier groot te maken. Weergaloos - hemelse heerlijkheid - schitteren! Calvijn is overweldigd door deze schittering.

Gods verbond is duurzaam en van kracht tot in duizend geslachten; telkens wil Hij

"Zijn verbond g e d e n k e n", en breidt daarom Zijn barmhartigheid uit over het nageslacht (Psalm 109 : 13). Vergelijk ook op Psalm 18 : 16.

Het moet alle nadruk hebben, dat God door het heilig verbond verbonden is met het uitverkoren volk (Psalm 146 : 10).

Waaraan ontleent dit verbond nu zijn vastigheid?

Toch stellig niet aan dat verbondsvolk zélf!, waarvoor onder het Oude Verbond het geslacht van. Abraham gold. Neen, wanneer (Psalm 74 : 2) dat verbond met Abraham onschendbaar wordt genoemd, en weer op een andere plaats niet tevergeefs, (irritus; Psalm 78 : 67), dan heeft dit een geheel andere achtergrond⁹).

55

Hier dient de naam van de Verbonds-Middelaar, Jezus Christus, genoemd te worden.

Duidelijk spreekt Calvijn hiervan in zijn verklaring van Psalm 19 : 8. "Zo verbindt hij aan de regel om wél te leven de genadebeloften der zaligheid, ja Christus Zélf, in Wie het verbond ge f u n d e e r d was"; alzo: Christus is het fundament, zowel van de uitverkiezing, alsook van Gods genadeverbond 10).

Het is alles genade wat hier schittert. God kiest het geslacht van Abraham, en daarmee het volk Israël uit, met voorbijgang van alle andere volken. Het heet dan ook (Psalm 147 : 2) een "bijzondere genade, waarmede God Zijn kerk heeft verwaardigd toen Hij één volk, met achterstelling van andere volken, wilde aannemen".

Het verbond Gods heeft twee zijden. Er zijn, als het' ware, twee deelgenoten.

Weliswaar gaat het verbond éénzijdig van de Heere uit. Reden, waarom het ook geheel onverdiend, "uit genade" heet te zijn. Calvijn spreekt soms van een "verdrag"

(een pactum) tussen God en het volk. "In verbonden is een wederkerige overeenkomst" (Psalm 81 : 5). Op Psalm 102 : 13 is sprake van "een wederzijdse verbinding tussen ons en Hem".

Hoe weten wij nu van dit verbond?

Uit Gods Woord, met name uit Gods Wet. Zo zegt Calvijn op Psalm 119 : 103: "Het voornaamste deel van de wet is het genadeverbond der zaligheid". In de wet was als een oorkonde het verbond gewaarborgd (Psalm 78 : 9). Hier wordt, zoals al meer is opgemerkt, het woord "w e t" in een ruimere zin gebruikt. Niet in de zin van Paulus'

uitspraak11): "de wet werkt toorn", maar in de zin van het geheel van Gods genadeopenbaring: "hoe lief heb ik Uw wet!"

DE WELDADEN VAN DIT VERBOND

1e. De genadige vergeving der zonden, waarvan afhangt de toerekening van Christus' gerechtigheid (Psalm 19 : 11); deze vergeving

der zonden is door God Zelf verbonden met het verbond (Psalm 89 : 31).

2e. De aanneming tot kinderen. Hierover wordt verderop nog nader gehandeld.

3e. Het schenken van de Geest der aanneming (Psalm 51 : 13). 4e. De verlossing (Psalm 41 : 13).

5e. De zekerheid der genade (Psalm 68 : 29).

Stuk voor stuk schone en heerlijke weldaden, en dat geheel "gratis", uit onverdiende ontferming

Is genade vrijblijvend? Verplicht Gods verbond tot niets? We kunnen al beter weten uit het bovengeschrevene.

Tegenover het recht des verbonds, om zich namelijk onder Gods hoede veilig te verschuilen (Psalm 68 : 35), staan ook v e r p l i c h t i n g e n.

Want als het verbond heet en is: een "wederkerige betuiging van God én het volk"

(Psalm 122 : 4), dan blijkt, dat het volk Gods Z i j n genadeverbond heeft leren aanvaarden, omhelzen, of hoe ge het noemen wilt.

De gelovigen wordt bevolen, teneinde niet angstig en mateloos bij zichzelf te twijfelen, of God hun wel genadig gezind is, op Gods verbond te z i e n, en het hun daar aangeboden heil te omhelzen (Psalm 89 : 35). Want ondanks hun ondank en ontrouw wordt toch Gods verbond nimmer ongedaan gemaakt, want het rust in Gods onveranderlijke trouw. Met de trouw van God dient dan ook de volharding van de gelovigen overeen te komen.

Stellig kunnen zij "niet in elk opzicht aan Gods genade beantwoorden, en zijn ze daarom waardig verworpen te worden" (vers 31); daarom is het zulk een heerlijke weldaad van het verbond, dat God telkens weer, verzoeningsbereid, genade wil schenken, en vergeving van zonden wil verlenen.

Volgens Calvijns verklaring van Psalm 50 : 4 zegt God als het ware: "In plaats van offeranden (der wet) heiligen zij Mijn verbond op wéttige wijze, doordat zij de oprechte gehoorzaamheid des h a r t e n aan Mij wijden!"

"De Joden moesten door godsdienstige oefeningen de éénheid des geloofs onderling versterken, hun vroomheid belijden en elkaar opwekken tot voortdurend vorderen erin, en er hun ijver aan verbinden, om God te prijzen; kortom, opdat zij zich in het heilig verbond zouden bewaren, waardoor God hen voor Zichzelf had aangenomen"

(Psalm 81 : 2). Bij de tabernakel dient de herinnering vernieuwd te worden aan het genadeverbond, "vanwaar de vermeerdering van hun geloof en godsvrucht voortkomt"

(idem).

Gods verbonden moeten "wederkerig gehouden worden"; daarom dient aan Gods

"waarachtigheid" een "oprechte toestemming" van 's mensen zijde te beantwoorden (Psalm 78 : 34).

72

78

En op Psalm 19 : 7 spreekt Calvijn, voor geen tweeërlei uitleg vatbaar, van "Gods verbond, waardoor God, wanneer Hij beloofd heeft Abrahams kinderen tot een God te zullen zijn, op Zijn beurt van hén geloof en gehoorzaamheid verlangt. Er is dus een wederkerig verdrag (pactio) tussen God en het volk".

Daarom wijst hij, David namelijk, niet ten onrechte Gods goedertierenheid en trouw als bijzondere schat aan voor de gelovigen; alsof hij had gezegd, dat er geen reden is, dat God ons misleidt, indien wij in Zijn verbond blijven (Psalm, 25 : 10).

We hebben dus gehoord, en dat telkens weer, dat Gods verbond een "heilig" verbond is, dat de gelovigen behoren te "heiligen". Zij bekrachtigen (= sanctioneren) dat verbond van God op wéttige wijze, door gehoorzame onderwerping aan God. Het kan daarom niemand verbazen, wanneer Gods verbondseis óók insluit om "heilig te leven"

(Psalm 15 : 1): "dit is de algemene regel des verbonds, dat Hij van het begin af met de gehele kerk heeft gesloten".

Tegenover deze eis staat echter ook deze troost van het verbond: "Verder, opdat zij zich Gods barmhartigheid zouden verzekeren, nemen zij toevlucht tot de herinnering aan het verbond, waardoor zij waren aangenomen tot kinderen" (Psalm 74 : 1).

TWEEERLEI KINDEREN DES VERBONDS

Zijn nu alle "bundelingen" in waarheid kinderen van God?

Op deze vraag wil Calvijn ons het antwoord niet schuldig blijven. Hij onderscheidt duidelijk "tweeërlei" kinderen des verbonds; namelijk vleselijke en geestelijke¹²).

Ook in het Psalter.

Bij Psalm 14 : 2 merkt Calvijn op, dat de psalmdichter vanwege de berisping, die hij toedient aan "de vleselijke kinderen van Abraham", als het ware geen oog heeft "in hun rij" voor "het geringe zaad", dat God van hen had afgescheiden. (In het 2e boek willen we nog breder op dit punt terugkeren, in verband met de kerk, waar het kaf veelal het koren overtreft in menigte).

"Heel juist sluit hij, namelijk de psalmdichter, het bondsbreukige volk buiten, dat zich slechts op een uitwendige vorm van ceremoniën trotselijk verhief" (Psalm 24 : 5).

Verbondsbreuk kán de (tijdelijke) zonde zijn van Gods geestelijk Israel, het is de blijvende zonde te noemen van het vleselijk Israel. Het geestelijk herboren volk van God mag in waarheid "het door God aangeboden verbond der aanneming bevestigen met een oprechte geloofsgehoorzaamheid" (Psalm 50 : 4), maar tot de verbondsbrekers en geveinsden zegt de Heere: "Wat neemt gij Mijn verbond in uw mond?", dat wil zeggen - naar Calvijns uitleg van deze tekst: "Gij veinst, dat gij er één van het heilig volk zijt, alsof Mijn verbond u aangaat!"

57

En toch is het stellig een blijk van "Gods weergaloze lankmoedig-heil" (op vers 22), wanneer God "trouweloze afvalligen en verbond.. brekers, die afgeweken waren van de leer der vroomheid, waarin zij onderwezen waren, wederom tot Zich nodigt, opdat zij een plaats innemen in de kerk".

In het licht van Calvijns verklaring van Psalm. 115: 11 kan er - en ook wijlen Ds. I.

Kievit wees hierop¹³) - sprake zijn van tweeërlei aanbidding der belofte, wanneer we daar lezen: "Veeleer ligt er een verbetering (correctie) in deze verzen, waardoor hij de ware vereerders van God van de geveinsden, die de verbasterde kinderen van Abraham waren, onderscheidt. Aangezien dus vele vleselijke kinderen van Abraham van het geloof huns vaders waren afgeweken, beperkt de profeet de belofte tot hen, die haar door het geloof omhelsden en God oprecht vereerden".

HOOFDSTUK 2 DE MAJESTEITELIJKE RECHTER

Het wóórd "majesteit" komen we niet zo heel vaak in Calvijns verklaring van het Psalmboek tegen, de záák zelf echter des te meer. Vooral wanneer we ons thans

opmaken, om te zien hoe Calvijn het rechterlijke in Gods Wezen persoonlijk in zijn leven heeft ervaren, dan moet ons diepe bewondering, neen, niet voor de méns Calvijn, maar wel voor Gods genadewerkingen vervullen.

Want we achten het genade van Hem, wanneer Hij niet zwijgt over de zondaar, maar de mond over hem opendoet en spreekt (vgl. op Psalm 77 : 8).

Calvijn weet ons daarom zoveel mee te delen van bijv. Gods hand, omdat hij die zo van nabij heeft leren kennen, en daardoor toegang verkreeg tot het verstaan van al die Schiftwoorden, die van Gods hand spreken.

We horen Calvijn weliswaar in het Psalmboek geen tegenstelling leggen tussen Gods rechter- en linkerhand, zoals we bijvoorbeeld uit Luthers geschriften wél horen (14).

Calvijn legt daarentegen graag een verband tussen Gods mond ener-, en Gods hand anderzijds, en soms vindt hij hier een tegenstelling, maar vaker een onafscheidelijke band, namelijk in het leven des geloofs.

22. GODS HAND

Met Gods oordelen komen welhaast alle mensen vroeg of laat in aanraking, en zij verblinden bij de aanschouwing ervan, of dromen van toevallige gebeurtenissen, maar

"nauwelijks één op de honderd let op de hand van God" (Psalm 38 : 3). Gods hand wordt weinig gekend, en nog minder bemind.

Zo kan het gebeuren, dat de zondaar gedwongen moet worden door Gods hand.

Calvijn noemt dit het toppunt van alle kwaad (Psalm 32 : 4). Toch schijnt het noodzakelijk, zoals zelfs in Davids leven, opdat "de zondaar gevoelt, dat hij met God als R echter van doen heeft, Wiens toorn en gestrengheid - behalve de eeuwige dood - nog ontallijke doden in zich bevat".

De moderne mens schijnt voor God op de vlucht te zijn.

Men spreekt en confereert tegenwoordig over het v́er-af-zijn, het niet-aanwezig-zijn van God (14a).

Evenwel, deze dingen zijn niet nieuw, noch speciaal aan onze ontkerstende tijd eigen.

Ook in Davids tijd, en zovele eeuwen later in Calvijns dagen, wist men hier al van.

"De hand (van God namelijk) wordt hier Zijn macht genoemd, alsof hij gezegd had, dat, zo vaak de mensen zich aan Gods ogen probeerden te onttrekken, Hij het in Zijn

macht had ze spoedig te achterhalen, en als vluchtelingen terug te brengen" (Psalm 139 : 7).

Trouwens, hoe kan het anders, daar "a l l e r leven in Gods hand is"? (Psalm 49 : 7).

Zoals er een verband is tussen Gods Woord en Zijn daad, zo ook tussen Zijn mond en hand.

Aan de hand van enkele schone uitspraken van Calvijn is dit duidelijk te maken.

"God verblijdt ons niet met ijdele beloften, maar Hij bekrachtigt en heiligt Zijn W o o r d, zo vaak het nodig is, door de aanwezige kracht van Zijn hand" (Psalm 119 : 175).

Men lette vooral op het woordje "a a n w e z i g" in deze fraaie zin:

"Gods (genade-)kracht is werkelijk aanwezig voor David, door de hand van God, Die Zijn Woord waar maakt aan het hart".

"Ook al schenkt God ons de beste smaak van Zijn goedheid in het naakte Woord, toch vermeerdert die smaak niet weinig, wanneer het gevolg - of: de vrucht - erbij komt, mits wij niet Gods mond van Zijn hand geheel scheiden" (vers 116). Wel onderscheiden, maar niet geheel schéiden mag men dus die twee.

In het laatste verband zegt Calvijn ook nog het volgende: "En stellig, zo vaak God ons de hand reikt, om de gevallen op te richten, v e r v u l t Hij Zijn beloften".

De hand van God doet echter, alvorens Hij opricht, eerst nog iets anders. En dat mogen we niet over het hoofd zien.

Gods hand verwondt.

"Hoewel hij door Gods hand verwond is, erkent hij toch de Heelmeester" (Psalm 42 : 7).

Want Gods hand kan "tegen" de mens zijn, zodat hij er bijkans onder bezwijkt (Psalm 39 : 11).

Ja, God kan lang wachten de helpende hand te bieden.

"Wanneer ze in de láátste engten (of: benauwdheden) teruggebracht zijn, is Gods hand uitgestrekt". Een van diepe bevinding en rijke geloofservaring getuigende uitspraak!

In de láátste....; verder terug kunnen ze niet; dan zouden ze voor eeuwig wegzinken in de dood. Zie op Psalm 34 : 10.

Gods hand vernedert ook.

"Dit is hét belangrijke - of: het primaire - in tegenspoed, dat wij ons door Gods hand laten vernederen" (Psalm 118 : 18).

"Laat dit gevoelen voor uw geest komen, dat wij dáárom vernederd worden, opdat wij door Gods hand later in de hoogte worden geheven" (Psalm 147 : 6).

Gods hand kan daarom wel eens (lang) verborgen blijven.

Op Psalm 102 : 2 schrijft Calvin: "Algemeen is daarom het zaad van aanvechting allen ingezaaid, zodat zij, wanneer God Zijn hand en oordelen verborgen houdt, beginnen te twijfelen aan Zijn voorzienigheid. Maar wel zéér verschillen de vromen hierin van de verworpenen: omdat de ene groep terstond hun vleselijk gevoelen door het geloof herziet; de andere echter zich overgeeft aan verdorven verbeelding".

Op het 14e vers van dezelfde Psalm merkt Calvin op: "Maar het is onze taak, geduldig te rusten, zolang de wraak in Gods hand rust, totdat Hij Zijn arm uitstrekt om hulp te brengen!"

En nadat God alzo vernederd heeft, wat doet Hij dan?

"Dan strekt Hij Zijn hand genadig uit, en leidt Hij (de Zijnen) het héle verdere leven"

(Psalm 25 : 9).

Dan helpt Hij; want "niet algemeen is de bev stiging van het Woord en van het geloof door de ervaring z lf, wanneer God, om ons te helpen, de hand uitstrekt" (Psalm 43 : 2).

Wij moeten weten, "dat d n pas dikwijls door God aan de gelovigen de hand wordt

59

gereikt, wanneer zij door de last der onheilen schijnen overstelpt te worden" (Psalm 37 : 34).

"David is reeds tevoren door Gods hand beschermd, en ontvangt uit deze ervaring bevestiging van Zijn geloof" (Psalm 140 : 7).

"In het bijzonder spreekt de profeet de gelovigen aan, omdat zij alleen ge estelijke ogen bezitten om Gods hand te z i e n" (Psalm 113: 1). Dit met geestelijke ogen zien op Gods hand bergt geestelijke winst in zich. "Laten wij echter leren om, indien God de kracht van Zijn hand duidelijk betoont, de ogen te openen, opdat ons geloof be-krachtigd worde door de oordelen, welke Hij tegen de vijanden der kerk uitvoert"

(Psalm 9 : 17).

In dat geloof mag de dichter van Psalm 13 (op vers 2) "buiten zijn vleselijk oordeel om, zijn heil in Gods hand vaststellen".

En op vers 4 merkt Calvin op: "Indien David niet overtuigd was geweest, dat hij onder Gods ogen verkeerde, zou het hem niet gebaat hebben om tot God te roepen.

Maar dit was de kennis van het geloof, Intussen zegt de vleselijk-gezinde rede, dat God inderdaad de ogen gesloten houdt, totdat Hij metterdaad de hand uitstrekt om te helpen".

Nog meer geestelijke winst is aan dit zien verbonden.

Alhoewel "de natuur van de mensen zozeer verdorven is, dat hij naar alles verlangt, behalve naar wat récht is", werkt de HEERE óók, en er komt een tijd, "dat hij door Gods hand tot een nieuwe gehoorzaamheid wordt omgebogen, zodat hij begint te neigen naar het goéde" (Psalm 119 : 36).

Aan Gods hand is zelfs een verzegelend werk verbonden, blijkens deze uitspraak, die wij, als laatste in dit verband, willen aanbidden: "Wanneer Hij echter beloofd heeft ons gunstig te zullen zijn, maakt Hij ook door stellige bewijzen Zijn goedheid bekend, en verzégelt Hij met de hand, wat Hij met de mónd heeft gesproken (Psalm 40 : 5). Zo sluit zich de kring der gedachtenloop van Calvijn.

Hij spreekt zichzelf nergens tegen.

We hebben als het ware een stuk "geestelijke wiskunde" behandeld, dat als volgt kan worden omschreven:

Gods Woord : Gods dáád = Gods mond : Gods hand (én omgekeerd!).

23. VOOR GODS AANGEZICHT

Een door en door Bijbelse uitdrukking!

Calvijn wist, doorkneed als hij was in de Schriften, haar wel te vinden.

Ik denk aan 2 Corinthe 2 : 17, waar Paulus schrijft: "Want wij dragen niet, gelijk velen, het Woord Gods te koop; maar als uit oprechtheid, maar als uit God, in de tegenwoordigheid Gods, spreken wij het in Christus".

Voor Gods aangezicht, dat is hetzelfde als "in de tegenwoordigheid Gods". In het Latijn uitgedrukt: coram Deo¹⁵).

In het Psalmboek treft Calvijn tal van gelovigen aan, die met die tegenwoordigheid Gods te maken hebben gekregen; voor wie dit een onvergetelijke, steeds in herinnering voortlevende ervaring blijft. Met name in het gebed is er het zich stellen van de ziel voor het aangezicht van de hemelse God en Vader.

Hier ligt ook voor Calvijns persoonlijke leven een stuk van zijn levensgeheim, en -
kracht!

Enerzijds heeft Gods hand hem, bij zijn plotselinge bekering, gedwongen tot gehoorzaamheid, tot die "n i e u w e gehoorzaamheid", waarvan ons klassieke Doopformulier ook spreekt.

En daarna heeft hij zijn gehele leven geschouwd als in Gods tegenwoordigheid.

Calvijn is als een verloren zondaar onder God als Rechter neergezegen, vernederd en verbijzeld door Gods Geest, om alleen genade te verwachten van Christus'

aangebrachte Borggerechtigheid. Anderzijds is dit zoeken, vinden en kennen van Gods aangezicht de verborgen bron van zijn rijke, geestelijke geloofskennis en beleving geworden.

Op deze verborgen zijde van zijn overvolle, drukke leven mocht hij zich, wanneer het van rondom en binnen in hem moeilijk was, telkens weer terugtrekken. Dit waren als het ware zijn innerlijke, zijn geestelijke "retraites" voor God. Calvijn heeft lang gearzeld om zijn Psalmenverklaring aan de openbaarheid prijs te geven.

Deze aarzeling stamde echter niet uit een zondig egoïsme.

Maar waar de strijd blééf naar alle kant en in elk opzicht, heeft hij getwijfeld en gearzeld om deze binnenzijde van zijn geloofsleven aan anderen te laten zien. Hij bleef ook dáárin de bescheiden, schuchtere jongeling van weleer.

Van het grote keerpunt in zijn leven af heeft hij, of het nu was in een eenzaam logies van een herberg onderweg, of in de rijk gemeubileerde logeerkarper van de hertogin van Ferrara, dan wel op zijn eigen sober aangeklede studeervertrek te Genève, de knieën mogen buigen voor de hoge, majesteitelijke God, Die hem in Christus, dóór de Heilige Geest, zo heel "nabij" en zo "vriendschappelijk" bekend was geworden, maar voor Wie hij toch een eerbiedige vrees, een heilige eerbied blijft bewaren.

Scherp is Calvijns afwijzing van der "papisten" dwaling, die, "al buigen zij duizendmaal de knieën voor Gods aangezicht, toch het voornaamste stuk van Zijn eer Hem ontroven, door namelijk hun gebeden tot de "heiligen" te richten". Aldus Calvijn op Psalm 50 : 14.

Het is bekend, dat Calvijn het geknielde bidden voor de meest waardige en schriftuurlijk verantwoorde gebedshouding heeft gerekend, en hieraan zichzelf ook zijn gehele leven heeft gehouden. Een knielende Abraham, Elia, Daniel en Paulus, en bovenal de biddende Zaligmaker, stonden Calvijn daarbij scherp voor het oog.

Toch was men met het uiterlijk buigen van de knieën voor God niet in de ware gebedsgestalte, evenmin als men Hem door slechts uitwendige belijdenis en lofprijzing kan grootmaken. God ziet immers het hart aan. Zo diep was Calvijn hiervan overtuigd, dat zijns inziens "de geveinsde lof, die slechts van de lippen klinkt, voor Gods aangezicht vervlóékt is" (Psalm 68 : 26).

Als een scherpzinnig zieleherder tekent Calvijn daarom op Psalm 66 : 17 aan:

"Indien de i n n e r l i j k e waarachtigheid van hart niet beantwoordt aan het uiterlijke leven, maar de boosheid zich verborgen en schuil houdt, zal hetgeen schittert voor de mensen, voor Gods aangezicht een vervloeking zijn".

Voor Gods aangezicht worden dan ook alleen die gebeden "voor wettig gehouden, die voortkomen uit het geloofsvertrouwen" (Psalm 22 : 5). Wanneer de man naar Gods hart,

David, zich voor 's Heeren aangezicht stelt, mag en moet hij al zijn innerlijke gevoelens "uitgieten"; hij kan de Heere niets verbergen, noch verhelen. "Wij weten -

aldus Calvijn, op Psalm 32 : 5 - hoe de geveinsden hun kwaad verkleinen".

En daarbij komt het er op aan, dat men niet slechts één bepaalde, bedreven zonde aan God belijdt, en daarvoor om vergeving vraagt, maar de mens heeft zich "ook de andere zonden in het geheugen te roepen, : opdat hij zich geheel voor Gods aangezicht verfoeie" (Psalm

Dit aandringen, dit gedurig roepen en smeken, ja deze "onbeschaamdheid", zoals Calvijn het noemt (Psalm 86 : 6), is voor Gods aangezicht als een welriekend offer.

Ik sprak van een móeten, maar het is ook een mógen. "God staat ons toe, de eigen zwakheden voor Zijn aangezicht bloot te leggen", en Hij "verdraagt onze dwaasheden", daar "gaat Hij op meer dan toegeeflijke wijze met ons om" (Psalm 102 :

61

3).

In zeer nauw verband met Calvijns uitspraken over "voor Gods aangezicht" staan die, waarin hij handelt van Gods "vierschaar" of rechterstoel. Want wie voor Gods vierschaar treedt, verschijnt daarmee voor Zijn heilig (én barmhartig!) aangezicht!

24. DE TOORNENDE GOD

Voordat we er toe overgaan om die uitspraken van Calvijn aan een nader onderzoek te onderwerpen, welke handelen over Gods vierschaar, stellen we nu de vraag aan de orde: waarom is God onze Rechter? In dit verband spreken we dan over Gods toorn; waarbij het goed is te bedenken, dat Calvijn eigenlijk op twee manieren over Gods toorn pleegt te denken en te spreken.

Want Gods toorn is niet jegens alle mensen van gelijk karakter, noch van dezelfde duur.

Gods toorn wordt gekend en zelfs persoonlijk ervaren vanwege Zijn bestraffen van de zónde. "Alle kwaad komt voort van de zonden, daar het de gesel is van een vertoornd God" (Psalm 89 : 47). Zoals de Heere Christus in Johannes 3 : 36 spreekt van Gods toorn, die blijk op degenen, die niet geloven, zo durft Calvijn uitspraken als de volgende over Gods eeuwige toorn neer te schrijven:

"Gods toorn blijft eeuwig over de verworpenen" (Psalm 77 : 10). Dit is de eeuwige toorn Gods, die rust op de kinderen der ongehoorzaamheid. Zij kennen geen sprekende, maar hebben vandoen met een zwijgende God, zonder dat het hun leed doet.

"Op de Ongelovigen rust de eeuwige en onverzoenlijke toorn van God" (Psalm 103 : 9). "In de verworpenen heerst Gods toorn tot in het derde en vierde geslacht" (Psalm 21 : 11). "Heel het menselijk geslacht" is van nature aan Gods toorn onderworpen. In Gods heilige wet heerst namelijk een onverbiddelijke gestrengheid - de wet namelijk, 1 o s gezien van haar vervulling, ten behoeve van de uitverkorenen, dóór Christus Jezus! - en deze gestrengheid onderwerpt "heel het menselijk geslacht aan Gods toorn en vervloeking" (Psalm 19 : 8); Geveinsden en vleselijk gerusten in Sion gevoelen niets van Gods toom. "Velen overdekt de geveinsdheid met een dikke nevel, en maakt de vleselijke gerustheid wekelijks, zodat ze door geen enkel, ook zelfs maar koud, gevoel van Gods toorn worden getroffen" (Psalm 32 : 1).

Wat is er te zeggen van Gods toorn jegens de gelovigen?

Dit is een geliefd onderwerp bij Calvijn, en hij komt er dan ook telkens weer in zijn verklaringen en geschriften op terug.

Vooraf deze uitspraak treft dan boven de andere, waar hij zegt: "Wel wordt gezegd, dat God toorn op de zondaars, zo vaak Hij hen met straffen slaat, maar op o n e i g e n 1 i j k e wijze: want niet alleen sprenkelt Hij enige zoetheid van Zijn genade in hen, maar door de straffen te matigen en gunstig te ondersteunen, betoont Hij Zich gunstig jegens hen te zijn" (Psalm 6 : 2). Het betreft hier - en men lette daarop wèl! - geen ongelovigen of verworpenen, maar zondaren, die zondaar-voor-God, in Zijn vierschaar, voor Zijn aangezicht zijn geworden!

Van hen wordt dus door Calvijn gezegd, dat God eigenlijk niet op hen toorn. Want Hij heeft ze lief. En in de toorn wil Hij des ontfermens gedenken. Want God schenkt hóóp op verzoening, door te beloven, dat Hij te midden van de toorn des ontfermens gedachtig zal zijn (Psalm 74 : 9).

En even verderop, in zijn verklaring van hetzelfde Schriftwoord, schrijft hij: "Daarom ook wij, indien wij stof tot geduld en vertroosting zoeken, wanneer God ons kastijdt, laat ons leren tot die matiging te geraken, dat God ons uitnodigt om te hópen; en daaruit vaststellen, dat God zodanig tóórnt, dat Hij niet ophoudt toch (onze) Vader te

62

zijn!"

Wel "worden de vromen door Gods toorn verwónd" (Psalm 90 : 11), maar niettemin "is het gevoel van Gods toorn in Zijn kinderen zeer gering, zodat zij zich kalm aan Zijn heerschappij onderwerpen" (t.p.). "God toomt niet dan slechts voor een Ogenblik op de Zijnen. Ja, door de tekenen van Zijn toorn te bewijzen, heeft Hij tederlijk lief, wie Hij kastijdt" (Psalm 77 : 10). Zo wordt Gods toom, mét de kastijding, teken van Gods liefde.

Helaas, wordt het zó niet steeds ervaren door de gelovigen.

Op de vraag, hoe dat komt, geeft Calvijn het volgende antwoord: "Alleen onze boosheid belet ons, dat wij allen in waarheid gevoelen, dat Gods toorn kortstóndig is, en de genade daarentegen gedurende ons gehele leven over ons wordt uitgebreid"

(Psalm 30 : 6).

Duidelijk zinspeelt Calvijn in deze en dergelijke uitspraken op wat Jesaja ergens⁶) zegt: "Voor een klein ogenblik heb Ik u verlaten, maar met grote 'ontfermingen zal Ik u vergaderen; in een kleine toorn heb Ik Mijn aangezicht van u een ogenblik verborgen, maar met eeuwige goedertierenheid zal Ik Mij uwer ontfermen, zegt de HEERE uw Verlosser".

Ja, "Gods goedheid overtréft honderdvoud Zijn toorn" (Psalm 30 : 6). En daarom, de tijd van toorn waarschuwt, dat "het kruis geduldig gedragen moet worden, totdat het de Heere behaagd heeft, ons te oefenen en te vernederen" (Psalm 21 : 10).

De tijd van toorn is kort, maar kan toch voor degene, die God zoekt, lang vallen. Er is een grens aan gesteld, een "totdat", maar van Godswege. Dóór Zijn toorngericht heen oefent God de Zijnen tot de waarachtige vernedering en ootmoed des harten. Aan Calvijn was het woord van de kerkvader Augustinus welbekend, dat heel 's mensen ootmoed en vernedering bestaat in zèlf-kennis (Psalm 9 : 21). De Institutie van Calvijn begint 17) zelfs met de vraagstelling, wat in orde voorafgaat: de ware Godskennis dan wel de zelf-kennis.

Het kan nodig, heilzaam en nuttig zijn, enige tijd onder Gods toom- tekenen te verkeren. Let wel, de toorn zelf is kort van duur, ze duurt, als een hevig onweer, slechts kort, slechts een ogenblik! Maar de tékenen van Gods toorn leiden de toom-ontlading, als het ware in; zij gaan er, in orde, aan vooraf; ze vormen de inleiding en voorbereiding er op. Tot die tekenen van Gods toorn kan gerekend worden: het zwijgen van God, het verbergen van Zijn aangezicht, het onttrekken van Zijn genade en Geest, enz.

In zijn Inleiding (argumentum) op Psalm 32, spreekt Calvijn van deze dingen. Hij noemt de "langdurige en vreselijke kwellingen, toen God hem - namelijk David - door de tékenen van Zijn toorn voor te stellen, hevig kwelde", maar "einde 1 ijk heeft hij Gods genade verkregen".

Waaraan danken Gods kinderen het, dat Gods toorn niet blijvend op hen rust? Hier mag, ja moet het werk van de lijdende Verlosser worden geroemd.

Lang niet alle Psalmen heeft Calvijn M e s s i a n s, of wilt ge: christologisch uitgelegd, soms juist die niet, waarvan wij door en door overtuigd zijn, dat het wèl moet. Maar Psalm 22 is ook voor Calvijn vol van het lijden van de Borg. Want in deze Psalm staan dingen, die nooit ten volle van David kunnen gelden. Christus' Geest

"profeteerde door David" van de toekomstige lijdende Knecht des Heeren, de méérdere Davids Zoon, want Hij was ook zijn Heere en Gebieder. Zo worden wij, in deze Psalm, in Gethsémané geleid en aan het kruis gebracht.

"De vreselijke strijd van Christus met de dood, waardoor bloed in plaats van zweet Hem was onttrokken; en de nederdaling ter helle, waardoor Hij Gods t o o r n, waaraan de zondaren onderworpen waren, gesmaakt heeft; kortom, de totale

63

ontlediging, dat alles kon door geen enkele gewone spreekwijze voldoende tot uitdrukking worden gebracht" (Psalm 22 : 16).

Wanneer de gelovigen door Gods Heilige Geest tot een nieuw geestelijk leven zijn opgewekt, ligt hun "vreugde in het schouwen van Gods Vaderlijke gunst"; daarentegen is het een oorzaak van hun "smart, Hem tegen ons te hebben" (Psalm 32 : 3).

Iets van Christus' lijden, dat Hij borgtochtelijk vóór, in de plaats ván de Zijnen doorleden heeft, wordt toch ook in de leden van Zijn lichaam vervuld.

Alweer, het is de gelovigen een noodzaak, een behoefte, tot doding, en tenonderbrenging van hun "vlees", van hun "oude mens".

"Eén geneesmiddel is er (dus), om de hoogmoed te zuiveren, wanneer zij namelijk verschrikt door het gevoel van Gods toom, niet slechts zichzelf beginnen te mishagen, maar zich geheel verootmoedigen" (Psalm 39 : 11).

Bij Psalm 38 : 2 merkt Calvijn op: "David bidt, dat God de gestrengheid van Zijn toorn zal matigen, waaruit wij kunnen afleiden, dat David niet aan zijn vleselijke wensen de vrije teugel heeft gelaten, maar gebeden heeft uit een vrome gemoedsaandoening, die wel geordend was".

Immers "stormachtig-bewogen wensen wekken Gods toorn o p", daarentegen worden de gebeden "uit de stilte van het geloof en het geduld" door God verhoord (Psalm 39 : 11).

Zo zouden nog tal van leerzame uitspraken uit Calvijns Psalmencommentaar kunnen worden afgeschreven. Ook op dit punt willen we ons enige beperking opleggen. Het gaat ons tenslotte om een totaalbeeld van Calvijns geestelijke leven.

25. GOD ALS RECHTER

I. Hij voert Zijn oordelen uit.

Gods oordeel kan tegenover de verharde zondaar niet dan vreselijk zijn. Men heeft dan ook Zijn gestrengte oordelen en gerichten te eerbiedigen en God daarin te aanbidden als een God des gerichts (Nahum 1).

Met ons natuurlijk verstand kunnen wij, bij het bespreken van Zijn oordelen, eigenlijk niets beginnen. "Al wie dus, door op een natuurlijke wijze te redeneren, inzake Gods

gerichten zekerheid wil verkrijgen, zal zich zonder reden vermoeien; en daarom moet men tot een hogere plaats overgaan" (Psalm 73 : 16).

Calvijn waarschuwt, ook in de volgende uitspraak: "Alleen moet de maat in acht genomen worden, opdat ons geen smart geheel overmeestere; vervolgens indien wij al Gods oordelen trachten te doorzoeken, zal ons een afgrond overrómpele" (Psalm 77 : 6).

Zowel Gods genade, als Zijn oordelen zijn veelszins voor het oog verborgen. Toch dient men op beide te zien: "omdat onze zwakheid ons altijd zal hinderen, indien wij niet door het geloof overtuigd zijn, dat God ons aan Zijn Vaderlijke boezem koestert"

(Psalm 37 : 16).

Onder Gods oordelen wordt door Gods Woord ook bijvoorbeeld de verharding van het hart gerekend (Psalm 109 : 12).

Bij de volvoering van Zijn oordelen, "werkt God door middel van de satan en de goddelozen", maar toch is God daarom nog "n i e t de Auteur (= Bewerker) der zonde, noch behaagt Hem die" (Ps. 5 : 5). Noodzakelijk is het, om "alle schandelijke vleselijke aandoeningen af te leggen, teneinde zuiver en kalm Gods oordeel te verwachten" (Psalm 119 : 84).

God wreekt de Zijnen.

64

De gelovigen "zullen er niet aan twifelen, dat God, wanneer zij onrechtvaardig onderdrukt zijn, eindelijk hun Wreker zal wezen, Die hen bevrijdt" (Psalm 10 : 18).

"En stellig zal al wie van de mensen zal afhangen, bij elk geringste ongemak bezwijken. Daarom past het ons, door het voorbeeld van de heilige man, ofschoon de gehele wereld ons in de steek laat, onze geest omhoog te verheffen, en vandáár onze Wreker te verwachten" (Psalm 109 : 20).

Calvijn deinst er, schriftgetrouw theoloog als hij is, niet voor terug, een ééuwige straf te leren. Onder het beeld van de verwoesting te Sodom en Gomorra, merkt hij aan:

"het zichtbare beeld van de eeuwige h e l, welke de verworpenen is bereid" (Psalm 21: 10).

III Hoe komen zondaren tot Hem?

a. Schuldig.

Ze hebben namelijk schuld gemaakt bij God, door hun zonden; en ze zijn vervolgens in staat van beschuldiging gesteld, door Gods wet. Allen hebben gezondigd, dus ook allen staan schuldig.

Ook de geveinsden hebben hun zonde, en kennen hun schuld. Zij plegen echter alleen hun "kleine vergrijpen te belijden, die zij slechts oppervlakkig met een enkel woord toegeven", maar tegelijk "zoeken ze uitvluchten of verzwakken de zwaarte van hun schuld" (Psalm 25 : 7).

Er is dus volgens Calvijn een kennelijk verschil tussen de zondebelijdenis (èn zondekennis) bij Gods kinderen èn bij de geveinsden, enz.

Hiervan spreekt hij ook in zijn verklaring van Psalm 51 : 7. "En toch spreekt hij, namelijk David, niet over het verderf van zijn natuur, zoals de geveinsden dit als een dekmantel plegen aan te wenden, om hun schuld te bedekken: "ik heb gezondigd, beken ik, maar wát zou ik doen?; ik ben vlees, wij zijn van nature geneigd tot de zonde". Door de geveinsden wordt de zonde wel enigszins gekend, en enigszins besproken, en ook voor God beleden, doch oppervlakkig, als in het voorbijgaan; zij gaan er in elk geval niet onder gebukt; ze grijpen de verdorvenheid van hun natuur meer aan als een dekmantel, om hun goddeloos leven mee te verschonen. Ook kennen ze slechts deze of gene zonde, maar zij dringen niet door tot de totale verdorvenheid van hun bestaan.

Calvijn handhaaft ook op dit punt 's mensen ver antwoordel i j k h e i d. "Immers al is het Gods éigen werk, om door een inwendige beweging des Geestes de harten der mensen tot Zich te bekeren, te c h zullen zij niet van schuld bevrijd worden, of die straf ontkomen, wie door hun wellust en boosheid naar elders getrokken worden"

(Psalm 78 : 8).

Wanneer David bidt: "gedenk niet de zonden mijner jonkheid!", dan "roept hij zich van zijn jeugd af te binnen, op ho e v e e l wijzen hij Gods toorn over zich heeft doen ontstoken worden" (Psalm 25 : 7).

"En niet van slechts één zonde beschuldigt hij, David namelijk, zichzelf, maar hij verklaart aan zeer véle zonden zich te hebben schuldig gemaakt. En deze regel dienen wij, vast te houden, indien wij verlichting in onze rampen zoeken" (Psalm 39 : 9).

Wie door Gods Geest geleid wordt, na te voren door Zijn straffen te zijn vermaand,

"zal stellig eigener beweging zijn zonden erkennen" (Psalm 41 : 5).

Gods kinderen worden door 's Heeren Geest niet alleen bekendgemaakt met hun zonde en schuld, maar tevens overtuigd van hun strafschuldigheid; zij worden in staat van beschuldiging gesteld door Gods wet.

"Immers ook al toorn God, eigenlijk gezegd, niet op Zijn verkorenen, wier ziekten Hij door beproevingen als medicijn geneest, toch herinnert de Geest de gelovigen aan

hun schuld, omdat juist het gevoel van de straffen ons dwingt Zijn toorn te verstaan"

(Psalm 74 : 1).

Het is nodig, van deze schuld bevrijd te worden.

"Aangezien wij teer en wekelijk zijn, om het kwaad te dragen, wensen wij weliswaar, zodra God begonnen is met Zijn kleinste vinger ons te slaan, klagelijk, dat Hij ons ontzien moge, maar wat het v o o r n a a m s t e is, laten wij na, namelijk dat Hij ons van de (straf-)schuld bevrijde. Want wij dalen niet gaarne af om onszelf te onderzoeken" (Psalm 85 : 5).

Calvijn tekent hier blijkbaar hoe de mens van nature zich gedraagt ten aanzien van Gods bestraffing van de zonde.

Heel anders is zijn taal, wanneer hij Davids diepe gang in Psalm 51 tekent - een Psalm, waarvan Calvijns verklaring overwaard is, in z'n geheel vertaald te worden, en opnieuw te verschijnen! - "David verlangt, door zijn knechting aan de zonde te erkennen, en door zijn schuld beknelde, naar die vrije en vrijwillige Geest, van Wie hij bijna vervallen was" (Psalm 51 : 14). Het "b i j n a" in deze zin herinnert ons aan Gods trouw jegens de Zijnen: zij zullen niet verloren gaan in eeuwigheid!

b. Smekend.

"Intussen ontken ik niet, of hij bedenkt, dat het kwaad, dat hij doorstaat, hem vanwege z'n zonde overkomt. Hierin verschillen de vromen van de goddelozen, dat zij door tegenslag herinnerd aan hun schuld, zich metterdaad smekend voor Gods vierschaar stellen" (Psalm 38 : 19).

"Terwijl hij zich als een smekeling voor God plaatst, neemt hij toevlucht tot Zijn barmhartigheid, omdat, wanneer hij wenst van zijn misdaden te worden b e v r i j d, hij aan God de lof der gerechtigheid toeschrijft, en de schuld der ellende, die hij doorstaat, op zichzelf neemt" (Psalm 39 : 9).

Dies zal tot U een ieder van de vromen,

In vindenstijd, met óótmoed, smekend komen!

Moeilijke gang voor het vlees! Daarentegen: zalige gang in de Geest! Een mens moet een smékeling, een boeteling voor God worden.

"Zachtmoedigen zijn niet alle ellendigen, maar degenen, die door rampen onderworpen en vernederd, zich hébben vernederd en smekeling zijn geworden"

(Psalm 34 : 3).

Ook hier weer is vorm, schijn én het wezen der zaak te onderscheiden. Calvijn wordt niet moede, telkens hierop te wijzen, en er voor te waarschuwen, dat de HEERE de harten kent en de nieren proeft!

"Dit zien wij ook in Christus vervuld worden, tot Wie velen smekend naderen met een dubbelhartig en trouweloos gemoed. Dezen noemt de Geest daarom terecht

"vreemden", omdat zij, ook al zijn ze vermengd met het verkoren volk, toch niet door een oprecht geloof samenwassen tot hetzelfde lichaam, zodat ze voor kinderen der kerk gehouden zouden moeten worden" (Psalm 18 : 45).

De smekeling, die op de rechte wijze van zonde en schuld overtuigd is, en die dan ook

- en hij alléén! - op de rechte wijze toegang verkrijgt tot Gods troon, kan niet anders dan een beroep doen op de innerlijke bewegingen van Gods barmhartigheid.

Het mag, dan ook niet verwonderen, dat Calvijn in dit verband, aan het smekend naderen tot God het beroep op Zijn erbarmen verbindt. Duidelijk wordt ons dit uit een tweetal aanhalingen uit de verklaring, alweer!, van de 51e Psalm:

"Daarom, ofschoon David reeds voor een deel verlichting van smart heeft verkregen, hield hij toch niet op, telkens nieuwe wroegingen te gevoelen, welke hem drongen, als

66

een smekeling en vol vreze tot Gods barmhartigheid toevlucht te nemen" (op vers 9).

Smekend en vol vrees...., en tóch naar Gods troon, om vandaar barmhartigheid te verkrijgen ter bekwamer tijd.

"Wij ontvangen niet anders genade bij God dan wanneer wij, in onszelf vernederd en beschaamd, alleen in Zijn barmhartigheid rusten, terwijl wij als smekeling voor Hem verschijnen met een oprechte belijdenis van onze naaktheid; kortom, krom en verbroken neerliggen, opdat Hij ons oprichte" (op vers 19).

Gods vijanden vallen eenmaal, als de soldaten aan Gethsémané's ingang, achterover; Gods kinderen, verootmoedigd en vernederd, vallen voorover, de Heere nederig te voet.

26. GODS VIERSCHAAR

Evengoed hadden we hierboven kunnen neerschrijven: Gods rechterstoel, maar de uitdrukking: "v i e r s c h a a r" is in brede kringen van ons kerkvolk van oudsher bekend en geliefd. Daarom geven we daaraan hier de voorkeur.

Het woord, dat Calvijn in de grondtekst - het Latijn - gebruikt, betekent eigenlijk een verhevenheid, een stellage.

Gods vierschaar betekent een zaak: a. van vreze; b. van troost. Zaak van vreze.

Allereerst voor de geveinsden. Zij ontwijken Gods rechterstoel.

"Het is alsof hij de geveinsden, die het voor niets achten ten overstaan van de wereld Gods Naam te misbruiken, voor de vierschaar van God. Zelf dagvaardde" (Psalm 24 : 6).

Geveinsden en wereldlingen kunnen gemakkelijk Gods Naam op de lippen nemen, zonder te bedenken, dat ze daarmee eigenlijk een beroep doen op de allerhoogste Rechter van hemel en aarde.

De psalmdichter "doet op de één of andere manier een beroep op Gods vierschaar.

Hetzelfde plegen trouweloos de geveinsden te doen, ja niets ligt hun meer voor de hand, dan al spottend Gods heilige Naam als voorwendsel te gebruiken" (Psalm 18 : 22).

Calvijn steekt zijn afkeer van hun gedrag niet onder stoelen en banken. De Naam van God ligt hem hoog, ja is hem heilig.

En toch - en het klinkt als een diepe zielsverzuchting tot in onze tijd door! - wilde hij wel, dat ieder, die hem hoorde of las, zich liet dagvaarden. "En o c h!, dat hiertoe deze spreekwijze ons bracht, dat wij leren ons naar Gods vierschaar te laten dagvaarden"

(Psalm 14 :2). Wat er dan gebeurt?

"Alle gerechtigheid der mensen zal bezwijken, zodra zij gekomen zijn voor Gods vierschaar. Dit erkent in één woord nauwelijks één op de honderd in oprechtheid, hoewel zij het allen (met de mond) erkennen" (Psalm 143 : 2).

Als zondaar tot Gods vierschaar te moeten gaan, is dan ook helemaal geen gemakkelijke zaak.

"Ofschoon David tegen de mensen misdreven heeft, werd hij toch vooral door dit é n e gekweld, dat hij Gods wet had geschonden. Maar ik acht, dat deze woorden zoveel betekenen, alsof hij had gezegd: "Heere!, ook al zou mij heel de wereld vergeven, tóch is het mij al zwaar genoeg, dat ik u als mijn Rechter gevoel, dat mij mijn geweten tot U w vierschaar dagvaardt en trekt" (Psalm 51 : 6).

'Dat Calvijn duidelijk de erfzonde leerde, blijkt uit de verklaring van vers 7 uit Psalm 51, waar hij schrijft: "Immers beschuldigt David niet zijn ouders, of schuift hij zijn misdaad op hen, maar zich voor Gods vierschaar stellende, verzekert hij een verdorven schepsel te zijn, zodat hij reeds een zondaar was, v ó ó r hij het levenslicht

Calvijn is ook dezelfde zaak bekend, als nog onder ons leeft in de uitdrukking: "in de vierschaar der consciëntie", getuige de volgende plaats: "Hij zegt derhalve, dat voor God in zijn nieren een vierschaar is geplaatst, vanwaar Hij Zijn rechtspraak uitoefent"

(Psalm 139 : 1.3).

1)e nieren, dat is het aller-diepste in de mens. Dáár laat hij God toe, om gericht over zich te houden.

Hoe kan dit ooit een zaak van troost betekenen?

TROOSTRIJKE VIERSCHAAR

Dat kan alleen een troostrijke betekenis hebben, voor Gods vierschaar v r ij-gesproken te worden, omdat Jezus Christus in de plaats der Zijnen heeft willen treden.

"En stellig heeft Hij - Jezus Christus namelijk - door onze persoon en onze schuld aan te nemen, Zich moeten stellen als een zondaar voor Gods vierschaar!" (Psalm 22: 2).

Hij heeft dus voor de Zijnen hèt oordeel uit Gods oordeel weggenomen; ja, het weggedragen van kribbe naar kruis.

Nu is er voor "alle ellendige n, en onrechtvaardig onderdrukten een vrijplaats (asyl), namelijk Gods vierschaar" (Psalm 11 : 4). Wanneer de godvrezenden daar eenmaal genade vóór en genade dóór recht hebben ontvangen, zoeken ze die plaats bij tijden volgaarne weer op. "Intussen twijfel ik niet, of de profeet gaat voor het aangezicht van God staan, als Getuige van zijn oprechtheid. Alsof hij zeide, v r ij voor Gods rechterstoel te (kunnen) verschijnen, omdat hij niet één van Gods misdadige verachters is, noch iets met hen van doen heeft". Want het moet "ons voldoende zijn, dat onze godsvrucht voor Gods vierschaar schitter t, ofschoon de lasteringen der mensen haar misvormen" (Psalm 119 : 69).

Ja, zo is Gods vierschaar een asiel, een vrijplaats, waar de gelovigen een geopende toegang "met vertrouwen" hebben: dankzij Christus' borgtocht is Gods gezichtstroon veranderd in een genáde-zetel. Troostrijk, deze vierschaar!

Ook voor Calvijn, wanneer deze zich, evenals de dichter van Psalm 7 (op vers 4), door de onrechtvaardige vooroordelen der mensen veroordeeld ziet worden, en "geen enkele medicijn op aarde bemerkt", om zich dán tot Gods vierschaar te mogen begeven, om het voor voldoende te houden, om dáár, voor het aangezicht van de hemelse Rechter zijn onschuld te betuigen.

27. GOD IS HET, DIE RECHTVAARDIG MAAKT

Ongetwijfeld bezingt Calvijn ook in zijn Psalmen-uitleg, in alle toonaarden, de grote genade van Gods vergeving der zonden, door de reformatoren hervonden. Maar toch

komt het "stuk van rechtvaardig- making" niet zo speciaal, en zeker niet breed uit de verf.

Intussen, de gedachten, die Calvijn hierover ontwikkelt, zijn genoegzaam, om hem op dit punt te leren kennen, en zij komen volledig overeen met wat hij in bijvoorbeeld zijn Institutie hierover meer uitvoerig¹⁸) heeft geschreven.

Ook in zijn Psalter weet Calvijn geen "tussenweg", geen midden tussen geloof en werken; volgens hem plaatst de Schrift deze twee tegenover elkaar (Psalm 143 : 2).

Met name in de 32e Psalm (op vers 1) vindt hij een "volledige beschrijving van de gerechtigheid des geloofs", zoals daarvan later, in diens Brief aan de Romeinen, ook door Paulus is gebruik gemaakt. God Zelf is de Rechtvaardige, en "bijgevolg heeft Hij de gerechtigheid lief; anders zou Hij immers Zichzelf verloochenen" (Psalm 11 : 7).

De gerechtigheid, welke God van de mensen kan en mag eisen, krachtens hun schepping naar Zijn beeld, wordt geplaatst "in de volmaakte waarneming van alle

68

voorschriften", namelijk der wet (Psalm 106 : 31).

Evenwel, alle mensen zijn van nature "a f k e r i g" van Gods gerechtigheid, en wel met geheel hun gemoed (Psalm 40 : 8).

Nu heeft God, buiten de wet om, Zijn réddende gerechtigheid geopenbaard in de gave van Zijn Zoon, Jezus Christus.

Diens "eigen werk is het nu, rechtvaardig te maken" (Psalm 72 : 7). Hij geeft daartoe aan "ieder zijn recht"; óók aan Gód heeft Hij de geschonden gerechtigheid, vanwege het verbroken verbond der werken, hérgen. Nu is het, dat God Zelf, óm Christus'

wil, zondaren rechtvaardigt.

"Aan deze woorden ontleent Augustinus de zeer schone en aller- zoetste gedachte, dat namelijk de barmhartigheid Gods de bron is van alle beloften. Hieruit komt de gerechtigheid te voorschijn, die ons door het Evangelie wordt aangeboden; daaruit vloeit de v r e d e, welke wij door het geloof verkrijgen, wanneer God ons uit genade rechtvaardigt" (Psalm 85 : 11).

"Vandaar nu begrijpen wij, dat we voor Gods aangezicht gerechtvaardigd worden, wanneer Hij door vrijwillig vergeten onze zonden delgt. En dit is onze reinheid, wanneer Hij ons met de genadige vergeving verwaardigt" (Psalm 51 : 9).

God vindt zelfs in Zijn kinderen geen enkele gerechtigheid, zodat Calvijn zich kan vinden in Augustinus' gevoelen, dat God alleen "uit genade" een "beloning" schenkt (Psalm 18 : 21). "Want hetgeen God in de wet aan de volmaakte waarnemers der rechtvaardigheid

belooft, verkrijgen de gelovigen door Zijn Vaderlijke toegevendheid, terwijl Hij in hun pogingen en vrome ijver om te gehoorzamen behagen schept"

(Psalm 19 : 11).

Gods gerechtigheid betekent volgens Calvijns uitleg van het Psalmboek doorgaans de bescherming en redding der Zijnen.

Zo op Psalm 112 : 5: "God is de Handhaver van de gerechtigheid der Zijnen" (vgl. ook op Psalm 59 : 2).

"Gods rechtvaardigheid wordt op deze plaats, evenals op verschillende andere, genomen voor de trouw en lankmoedigheid, welke Hij in het beschermen der gelovigen bewijst" (Psalm 5 : 9).

"Voordat David Gods gerechtigheid in het beschermen van het heil der vromen prijst, verklaart hij, dat hij met de dood zelf geworsteld heeft; en dat hij tóch door het geloof en de rechte consciëntie de overwinning heeft behaald" (Psalm 11 : 1).

Zo heet de kerk "de spiegel van Gods genade en gerechtigheid" (Psalm 111 : 5); want vooral jegens Zijn verkorenen spreidt God Zijn gerechtigheid ten toon.

"Dus blijft als enige vrij-plaats over de genadige barmhartigheid van God.... Zo rechtvaardigt hetzelfde geloof ook onze werken" (Psalm 106 : 3).

En met deze korte bespreking van Gods gerechtigheid en rechtvaardigmaking van de zondaar, sluiten we dit gedeelte af en hebben we de geschikte overgang gevonden om het laatste hoofdstuk van dit eerste boek te beginnen.

HOOFDSTUK 3 DE GENADIGE VADER

28. DE "OPEN DEUR"

Dank zij de toerekening van Christus' gerechtigheid mag de kerk des Heeren weten, dat voor haar "de deur van eeuwige zaligheid" is opengesteld (Psalm 32 : 1).

Johannes op het eilandje Patmos zag een deur in de hemel geopend. Voor Luther in zijn worsteling, en voor Calvin - ergens; waar? weten we niet - ging niet minder een

69

deur open. En.... God gaf licht en gezicht om dóór die deur heen te zien.

Deze genade van God is nooit "goedkoop"¹⁹⁾ te noemen; het ging ook voor Calvin, evenals voor al Gods kinderen, door de diepte heen. Hij spreekt er zelfs van, dat men

"eerst aan de dood prijsgegeven behoort te zijn, vóórdat God als Verlosser verschijnt! waaruit volgt, dat zij de genadedeur toesluiten, die al te haastig zijn; en indien God niet aan hun haast beantwoordt, verstaan zij niets van Zijn genadekracht"

(Psalm 34 : 22).

De "kwellende droefheid" over hun zonde en schuld, opent alleen de "deur naar de ware vreugde" (Psalm 51 : 9).

29. GODS VADERSCHAP

Men zou, uitgaande van de leer der schepping, kunnen spreken van een algemeen Vaderschap van God over al het geschapene.

Maar over het geheel genomen, beperkt Calvin deze allerschoonste Naam voor het hemelse Wezen tot de kennis van God, als de Vader der Zijnen in Christus. Mij is, bij het lezen van Calvijn's Psalmencommentaar, uit niets gebleken, dat bij hem moet worden gesproken van "de liefde der majesteit Gods"²⁰⁾, zoals een overigens niet onverdienstelijke studie over Calvin het voorstelt. Het puur Vaderlijke van deze liefde Gods treedt in de Psalmenuitleg zo dringend op ons toe, dat hiermee elke beperking (in bijv. "liefde van Gods majesteit") in strijd komt. Zoals al eerder opgemerkt, spreekt Calvin betrekkelijk weinig over Gods "majesteit" in de Psalmenverklaring, en wel het minst in verband met Gods liefde.

Calvin weet van deze hemelse Vader en Diens onbegrijpelijke trouw en zondaarsliefde zoveel goeds, groots en schoons te zeggen, maar nergens vinden we deze liefde als het ware omhuld door de haar afschermende wolk van Zijn majesteit.

Het is de liefde van de verkiezende Vader, in Christus, de Zoon ^{120a)} Roods door ons uit te nodigen in het uitwendige Woord, betoont God Zich een Vader (Psalm 81 : 12).

93

Aan deze kennis van Gods Vaderschap ontspringt eerst recht de blijdschap (Psalm 92 : 5).

Ja, waar het gelóóf voorlicht, zodat wij overtuigd zijn, dat God ons tot een Vader is, dan pas is de deur geopend voor wederzijdse gemeenschap (er staat letterlijk bij Calvin: *communica tie*; op Psalm 18 : 7); daarentegen "naderen de geveinsden niet op een gemeenzame wijze tot God, en evenmin met een zuiver hart, van Wiens Vaderlijke genade ze dan ook niets verstaan" (t.p.).

Calvijn weet "niet s beten" te noemen dan tot de kudde en het volk van God gerekend te worden, omdat Hij immers de algoede Vader der Zijnen en de trouwe Hoeder van hun zaligheid is geweest" (Psalm 106 : 4). Daarom is het een wel sombere, maar niet minder ware conclusie, wanneer Calvijn besluit met de dichter van Psalm 89 : 47:

"Men wordt tevergeefs geboren, indien God Zich niet aan hen een Vader betoont'.

God is een zorgende Vader.

Want "nadat God hen door het kruis gevormd heeft tot ootmoed en bescheidenheid, betoont Hij Zich een zorgend Vader te zijn in het besturen van hun leven" (Psalm 25 : 9).

Het lijkt geen twijfel, of Calvijn heeft in zijn drukke, zorgenrijke loopbaan de zin en het doel van zijn leven en van zijn eeuwige bestemming gevonden in Gods VADER-hart (:verkiezing), Zijn Vaderlijke leiding (: voorzienigheid), Zijn Vaderlijke

70

kastijding (: het kruisdragen), en in Zijn Vaderlijke liefde (: vertrouwelijke omgang en gemeenschapsoefening met God als Vader, in Christus, door de gemeenschap van de Heilige Geest).

De hierboven aangehaalde Calvijn-woorden ademen een eenvoudige, gelovige geest; verraden tevens de warmte van Calvijns liefhebbende kinderhart; alle kritiek op Calvijns befaamde kil- en koudheid ten spijt!

Het feit, dat Calvijn steeds van "wij" en "ons" spreekt, getuigt niet van een afstand willen scheppen tussen zichzelf en de dragers van Gods openbaring; juist het tegendeel! 21). Hij mag zich door Gods grote genade in zijn leven mede ingesloten en opgenomen weten in Gods huisgezin^{21a}) en daarmee in het grote geheel van de "wolk der getuigen". En juist Calvijns eenvoudige, simpele geloofsgetuigenis (in "wij" en

"ons") maakt met name d i t werk van Calvijn tot een onvergankelijk monument, nog afgezien van de andere kwaliteiten, die het sieren; reden, waarom iemand Calvijns Commentaren - en dus ook zijn Psalmenuitleg - zo hoog prijst²²), dat hij kon schrijven, dat ze "tot het einde der wereld het beste blijven, dat ooit over de Schrift geschreven is".

En toch, ondanks het feit, dat Calvijn zo eenvoudig-gelovig van Gods Vaderschap spreekt en schrijft, schijnt naar zijn eigen woorden (Psalm 31 : 14) "niets moeilijker"

te zijn, "waar wij zien, dat ons geloof door heel de wereld bespot wordt, dan het woord alléén tot

God te richten, en te rusten in dit getuigenis van ons geweten, dat Hij onze Vader is".

Niets moeilijker!

Dus bestaat er geen goedkope genade, en wordt ook de zekerheid van ons heil niet gemakkelijk verkregen.

Maar bij alle nood en aanvechting mag ook Calvijn zich - evenals de profeet, die spreekt in Psalm 74 : 19 - het verbond Gods te binnen brengen, zoals dit "voor de heiligen een duurzame vrij-plaats geweest is, te midden van de grootste gevaren, om namelijk te hopen op het heil. Want God had met hen een verbond gesloten, en daarbij beloofd, dat Hij hun tot een Vader zou zijn".

En daarom, "er is geen twijfel aan; of zo vaak God Zich ons een Vader betoont, zo verzegelt Hij de krachtadigheid van Zijn Woord "wérkelijk", om zo te zeggen, aan onze harten" (Psalm 105:11).

Het kan dan ook niet anders, of "God bewijst ook voor de toekomst Zijn genadige gunst jegens de vromen, aan wie Hij reeds eenmaal Zich een Vader heeft betoond"

(Psalm 77 : 8).

Geloofd zij die God en Vader van onze Heere Jezus Christus!

30. VAN GEMEENZAME OMGANG

Er heeft, allereerst in Gods beloftewoord, en later ten volle door Christus' komst op aarde, een nederdaling van God plaats gevonden. Hij heeft het "niet beneden Zijn waardigheid geacht, van Zijn hemelse heerlijkheid Zich tot ons neer te buigen", en nu nodigt Hij "ons tederlijk uit onder het beeld van een hen, tot Zich te komen" (Psalm 91 : 4). Terecht mag Calvijn daaruit dan besluiten: "Niets is er daarom, dat ons verhindert om ver t r o u w e l i j k tot Hem te gaan, wanneer Hij Zich zo vriendelijk neerbuigt".

Van deze gemeenzame, vertrouwelijke omgang met God, als Vader, leggen Calvijns geschriften in het algemeen, en zijn Psalmenuitleg in het bijzonder, duidelijk getuigenis af. Wat in sommige gezelschapskringen sterkt pleegt te worden gelaakt, is bij Calvijn een gewoon verschijnsel. Hij zegt namelijk niet tot God (in het gebed) "U!"

maar "Gij", of, intiemer nog: "Jij", en zo spreekt hij ook van "jouw". Wie er niet

71

speciaal op let of bij stilstaat, valt dit absoluut niet op als een oneerbiedigheid. Zo zou het trouwens ook in de verste verte niet door Calvijn zijn bedoeld. En toch zijn de voorbeelden voor het grijpen.

Dit moet ons niet te zeer verwonderen, wanneer wij daarbij het volgende overwegen, wanneer Calvijn zegt: "God staat ons toe, in de gebeden op gemeenzame wijze met Hem om te gaan (niet anders dan een zoon z'n aardse vader aanspreekt!)", op Psalm 10 : 13.

Het gemeenzame verkeer met de Heere God, en de verborgen omgang met de hemelse Vader vinden dus gewoonlijk plaats door middel van het gebed.

Onwillekeurig vraagt men zich af: hoe is dat mogelijk, dat de mens met God verkeert en gemeenzaam omgaat? God woont toch zo hoog? En de hemel is zo oneindig ver van ons verwijderd!

De mens vindt z'n God, en in Hem z'n hemelse Vader, omdat de verkiezende God, dat is: de liefhebbende Vader, die mens zoekt en vindt.

"De hoof d z a a k is, dat, ofschoon God bóven de hemelen woont, en door zo grote afstand van ons verwijderd is, deze hoogte toch niet verhindert, dat Hij aan ons Zich nabij bewijst, en op gemeenzame wijze voor onze zaligheid zorgt" ((Psalm 113 : 5).

"Zodra wij dus horen, dat God Zich vriendelijk aan ons aanbiedt, moeten wij met een vaardig gemoed antwoorden: "A m e n !" en Zijn beloften moeten wij voor niets anders houden dan dat het eer vertrouwelijk gesprek voor ons is mét Hem!" (Psalm 27

: 8).

Van Zijn kant komt God de Zijnen tegemoet; daarom mogen alle vromen het wagen des te gemeenzamer tot God te naderen (Psalm 99 : 5).

Want híjn, die geloven, "verwaardigt God meer van n a b ij en meer gemeenzaam met Zijn gunst te vergezellen" (Psalm 31 : 19).

31. DE NABIJE GOD

We betreden hier een ietwat moeilijk terrein.

Want dát God nabij is, zelfs "altijd nabij" is (Psalm 73 : 23), en wel aan Zijn verkoren kinderen, staat voor Calvijn vast.

Maar voor hun gevóél en ervaring is het menig keer anders.

"En stellig is het een bijna onoverkomenlijke zaak, van God te geloven, dat Hij ons gunstig is, en dat terwijl Hij op ons toornt, en dat Hij n a b ij is, terwijl Hij Zich v e r van ons verwijderd houdt" (Psalm 69 : 15).

Calvijn deinst er niet voor terug in dit verband zelfs van een "paradox", dat is: een schijnbare tegenspraak tussen geloof en werkelijkheid, te spreken²³).

"Want dit is een harde beproeving, dat Gods genade zo lange tijd wordt uitgesteld, en aan ons gevoel wordt onttrokken, terwijl de Geest ons begeeft; ja, het is een ongelofelijke paradox, dat God hun n a b ij is, wanneer de gelovigen, besmet met traagheid van hart, bijna verkwijnen" (Psalm 34 : 19).

De nabijheid van God is een gevolg van Zijn bijzondere bemoeienis, van Zijn genadedaad, waarvan Calvijn spreekt (Psalm 65 : 5) op deze wijze: "Omdat Hij dus Zich

vervaardigd heeft ons de hand toe te steken tot in de diepten der hel, vandaar komt Zijn nabijheid,

en dus niet omdat wij Hem zouden zijn vóórgekomen, uit eigen beweging. Ja eigenlijk gezegd, nadát Hij ons heeft uitverkoren, maar Hij betuigt Zijn liefde jegens ons door de roeping".

In die roeping van Zijn oude volk Israël maakte God Zijn verkiezende liefde en genade heerlijk. "Vanwaar immers die nabijheid, dan dat God een duistere en verachte vreemdeling de voorkeur verleende boven alle (andere) volkeren?" (Psalm 148 : 14).

72

Te midden van dat volk toont Hij Zijn gunstrijk aangezicht. Dat wil, volgens Calvijn (Psalm 27 : 9) het volgende zeggen: "Immers Gods aangezicht wordt hier overdrachtelijk gebruikt voor de gevoelige ervaring van Zijn genade en gunst, alsof gezegd was: "M a k ! Heere! dat ik inderdaad ervaar, dat Gij mij nabij waart en dat ik Uw genadekracht in mijn heil duidelijk aanschouw!"

32. DE LIEFDERIJKE GOD

Calvijn roemt ergens (Psalm 80 : 2) Gods "wonderbare liefde jegens de mensen". Dit kan hij doen, omdat hij Gods liefde heel nauw verwant weet aan Gods voorzienige leiding en zorg voor de wereld, en voor de mensen in het bijzonder.

"Dat God aan de mens gedenkt, betekent zoveel als de mens met Vaderlijke liefde omhelzen, hem beschermen en koesteren onder Zijn trouw, en Zijn voorzienigheid over hem uitbreiden" (Psalm 8 : 5). Ja, heel de orde der natuur is een bewijs van Gods Vaderlijke liefde jegens ons, omdat Hij Zich verwaardigt om dagelijks de zorg voor ons levensonderhoud op Zich te nemen" (Psalm 65 : 11).

Het leven der mensen heet dan ook "o n n u t" te zijn, "indien zij er niet in gevoelen, dat God hun Vader is" (Psalm 80 : 47).

En zij worden dan ook pas "wettige en geschikte verkondigers van Gode lof, die Zijn Vaderlijke welwillendheid jegens hen overdenken en gevoelen" (Psalm 92 : 5).

Helaas, de mens-van-nature wordt ">belemmerd" door een "inwendig bedrog, om het geluk in Gods Vaderlijke liefde te zoeken" (Psalm 32 : 2).

Daarom hebben wij de "levendmakende leer der wet" (= Gods Woord) nodig, "want zij betuigt de eeuwige liefde van God" (Psalm 111 : 7).

Er is dus een algemene mensenliefde van God, blijkens Zijn voorzienige leiding en onderhouding.

Maar deze is niet voldoende om de mens waarlijk tot de kennis van Gods bijzondere Vaderliefde op te leiden.

„Indien God ons niet duidelijk onderwijst, en wel door Zijn Vaderlijke liefde te doen proeven, zullen wij altijd stom neerliggen" (Psalm 29 : 9).

Onbekend maakt onbemind - zegt het spreekwoord.

Calvijn heeft persoonlijk Gods Vaderzorg, -liefde, -gunst en -toegevendheid mogen ondervinden. Daarom kon hij ze zo hemelhoog roemen.

"Al wat aan welwillendheid, liefde, ijver, zorg en plicht onder de mensen kan gevonden worden, ligt v e r beneden de Vaderlijke barmhartigheid van God, waarmee Hij de Zijnen omhelst" (Psalm 27 : 10). De Zijnen....., ook hier raken we weer aan het stuk der uitverkiezing.

Trouwens, de liefde van God is verkiezende liefde in Christus. Hij betoont de liefde tot zondaren, en tot Zijn volk, uit kracht van Zijn verkiezend welbehagen, dat Hij in de weg des verbonds openbaart en bekend maakt, door Zijn beloften te schenken en ze toe te passen aan het hart.

"God wordt genoemd de Herder van Zijn kerk, omdat Hij haar van heel de wereld heeft af ge z o n der d, om haar in Zijn Vaderlijke schoot te koesteren" (Psalm 95 : 7).

Calvijn spreekt het door de Schrift zelf gemaakte onderscheid tussen liefde en zorg dan ook duidelijk uit; op méér dan één plaats.

"Zoals God, met achterstelling van heel de wereld weinige en onaanzienlijke mensen Zich tot een eigendom heeft aangenomen, zo behoort dat zo uitnemend pand van Vaderlijke liefde gescheiden te worden van de algeméne welwillendheid, waarmee Hij héél het menselijk geslacht vergezelt" (Psalm 47 : 5).

"Laat ons dus leren, al wat God ons in het bijzónder schenkt boven anderen, toe te

73

schrijven aan Zijn Vaderliefde, omdat Hij ons tot Zijn kudde verkiest" (t.p.).

"En op deze wijze scheidt hij, de profeet namelijk, Gods kerk af van de gehele wereld.

Zo is dit een onschatbare weldaad, dat God uit heel het menselijk geslacht een klein getal met Vaderlijke gunst omhelst" (Psalm 48 : 1).

Want "ook al wordt geheel het menselijk geslacht door Gods voorzienigheid gekoesterd, toch weten wij, dat Hij met Zijn Vaderlijke zo r g alleen Zijn kinderen verwaardigt, opdat zij waarlijk gevoelen, dat Hij hun noden ziet" (Psalm 33 : 18).

En daarom, ook al worden Gods kinderen "niet verzadigd met (aardse) goederen, zij smaken voortdurend Gods Vaderlijke gunst" (Psalm 25 : 13).

En die gunst van God sterkt meer dan de uitgezochtste spijzen! Daarom moet "de b l i j d s c h a p, die wij van Gods Vaderlijke gunst ontvangen, alle genietingen der wereld overtreffen" (Psalm 37 : 4).

's Mensen leven is dus onnut, wanneer men er niet in gevoelt, dat God z'n Vader is; dit woord haalden we reeds aan. Elders spreekt Calvijn hier nog nader op deze manier over. Er is "niets ellendigers dan een mens zónder de kennis Gods" (Psalm 103 : 7).

En daarom, wanneer Gods kerk is "uitverkoren tot een bijzonder volk, en God hun geest verlicht heeft door de leer der wet", dan noemt Calvijn dit "een weergaloze schat vol geluk, dat God Zich tot ons neerbuigt met het getuigenis van Vaderlijke liefde" (idem).

Deze gunst van God als Vader noemt Calvijn "geen alledaags blijk" (Psalm 78 52).

Alléén, "Gods Vaderlijke toegevendheid mag niet verkéerd worden in vrijheid om te zondigen" (Psalm 103 : 13).

Het zal er op aankomen, in ons leven, zich van die gunst Gods te mogen verzekeren.

Alle andere zekeringen kunnen dan gemist, ja gerust overboord gezet, wanneer wij deze zekerheid mogen ontvangen.

"David brengt zijn ellende en armoede in het midden, om Gods gunst voor zich te verwerven" (Psalm 109 : 21).

Want weliswaar dat God "jegens alle vromen een blijk van Vaderliefde geeft" (Psalm 76 : 10), maar de tekenen van die liefde kunnen zo verschillen.

Wie zou bijv. in de "kastijding" zulk een teken ontdekken, en toch schrijft Calvijn (Psalm 69 : 27), dat "God in de kastijding een teken van Vaderliefde heeft gegrift".

Toch zij men ervan overtuigd, dat "al toornt God op de Zijnen, Hij toch nooit Zijn Vaderlijke liefde aflegt" (Psalm 89 : 3). Dat kan alleen maar zo schijnen, omdat de tekenen van die liefde Gods óns altijd niet even duidelijk aanspreken. Ja, God kan de Zijnen soms "al de tekenen van liefde ontnemen". En dan is het niet "zonder grote strijd, dat Gods goedheid door het geloof wordt omhelsd", waar zij "geheel verdwenen was" (idem).

Als God Zijn aangezicht verbergt, worden de gelovigen verschrikt. Maar o, wanneer Hij ze aanziet, "om met d u i d e l i j k e tekenen Zijn Vaderzorg jegens hen te bewijzen" (Psalm 41 : 13), dan "geven de gelovigen zich, in het vertrouwen op Gods goedheid, ó v e r aan Zijn Vaderzorg" (Psalm 36 : 8). Ja, "God staat de Zijnen toe, overeenkomstig Zijn Vaderlijke toegevendheid, vrijmoedig van Hem te eisen" (Psalm 26 : 9).

Zo ontvangen de gelovigen een heerlijke "b e v e s t i g i n g van hun geloof uit de Vaderlijke liefde van God" (Psalm 79 : 10).

33. DE BRIEF UIT DE HEMEL (GODS BELOFTEN)

Nu wij in dit verband tegelijk wensen te handelen over Gods beloften, doen wij dat onder het thema: "een brief uit de hemel", waarbij wij nog even teruggrijpen op Calvijns uitspraak, dat Hij Zich in Zijn Woord op een gemeenzame, meer familiale

74

wijze doet kennen, en dat Hij in Zijn Woord als het ware een gesprek met Zijn kinderen voert.

Ontzaglijk veel en vaak heeft Calvijn over dit, hem zo zéér geliefde, punt geschreven.

Hij had Gods Woord, Zijn Wet én Zijn Evangelie, zo onuitsprekelijk lief. Hij hield er méér van dan van zijn eigen leven. Zo heeft hij in de dienst van God ook zijn (zwakke!) lichamelijke krachten mogen laten verteren.

Vanwaar komen Gods beloften? Waaruit vloeien ze voort?

"Gods barmhartigheid is het beginsel (principe) en de bron van álle beloften" (Psalm 85 : 11).

Want zovele beloften van God als er zijn, die zijn in Christus "ja" en in Hem "amen", Gade tot heerlijkheid door ons! 24).

Christus is "het uitgedrukte beeld van Gods zelfstandigheid"; in Hem openbaren zich de "innerlijke bewegingen van Gods barmhartigheid" (25).

Welk karakter dragen Gods beloften?

God Zelf is de Waarachtige, en daarom zijn ook Gods beloften wáár, betrouwbaar, vast, feilloos, aan geen twijfel onderhevig, simpel; en zij vertonen een onafgebroken voortgang en samenhang.

God is de Waarachtige. Hij blijft Zichzelf altijd gelijk (26). Hij is het aan Zichzelf verschuldigd, Zijn eenmaal gegeven beloftewoord gestand te blijven. Calvijn noemt God zelfs ergens een "vrijwillige Schuldenaar" (Debitor); namelijk op Psalm 119 : 58

wekt hij er toe op, te verstaan, "dat God in Zijn beloften Zich voorstelt als een vrijwillige Schuldenaar".

"Aangezien God ons vriendelijk tot Zich nodigt, en Hij verzekert ons heil te beschermen, zodra wij Zijn beloften hebben om hem te danken (omdat wij overtuigd zijn, dat Hij waarachtig is), zo moeten wij tegelijk Zijn macht verheffen - namelijk om de gegeven belofte wáár te maken, te vervullen; v.d.Hr - opdat zij onze geest tot bewondering vervoere" (Psalm 27 : 1).

"Nooit zal de belofte falen, dat God allen nabij is, die Hem in waarheid zoeken"

(Psalm 145 : 18).

Gods belofte wordt hier dus enigermate beperkt, zoals we verderop nog nader willen bespreken; maar bij deze uitspraak van Calvijn maak ik er reeds op opmerkzaam.

Nu verkondigt hij, de profeet namelijk, "dat God in Zijn beloften waar, betrouwbaar en Zichzelf gelijk blijft" (Psalm 12 : 7).

Gods "eenvoudige (simplex) belofte moet ons voldóende zijn" (Psalm 89 : 36).

"Immers betekent Gods gerechtigheid Zijn tróuw in het handhaven van Zijn beloften, waardoor Hij Zich billijk, recht en waarachtig wil bewijzen jegens Zijn dienaren" (Psalm 71 : 16). Ook hier gluuert een beperking om de hoek, in: "jegens Zijn dienaren".

Aan de gelóvigen - weer een beperking dus; v.d.Hr. - wordt de onafgebroken voortgang van Gods vriendelijkheid beloofd" (Ps. 68 : 20).

Staan we nu speciaal stil bij de:

INHOUD VAN GODS BELOFTEN

Van het vele, dat hier te noemen zou zijn, willen we slechts enkele dingen naar voren brengen.

Gods goedheid wordt eruit gekend; "Gods goedheid wordt gekend uit Zijn beloften" (Psalm 26 : 3).

Ze schenken licht: "Krachtens Gods beloften hoopt men op licht" (Psalm 43 : 2).

Ze beloven genade: "Abrahams nageslacht behoeft niet te twijfelen"; want "tot haar

75

strekt zich de erfenis der beloofde genade uit, dat God ook hén genadig zal zijn"

(Psalm 46 : 8).

Ja, de beloften bieden de genade aan: "Wanneer Gods beloften ons voor de ogen verschijnen, en Zijn genade aanbieden, doet onze ongeloofigheid Hem een gruwelijke belediging aan" (Psalm 27 : 1).

Ze bewerken innerlijke, geestelijke vernieuwing: "Men ruste in Gods beloften, om door het proeven van Gods genade vernieuwd te kunnen worden" (Psalm 47 : 1).

Tenslotte, de beloften Gods bewerken de zékerheid des geloofs: "Uit het verbond en de beloften moet de zekerheid der genade gezocht worden" (Psalm 68 : 29).

GODS "NAAKTE" BELOFTEN

Het is een enigszins vreemde uitdrukking, die Calvijn toch meermalen. pleegt te gebruiken. Uit de citaten uit het Psalmencommentaar zal ons duidelijk kunnen worden, wat Calvijn onder een naakte of blote belofte verstaat. Het is niet zo eenvoudig, om dat in enkele eigen woorden tot uitdrukking te brengen, ook al menen we zijn bedoeling te verstaan. We zouden het zo willen zeggen: een naakte belofte is een belofte zonder méér, zonder vervulling, zonder Geesteskracht er bij of er in.

Misschien dat we nu Calvijns spreekwijze in de volgende uitspraken leren verstaan.

"Waar slechts de naakte beloften verschijnen, is Gods genade en heil nog in de hoop verbórgen" (Psalm 48 : 8).

Zoals op meer, soms niet onbelangrijke plaatsen, is ook van déze uitspraak de Nederlandse vertaling in de uitgave van wijlen Ds. Boer Knottnerus wel zeer in strijd met Calvijns eigen woorden. "Verschijnen" of "schijnen", dat maakt nog wel even verschil. Doch dit slechts terloops.

"Langs deze weg - namelijk van Zijn beloften, v.d.Hr - moet God gezocht worden, en ofschoon Hij Zijn genadekracht verbergt, moeten wij in Zijn naakte beloften rusten"

(Psalm 119 : 123).

Een naakte belofte is er dus één, waarbij de "kracht" ervan nog verborgen blijft, voorlopig.

In de uitleg van Psalm 19 : 10 merkt Calvijn op, dat "hier niet over naakte voorschriften en de dode letter gesproken wordt, maar tegelijk moeten de beloften, waardoor de genade aangeboden wordt, worden begrepen. Want indien de W e t, door te bevelen, slechts zou verschrikken, hoe zou zij beminnelijk zijn?"

En tenslotte, in dit verband, nog een aanhaling uit Psalm 111 op vers 9. Calvijn geeft een verwijzing naar Psalm 119 en zegt, dat wanneer daar over "de W e t" gesproken wordt, "men niet altijd direct de naakte voorschriften moet aangrijpen. Want de Heilige Geest ziet het allermeeft op de beloften, in Christus gefundeerd, waardoor God Zich een verborgen volk verzamelend, het tot het eeuwige leven heeft vernieuwd".

In dit verband nog een enkele uitspraak van Calvijn over de beloften der wet, die hij weliswaar "geestelijk" noemt (Psalm 49 : 16), maar die "zelfs voor de allervolmaaktste,

waar hij zich verre bevindt van de volle gerechtigheid", vanwege zijn zonden "ijdel" zijn (Psalm 19 : 11). Op vers 12 van dezelfde 19e Psalm tekent Calvijn aan: "Deze uitroep bewijst hoe men de beloften der Wet, waaraan een v o o r w a a r d e is toegevoegd, moet opvatten".

Met deze enkele aanwijzingen wil ik volstaan; het is een moeilijk puntje uit de dogmatiek, dat ook door deze Calvijn-uitspraken nog wel niet opgelost zal zijn.

WERKZAAMHEDEN ONDER GODS BELOFTEN

76

Het klinkt misschien een weinig oneerbiedig, maar zowel God als de satan kan het de gelovigen, volgens Calvijn, wel eens moeilijk maken met betrekking tot Gods beloften.

Allereerst wat God betreft: Hij kan de beloften wegnemen.

"Hij beduidt van alle vertroosting verstoken te zijn, zodat hem geen enkele belofte voorkomt om het geloof daarmee te schragen. Dit nu is een afgrond van vertwijfeling, wanneer God Zijn beloften, waarin ons heil besloten ligt, wegneemt" (Psalm 77 : 8).

Hier schijnt zich een tegenstrijdigheid voor te doen, in vergelijking tot Calvijns opmerking over de "voortdurende voortgang van Gods beloften", maar de moeilijkheid is niet zo groot als zij wel schijnt, wanneer wij namelijk bedenken, dat de psalmdichter van Gods nabijheid, van de ervaren, met genadekracht geláden belofte is teruggevallen op Gods "blóte" belofte, zodat het lijkt alsof God hem Zijn beloften helemaal heeft ontnomen.

"Dit kan een afgrond van vertwijfeling" voor het gelovig hart betekenen; een oordeel, een toom-ontlading van ontzettend gehalte, en daarbij kan Gods kind, mede vanwege eigen on- en klein-geloof, en het woeden van satan, zich geheel van God verlaten gevoelen. Dr. Gijsbertus Voetius²⁷) was heus niet de eerste, die over de "geestelijke verlatenheid" geschreven heeft. Ook bij Calvijn kunnen we er van lezen.

Het geloof van de dichter van Psalm 77 was klaarblijkelijk zó verslagen en terneergeworpen, dat hij zich "geen enkele belofte" voor de geest kon roepen. Alles was hem toegesloten. De hemel scheen van koper. Vertwijfeling dreigde hem op te slokken, als een afgrond. Wanneer daar dan nog satans bespottig bijkomt, is het helemaal ontzettend: een vreeswekkende "stand" van het geestelijke leven.

Calvijn heeft er stellig uit persoonlijke ervaring van geweten. Satans listen waren ook hem niet onbekend. Zo schrijft hij op Psalm 22 : 8: "Geen wapen van satan is dodelijker, om de zielen te verwonden - doden kan hij Gods kinderen immers niet; v.d.Hr - dan wanneer hij, door Gods beloften bespottelijk te maken, ons van álle hoop tracht te beroven".

"O n s", schrijft Calvijn véélzeggend.

Een uitspraak als deze klemte te meer, waar Calvijn heus niet te gemakkelijk zich over satan en zijn werk uitlaat.

Wanneer de gelovige maar uit zijn geloof léven mag, en versterkt wordt door Gods Geest naar de "inwendige mens", dan kan hij de verzoeker en zijn aanvechtingen ook weerstand bieden. "Eenmaal door het geloof versterkt, heeft hij, namelijk de psalmdichter, onverschrokken en standvastig mogen rusten in Gods beloften, opdat hij aan de verzoeken niet 't allerminst zou toegeven" (Psalm 11 : 1). Daarom doet men verkeerd, ja hoogst zondig, wanneer men "Gods beloften zou verwaarlozen" (Psalm 51: 7). En wij snoeren ons als het ware af van Gods hulp, we "beletten" haar, "omdat wij Zijn beloften wantrouwen" (Psalm 48 : 9).

Daarom, "zo vaak inzake het geloof aan Gods beloften twijfel rijst, moet men terstond dit schild er tegen stellen, dat Gods woorden rein zijn" (Psalm 12 : 7).

Van de ervaring des geloofs, hoe heerlijk ook, wordt de gelovige telkens weer naar Gods vaste en gewisse beloften verwezen. Zo schrijft Calvijn hierover: "Ofschoon hem, David namelijk, dus de ervaring aanmoedigde, wél te hopen, heeft hij toch de belofte omhelsd, waardoor God de Zijnen voor de toekomst bevestigt" (Psalm 23 : 6).

Het leven des geloofs behoort daarom bij den voortduur een leven op de beloften te zijn. Gods kinderen toch leven "uit het geloof, en niet uit de aanschouwing"28).

Daaraan moeten we als vanzelf denken wanneer we Calvijn horen zeggen: "Hij betuigt nooit geheel ontbloot te zijn geweest van het geloof aan Gods beloften" (Psalm

77

89 : 47). Er is en blijft nu eenmaal wat Calvijn noemt (Psalm 30 : 10) "een wederzijds verband tussen Gods beloften en ons geloof". Wat God b o-looft in Zijn Evangeliebeloften, mag door Gods genade de zonslaar geloven. Zie hier het wederzijds verband, door Calvijn opgemerkt en bedoeld. Zeer onlangs is dit verband door Prof.

Berkouwer "correlatief" genoemd29).

En "d i t is een eigenschap van het geloof, om te midden van de hoogste benauwdheden op God te zien, en als het ware met stille kalmte in Zijn beloofde hulp te rusten" (Psalm 25 : 4).

Ons inziens ligt het daarom geheel in Calvijs lijn, wanneer Dr. Comrie in later eeuw één van zijn boeken de naam geeft: *"De eigenschappen van het ware geloof"*.

ALGEMENE BELOFTE

Inderdaad, Calvijn spreekt in zijn Psalmenverklaring van de algemene beloften, en wel op Psalm 121 : 4, waar hij zegt: "Opdat ieder vast gelove, dat God hem genadig zal zijn, moet men bij de algemene belofte aanvangen". Hiermee bedoelt Calvijn stellig niet, dat Psalm 121 : 4 bedoeld is voor een ieder, want ze handelt over "de Bewaarder Israëls, Die noch sluimert, noch slaapt". Met de "algemene belofte" heeft Calvijn de gelovigen, Gods kerk in het algemeen op het oog. Men leze het verband in zijn verklaring slechts even na, en het wordt terstond duidelijk.

God heeft dus in Zijn Woord algemene, en ook bijzondere beloften voor de gelovigen neergelegd. Maar het grootste deel van Gods beloften zijn, naar Calvijns mening

"algemene beloften" te noemen. (Zijn we deze gedachte in onze tijd niet bijna kwijt?).

Hij zegt het zelf zo: "Immers het grootste deel der beloften strekt zich uit tot het gehele lichaam der kerk. Daarom beschouwen velen ze, als v e r van hen verwijderd, uit de vérté, en durven ze niet op zichzelf toe te passen" (Psalm 125 : 1).

Hier lag dus een stuk kerk-nood in Calvijns dagen; en niet minder in de onze. Velen zien uit naar een bijzondere belofte voor hen persoonlijk, onder veronachtzaming van Gods algemene beloften, die voor de gehele kerk, dus voor álle gelovigen bestemd zijn.

Nu komt hier nog iets bij. En Calvijn, als een schriftuurlijk zieleherder, geeft blijk hiervan te weten, dat het geloof nodig is om zich bij Gods kerk te kunnen en te durven rekenen.

Hij zegt daarvan: "Immers, indien ik niet geloof, dat ik één uit het getal dergenen ben, die God aanspreekt, zal ik nooit de ziel opheffen tot het gebed" (Psalm 119 : 76).

Met het laatste hangt samen het gelovig werkzaam zijn mét en het zich toe-eigenen ván Gods beloften. Ook daarover heeft Calvijn zijn gedachten laten gaan. "Wij maken dan pas vorderingen in Gods beloften, wanneer men op zichzelf toepas t, wat God aan állen in het algeméén aanbiedt" (Psalm 49 : 16).

Om voor "e i g e n gebruik" Gods weldaden toe te passen, "moet men de ogen richten op de genadebeloften, en de daarop rustende trouw van God" (Psalm 22 : 5).

En nog een laatste uitspraak in dit verband: "God nodigt de gelovigen door een bijzonder voorrecht tot Zich, belovende dat Hij hun gebeden genadig zal zijn. En stellig zou het geloof ledig, ja dood terneerliggen, namelijk zonder gebed, waardoor de Geest der aanneming

Zich openbaart en waardoor wij getuigen, dat al Z i j n beloften voor óns vast en ,geldig zijn" (Psalm 145 : 18).

BELOFTE EN GEBED

Met deze laatste uitspraak naderden we reeds de verhouding tussen Gods beloften en het gebedsleven van Zijn kerk.

78

Om "zuiver" (rité) te kunnen bidden, "rust David derhalve op Gods Woord en beloften" (Psalm 7 : 7). Met andere woorden: uit Gods beloften put de gelovige moed en vertrouwen om zijn gebeden en noden aan God voor te leggen.

Zo ook wanneer Calvin zegt (Psalm 119 : 38): "Hier wordt in het kort het wettige en enige doel om te bidden opgemerkt, opdat de vrucht van Gods beloften zich tot ons uitstrekke". Dóór het gebedsleven heen schenkt God als het ware de vrucht, het gevolg, het effect van Zijn beloften. Daarom behoren de gelovigen mét die beloften werkzaam te zijn in het gebed, voor Gods genadetroon.

Wie waarlijk bidt, behoort niet te twijfelen aan Gods gewilligheid en almacht om het gebedene te schenken. Zo heet het van David: "Hij bidt, niet vol twijfel, maar belooft zich de hulp, die hij nog niet ziet" (Psalm 22 : 20).

"Wij verwachten niet anders Gods heil, dan voor zover wij op Zijn beloften vertrouwen en ons onder Zijn bescherming stellen (Ps. 119 : 23).

Dat het gebedsleven niet altijd even gelijkmatig en zonder zielsspanningen en -

worstelingen verloopt, bewijst tenslotte, in dit verband, deze uitspraak: "Naarmate de gelovigen God vrijmoediger aan Zijn beloften herinneren (of: "mánen"); des te heviger strijd en zij met het ongeloof" (Psalm 89 : 46).

DE GRENS VAN GODS BELOFTEN

in ander verband hebben we al vernomen (Psalm 115 : 11), dat God Zélf Zijn beloften beperkt. Ik herhaal dat hier niet, werk het alleen nader uit, in verband met het gebedsleven van Gods kerk. "Door de beloften biedt God Zich gunstig aan, mits wij ons van harte bekeren" (Psalm 106 : 4).

"Door Zijn beloften kondigt God aan, behulpzaam te zijn om aan ellenden en vertwijfelden hulp te bieden" (Psalm 25 : 16).

"Het is van betekenis voor Gods eer, dat metterdaad bewezen wordt, wat Hij zo vaak belooft, namelijk dat Hij aan de armen en ellendigen hulp zal brengen" (Psalm 71 : 10).

(:ode de eer(

Mot dit bij uitstek calvinistische grondthema sluiten we deze paragraaf af: het verhoogt Gods éér, wanneer wij ons met Zijn Woord en met Zijn beloften alléén tevreden stellen.

"Daarom is het een grote deugd, om, ofschoon de verworpenen tot onze ondergang samenzweren, zodat wij, naar het vlees te oordelen, gevaar lopen voor het leven, om toch déze eer Gade toe te brengen, dat wij alleen met Z i j n beloften tevréden zijn"

(Ps. 119 : 94).

34. CALVIJNS BEPERKINGS-LEER

Calvijn is de man geweest, die een speciale voorkeur toonde voor die bijvoeglijke naamwoorden en bijwoorden, waardoor het opvallende aan Gods handelen en werken tot uitdrukking wordt gebracht.

Deze voorliefde moet ons temeer opvallen en treffen, daar hij eenvoudig en bescheiden man als hij van huis was, ook in zijn taalvorming alle bombast en alle overvloedige, sierlijke zinswendingen en omhaal van woorden schuwt en mijdt. Ook gebruikt hij deze o n d è r - s c h e i d e n d e, telkens weer terugkerende KERN-woorden, zoals ik ze zou willen noemen, niet maar gedachteloos, maar ze vloeien met een bepaald doel uit zijn pen. Hij wil er namelijk het gans bijzondere, é n i g e en onverdiende karakter van Gods genadewerk door roemen en grootmaken.

Van een eng, bekrompen "particularisme" kan en mag men Calvijn niet verdenken.

79

Hij is er niet bang voor, te spreken van een "bijzondere" 'genade van God tegenover het menselijk geslacht, een genade, die met name uitblinkt in heel de "orde der schepping" (Psalm 8 : 2), hoewel hij overigens "speciaal" én "genade", wanneer deze woorden in hetzelfde zinsverband voorkomen, alléén aanwendt tot verheerlijking van Gods werken in het genaderijk.

Calvijn roemt Gods werk in de natuur als een "bijzondere genade", niet omdat zij hart-veranderend van karakter mag heten, maar omdat hij geheel overweldigd door de rijkdom van Goddelijke wijsheid in Gods schepping, eenvoudig tot zulke beelden en woorden de toevlucht moet nemen, om zijn bovenmatige bewondering voor d i t Godswerk enigermate voldoende te uiten en te verheerlijken.

In het Latijn staan Calvijn met name een 'drietal woorden ter beschikking, om het bijzondere, opvallende, onderscheidende, ja buitengewone en onverdiende van Gods werken i n Zijn verkorenen, en jegens Zijn kerk tot uitdrukking te brengen. Het is daarom jammer, dat wij de fijne nuanceringen in Calvijns woordenschat in onze Nederlandse taal niet dienovereenkomstig kunnen weergeven.

Ik zou een poging willen wagen, en kunnen onderscheiden tussen "bijzonder"

(peculiaris), dat aangeeft wat tot iemands privé-eigendom behoort, daarna ook wat eigenaardig is, en van anderen verschilt; 2e buitengewoon (singularis), zoals wij dat

woord ook nog kennen in de uitdrukking: "een man van singuliere gaven"; en 3e speciaal (specialis).

In het voorafgaande zijn wij - hetzij als bijvoeglijk naamwoord, hetzij als bijwoord -

deze woorden stellig al meermalen tegengekomen, maar we willen er thans nog even nadrukkelijk nader op ingaan. Al de drie genoemde woorden staan in het teken van Gods verkiezende, Vaderlijke liefde en ontferming.

I. BIJZONDER

Tal van zelfstandige naamwoorden krijgen de toevoeging van "bijzonder"; zo is er vaak sprake van "bijzonder volk" (Psalm 103 : 7). Hiermee wordt het volk des Heer en bedoeld, dat Hij Zich, door verkiezing en roeping, tot Zijn wettig eigendom heeft gemaakt. Voor dit bijzondere volk heeft de HEERE "bijzondere gaven des Geestes"

(Psalm 119 : 69). Later zullen wij nog meer van nabij deze gaven bespreken (3e boek).

Verder verwaardigt God dit volk ook met "bijzondere weldaden" (Psalm 93 : 5); ja, voor Gods kinderen heeft Hij een "bijzondere leer" (Psalm 90 : 11). De Heere God draagt voor hen een "bijzondere zorg" bij dreigende gevaren (Psalm 91 : 7). Zelfs "de manier van onderwijzen" wordt voor Gods kerk "bijzonder" geheten, namelijk omdat God Zijn verkorenen van binnen tot Zich trekt. Alsof de profeet zei, dat hij door een verborgen inblazing des Geestes op de weg des heils gebracht was en daarop bewaard was (Psalm 119 : 101). Ook de (weder-)oprichting van de kerk heet "bijzonder"

(Psalm 51 : 20).

De gelovigen bezitten een "bijzondere schat" in Gods lankmoedigheid en trouw (Psalm 25 10; vgl. ook op Psalm 17 : 7). Het spreekt haast vanzelf voor wie Calvijns gedachtengang vertrouwd is, dat "God degenen, die Hij besloot tot het heil te roepen, verwaardigt met een bijzondere genade" (Psalm 19 : 7).

Waarin dit "bijzondere" voor de gelovigen bestaat, heeft Calvijn zelf omschreven in zijn uitleg van Psalm, 31 : 19, waar hij het volgende o.a. opmerkt: "Hij, de psalmdichter namelijk, zegt dat Gods goedheid voor Zijn vereerders verborgen is, omdat zij hun bijzondere schat is. Want o o k a 1 breidt Hij Zichzelf op allerlei manier tot wereldlingen erg onwaardigen uit, en al is Gods goedheid zelfs aan hen zonder on-

derscheid voorgesteld, toch biedt Hij Zichzelf overvloediger en rijker jegens de gelovigen aan. Want zij allen genieten al Gods weldaden tot hun h e i 1".

Als bijwoord gebruikt Calvijn het woord "bijzonder" in verbinding met werkwoorden als spreken en richten bijvoorbeeld. Eén voorbeeld moge volstaan: "Inzonderheid spreekt de profeet de gelóvigen aan" (Psalm 113 : 1).

In dit "bijzonderlijk aanspreken" van God jegens de Zijnen ligt Zijn, en daarmee ook hun gehele heil, én toekomstige zaligheid besloten.

II. BUITENGEWOON

Ook hier komen welhaast dezelfde woordverbindingen voor als onder.

I. We willen dus niet in nodeloze herhaling vervallen.

Wel treft ons speciaal, dat de volharding der gelovigen een buitengewone gave van God (Psalm 144 : 1), of van Gods Geest (Psalm 119 : 116) genoemd wordt. Op Psalm 51 : 14 heet het, dat, waar David "zich aan de zonde verkocht had, hij die onschatbare gave der vrijheid niet dan door een buitengewone genáde van God kon terugkrijgen".

En op vers 12: "David verheft door het woord scheppen het schitterende en buitengewone werk van God in de v e r n i e u w i n g der mensen, alsof Hij opnieuw nieuwe schepselen schiep". Ook noemt Calvijn het een buitengewone genade des Geestes, wanneer "iemand Gods wet onderhoudt" (Psalm 119 : 17).

Tenslotte, op Psalm 145 : 18: "De HEERE is nabij allen, die Hem aanroepen, .allen, die Hem aanroepen in wáárheid!", tekent Calvijn aan: "Deze leer is het méést eigen aan de gelovigen, die God door een buitengewoon voorrecht tot Zich nodigt".

III. SPECIAAL

Hierover kunnen we kort zijn. Slechts een enkele uitspraak volsta. Naar dat de tijden vereisen, geeft God soms "speciale beloften" (Psalm 77 : 8). Jegens de kinderen van Abraham bewijst God "speciale weldaden" (Psalm 18 : 16). Speciaal staat dus tegenover algemeen, zodat Calvijn pleegt te onderscheiden tussen bijvoorbeeld algemene en speciale, of bijzondere verkiezing, roeping, genade enz.

En hiermee besluiten we Calvijns "beperkingsleer", om nog een blik te werpen op zijn - wat ik zou willen noemen - "v e r s t e r k i n g s l e e r".

35. CALVIJNS VERSTERKINGSLEER

Aanvankelijk had ik de bespreking hiervan willen bewaren tot boek 3. dat inzonderheid zal handelen over het werk van de Heilige Geest. Toch komt het me gewenst voor, reeds in dit verband een enkel woord aan deze zaak te wijden.

Mag ik dan allereerst een mogelijk misverstand wegruimen?

Het gaat namelijk in deze "versterkingsleer" niet direct over bijv. de versterking van het geloofsleven. Veeleer gaat het over de *w e r k i n g*, het stand-komen er van. Want God werkt krachtdadig, op "krachtdadige" wijze in de uitverkorenen. (Het Latijnse woord luidt: efficaciter).

Daarbij kan dan tegelijk besproken worden. Gods genade-kracht, Zijn virtus, zoals Calvijn het zo veelvuldig gebruikt, ook in de Psalmencommentaar.

De krachtdadigheid wordt door Calvijn niet alleen geleerd in verband met wat God of Diens Geest doet, maar ook in verband gebracht met de arbeid van Zijn knechten, bijvoorbeeld van de prediker. Ja zelfs, hoe ongelofelijk het moge klinken, met het werk van satan. Maar dan toch zo - in de beide laatste gevallen - dat mens en satan

"tweede oorzaken"³⁰⁾ zijn, en God Zelf de oorspronkelijke Werker en Bewerker mag heten. Van alle drie genoemde mogelijkheden geef ik een enkel voorbeeld.

81

a. De mens in zijn arbeid.

"De inspanning der leraars is van geen nut, totdat zij krachtdadig wordt gemaakt"

(Psalm 119 : 171). Hier werkt, arbeidt de mens; zijn arbeid is tot op zekere hoogte onmisbaar. Hij heet dan ook ergens "Gods mede-arbeider"³¹⁾. Maar toch dient God de kracht, de zegen of wasdom er aan te verlenen, zal ze "nuttig" en vruchtbaar zijn voor anderen.

b. De satan aan het werk.

"Niet dat God. Zelf tot kwade begeerten aandrijft. Maar omdat Hij, door Zijn verborgen oordelen, de verworpenen uitlevert aan satans tirannie, en wel door ze op een krachtdadige wijze aan hem te onderwerpen, wordt terecht van Hem gezegd, dat Hij verblindt en verhardt" (Psalm 141 : 3).

Met andere woorden: satan verblindt en verhardt de verworpenen, als zijnde de tweede oorzaak; maar achter satan ³²⁾ staat God, Die

Zijn "verborgen gerichten" door *m i d d e 1* van satan ten uitvoer brengt, en zo ook geacht kan worden, te verblinden en te verharderen. Men denke in dit verband aan de verstokking; van de Farao der onderdrukking.

c. God aan Zijn werk.

"Toch is er geen twijfel aan, of David stelde enig onderscheid tussen de Joden zelf.

Want God had niet allen pop krachtdadige wijze tot Zich geroepen, noch bezetten allen terecht een plaats in de tempel" (Psalm 65 : 5).

Ter aanvulling en verduidelijking van deze laatste uitspraak nog één (Psalm 119 : 64):

"Het staat vast, dat hier niet over de uitwendige leer gehandeld wordt, maar over de verborgen verlichting van de geest, welke een gave des Geestes is. De wet was aan allen zonder onderscheid voorgesteld, maar de profeet ziet, dat dit van geen groot nut zal zijn, indien zij niet verlicht worden door de Heilige Geest; en daarom bidt hij, op krachtdadige wijze te worden onderwezen",

GODS KRACHT IN 'S MENSEN ZWAKHEID VOLBRACHT

Dit mocht Paulus' belijdenis zijn, tot roem van Gods en Christus' algoegzame genade. Want als hij zwak was, dan was hij machtig!

In datzelfde hoofdstuk worden genade en kracht, beide van God afkomstig, in zeer nauw verband met elkaar staande, door Paulus grootgemaakt.

In het wordeke "virtus" vinden wij ze samen ook verenigd, namelijk wanneer dit woord "genadekracht" (virtus) met Gods handelen verband houdt.

Hoe gróót is Zijn kracht; hoe wonderlijk; hoe heerlijk!

Als er in Genève ooit iemand eigen zwakheid heeft gekend en pijnlijk ervoer, dan Jean Calvijn; maar tevens: als er één Gods genadekracht in zijn zwakheid heeft doorleefd, dan niet minder: deze nederige dienaar Gods, die zich weet te zijn: een mensje, uit het stof voortgekomen³³). God betoont Zijn kracht in het bewaren der Zijnen (Psalm 46 : 8). Hij laat immers niet varen het werk, dat Zijn hand begon.

De psalmdichter "zou niet gevoeld hebben, wat het betekent, door Góds ongelooflijke kracht aan de ondergang te worden ontrukkt. Want men behoort tot in de dood af te dalen, opdat God als Redder verschijne" (Psalm 71 : 20).

"Ons zij voldoende (te weten), dat God door Zijn geestelijke kracht de duivel, het vlees en de zonde onder onze voeten ter aarde neerwerpt" (Psalm 18 : 38).

David wenst "te warden levendgemaakt, zodat hij betuigt, zelfs midden in het leven

dood te zijn, indien hij niet door Gods genadekracht wordt ondersteund" (Psalm 119 : 149).

Volop levend, weet hij zich dus, buiten Gods genade, dóód; en op een andere plaats mag juist van hem, dank zij Gods genade, gelden: midden in de dood schenkt Gij mij léven (Calvijn op Psalm 138 : 7). Daar is, voor het eerst of bij vernieuwing, die wonderlijke kracht van Gods genade. David wist zich "wonderlijk vernieuwd door Gods kracht" (Psalm 51 : 12).

Alle eigen-roem is voor Gods kerk buitengesloten; in zoverre van haar roem en heerlijkheid kan warden getuigd, is het alles genadegoed. "De roem der kerk kan terecht worden grootgemaakt", o.a. vanwege het feit, dat zij "versierd is met gaven van geestelijke genadekrachten" (Psalm 45 : 17). Zodat het blijft: "Wie roemt, die roeme in de Heere!"

36. GODS EIGEN WERK

Nu we zo langzamerhand dit eerste boek gaan afsluiten, willen we een beknopte schets geven, door na te gaan, wat Calvijn onder het "eigen werk van God" verstaat.

Telkens vinden we hiervan immers gesproken in zijn geschriften. We zijn de uitdrukking stellig al tegengekomen op de voorafgaande pagina's. Ook van Christus'

of van des Geestes "eigen werk" is soms sprake. Thans beperken we ons tot Góds éigen werk.

Wat zou Calvijn daaronder verstaan willen hebben?

God -de Schepper bleek ook de Her-schepper te willen zijn.

"Laat ons leren, tot de hoogste vordering op te klimmen, opdat God ons, "d o d e n"34), lévendmake, zoals het Zijn eigen werk is, uit het niets alle dingen te scheppen"

(Psalm 39 : 8).

"Daarom, als wij Hém laten handelen, dan zal Hijzelf Zijn taak vervullen, en onze hoop evenmin beschamen, als Hij naar recht onze ongelovigheid bestraft" (Psalm 37 : 5).

Gods taak, Gods eigen werk: daarover handelt Calvijn in de grond van de zaak op elke bladzijde van zijn Psalmenuitleg. Daarvan mag ook dit boek een kleine weerspiegeling zijn.

Ja, welke is Gods "taak", Zijn "plicht", naar Zijn éigen belofte - Hij is immers een

"vrijwillige Schuldenaar"?, hebben we gehoord - wat is Gods éigen werk?

Wie nauwgezet zoekt, ontbreekt het niet aan gegevens bij Calvijn, hierop een, zij het ook onvolledig, antwoord te vinden.

"God gebruikt de menselijke arbeid zó, dat Hij Zichzelf allerm minst het werk ontzegt van de hoogste en é nige Leraar" (Psalm 147 : 19). Zo bouwt God aan Zijn werk verder, dat is: aan Zijn n k e r k. Want "deze plaats leert, dat het Gods é igen werk is, de kerk te bouwen" (Psalm 51 : 20).

"Het is Gods eigen werk, naar ik weet, de zaak der armen tot de Zijne te maken"

(Psalm 140: 13).

Calvijn, die meestal in meervoudsvorm spreekt, gebruikt hier - "scio"! -de éérste persoon enkelvoud. Ligt hier niet de stilzwijgende, i n d i r e c t e belijdenis aan ten grondslag, dat het hém evenzo mocht vergaan? Als een arme balling kwam hij in Genève aan, en werd er na enkele, lang niet gemakkelijke jaren, weer uit verdreven.

Van armoede moest hij in Straatsburg zelfs zijn bibliotheek, vol kostbare boeken, verkopen. Erger nog, ja zelfs groter, was Calvijns geestelijke armoede. Maar hier belijdt hij het: Gods eigen werk was het, óók z ij n - arme, die hij was! - twistzaak te twisten!

't Is de HEER', Die het récht der armen, Der verdrukten gelden doet!

83

Want: zalig zijn de armen van geest; hunner is het Koninkrijk der hemelen! Daarom, laat ons leren Gods hulp "niet af te meten naar ons eigen gevoel, maar in de afgronden verzonken, op Gods handen onze hoop te vestigen, Wiens é igen werk het is, een w e g aan te wijzen, waar er géén is" (Psalm 68 : 20).

Mag ook dit woord niet van Calvijn in eigen persoon gelden? Baande de Heere hem geen wegen door de wildernis, en tevens, door afgronden en diepe wateren? En dat zowel in zijn persoonlijke en geestelijke leven, alsook bij zijn hervormingspogingen, om de stad Genève weer naar de wet van God te leren leven?

"Het is Gods voortdurende werk om te verlossen", verklaart hij (Psalm 130 : 8), maar hij voegt er bij, op grond van Gods Woord en tevens geleerd op de school der genade:

"echter is Hij niet van allen zonder onderscheid de Verlosser, maar alleen van het uitverkoren volk".

"Het is Gods eigen werk, de zonden te vergeven en ze te verzoenen (Psalm 65 : 4).

En tenslotte, "indien dit diep in onze harten gegrift zal zijn, dat het Gods eigen en onafscheidelijk werk is, de gebeden te verhoren, dan zal ons nooit het vertrouwen om te bidden worden ontroofd (vers 2). Zo hebben wij in het kort, op grond van Calvijns eigen woorden, een overzicht mogen bieden - in het eerste boek - van: 1. de verkiezende God;

2. de majesteitelijke Rechter;

3. de genadige Vader.

Als toegift op dit eerste boek wil ik nog behandelen: de vreze des HEEREN (de zogenaamde pietas), die het beginsel is van alle wijsheid!

AANHANGSEL

37. DE WARE GODSVRUCHT

Vooruit mag ik er wel de aandacht op vestigen, dat het wordeke "waar" vóór Godsvrucht geen eigen vinding is, maar overgenomen werd uit Calvijns Psalmen, Commentaar.

Het gaat om de w a r e, inwendige vroomheid, of godsvrucht, die zetelt in het hart, zodat men wordt opgeroepen, een "g a v e (integere) vroomheid des hárten te bewijzen" (Psalm 40 : 7), die voortspruit uit de kennis van God (Psalm 36 : 11). Het kan gewoon niet anders, of "het licht des geloofs vormt ons hart tot rechtheid" (idem).

Alleen daar "wordt Gods Naam op zuivere wijze geroemd, waar de i n- w e n d i g e vroomheid van kracht is" (Psalm 22 : 24).

Het (geloofs-)vertrouwen, de fiducia, heet de "m o e d e r v a n d e vroomheid" te zijn (Psalm 86 : 2). De wedergeboorte uit de Heilige Geest is daarom onmisbare voorwaarde, om haar te bezitten en te kunnen beoefenen. Men lette op de volgende uitspraak van Calvijn, en in het bijzonder op de volgorde van de zinsdelen! Calvijn heeft het namelijk ergens over "gelovigen, die door Gods Geest zijn wedergeboren en met ware vroomheid Hem vereren" (Psalm 103 : 17). Deze volgorde spreekt voor zichzelf. Niet door hun vroomheid worden zij kinderen Gods, maar omgekeerd: door Geestesbearbeiding, dat is: door Gods genade, worden zij bekwaamd tot de ware, hartelijke en oprechte vreze van 's Heeren Naam.

Het kan niet anders, of Calvijn noemt in dit verband een s c h o o l, om onderwezen te worden in de godsvrucht.

Wanneer hij (Psalm 19 : 4) van zulk een school spreekt, die geopend is, om daarin "de godsvrucht en Godsverering te leren", dan blijkt hij met deze school er één in de openlucht te bedoelen, namelijk de

hemelen, die Gods eer bezingen. Op vers 7 kunt ge dan ook nader lezen, dat "de

84

hemelen van Hem - namelijk van God - getuigen". Maar deze kennis van God uit het rijker-natuur leidt niet tot de zaligheid. Want vanwege de zonde heeft de mens "een bril" (35), namelijk die van Gods Woord, nodig, om tot zuivere Godskennis te geraken.

Toch handhaaft Calvijn, in zijn Schriftgetrouwheid, dit beeld van de openluchtschool, en ze heeft ondanks alles toch een bedoeling. Want al mag het waar zijn, dat "wat de

hemelen van Hem getuigen, de mensen niet daarheen leidt, dat zij de ware godsvrucht grondig 1 e r e n", toch bezit dit onderwijs enige betekenis en "kracht", n.l. opdat de mensen "niet te verontschuldigen zouden zijn".

In-ex-cusabel!, dat is een woord, dat Calvijn meermalen op de lippen komt³⁶); hij is er steeds op uit, om de eer Gods te verhogen en de mens te vernederen; en juist door die mens te vernederen, handhaaft hij zijn verantwoordelijkheid. Want de zonde maakte van hen geen stokken en blokken. Zij waren en bleven redelijk-zedelijke schepselen³⁷).

Zo worden we dus van het aanschouwelijke onderwijs in het rijk der natuur verwezen naar het hóórbare onderricht uit het Woord. "De regel der godsvrucht moet aan het Wóórd ontleend worden" (Psalm 1 : 1).

Ook al wordt van deze school geen vruchtbaar of veelvuldig gebruik gemaakt, dit pleit niet tegen háár, doch wel tegen de mensen. Die mensen toch zijn "koud en lui in de oefening der vroomheid" te noemen (Psalm 113 : 1). En dat, terwijl in "het overleveren³⁸) van de leer der vroomheid" een "schatkamer van eeuwig heil"

ontsloten wordt, en bovendien "verwaardigt God Zich de taak van Leermeester jegens het uitverkoren volk te vervullen" (Psalm 147 : 19).

En waar nu "alléén in Gods Woord de waarheid schittert, die ons tot de godsvrucht geleidt" (Psalm 29 : 9), mogen wij dit Woord van God wel boven alle andere dingen stellen. Want uit dit Woord wordt de gave der vroomheid ons deel.

"Laat ons dus leren, niet naar vermogen, of geld, of vergankelijke eerbewijzen de dingen te taxeren, maar de godsvrucht in waarde houden. De bedoeling is dus, dat de gelovigen liever schade zullen lijden, dan van het geloof af te wijken" (Psalm 15 : 4).

Ja voorzeker!:

Ze is het mensdom meerder waard,

Dan het fijnste goud op aard'!

DE OEFENINGEN

Wat is nu de wáre aard, de natuur van deze vroomheid?

'Zo wordt, volgens Calvijn (Psalm 119 : 78) door twee dingen gekenmerkt; 1e door de vreze Gods, of eerbied. Maar als terstond verbindt ook Calvijn hier aan - 2e - de

"kennis van de hemelse leer".

We hebben tevoren al gehoord, dat deze godsvrucht volgens Calvijn voortspruit uit het geloofsvertrouwen. Wat hij, in het vervolg van Psalm 119: 78 opmerkt, stemt daarmee wel overeen: "De wáre Godsverering en dienst van God ontstaan uit het geloof, zodat niemand God op de réchte wijze dient, dan wie onderwezen "is geweest in Zijn school".

Op een school zijn de les-oefeningen nu eenmaal aan de orde van de dag. Zo ook op de genadeschool des Geestes.

Er zijn op zulk een school ook leermiddelen. Zo heeft God ook op deze school de leerlingen van hulpmiddelen voorzien. "Waar onder de mensen Gods instelling - Zijn school, v.d.Hr - van kracht is, en zij zich in de godsdienstige plechtigheden oefenen, om hun geloof te voeden en te bevestigen, daar maakt dit deel uit van de ware vroomheid, waarvan het de hulpmiddelen zijn" (Psalm 50 : 8).

Ja zelfs afvalligen en verbondsbrekers, "die van de leer der vroomheid waren

85

afgeweken, waarin zij onderwezen waren", worden door God "weer tot Zich genodigd, om een plaats in de kerk in te nemen". Calvijn noemt dit een "onschatbare goedertierenheid" van God (vers 22! vgl. ook op Psalm 68 : 26).

O, leerden zij aan de "leer der godsvrucht de verschuldigde eer verlenen", door namelijk hun "geest op God te richten" (Psalm 147 : 19). Door de oefeningen der genade mogen zulks de rechtgeaarde scholieren doen. "Wij hebben daarom te bedenken, dat dit een waarachtig bewijs der godsvrucht is, wanneer wij, in de afgrond neergeworpen, de ogen, de hoop en de gebeden alléén op God richten" (Psalm 44 : 20).

Het mag het "voornaamste van alle goederen" heten, wanneer de mens "de oefeningen der godsvrucht mag smaken, en God in het heiligdom mag vereren" (Psalm 43 : 2).

Welk een voorrecht is hun deel, die met David (Psalm 32 : 4) mogen verklaren, "rede van kindsbeen af zowel door de verborgen ingeving des Geestes tot de vreze Gods te zijn gevormd, alsook door de leer tot de godsvrucht". Daarom heet het dan ook "een onschatbare genade van God, dat wij - onze vleeselijke zwakheid in aanmerking genomen - door de oefeningen der godsvrucht tot God omhooggeheven worden"

(Psalm 24 : 7).

Wel "schijnt de godsvrucht (soms) alle uitwerkingen te missen" (Psalm 119 : 61), maar dat ligt aan de twijfel der gelovigen inzake Gods voorzienig bestel. En dan zijn de ogen juist niet, in geloof en hoop, op Hem gericht; dan is de beoefening der godsvrucht wel ver te zoeken. Daarom:

D' ogen houdt mijn stil gemoed,

Opwaarts; om op God te letten! -

Daarom dient er "een wederkerige uitnodiging tussen de gelovigen te zijn tot de dienst der vroomheid" (Psalm 116 : 17). Ze dienen elkaar op te wekken en aan te sporen, met andere woorden. Want er is "inspanning toe vereist, om deze dienst der vroomheid

te betonen" (Psalm 111 : 1). Maar alleen langs déze weg, daarbij zich "het verbond der genade in herinnering brengende", zal er verméérdering, wasdom en groei voor geloof en vroomheid beide gevonden worden (Psalm 81 : 2).

Een man als Asaf (Inl. op Psalm 73), was "op geen alledaagse manier geoefend in de ware vroomheid", en toch.... wat moest zelfs hij al niet meemaken!; hoe werd zijn geloof niet diep beproefd!, maar ook: hoe "schitterde" tenslotte zijn vroomheid "voor Gods rechterstoel" (Psalm 119 : 69), al werd Asafs vrome vlees tevoren ten zeerste vernederd.

Hoezeer heeft hij moeten ondervinden, wat Calvijn ergens beschrijft (Psalm 69 : 9):

"Wij zien de goddelozen nooit heftiger woeden, dan wanneer zij Gods Woord e n de godsvrucht b e s t r i j d e n". En was dat ook niet Calvijns eigen levenservaring?

Zijn strijd tegen mannen als Caroli, Gruet, de libertijnen, de fanatiekelingen (=

Dopersen), en niet te vergeten "de onreine hond Servet", aan wie Calvijn een

"duivelse woede" toeschrijft (Psalm 74 : 19).... is er hem het bewijs van geweest, dat de "woede" der vijanden zich niet slechts tegen Gods Woord, maar niet minder tegen de ware godsvrucht richtte!

Maar door al deze en dergelijke beproevingen en tegenheden heen vermeerdert de godsvrucht, en werden de gelovigen in alle eeuwen des te "vuriger aangedreven tot de beoefening dier godsvrucht opdat hun gezangen aan de gróótheid van de genade zouden beantwoorden" (Psalm 40 : 3).

86

HOE UIT ZICH DE WARE VROOMHEID?

Aan deze vraag mogen wij niet voorbijgaan.

Het antwoord kan beknopt worden samengevat in twee woorden: in liefde en haat. Ja, ook in haat, in afkeer namelijk van de zonde. "Immers woont in ons hart niet voldoende de lust tot de godsvrucht, zoals David predikt (Psalm 139 : 21), indien zij uit zichzelf geen afkeer van de zeulde voortbrengt".

Haat tegen de zonde!

Méér nog bij zichzelf, dan bij anderen. Want men kan niet andermans zonden bestrijden en tegengaan, wanneer men die in eigen hart als onkruid laat voortwoekeren. Van deze

halfheid en tweeslachtigheid had ook Calvijn een grondige afkeer; blijkens de volgende uitspraak: "Het is de ware godsvrucht éigen, om niet zozeer inzake de zonde van á n der e n, als wel in de ó n z e als heftige en strenge beoordelaars op te treden" (Psalm 119 : 75).

Wolk een zware weg en diepe gang heeft David, blijkens de 51e Psalm niet moeten gaan, om de zonde te leren haten en vlieden.

Zou men iemand, als de overspeler David, nog een "Godvruchtige" mogen noemen?

Was in hem dan nog een gréintje vreze Gods aanwezig?

Calvijn heeft deze probleemstelling gekend, en hij is er op ingegaan. Hoewel hij verklaart, niets te moeten hebben van de opvatting - waarvan sommigen, vroeger en nu, plegen te dromen - als zou er in de gelovigen een soort verborgen zaad der verkiezing sluimeren³⁹), toch neemt Calvijn de mogelijkheid aan, dat ondanks Davids diepe zondeval, in hem een zeker zaad der godsvrucht overbleef.

Ja, hij verklaart zelfs, dat "het gevoel voor vroomheid in zijn hart niet is geblust, omdat hij anders niet zo gemakkelijk en plotseling in dit woord had kunnen losbreken:

"Ik heb gezondigd!; wat moet ik doen?", indien hij niet een zeker zaad van godsvrucht, zij het verborgen, had overgehouden" (Psalm 51 : 10).

Ongetwijfeld heeft Calvijn zich, bij het neerschrijven van deze overwegingen, laten leiden door het woord van de apostel Johannes: "Want Zijn zaad blijft in hem" 40).

Behalve van haat, afkeer van de zonde, spraken we ook van liefde, als kenmerkend voor de ware godsvrucht.

"Men lette er op, dat de liefde tot God hier (Psalm 18 : 2) als het ware het voornáámste stuk der godsvrucht wordt genoemd. Want door geen enkele zaak wordt God beter gediend" (vgl. ook op Psalm 103: 2).

Ook het gebed mag en moet hier ter sprake komen.

Hoe moeilijk een Heman het van zijn jeugd af gehad moge hebben, "toch was dit een teken van zeldzaam geloof en vroomheid, dat hij nooit ophield ijverig te bidden"

(Psalm 88 : 14). In dit verband wil ik nog noemen, wat Calvijn in zijn doorlopend prachtige verklaring van Psalm 119 opmerkt (bij vers 159): ".Derhalve brengt de profeet, ofschoon hij zich daarmee niets aanmatigt, terecht zijn vroomheid naar voren, opdat hij vaster vertrouwen om te bidden zou verkrijgen op grond van Gods genade, die hij ervaren heeft".

WARE EN VALSE VROOMHEID

Het spreekt haast vanzelf - waar er op het terrein van de Godsvreze zoveel klemmen verborgen zitten - dat Calvijn ook op dit punt moet onderscheiden tussen waar en vals, puur uitwendig én uitwendig- inwendig. Stellig veracht hij de uitwendige zijde der godsdienst nergens.

Alhoewel, de (ware) vreze Gods kan toch (voort-)bestaan, al ontbreken de uiterlijke hulpmiddelen er toe. Ik denk aan een woord, waar het van David heet, dat hij zich ver van de tempel bevindt (Psalm 119 : 54). Al kon hij dan ook niet deelnemen aan de

87

uitwendige beoefening van de godsvrucht, "toch was hij niet vervreemd van God".

Geheel anders staat het op dit punt met de geveinsden, ofwel: hypocrieten, van wie ook Calvijn er in zijn leven heeft "z i e n wouwelen", en wel op een "vlotte" manier óver de leer der godsvrucht, "waaraan zij zeer vréemd zijn" (Psalm 119 : 13).

Praten óver is niet zo moeilijk, maar spreken u i t de godsvrucht, is een heel andere zaak; dat is ten diepste genade.

Bij de gelovigen gaat de beoefening van de uitwendige godsdienst, als het wel is, gepaard, hand aan hand met de innerlijke doorleving, met de vroomheid (de pietas) van het hart. "Laat ons de uiterlijke belijdenis des geloofs z ó betrachten, dat wij niet valselijk de uitwendige tekenen voorwenden in plaats van de ware godsvrucht" (Psalm 26 : 6).

"God keurt de oefeningen der vromen goed, voor zover zij beantwoorden aan hun wettig doel. Waar met de (uitwendige) tekenen geen (inwendige) waarheid verbonden is, veracht God ze terecht" (Psalm 50 : 8).

"Er is een stilzwijgende tegenstelling tussen het tijdelijk zich beroemen op een náám of blote belijdenis, die in uitwendige plechtigheden bestaat én dit degel i j k e getuigenis van vroomheid, dat David aanbeveelt" (Psalm 15 : 2).

Calvijn spreekt dus van een tegenstelling.

Hij heeft zijn ganse leven gestreden tegen de misvorming van de dienst van God, tegen de uitholling, van het geloof, genade en gebed. "Naam"-belijders en "mond"-

christenen stonden bij hem niet in hoog aanzien. Gods "armen", ellendigen, verdrukten, of hoe ze ook mogen genoemd worden, zij waren Calvijns geestverwanten. Met hen gevoelde hij zich waarlijk verenigd, in de uitwendige vervulling van de dienst des Heeren.

Want ook zij hebben, vanwege de zwakheid en ruwheid van hun geloof de uitwendige tekenen van Gods trouw en liefde nodig; en ze worden "door armoede en velerlei ellende beproefd", en toch tevens bemoedigd om "standvastig te volharden in de beoefening der godsvrucht en in het waarnemen van Gods wet" (Psalm 119 : 141).

Maar dat in zichzelf ellendige en arme volk van God heeft, geleerd en onderwezen in de ware leer der godsvrucht, niet genoeg aan de uitwendige vormen en plichten. Zij kennen allen het "getuigenis van Gods Geest", "dat het heiligschennis en misbruik van Gods Naam is, om zonder wáár geloof en bekering, een uitwendige schijn van godsdienst te vertonen" (Psalm 50 : 16). Zij hebben welhaast niets moer te vrezen dan

"een gedaante van godzaligheid te dragen", en "do kracht er van te verloochenen"⁴¹⁾, Ondanks al hun vrees, strijd en aanvechting: God Drieenig zal er voor zorgen, dat hun werk in der waarheid zal zijn!

Want God de Vader heeft het werk van verzoening en verlossing toebetrouwd aan Zijn eeuwige Zoon, Die "in de schoot des Vaders IK".

Daarom spreken wij, in het nu volgende 2e boek, over die Zoon en Zijn werk.

Aantekeningen

1) Vgl. Institutie I, 7, 1; I, 9, 1.

2) D. van der Stoep in "In de houten broek", 1940, pg. 25 v.

3) Dr. W. Nijenhuis, a.w. pg. 7.

4) Vgl. Dr. F. J. M. Potgieter, a.w., passim; vooral pg. 230 v. 4a) Zo op Psalm 40 : 8.

5) Zo waarschuwt Calvijn tegen het "(af)-meten" van God naar onze menselijke maatstaven, of naar ons "vleselijk gevoelen"; vgl. op Psalm 23 : 6 en 71 : 10.

5a) Vgl. ook E. Mülhaupt, a.w., pg. 22.

5b) Vgl. Institutie, III, 21, 5-7.

88

6) Vgl. Ds. I. Kievit: "Tweeërlei kinderen des verbonds".

7) Dr. J. G. Woelderink: "Het Doopsformulier", "De Rechtvaardigmaking", "De gevaren der Doperse geestesstroming", "Van den Heiligen Geest en van Zijn werken".

8) Institutie, II, 7, 6-13.

9) Vgl. Dr. W. van den Bergh: "Calvijn over het Genadeverbond", 1879, een uitstekend proefschrift! Vgl. over het onschendbare Verbond de pags. 31 en 46. Voorts over het verbond bij Calvijn: W. H. van de Vegt: "Tweeërlei kinderen Gods bij Calvijn", 1939.

- 10) Vgl. Ds. G. H. Kersten: "Geref. Dogmatiek", Dl. I, pag. 324.
- 11) Romeinen 4 : 15; en Psalm 119 : 97.
- 12) Vgl. de reeds genoemde werkjes van Ds. I. Kievit en Ds. W. H. v. d. Vegt.
- 13) Vgl. aant. 6) ; men leze vooral pag. 86.
- 14) Vgl. Dr. J. T. Bakker: "Coram Deo" (Diss.), 1956, pag. 65 vv. Vgl. Dr. K. Schilder: "Heidelbergsdhe Catechismus", dl. III, 1950, pag. 317 vv.
- 14a) Het ver-af-zijn van God spreekt ook tot ons uit de hedendaagse literatuur, zo b.v. Jac. Schreurs: "Het Godsbewijs van dokter Chantrain", 1951.
- 15) Vgl. de titel van Dr. Bakkers proefschrift; aant. 14).
- 16) Jesaja 54 : 7, 8.
- 17) Institutie I, 1, 1; vgl. II, 2, 11!
- 18) Idem: III, 1117.
- 19) Dr. H. Berkhof: "Crisis der Midden-orthodoxie", z.j. (1951), pag. 31. De uitdrukking „goedkope genade" blijkt afkomstig van Dietrich Bonhoeffer.
- 20) Dr. S. van der Linde, a.w., pag. 94.
- 20a) Ds. J. de Zwaan's uitspraak (te vinden in: "Jezus, Paulus en Rome", 1927, pg. 67), als zou Calvijns God een andere zijn dan de God en Vader van Jezus Christus..., is er dan ook wel totaal naast.
- 21) Dr. W. Nijenhuis, a.w., pag. 6.
- 21a) Calvin vergelijkt God meermalen bij een zorgende, liefderijke huisvader; zo op Psalm 145 : 15; deze Vader roept en neemt de Zijnen óp in Zijn familie (Psalm 119 : 94 en 49 : 16).
- 22) Nl. Dr. A. Zahn, geciteerd in Dr. E. Stickelberger: "Calvin", pag. 173.
- 23) Vgl. Dr. K. Schilder in "Tusschen Dichters en Schriftgeleerden", pag. 65 vv.; zijn opstel over Calvijns "geloofs-paradox" (bestrijding van Dr. Th. L. Haitjema) in "Tussen "ja" en neen", en ook zijn proefschrift.
- 24) 2 Corinthe 1 : 20.
- 25) Lucas 1 : 78.

26) Vgl. Institutie I, 4, 2. Dit hangt samen met zijn "trouw", "standvastigheid" en "waarachtigheid"; resp.: fides, constantie en het "verax"-zijn van God.

27) Dr. Gisb. Voetius: "Geestelijke verlatingen".

28) 2 Corinthe 5 : 7.

29) Dr. G. C. Berkouwer wijst in zijn "Geloof en Rechtvaardiging", 1949, pag. 186 v., op de onderlinge betrokkenheid tussen genade en geloof. Ook hier het zgn.

"correlatie"-begrip".

30) Dr. H. Heppe: "Ref. Dogmatik", pag. 161.

31) "Want wij zijn Gods medearbeiders"; 1 Corinthe 3 : 9.

32) De duivel is een in deze 20ste eeuw veelbesproken figuur, blijkens werken als van S. C. Lewis: "Brieven uit de hel", en De Rouge- ment: "Het aandeel van de duivel".

33) Calvijn spreekt van de dienaar des Woords, als "een mensje, uit het stof gedoken", Institutie IV, 3, 1.

89

34) Calvijn gebruikt een woord: "ex-animes", dat eigenlijk "ontzielden" betekent.

35) Institutie I, 6, 1.

36) Calvijn is er steeds op uit om de mens alle "onschuld", alle "excuus" te ontnemen; vgl. op Psalm 14 : 1; 19 : 8; 40 : 8.

37) Vgl. Dr. H. Visscher; "Chr. Ethiek"; de mens is een religieus- zedelijk schepsel, krachtens schepping; vgl. Dr. H. Visscher: "Het Paradijs-probleem", z.j., 2e dr., pag.

27, 71.

38) Dit is - zou men kunnen zeggen - het protestants, specifiek-calvinistische

"traditie"-begrip: het "overleveren" van de zuivere leer van het Woord Gods aan het nageslacht.

39) Institutie IV, 16, 17.

40) 1 Johannes 3 : 9.

41) 2 Timotheüs 3 : 5.

OVERZICHT

HOOFDSTUK 4: Christus in Zijn ambten

38. Christus de Middelaar

39. De Bruidegom van Zijn kerk

40. Mystieke unie met Christus

41. De hoogste Profeet

42. De barmhartige, enige Hogepriester

43. De almachtiger eeuwige Koning

HOOFDSTUK 5:

Genade is op Zijn lippen uitgestort

44. Typische woorden van Calvijn

45. Alles is genade

46. Kenschetsing der genade

47. Gevoelige, ervaarbare genade

48. Het bijzondere van Gods genade

49. De genade des Geestes

50. Menigerlei genade

51. Zekerheid inzake de genade

52. Verborgen genade

53. Gods genade verdwijnt nooit

54. De blijken van Gods genade

- 55. De openbaring der genade
- 56. Is er plaats voor de genade?
- 57. Werkzaamheden met betrekking tot Gods genade
- 58. Wederzijdse samenklank
- 59. Rust en vrede
- 60. Het geslachte hart ...

HOOFDSTUK 6; De werkplaats van Gods genade,
(Beknopte bespreking van de kerk, volgens Calvijn)

- 61. Wat de kerk eigenlijk is
- 62. Haar kenmerkende eigenschappen
- 63. Voorrechten van Christus' kerk
- 64. Taak en functie der kerk
- 65. Verval en herstel van Christus' kerk
- 66. Het gemengd karakter der kerk
- 67. Dedienst van God in de kerk
- 68. In geest en in waarheid!
- 69. De offerande des lafs
- 70. De "slaafse" dienst
- 71. De geveinsde onderwerping
- 72. De plaats der verworpenen
- 73. Het dragen van Christus' kruis

HOOFDSTUK IV CHRISTUS IN ZIJN AMBTEN

Het moet opvallen, bij het lezen van Calvijs Psalmenverklaring, dat hem de naam Christus boven alle andere namen van de Zaligmaker geliefd is. Christus' ambtsnaam is Calvijn daarom zo boven mate lief geworden, omdat hij Hem, in Zijn drieluudig ambt van Profeet, Priester en Koning heeft nodig gekregen, en Hem heeft mogen leren kennen.

Ik zeg niet, dat de naam Jezus geheel ontbreekt, maar in vergelijking tot de ambtsnaam van de Zaligmaker, komt de Persoonsnaam slechts sporadisch voor.

Calvijn spreekt bij voorkeur over de Christus, "voor zover Hij God is, geopenbaard in het vlees" (Psalm 45 : 6).

38. CHRISTUS, DE MIDDELAAR

Van deze Middelaar belijdt Calvijn, dat Hij "b e k 1 e e d is met vlees, waarin Hij én Gods Dienstknecht én onze Broeder wil zijn" (idem). Het vlees wijst op Zijn vernedering, op Zijn waarachtig Mens-zijn, waarin Hij dus God dient en tegelijk de Zijnen dient, ja, waardoor Hij "de wereld met een blijvende vreugde en een eeuwig geluk zou vervullen" (Psalm 48 : 2).

God woont door middel van Christus in het midden der gelovigen, ja i n hen (Psalm 76 : 2). En daarom worden zij opgewekt, om "zich rechtstreeks tot Christus te begeven¹), in Wie de Godheid lichamelijk woont" (Psalm 99 : 5): zó alleen "wordt God op de rechte wijze aangebeden".

In Psalm 22 tekent Calvijn op schone en tedere wijze het borgtochtelijke lijden en sterven van deze Middelaar. Vreselijk was Diens strijd met de dood. Op vers 16 tekent hij vervolgens aan: "In Christus waren deze twee wonderlijk verenigd, namelijk de schrik, die tengevolge van Gods vervloeking over Hem kwam, én het g e d u 1 d, dat uit het geloof voortspruitend, alle onrust deed bedaren". Zo keerde Hij onder Gods heerschappij weder tot de rust.

Hij is de énige Middelaar.

Alle zegeningen voor Zijn kerk dalen van Hem, als het Hoofd, neer op al de leden ván dat lichaam la). God heeft de Zijnen uit genade in Hem verkoren (Psalm 28 : 8). Ja, ál de onwaardeerbaar heerlijke en schone "schatten van het hemelse Koninkrijk" heeft God in Christus geopenbaard, "welke gaven behoren tot het geestelijke leven" (Psalm 8. 8).

Zo legt Calvijn dus een stevig verband tussen Christus, de Middelaar, én het geestelijke leven van Zijn kerk. Het kan trouwens niet anders, of Hij wil daartoe Middelaar zijn, om dat geestelijke leven weer te herstellen, en alzo uit het verloren, vervloekte menselijke geslacht Gode een nieuwe mensheid in Zijn kerk en gemeente voorstellen.

Trouwens, ook al "de beloften van God zijn in Christus gefundeerd" (Psalm 111 : 9).

Christus Zelf is er het gezegende middelpunt van, en tegelijk vormt Hijzelf er de inhoud van; Hij is, naar Calvijns woorden: "de kostbare Scha t", die God "ons aanbiedt in Zijn eniggeboren Zoon" (Psalm 45 : 11).

In Hem ziet men de Vader in Zijn liefdevol, verkiezend hart. "Wie Mij gezien heeft, die heeft de Vader gezien. Ik en de Vader zijn één!"²⁾. Daarom "worden allen van Gods aangezicht geweerd, wanneer wij niet op Christus als Middelaar vertrouwen"

(Psalm 110 : 4). Alleen Hij brengt de Zijnen het heil van de Vader aan (Psalm 20 :

92

10). En alleen in betrekking op Christus, vloeit Gods gunst van het Hoofd op heel het lichaam der kerk neer (Psalm 89 19).

39. DE BRUIDEGOM VAN ZIJN KERK

Onder verschillende beelden wordt ons in de Heilige Schrift de verhouding tussen Christus en Zijn gemeente getekend. Hoofd-leden, wijnstok-ranken, en zo met name in de Psalmen, zoals de 45e Psalm, het beeld van het huwelijk, waartoe Christus, als Bruidegom, Zich aan Zijn kerk verbindt. Deze laatste beeldspraak drukt enerzijds de grote liefde van de Middelaar, anderzijds de diepe afhankelijkheid van Zijn kerk uit.

In de beeldspraak - Calvijn zo bekend, behalve uit de Heilige Schrift, uit de geschriften van de door hem hooggeschatte Bernhardus³⁾ - van het huwelijk tussen Christus en de Zijnen, ligt tegelijk heel Calvijns leer van de mystieke unie (= eenheid) met Christus besloten. Ook daarvan geef ik in dit verband graag enkele aspecten aan.

De huwelijksmystiek der kerkvaders en Middeleeuwse godgeleerden was Calvijn zeer wel bekend, maar hij waarschuwt, bij het bespreken er van, tegen alle gedachte aan zwoelheid, die hier zo gemakkelijk zich laat gelden.

Zo merkt Calvijn op Psalm 52 : 1 op, dat "de lezers moeten weten, dat in dat liefdeslied niets wellustigs is, maar dat daar het heilig en g e e s t e l i j k h u w e l i j k van Christus met de kerk beschreven wordt"⁴⁾. Dit heilig huwelijk van Christus met de Zijnen vindt haar keerzijde bij de gelovigen, of heeft haar "b e g i n (s e 1)", zoals Calvijn het noemt (Psalm 45 : 11) in de "verloochening van onszelf".

Wordt in het algemeen onder de mensen het huwelijk wel eens met een "j u k"

vergeleken, ook bij Calvijn is dit beeld bekend en in gebruik. "Christus zal niet als de Zijnen erkennen, wie zich niet gaarne onder Zijn juk schikken" (Ps. 110: 3). En elders: En het verwondert niet, dat het menselijke geslacht zo trots en smadelijk vertreden -

of:

bespot wordt, aangezien het voor het grootste deel er van terugschrikt, om het juk van Christus te dragen" (Psalm 28 : 9).

In dit geestelijke huwelijk tussen Christus en Zijn bruidsgemeente, worden door Hem ook kinderen voortgebracht. Christus, Die "het Midden was tussen de oude en nieuwe kerk, heeft in waarheid kinderen vo o r t g e b r a c h t", die in getal en voortreffelijkheid niet voor de vaders onderdoen, en die Hij aan het h66fd van heel de wereld heeft gesteld (Psalm 45 : 17).

40. MYSTIEKE UNIE MET CHRISTUS

Calvijn gebruikt soms een wat moeilijk te verklaren uitdrukking, namelijk de

"Persoon van Christus aandoen" (zo op Psalm 69 : 23). De Nederlandse vertaling maakt het zich wel wat te gemakkelijk, door te spreken van: zich de Persoon van Christus vóórstellen, maar dat staat er niet. Het woord "aandoen" (induere) heeft, ook in de Psalmenverklaring, een Nieuw-Testamentische klank. We kennen toch uit de brieven van Paulus de uitdrukkingen, als "de oude mens af-' leggen" en "de nieuwe mens aandoen"5). De Persoon van Christus aandoen, dat is mijns inziens: Hem als Borg en Middelaar leren aanvaarden, door zich achter Hem te verschuilen; méér nog: Hem "navolgen", in Zijn profetisch onderwijs, in Zijn priesterlijke liefde en in Zijn koninklijk bestrijden en overwinnen van de zonde.

Het kan ook een bewust-ingaan in Christus' Middelaarsverdienste betekenen, door het geloof. De gelovigen zijn immers Christus, door de Heilige Geest, "i n g e 1 i j f d"

(Psalm 89 : 31). Dat betekent stellig niet, dat alle onderscheid tussen Christus en de gelovigen zou wegvallen. Calvijns leer van de "eenheid met Christus" is van de in wezen heidense eenwordings-mystiek wel zeer te onderscheiden6). Christus en de

93

gelovigen blijven, óók in hun vereniging, van elkaar o n d e rscheiden. Ook volgens Calvijn, die een schriftuurlijke en gezonde mystiek, maar geen. - naar het heidendom zwemend - mysticisme voorstaat. Dat blijkt al heel duidelijk uit hetgeen Calvijn schrijft (t.a.p.): "Deze plaats toont aan, dat de mensen, wanneer zij door God worden aangenomen, niet terstond hun vlees met de ondeugden afleggen; zoals dweepzieke mensen dromen, dat, zodra wij in het lichaam van Christus ingelijfd te worden, al wat er in ons aan bederf woont, moet worden afgeschaft". Ondanks deze inlijving blijft dus de noodzaak bestaan van dagelijkse heiligmaking.

Sommige dweepzieke mensen - fanatici, zoals Calvijn ze noemt - leven ook nu nog.

Tot de vreemdste dwalingen in leer en leven kan men geraken, indien niet de grens, het onderscheid - ondanks de waarachtige Geestes-eenheid tussen Christus en Zijn kerk - wordt in acht genomen.

De mystieke unie van Christus en de Zijnen is er dan ook één van geestelijke aard, en zij wordt gesmaakt en ervaren in en voor het geloof. Deze eenheid kan enerzijds dringen tot het bezingen van Gods lof, zoals hiervan als volgt geschreven is:

"Gedurende het gehele leven moet dit lied overwogen worden door ons, wier leven mét Christus verborgen is in God, vgl. Col. 3 : 3" (Psalm 118 : 17). Dit lied namelijk:

"Ik zal niet sterven, maar leven, en ik zal de werken Gods vertellen".

Anderzijds kan deze verborgen - door het geloof gekende - eenheid met Christus soms smartelijk en zwaar vallen. "Zo moeten wij onthouden, dat dagelijks in de gelovigen de overblijfselen van Christus' lijden vervuld worden" (Psalm 109 : 3). Ja, God "stelt ons aan onbillijke vervolgingen bloot, opdat wij te vuriger er ons op zouden beroemen, dat wij het kruis met Christus dragen, opdat wij deelgenoot zijn aan de zalige opstanding" (Psalm 44 : 23). Een pijn en smart alzo, die - in hemels licht geschouwd -

toch ook weer strekken mag tot een verdiept aanheffen van de geloofspsalmen uit Psalm 118 : 17 (onberijmd).

Nog veel zou over deze eenheid met Christus te zeggen zijn. Er bestaan echter enkele werken, die tal van uitspraken van de Genève hervormer hierover hebben saamgelezen, waarnaar ik hierbij verwijzen wil¹⁷).

Deze paragraaf sluit ik af met de volgende opwekking van Calvijn: "de verborgen gemeenschap met Christus moet ons niet alleen bij de viering van het Heilig Avondmaal, maar al t i j d voor de geest komen" (Psalm 63 : 3).

Het leven van de ware christgelovige is dus: een gekruist leven mét Christus, zoals Paulus daarvan geschreven heeft in Galaten 2, vers 19 en 20!

41. DE HOOGSTE PROFEET

Waar de ambtsnaam van Gods Zoon aan Calvijn zo bovenmate dierbaar is, naar ons is gebleken, willen we in dit hoofdstuk een bespreking van Zijn ambten niet achterwege laten. Onze oude, trouwe Heidelberger⁸) heeft op onovertrefbare wijze de ambtsnaam:

"Christus" aldus omschreven - op de vraag: "W a ar om is Hij Christus, dat is Gezalfde genaamd?"⁹) - "Omdat Hij van God de Vader verordineerd is, en met de Heilige Geest gezalfd, tot onze hoogste Profeet en Leraar, Die ons de verborgen raad en wil Gods aangaande onze verlossing volkomen geopenbaard heeft; en tot onze enige Hogepriester, Die ons met de enige offerande Zijns lichaams verlost heeft, en voor ons met Zijn voorbidding steeds tussentreedt bij de Vader; en tot onze eeuwige Koning, Die

ons met Zijn Woord en Geest regeert, en ons bij de verworven verlossing beschut en behoudt". Wanneer Calvijn nu handelt over deze drie ambten van de Christus, dan valt ook Zijn kerk telkens weer binnen zijn ,gezichtskring. Dat kan ook haast niet anders. Christus en de christenen, welke Christus'

94

Geesteszalving zijn deelachtig geworden, behoren immers bij elkaar. Men leze daartoe Vr. en Antw. 32 van ons Heidelberger leerboek. Zoals nu Christus Zelf Zijn Woord bij wijze van scepter hanteert, om daarmee én te onderwijzen én de kerk te regeren (op Psalm 45 : 2), zo ook "wordt de heerschappij en macht, welke eigenlijk van het Hoofd is, en bijzonderlijk aan Christus alleen toekomt, op de leden overgebracht, omdat Christus Zijn Evangelie - dat Zijn koninklijke scepter is - aan ons heeft toevertrouwd"

(vers 17).

"Laat ons dat gééstelijke sieraad (van Gods kerk namelijk) voor de geest komen: Christus is uit Sion verschenen m é t Zijn Evangelie" (Psalm 48 : 2).

Dit Evangelie is ook "des christens roem en sieraad".

We hebben in de aangehaalde uitspraken kunnen horen, dat de drie ambten van Christus wel ónderscheiden, maar eigenlijk nooit van elkaar -géscheiden kunnen worden. Christus' profetische én koninklijke ambt gingen hier hand aan hand.

Hetzelfde zal eenmaal plaatsgrijpen, in de laatste oordeelsdag, bij Christus'

wederkomst.

Want nu reeds "maakt Christus o n d e r s c h e i d tussen de wettige zonen van Abraham én de geveinsde door dit merkteken, dat zij zuiver en vrij van bedrog zijn.

En stellig neemt in de dienst van God de innerlijke oprechtheid van hart de éérste plaats in" (Psalm 73 : 1).

En in de dag van Zijn toekomst zal Hij - want aan ons komt thans die beoordeling (= scheiding) niet toe! - de schapen van de bokken scheiden!

42. DE BARMHARTIGE, ENIGE HOGEPRIESTER

Dat Christus de énige Hogepriester moet heten, is in de strijd met Rome steeds duidelijker geworden, ook aan Calvijn.

Want Hij noemt Christus "het ware Fundament der kerk, dat heel de last der kerk schraagt" (Psalm 118 : 25). God heeft Hem tot een steen des hoeks gelegd. Op Christus' priesterlijke offerande, op Zijn borgtochtelijke lijden en sterven, en op Zijn dadelijke en lijdelijke gehoorzaamheid is de ganse kerk gefundeerd. Hechter fundament bestaat er niet: de poorten der hel zullen Christus' kerk, wanneer zij op dat Fundament is gebouwd, nimmer overweldigen. Christus' priesterlijke arbeid en Zijn voorbede bij de Vader, betekenen voor Calvijn zóveel, dat hij kan verklaren, dat bij Rome's kerk, met haar heiligenverering en -aanroeping, "Christus' ambt begraven is"

(Psalm 44 : 20).

Calvijn heeft dit ambt weer mogen hêr-ontdekken, en er op voortreffelijke en schone wijze van gesproken.

Zo zegt hij van Christus eveneens, dat "in Hem de aanneming tot kinderen was gefundeerd" (Psalm 19 : 8). God nam immers met het borgwerk van de Zoon volkomen genoeg, en in Hem nam Hij de gehele kerk aan tot Zijn zonen en dochteren. Hij had ze trouwens ZÉlf aan de Zoon ter verlossing toevertrouwd 10).

Dank zij Zijn offerande, is Christus niet alleen de Vernieuwer van Zijn kerk, maar zelfs van de gehele wereld. Hij heeft de wereld weer met God verzoend. "God was in Christus de wereld met Zichzelf verzoenende" 11).

Voor dit machtige, wereldomspannende aspect aan het werk der verzoening, had.

Calvijn een open oog (vgl. Psalm 48 : 8), en doordat Christus Zijn kerk uit de wereld trekt, en haar vernieuwt, heet Hij ook de Vernieuwer van het menselijk geslacht (Psalm 8 : 6). In Zijn kerk wordt door Christus aan God de nieuwe, Hem ver-heerlijkende mensheid herschonken.

Het offer, de dood, het bloed, ja zelfs het graf van Christus brengt Calvijn gaarne en

95

veelvuldig ter sprake.

Zo is in Christus en Zijn arbeid de "vervulling der wet"12) gegeven (vgl. op Psalm 78

: 68). In die wet heerst immers 'buiten Christus een onverbiddelijke gestrengheid (Psalm 19 : 8). Hij heeft echter de vloek der wet gedragen, en de eis der wet voor de Zijnen op een volmaakte wijze vervuld. Door het bloed van Christus reinigt God het zondevuil van Zijn kinderen (Psalm 109 : 21). Ook hun gebeden "zijn thans niet anders aangenaam bij God dan voor zover Christus ze met de geur van Zijn offer doordrenkt en heiligt" (Psalm 20 : 4). Christus' geestelijke rijk is trouwens onafscheidelijk verbonden aan Zijn priesterschap (Psalm 2 : 6).

"Verder weten wij, dat Christus' graf met de levende geur van Zijn Geest is vervuld, zodat het voor Hem de deur was tot de onsterfelijke heerlijkheid" (Psalm 16 : 10).

Reeds voordat de gelovigen "geboren waren, stelde God de prijs van onze verlossing in Zijn eniggeboren Zoon" (Psalm 81 : 7). Hij is immers van eeuwigheid als het "Lam, staande als geslacht" in de troon van God¹³), in Wie Gods ogen gunstig neerzien op de ganse kerk.

Zo behoort nu "de vergeving, die beloofd wordt, tot het geestelijke rijk van Christus"

(Psalm 89 : 31). Hij is de Zijnen geschonken ook tot dagelijkse reinigmaking. "Want hoe het ook ons voornemen is Gods Naam te prijzen, toch ontwijden wij haar juist met onreine lippen, tenzij voor zover Christus Zich als slachtoffer heeft aangeboden en ons en al het onze heiligt" (Psalm 66 : 15).

Zo wil Hij dagelijks het hemels heiligdom intreden ten behoeve van Zijn volk, om vóór hen te bidden: "Daarom zullen zij, tenzij Christus in het midden te voorschijn treedt, altijd onder verrotting neerliggen" (Psalm 16 : 10). Ik ben me bewust, dat dit op méér dan alleen Christus' voorbede ziet; hier wordt ook Zijn reddend en verlossend ingrijpen mee bedoeld.

Beter nog komt de gedachte van Christus' tussentreden bij de Vader (Zijn zgn.

intercessie) uit in de volgende zin - waarmee we dan tevens dit gedeelte afsluiten: "De lofprijzingen van God, die uit onze mond vloeien, zijn onzuiver, totdat zij door Christus geheiligd worden" (Psalm 69 : 31).

43. DE ALMACHTIGE, EEUWIGE KONING

"Christus' heerschappij nu is géésteijk; het is veel méér; het is een hemelse gave"

(Psalm 72 : 2).

In Christus' hand ligt het rijk van God o zo vast (Psalm 89 : 23). En waarom is dit rijk zo voortreffelijk? Omdat haar Koning zo voortreffelijk genoemd moet worden; want Hij is de Zoon van God (op vers 27). Zijn Koninkrijk overtreft verre alle aardse glorie (Psalm 68 : 17). Deze Koning is een genade-Vorst, en Zijn heerschappij, een genade-heerschappij, waartoe Hij vriendelijk nodigt en dringt.

Ja, Hij nodigt allen vriendelijk uit zich te bekeren (Psalm 18 : 38). Zulk een bekering geschiedt dan ook "onder Christus' leiding en op Zijn last" (Psalm 22 : 28). "En omdat nu de Vader alle verkorenen aan de Zoon heeft gegeven, om te bewaren, erkent Hij alleen voor de Zijnen, die tot Zijn kudde behoorden" (op vers 31). Wie dan ook Christus' rijk bestrijdt, "krenkt daarmee de majesteit Gods, Die alleen door Zijn hand de wereld wil regeren" (Ps. 21 : 12). Aan deze genade-Koning heeft de Vader het laatste oordeel ter uitvoering toebetrouwd. En "niet tevergeefs eist Christus de taak voor Zich op, om de schapen van de bokken te scheiden" (Psalm 15 : 1). "Ook al begeerden allen behouden te worden, toch weten zij, dat sommige vijanden van Christus ongeneeslijk zijn, wie een gewisse ondergang wacht" (Psalm 79 : 6).

"Zekerder en schrikkelijker oordeel wacht de inwendige vijanden (namelijk van Gods kerk), die onder de naam van "broeder" de vromen hier het moeilijk maken" (Psalm.

96

59 : 6). Ja, Hij "verplettert met een ijzeren scepter allen, die tot het laatste toe koppig weerstand bieden" (Psalm 18 : 38).

HOOFDSTUK V

GENADE IS OP ZIJN LIPPEN UITGESTORT

Misschien wekt het enige verwondering, dat wij over Calvijns genadeleer - waar hij toch veelal spreekt over Gods genade - onder dit 5e hoofdstuk handelen. Want hierin behoort toch die nadruk te vallen op het werk van God de Zoon. Deze moeilijkheid verdwijnt geheel, wanneer we aan Johannes' woord⁴) denken: "De genade en de waarheid zijn door Jezus Christus geworden!" Vooral bij de bespreking van dit onderwerp ontmoeten we de "onbekende Calvijn"!

Over Calvijns opvatting van de genade wordt veelal op een wijze gesproken en geschreven, die onze instemming niet kan vinden. Calvijns genadeleer is namelijk aan zodanige misvatting onderhevig, ook onder wie voor de beste Calvijnkenners en gereformeerde theologen gelden, dat er moed toe nodig is, om hen te weerspreken.

Zo zegt bijvoorbeeld Dr. S. van der Linde in zijn reeds meer genoemde werk over "De leer van de Heilige Geest bij Calvijn"¹⁵), het volgende:

"Gods genade, dat wil zeggen de herscheppende genade van den Heiligen Geest, is geen kwaliteit, die ons wordt ingestort, maar Gods genadige gezindheid jegens ons".

En om deze stelling te bewijzen, wordt dan uit de verklaring op Romeinen 5 : 15

aangehaald; en wel de volgende uitspraak van Calvijn: "De genade is dus in God, de vrucht in ons".

Al willen wij de waarheid van deze uitspraak niet ontkennen, daarmee is toch niet het laatste woord in deze gezegd. Calvijn heeft over de genade oneindig veel geschreven.

De Psalmencommentaar zou ik één loflied op Gods genade willen noemen. Maar het valt juist hierbij op, dat Calvijn heel weinig de genade omschrijft als "genadige gezindheid", al beweer ik niet, dat deze omschrijving niet aan Calvijn zelf ontleend zou zijn ¹⁶).

Ik meen alleen, dat, in het licht van de hieronder volgende uitspraken, een geheel ander licht ook over Calvijns visie op Gods genade kan worden verkregen.

Natuurlijk moest Calvijn niets hebben van de rooms-scholastieke genadeleer, waarbij automatisch, ex opere operato, wanneer het sacrament, dat de genade in zich zou bevatten, werd ontvangen, de Goddelijke genade als een nieuwe kwaliteit de mens ten deel viel. Maar deze wetenschap dient er ons voor te behoeden, van Calvijn een objectivistisch theoloog te maken, die de genade laat opgaan in' een "gezindheid", en daarmee uit.

De vernieuwing door de Heilige Geest zou slechts hierin bestaan, dat de mens gaat weten, dat God hem welwillend gezind is? Dat zou Calvijn zelf ten stelligste hebben ontkend.

44. TYPISCHE WOORDEN VAN CALVIJN

Calvijn kan zelfs op een manier over de genade spreken, dat het een ieder móét duidelijk zijn: hier gebeurt iets. De genade is niet alleen i n God - al is dat "éigenlijk"

gesproken, wel juist! - maar vindt een concrete uitwerking, doorwerking, verandering en vernieuwing in de mens, die de genade deelachtig wordt.

In dit verband noem ik een aantal Calvijn typerende uitspraken, alle in verband met zijn genadeleer. Uit deze uitspraken kan mijns inziens volgen, dat de genade nog iets méér is dan alleen een "gezindheid".

97

a. Het vloeien van Gods genade.

In de Nederlandse vertaling van Psalm 48 : 9 is het woord "vloeien" geheel verdwenen. Calvijn zegt daar namelijk, "dat Gods genade van ons wordt geweerd, omdat wij Zijn beloften niet vertrouwen, en wegens onze onrust niet toelaten, dat Zijn genade naar ons toevloei t, die alleen voor de "stillen" is weggelegd".

Op Psalm 68 : 16 spreekt de Nederlandse vertaling van "afdruipe n". Calvijn zegt daar, dat God de berg Sion heeft verkoren, "vanwaar Zijn genade naar heel het volk vloeide". Op een andere plaats spreekt hij van God, "buiten Wie geen druppel leven kan worden gevonden, welke niet vloeit uit Zijn genade" (Psalm 36 : 10). En op Psalm 52 : 3 spreekt hij zelfs van een "vaart" der genade: "Niet altijd vloeit de genade Gods met gelijke vaart". Tenslotte vermeld ik nog wat Calvijn schrijft op Psalm 81 : 11, waar hij zegt, "dat God spaarzaamlijk en teer de hemelse genades in ons druppelt, omdat onze mond al te nauw is".

b. De "vaart" van Gods genade.

Niet altijd een g e l i j k e vaart - zo hoorden we Calvin onder a) zeggen - maar wel (Psalm 119 : 123) een onafgebroken vaart, een vóórtduurende vaart van Gods genade is het deel der gelovigen, "totdat God Zijn gelovigen volkomen zalig maakt".

En tenslotte, bij mogelijke afscheiding ("van de vaderen") zou een "onderbreking van de vaart van Gods genade" op de één of andere manier te vrezen zijn (Psalm 44 : 6).

c. Genade-bestraling.

Ook van "stralen" der genade spreekt Calvin.

"Dan pas zal God de gelovigen met de stralen van Zijn genade verblijden, wanneer Hij hun geest verlicht met de ware kennis van Zijn wet" (Psalm 119 : 135).

d. Besproeien. De dichter van Psalm 1 wilde, "dat Gods kinderen voortdurend zouden bloeien, en altijd zouden besproeid worden met Gods ver- 134

borgen genade, opdat al wat hun overkomt, hun tot steun zou zijn" (Psalm 1 : 3).

e. Verdelen.

Sommigen menen, volgens Calvin, dat "Gods genade aan allen gelijkelijk wordt verdeeld, totdat ze veracht zal zijn" (Psalm 81 : 12).

f. De geur der genade.

God heeft beloofd, uit Sion de gebeden te verhoren, en vandaar "breidde Hij de geur van Zijn genade uit" (Psalm 135: 15).

g. Haar zoetheid.

De "zoetheid van Gods genade" wordt aan de hoorders voorgesteld (Psalm 2 : 12); ja, door deze zoetheid trekt God de Zijnen (Psalm 145 : 20). Onéigenlijk gezegd, tóórt God op de zondaren, want Hij besprenkelt hen met enige zoetheid van Zijn genade (Psalm 6 : 2). Zo zou nog kunnen worden doorgegaan. Bovenstaande uitspraken, zo typisch en kenmerkend voor Calvin, kunnen genoegzaam doen blijken, dat Gods genade niet slechts een "genadige gezindheid" betekent.

45. ALLES IS GENADE

Alle goede gaven en zegeningen komen van God, de Vader der lichten.

98

"Alle een Gods genade is de bron en oorzaak van alle goede gaven" (Psalm 118 : 5).

Op welhaast elke bladzijde van Calvijns Psalmenuitleg komt dan ook eens of meermalen "Gods genade" ter sprake. Waarbij we nog hebben te bedenken, dat Calvijn ook nog tal van gelijksoortige woorden, als "gunst", "baanhartigheid", "liefde"

enz., ter beschikking staan. Uit deze grote verscheidenheid kunnen we slechts een bloemlezing geven, die we trachten te ordenen.

Het bijvoeelijk naamwoord "g e n a d i g" is ook zeer in tel bij de hervormer, en bij tal van werkwoorden plaatst hij "uit genade" (gratis).

Tot de uitspraak: "alles is genade!" moet men dan ook wel geraken wanneer men dit in ogenschouw neemt.

Zo spreekt Calvijn van de "genadige verkiezing" (Psalm 147 : 19; 74 : 1; 62 : 12); en al evenzeer staat hem Gods liefde (Psalm 67 : 1), Zijn gunst (Psalm 77 : 8), Zijn medelijden (Psalm 106 : 31), verzoening (Psalm 51 : 12), vergeving (Psalm 103 : 3), goedheid (Psalm (57' : 10), schenking (Psalm 19 : 12), lankmoedigheid (Psalm. 32 : 11), toegevendheid (idem), Zijn verbond (Psalm 68 : 34; 119 : 103) en Zijn beloften (Psalm 19 : 8), ja wat niet al; dat alles staat voor Calvijn in het teken van Gods onverdiende genade.

135

46. KENSCHETSING DER GENADE

Van n a t u r e zijn al Gods kinderen vreemdelingen; door Zijn genade verbindt God ze met Zich (Psalm 65 : 5); vandáár dat ze gaan geloven en bidden. Zo rust dan gans het heil, geheel de zaligheid der kerk in Gods "genade en waarheid", ja, daarin bestáát ze (Psalm 89 : 31).

Er bestaat aan Gods zijde zulk een v o l h e i d van genade (Psalm 51 : 9), dat "wij niet terstond met de geringe maat van ons geloof haar aannemen.

De genade is onuitputtelijk, ja, Calvijn getuigt ergens van haar over v l o e d (Psalm 81 : 11). Te midden van Zijn kerk heeft God de schatten van Zijn genade geopenbaard (Psalm 87 : 7).

Deze genade is volstrekt genoegzaam voor de zondaar.

Zij bevredigt hem ten volle. Zij is afdoende om de innerlijke ontsteltenis te doen bedaren (Psalm 116 : 7); zij bevredigt dieper dan alle schatten ter wereld (Psalm 46 : 4); ja, deze genade is het é n i g e, dat voldoet (Psalm 17 : 15).

Calvijn kan soms van een "algemene" genade spreken, maar bedoelt daar dan mee: een aan alle gelovigen gemeenschappelijke genade van God. Zo op Psalm 92 : 10. Ja, aan allen, die tot helt verbond behoren, wordt Zijn genade aangeboden (Psalm 115 : 9), en door het getuigenis van Zijn genade "nodigt God Zelf allen gemeenschappelijk tot Zich" (Psalm 40 : 4).

Déél aan de genade krijgen dus alleen de ware gelovigen; maar er is een ruimere kring, waarbinnen Gods genade wordt voorgesteld en aangeboden. Zo dit niet het geval was, zou er geen sprake van zijn, dat iemand Gods genade kon verwerpen (Psalm 118 : 24), en dat uit "onkunde", of door ongeloof (Psalm 28 : 6). Ook zou men anders die genade niet kunnen "misbruiken" (Psalm 41 : 11), of v e r g e t e n (Psalm 54

: 8), wanneer het dreigende gevaar weer is afgewend.

De aan alle (ware) gelovigen gemeenschappelijke genade willen we dus gaarne onderscheiden van de ook aan on- en tijdgelovigen gemene aanbidding en voorstelling der genade.

Calvijn spreekt zelfs van een dubbele genade, dat God niet toelaat, dat Zijn vereerders afvallen (of van het geloof vervallen), of hun gebeden af te wijzen. Gods kinderen kunnen immers wel vallen, maar niet van de genade vervallen. Wanneer zo iemand er

99

van overtuigd is, "niet geheel van de genade Gods te zijn vervallen, daarom grijpt hij weer moed om wél te hopen" (Psalm 3 : 4). God gedenkt immers altijd Zijn verbond, met Zijn uitverkoren volk gesloten, én: de genades - let op dit meervoud! - die zij verkregen hebben, worden niet geblust (Psalm 149 : 1). Ook uit deze laatste plaats kan toch niet anders volgen dan dat Gods genade, en Zijn genades iets méér betekenen dan louter gezindheid Er is iets, dat niet geblust, niet vernietigd kan worden, en dat niet verdwijnt.

47. GEVOELIGE, ERVAARBARE GENADE

Weliswaar verstaat Calvijn soms onder "aangezicht Gods": de gevoelige werking van Gods genade en gunst (Psalm 27 : 9), alsof gezegd was - aldus Calvijn - : "Schenk, Heere! dat ik inderdaad ondervind, dat Gij mij nabij zijt geweest, en dat ik Uw genadekracht in

mijn redding openlijk aanschouw". Maar daartegenover staan tal van plaatsen, waar Calvijn onomwonden spreekt van het "gevoelen" en "ervaren" van Gods genade.

En daarom: staat Calvijn niet mede daardoor zoveel dichter tot de mannen der

"Nadere Reformatie", dan men wel eens wil doen geloven?

Ligt bij Calvijn het accent, de nadruk louter op het moeten geloven en aannemen, tegenover het zoeken, wachten, hopen, bidden enz., of men Gods genade metterdaad mag ervaren, bij latere schrijvers? Voor de schrijver van dit boek is dat geen open vraag.

En juist een nader onderzoek naar Calvijns genadeleven - want ook hij zelf had hier deel aan, "kende" dit - kan een ieder overtuigen, dat Gods genade in Christus dan pas gekende, doorleefde, ervaren genade is, wanneer Gods Heilige Geest het krachtdadige werk in het hart verricht.

"Naar de mate of de ondervinding van Gods genade moet in ons de vroomheid toenemen" (Psalm 119 : 115). "Gods genade schittert over de gelovigen, opdat zij.

gevoelen, dat het onder Gods gunst góéd met hen is, en dat zij gelukkig zijn" (Psalm 112 : 5). Wanneer in Psalm 35 : 3 gebeden wordt: "Zeg tot mijn ziel: "Ik ben ów héil!

dan wordt daar gevraagd, "dat hem een levendig gevoel van Gods genade geschonken worde". Wij behoren door het gevoel van Gods genade getroffen te worden, naarmate het bewijs van Zijn heerschappij zichtbaarder is" (Psalm 8 : 8) tot in het kleinste, zoals kleding en spijs toe. Is dan alles voor de gelovigen niet genade, alles onverdiend en verbeurd?

Graag en veel spreekt Calvijn over de genade-ervaring.

Wanneer Gods genade ervaren is, moet men zich des te vuriger aan de dienst der godsvrucht wijden (Psalm 99 : 5). Niemand bidt

dan ook "op de juiste wijze, dan wie Gods genade heeft ondervonden en er vast van overtuigd is, dat Hij hem gunstig is" (Psalm 5 : 8). "Slecht vorderen diegenen in de ervaring van Gods genade, die, hoewel door Hem verhoord, zich niet geheel van binnen aan Zijn trouw overgeven" (Psalm 116 : 1). Op vers 7 van dezelfde psalm stelt Calvijn de vraag aan de orde, "of alléén de ervaring der genade de vrees en de onrust in onze harten geneest". Want indien de gelovigen op geen andere wijze rust verkrijgen, dan voor zover God Zich als Bevrijder aan hen openbaart, wat zal dan de plaats zijn van het geloof? En wat de kracht der beloften? Want ongetwijfeld is dit een bewijs van geloof, wanneer wij de tekenen van Gods gunst verwachten, die Hij verbergt".

Ook dus door een doorleefde ervaring van Gods genade te leren, heeft Calvijn de plaats van het geloof, het Woord met zijn beloften niet willen wegnemen, maar ze daarentegen ten volle "gehonoreerd". Aan de ene zijde kan Calvijn er toe opwekken

om in strijd en aanvechting gedachtig te zijn aan tevoren ervaren genade van God; zodat een man, als David, "van bijna alle smaak van Gods genade" zich "beroofd"

gevoelt, wanneer hij God terugroept tot de h e r r i n n e r i n g aan Zijn genade, alsof Hij die vergeten was" (Psalm 25 : 6). Anderzijds is er, steunende op Gods Woord en beloften, het verlangend uitzien naar vernieuwende genade. Verlangen en verwachten namelijk óm te ontvangen.... wordt schoon bijeengevoegd, in deze zin: "Ook al ligt er nu aan het verlangen enige onrust ten grondslag, toch verwacht degene, die Gods genade verlang t, haar rustig" (Psalm 5 : 4).

Erváring en genade verbindt Calvijn ook in deze uitspraak: "Zo vaak zij ondervonden hebben, dat God gunstig is, behoren zij de herinnering aan die genade te vernieuwen"

(Psalm 99 : 6).

48. HET BIJZONDERE VAN GODS GENADE

Het is niet nodig, hier te herhalen wat boven geschreven werd over Calvijns

"beperkingsleer" (zie pag. 106 v.).

Waar Calvijn de woorden "bijzonder", "buitengewoon" en "speciaal" bij voorkeur noemt in verband met Gods genade, kunnen we er niet geheel aan voorbijgaan.

De genade van God heet:

a. niet alledaagse genade (Psalm 47 : 1).

b. Buitengewoon. De vaders, zegt Calvijn, moeten hun kinderen ijverig vormen onder een kuise tucht, en dat kunnen ze alleen door een loutere buitengewone genade van God bereiken. We horen in deze woorden (Psalm 127 : 5) vader Calvijn als het ware zuchten, waar één van zijn (stief-)kinderen niet altijd al te goed oppaste. Alles genade, óók een doeltreffende opvoeding!

Het heet een "buitengewone genade" van God, waarmee Hij, als een Herder Zijn schapen, de Zijnen op een gemeenzame wijze aanspreekt (Psalm 95 : 7).

c. Bijzonder. Namelijk Gods bijzondere genade jegens Zijn verkoren volk (Psalm 98 : 3), te weten: de Israelieten (Psalm 115 : 17), in onderscheiding van heel het menselijk geslacht, dat Hij met Zijn weldadigheid nagaat.

d. Het heet een hemelse genade, de mens nodig, tot het kennen van de heilgeheimen, die onze bevassing te boven gaan (Psalm 119 : 17; vgl. ook Inleiding op Psalm 73).

e. Het is een onderscheidende genade. Want Gods bijzondere genade openbaart Hij alleen aan Zijn verkorenen en staat niet voor allen gemeenschappelijk open; deze genade is een v o o r r e c h t, waarmee Hij weinigen van een groter getal onderscheidt (Psalm 47 : 5).

f. Ook heet deze genade onverdiend, een loutere genade. Het is "enkel uit genade", dat een mens zalig wordt. Dit is één van de grondslagen van Calvijns genadeleer, zo op Psalm 32 : 1. Door deze "loutere genade verwaárdigt God Zich, vervloekten aan te nemen". Alleen door het ontvangen van deze loutere genade, komt de mens, door het gelóóf, in het bezit van een zo groot goed, als in Psalm 16 : 7 beloofd wordt. Ook hier handhaaft Calvijn 's mensen verantwoordelijkheid. Al worden namelijk zowel verworpenen als verkorenen gemeenschappelijk door God tot Zich genodigd, de éérsten beroven zichzelf door hun ondankbaarheid van een zo groot goed.

101

g. Een speciale genade. Ook op Psalm 74 : 16 onderscheidt Calvijn de algemene weldaden, die God aan heel het menselijk geslacht bereidt, ván de bijzondere genaden, die Hij aan Zijn volk betoont. Want alleen door een speciale genade worden de ogen van de "ijdelheid" afgewend (Psalm 119 : 37). Vgl. ook op Psalm 100: 1.

h. Tenslotte noemt Calvijn de genade soms "zonneklaar", onwederlegbaar en duidelijk. Zo op Psalm 116 : 7. Ze is als het ware met de handen te tasten. God geeft soms een "manifestatie" van die genade, al is niet elke tijd er even geschikt toe (Psalm 9 : 13).

49. DE GENADE VAN DE GEEST

We mogen al verder in dit "woud der verwachting"17), zij het niet zonder heilige schroom, binnentreden en ontdekken, wat volgens Calvijn de genade van God tot zaligheid van zondaren betekent.

Na het bijzondere van Gods genade te hebben besproken, trachten we thans nader de inhoud van Zijn genade te verstaan.

De genade des Geestes.

Dit kan zowel betekenen: de genade, die van de Heilige Geest uitgaat, en door Hem geschonken wordt, als: de genade van God, die in de (geschonken) Geest bestaat.

Soms staan "genade en Geest van Christus" naast elkaar. Calvijn heeft liet daar namelijk over "geheel verkeerde uitleggers der wet, met wie Paulus - blijkens de Galatenbrief bijvoorbeeld - te maken had; welke uitleggers de wet s c h e i d d e n, lósmakten van de genade van de Geest van Christus. Wanneer de wet niet verstaan wordt, als In en door Christus vervuld, of anders gezegd: "waar Christus' Geest de wet niet levendmaakt, daar is zij niet alleen van onnut, maar ook dódelijk voor Zijn leerlingen. Want buiten Christus heerst er een onverbiddelijke gestrengheid in de wet, welke heel het mensengeslacht aan Gods toorn en vervloeking onderwerpt" (Psalm 19

: 8). Zo is de wet, buiten Christus en buiten de levendmakende genade des Geestes, dus vol vervloeking, maar in Christus aangemerkt, is de wet, wijl door Hem vervuld, aan haar eis voldaan, en van haar vloek beroofd, vol zegen voor de gelovigen.

David smeekt (Psalm 51 : 12), wederom bedeeld te mogen worden met de genade des Geestes, waarvan hij was beroofd, of tenminste wáárdig was beroofd te worden.

Alleen door die buitengewone genade des Geestes worden wij gevormd tot de ware gehoorzaamheid en "volgzaamheid" (Psalm 40 : 7), waarvan Calvijn bij zijn bekering de gezegende vrucht heeft ondervonden.

Neig mijn hart en voeg het saam,

Tot de vrees van Uw Naam!

De genade des Geestes is onmisbaar, bij de aanvang van het genadeleven, maar niet minder in het leven der heiligmaking. Omdat David "erkent, dat hij nooit beschermd zal zijn tegen de overblijfselen der zonde - totdat hij zijn verdorven natuur heeft afgelegd - smeekt hij om te worden toegerust met de genade des Geestes, om de zonden te (kunnen) bestrijden" (Psalm 19 : 12).

In een volgende paragraaf willen we een overzicht bieden van deze "geestelijke genade" (Psalm 36 : 9).

50. MENIGERLEI GENADE

We hebben hierboven al besproken, hoe Calvijn het woord "genadig" voor bijkans alle weldaden van God, die Hij aan Zijn kerk bewijst, placht te plaatsen. Al het werk Gods

in en aan de gelovigen is als het ware doordrenkt met Zijn genade. Op deze plaats gaan we hierop nader in!

1. Aan Calvijn waren de oude termen, zoals "voorbereidende" en "vóórkomende"

genade niet onbekend. Hij weet ze te zijner tijd ook zelf te gebruiken. "Door Gods genade worden de schreden der vromen voorbereid, dat namelijk niet de mensen in eigen kracht volgen hetgeen rechtvaardig en juist is, maar voorzover Gods Geest hen bestuurt" (Psalm 37 : 23).

God komt de Zijnen met ZIJN genade vóór (vgl. op Psalm 33 : 12). Zo voorkomt Gods genade alle verdienste der mensen (Psalm 59 : 11).

In dit verband past het, om Calvijns bestrijding van 's mensen vrije wil (namelijk ten goede) in het geding, te brengen, waar hij zegt (Psalm 60 : 13): "Het is een onverdraaglijke heiligschennis, om bij het verwerven van de zaligheid de krachten van de v r i j e wil tegenover de genade des Heiligen Geestes te stellen, alsof deze beide gelijkelijk tezamengingen"18).

Calvijn moet dan ook niets hebben van de roomse "voorbereidingen" van eigen makelij, die hij "gehuicheld", ingebeeld noemt, al beroemen de papisten er zich nog zo zeer op. "Laat ons er daarentegen aan vasthouden, dat het met allen gedáán is, indien God de mensen niet vóórkomt met Zijn genade. Deze vóórkomende genade nu - zoals men zegt - beveelt David aan" (Psalm 25 : 8).

2. Het werk der genade is geheel geestelijk van aard. Genade kan dan ook geen fysische, geen substantiële of materiele zaak zijn, die, zoals Rome leert, de mensen dóór de sacramenten wordt meegedeeld, ja, "ingegoten".

Maar deze genade, die geestelijk van aard en karakter is, gaat met "kracht" gepaard.

Zo op Psalm 135 : 8: "De hoofdzaak is, dat in de verlóssing van het volk voldoende was en bovendien betuigd is geweest: de kracht van God tezamen mét Zijn genade".

Ja, de gelovigen "gevoelden, dat God hun dáár met Zijn kracht en genade n a b ij was" (Psalm 74 : 2).

Gods "geestelijke genade wordt niet met de (lichamelijke) ogen gezien, noch met de hánden getast" (Psalm 51 : 9).

3. Ze maakt levend.

"Ook juist de 'gelovigen worden God tot een offer geslacht, opdat Hij ze door Zijn genade levendmake. Want wij !behoren ons te vernederen, vóórdát Christus ons de hand reikt" (Psalm 2 : 9). Bij Davids bede: "Laat mijn ziel leven, en zij zal U loven!"

(Ps. 119: 175), tekent Calvijn aan, dat "dit vertrouwen voortkomt uit Zijn levendmakende genade, welke ons door Gods Woord wordt aangeboden".

4. Aan de levendmakende genade, in het stuk der heiligmaking, gaat evenwel de wederbaring van de Heilige Geest vooraf. Calvijn schrijft hierover bij Psalm 14 : 2:

"Men merke dus op, dat, wanneer David zichzelf en enige weinige resten van vromen tegenover het gehele volk stelt, hier een duidelijk onderscheid gemaakt wordt tussen de kinderen Gods, die door Zijn Geest zijn hervormd, én alle nakomelingen van Adam, in wie verderf en boosheid heerst. Daaruit volgt, dat wij allen, wanneer wij geboren worden, deze door David beschreven waanzin en de walgelijkheid van heel het leven meebrengen uit de moederschoot, en dat deze zó b 1 ij ven, totdat God ons door Zijn verborgen genade tot nieuwe schepselen herschept". Reeds hier blijkt zonneklaar, dat Calvijn wel degelijk een éérste wedergeboorte, uit Gods Geest, heeft geleerd, en de wedergeboorte dus niet overal laat samenvallen met de heiligmaking.

103

5. Ook de (krachtdadige) roeping stelt Calvijn in het licht van Gods genade, wanneer hij schrijft (Psalm 19 : 7): "Wie God derhalve tot de zaligheid besloot te roepen, verwaardigt Hij met bijzondere genade".

6. Deze genade redt; de gelovigen moeten weten, dat zij niet door eigen kracht, maar "door Gods verwonderlijke genade" bewaard worden (Psalm 124 : 1).

7. Menigerlei genade, alzo want we zouden nog kunnen vervolgen, en kunnen spreken over Gods genade, die bestaat in Zijn aanneming tot kinderen, in verlichting des Geestes (Psalm 119 : 17), verzoening en verlossing. We vatten dit alles samen in dit éne: Genade verlost, of: bevrijdt!

God verlost en bevrijdt Zijn kerk (Psalm 81 : 5; 89 : 10); waar dodelijke ziekten heersten of dreigden, "schittert te beter de genade der bevrijding" (Psalm 107 : 17).

Ook 'bevrijdt en verlost zij personen, zoals David (Psalm 18 : 14). "Het feit, dat David uit de grootste gevaren verlost was, schrijven de gelovigen toe aan Gods genade"

(Psalm 20 : 7).

8. Zo wordt gans het leven der kerk en der gelovigen van álle kant afgezet en omringd door Gods reddende, verlossende genade.

De HEERE is zo getrouw als sterk;

Hij zal Zijn werk

Voor mij vol-enden!

Over deze voortgang van het genadewerk van God en over het duurzame karakter van Gods genade, heeft Calvijn telkens weer gehandeld.

Calvijn spreekt van een "voortdurende voortgang van Gods genade", "in het bewaren van Zijn Koninkrijk" (Psalm 21 : 4). Maar ook is er die voortgang in het leven des geloofs. "Nu weten wij, hoedanig de voortgang van Gods genade jegens ons is, namelijk nadat Hij hen door het kruis gevormd heeft tot nederigheid en bescheidenheid, betoont Hij Zich een zorgende Vader in het leiden van hun leven"

(Psalm 25 : 9).

Uit Christus' volheid mogen de gelovigen immers ontvangen: genade vóór genade?

God schenkt genade, maar Hij staakt het genadewerk aan en in de Zijnen nooit. Hij

"zet de genade voort". (Hij "continueert" ze!). Ja, Gods werk zou niet "áf" en in alle delen volmaakt zijn, "indien Hij Zijn genade niet tot het einde toe vervolgde" (Psalm 90 : 16). God "bewijst Zijn genade aan de gelovigen met de voortdurende, onafgebroken voortgang" (tenor; Psalm 9 : 2). Op grond van ervaren bevrijding, bidt de gelovige aan God, "om de loop van Zijn genade" "voort te zetten" (vers 14).

"Gedurende hun gehele leven begeleidt God Zijn knecht met Zijn genade, en is Hij altijd nabij" (Psalm 14 : 5). Getrouwe Verbonds-God!, hoe wordt Uw lof ooit volprezen! Aan deze voortzetting van het genadewerk ligt Gods trouw en erbarmen ten grondslag. De zekerheid van Gods trouw, doet ook Calvijn bidden: *Verlaat niet, wat Uw hand begon,*

O, Levensbron!,

Wil bijstand zenden!

God wordt nooit "moede", die voortdurende loop van Zijn genade te doen gevoelen,

"opdat zij Zijn kastijdingen wakker doorstaan" (Psalm 30 : 6).

Dat het trouwverbond van God aan deze "voortduring" van Zijn genade ten grondslag

ligt, blijkt duidelijk uit hetgeen Calvijn schrijft op Psalm 18 : 16. Daar is er sprake van, dat men zich het verbond Gods in herinnering moet roepen, "om er vast van overtuigd te zijn, dat God Zijn genade voortzet".

51. ZEKERHEID INZAKE DE GENADE

Het is allerm minst met de natuur van het geloof in strijd, wanneer degenen, die al zekerheid bezitten omtrent Gods genade, toch vurig aandringen, om vergeving te verkrijgen (Psalm 51 : 9).

Calvijn wijst dus de ervaring des geloofs en der genade niet zodra af, als zou men daarop, als een eenmaal ontvangen "bezit", blijven vastzitten. Neen, het innerlijke, doorleefde werk van geloof, hoop en liefde, in één woord van Gods genade, is hem lief, en hij wil er niet één kwaad woord van horen of spreken, omdat het hier Gods genadewerk betreft.

Intussen, de genade Gods is niet altoos zichtbaar en duidelijk aanwezig. Men houde in gedachten, dat Gods genade nooit in gewoon- menselijke zin zichtbaar is. Zij is duidelijk voor, en waarneembaar door het oog-des-geloofs, maar met de lichamelijke ogen laat ze zich niet bezien, noch met de handen betasten.

In zekere zin is de genade altijd ónzichtbaar, een verborgen, min of meer gehéimzinnig (arcanus) werk van God in het hart.

Maar soms is deze genade voor de gelovigen totaal "v er b or ge n". Hierbij kunnen wij denken aan Jesaja's woord: "Voorwaar, Gij zijt een God, Die Zich verbórgen houdt!"¹⁹).

52. VERBORGEN GENADE!

Ook al is Gods genade verborgen, dan wordt zij van verre "opgemerkt", namelijk door het geloofsoog. Calvijn noemt dit "een uitnemend bewijs van het geloof" (Psalm 63 : 6). Zo kan hij ook zeggen (Psalm 69 : 31), dat Gods genade, al ligt zij nog door de hoop verborgen, met een vast geloof wordt gegrepen.

En wanneer de gelovige dat niet beoefent, dan nog blijft Gods genade bij hen, ook al is zij bedekt, want de gelovige wordt door God niet verlaten (Psalm 73 : 23)²⁰). Toch kan ook dat laatste, het van God niet-verlaten zijn, de gelovige worden betwist:

"Hetzelfde - namelijk als David in Psalm 22 : 2, en als Christus, aan het kruis -

bevindt dagelijks iedere gelovige in zichzelf, dat hij naar het gevoelen van het vlees zich van God verworpen en verlaten acht, t ó c h zal hij door het geloof de verborgen genade aangrijpen".

Geloof en ervaring schijnen hier met elkaar te strijden, maar de lezer vergete niet, dat Calvijn hier spreekt van 's mensen "vleselijk gevoelen". Van hetzelfde spreekt Calvijn, zij het in andere woorden, op Psalm 13 : 2. Hier noemt hij het "licht des geloofs", dat vooropgaat, en waardoor de dichter, in zijn waan door God geheel verlaten te zijn, tot Gods genade doordringt - "ofschoon zij verborgen was" - namelijk, met de ogen des geestes.

53. GODS GENADE VERDWIJNT NOOIT

Gods genade zou "terstond verdwijnen, wanneer Hij ze niet dagelijks door vergeving bevestigde" (Psalm 103 : 11). Let wel: z o u. Gods genade verdwijnt nooit, zegt Calvijn (Psalm 51 : 12): "omdat het zaad van God onverderfelijk is, verdwijnt de genade, waarmee wij eenmaal begiftigd waren, nooit !" Gods zaad blijft in hen!

Weliswaar kan God de Zijnen soms schijnbaar verwerpen, maar "toch ontnemt Hij ze niet al Zijn gaven op zulk een wijze, of e i n- d e 1 i j k blijkt, dat zij niet geheel verstoten waren, ook niet toen de tekenen der genade i n hen niet schitterden" (idem).

105

Ja, dat horen we goed. Calvijn spreekt van genadetekenen. Ook David bad om zulk een teken (Psalm 86 : 16), en hij zou niet om "enig teken van genade" gebeden hebben, indien hij niet van álle kant tot wanhoop was gedreven, en Gods gunst verborgen was geweest om zijn geduld te bewijzen. Dit is geen alledaagse ondervinding van standvastigheid, om met deze verzoeking te worstelen, opdat hij niet naliet het licht i n de duisternis te zien . Gods genade verdwijnt dus niet, ook al is zij soms verborgen, en al schijnt de gelovige door God verlaten te zijn.

Wel is er niets elléndigers, dan van Gods genade te v e r v r e e m- d e n (Psalm 32 : 3), maar vervállen doet hij er niet van.

Ook kan God jegens de Zijnen de genade "uitstellen" of "inhouden". Ja, zelfs kan de genade, bij de gelovigen, aan het gevoel worden onttrokken. "Want dit is een harde beproeving, dat Gods genade zolang tijd uitgesteld wordt en onttrokken wordt aan ons gevoel, terwijl de Geest ons begeeft" (Psalm 34 : 19).

God kan ook Zijn genade "i n h o u d e n", om de Zijnen door Zijn straffen te onderrichten, opdat zij zich voor de toekomst meer in acht nemen (Psalm 85 : 9).

Uiteindelijk, ja telkens weer, ondanks hun "lijden aan eigen zwakheid", komen de gelovigen toch d e r de genade van de Heilige Geest als overwinnaars van álle verzoeking te voorschijn" (Psalm 119 : 105).

Want God is een God van volkomen zaligheid!

Zijn genade behoudt van het begin tot het einde.

Zij is daarom een "zaligmakende" genade²¹). God is de Bewerker van ons heil (Psalm 30 : 3), en de dichter van deze psalm weet zich dan ook behouden door Gods genade.

"Behouden voor immer"! (Psalm 68 : 23).

54. DE BLIJKEN VAN GODS GENADE

Hoeveel in het voorafgaande reeds gezegd mag zijn over Gods genade, toch kunnen wij hiermee nog niet volstaan.

Allereerst handelen we nu over de blijken van Gods genade, en we vragen: waarin laat Hij Zijn genade zien?

1e. God opende in Christus een deur der genade. Vandaar, en van nergens elders!, wordt de zaligheid ervaren of gehoopt. Het is een bron van de allerzoetste vertroosting (Psalm 33 : 22). In de weg van geduld en hoop wil God die deur voor de Zijnen openbaren (Psalm 48 9).

2e. God schenkt tekenen van genade. Soms zijn deze niet duidelijk, ze "schitteren"

dan niet, zodat het schijnt, alsof God de Zijnen verwerpt (Psalm 51 : 13). Ze kunnen soms zelfs wegvallen, wat een pijnlijke zaak betekent voor wie er aan "gewend" was (Psalm 74 : 9). Zulk een teken wordt dan ook van God begeerd, om - niet een prooi van uiterste wanhoop te worden (Psalm 86 : 16).

3e. Ook de s y m b o l e n (= herkenningstekenen) van Gods genade kunnen soms wegvallen; maar juist door het wegvallen er van, moeten we leren, dat ook te midden van de afgronden Gó d door ons gezien moet worden met de ogen des geloofs (Psalm 63 : 3).

4e. Ontallijke voorbeelden van Zijn genade kan God ons schenken, maar ze zullen geen kracht bezitten, indien Zijn Woord niet verlicht (Psalm 60 : 8).

5e. Onder het Oude Verbond de offers, en thans de sacramenten zijn zegels van Gods genade, waardoor terecht een getuigenis der verzoening gezocht en verkregen wordt (Psalm 51 : 9).

In de redding van anderen schenkt God ons een "schitterende spiegel van Zijn genade"

(Psalm 71 : 20). "Want omdat het heiligdom een teken van Gods verbond was,

aanschouwde David de aanwezigheid van de beloofde genade dáár niet anders dan in een s p i e g e l" (Psalm 28 : 2). Ook de kerk als geheel heet zulk een spiegel van Gods genade en gerechtigheid (Psalm 111 : 5).

7e. Proeve van Gods genade. Als zodanig noemt Calvin het feit, dat "God de hand reikt aan misdadige verachters der vroomheid" (Psalm 50 : 22), ja, hij noemt dit zelfs een opmerkelijke proeve van Gods genade. Aan alle vromen schenkt God een proeve van Zijn Vaderlijke liefde (Psalm 76 : 10). Is de eerste een meer "algemene" genade van God te noemen, de laatste is duidelijk een bijzondere genade.

8e. Want alleen de verkorenen verwaardigt God met die soort genade, waarom de dichter (Psalm 17: 7) bad: "Maak Uw weldadigheden wonderbaar, Gij, Die verlost degenen, die op U betrouwen!"

9e. Tenslotte spreekt Calvin op vele plaatsen van Gods b e w i j - z e n van Zijn genade (= documenten). Hieronder verstaat hij de werkelijk betoonde genade in de behoudenis van Gods volk (Psalm 46 : 9). Zulke bewijzen dienen de gelovigen steeds voor ogen te staan. En daar God steeds Zichzelf gelijk blijft, wil Hij de vroegere voorbeelden van Zijn genade telkens weer door nieuwe bewijzen bevestigen (Psalm 48 : 8). Door zulke bewijzen worden zij opgewekt "tot geloof en hoop" (Psalm 66 : 15). De dichter van Psalm 71 : 5 belijdt, dat hem deze bewijzen van Gods genade reeds van kindsbeen af geschonken zijn, zodat hij uit "ervaring" kan spreken. 's Mensen verlossing is een bewijs van Gods genade (Psalm 107: 10). Vgl. ook op Psalm 30 : 5, en 34 : 2.

55. DE OPENBARING DER GENADE

Genade is genáde, dat wil zeggen: geheel onverdiend!

Het heet, dat Dr. Karl Barth²²) aan onze 20e eeuw weer duidelijk heeft gemaakt, dat genade genáde is²³). Ik betwijfel dat, alleen al hierom, dat K. Barth van geen

"voortgang" in de genade, en in het algemeen van geen "toegepaste" genade wil weten.

Genade is ongetwijfeld een eenzijdig Godswerk, maar ze gaat niet buiten de mens om, zweeft niet om hem heen, en ze hangt niet in de lucht.

Op verschillende wijze spreekt Calvin over de openbaring van Gods genade; we zullen er goed aan doen, naar hem te luisteren. Want niet K. Barth, maar Calvin kan ons hierin tot een betrouwbare gids dienen.

God openbaart Zijn genade en kracht aan ons (Psalm 20 : 2). We zagen al, dat God ze aanbiedt in Zijn belofte-Woord.

Zelfs kinderen (infantes) wil God tot Zich roepen. Hoewel zij (nog) niet met de kennis van God vertrouwd zijn, schenkt Hij ze wel vertrouwen (Psalm 22 : 10). En daarmee betoont Hij Zich ook aan de kinderen genadig.

God biedt dus Zijn genade aan, en houdt ze ons vóór, wijst ze aan (ostendere). Zelfs aan kinderen.

De gelovige doet er dan ook goed aan, om de genade van God, die hem vroeger was betoond, zich wederom voor ogen te stellen (Psalm 9 : 4). Het gaat hun daarbij om de

"vervulling van Gods genade" (Psalm 149 : 1), dat "God Zijn genade inderdaad en door ervaring betoont" (Psalm 89 : 47).

De dichter van Psalm 119 (vers 65) mag Gods trouw grootmaken, in "het b e w i j z e n van de genade, die Hij beloofd heeft; alsof hij zegt, dat hij inderdaad ervaren heeft, dat God waarachtig is en Zijn kinderen niet met woorden fopt". Zo mogen de gelovigen vertrouwen "op Gods genade, Wiens taak het is te schénken²⁴), wat Hij van hen vraagt, door hen namelijk de krachten van Zijn Geest mee te delen" (vers 105).

God neemt zondaren in genade aan!

107

Calvijn noemt dit "het eerste geneesmiddel tegen alle kwaad", dat God ons in genade aanneemt.

Hiermee wordt door Calvijn wel iets anders en iets meer bedoeld, dan een voorwerpelijk-opgevatte welwillendheid van God jegens de mens. Deze weldaad van de Heere hangt ten zeerste samen met de vergeving der zonden (vgl. op Psalm 103 : 3). Aan de verzoeking mag allerm minst toegegeven worden (Psalm 80 : 15); want, zegt Calvijn, "m i t s met de váste hoop op vergeving naar God gevraagd wordt, zal Hij als een verzoend God in genade aannemen, wie Hij scheen te verwerpen".

Uit het zinsverband is dus duidelijk af te lezen, dat God de schuldige zondaar de genade van de vergeving der zonde wil schenken. Echter niet aan elk en een ieder.

"Geen andere mensen worden in genade aangenomen, dan wie zich vanwege hun zonde mishagen en zich van harte bekeren" (Psalm 32 : 11).

Nu kan gemakkelijk de gedachte postvatten, alsof men zich, door de bekering heen, als het ware Gods vergeving kan verwerven.

Zo bijvoorbeeld, wanneer (Psalm 70 : 31) gezegd wordt, dat door de zachtmoedigheid Gods genade verkregen wordt. Op weer een andere plaats (Psalm 102 : 18): "door te zuchten". Sommigen hebben uit dit oogpunt Psalm 51 wel eens "remonstrants" durven noemen, maar niets zou minder waar zijn.

De "zachtmoedigheid" en zo ook "het zuchten", het is niet de grónd, waarop, maar de weg, waarlangs de vergeving geschonken kan worden.

In ronde woorden heeft Calvijn hetzelfde betoogd (Psalm 32 : 11), wanneer hij opmerkt: "Niet, dat zij door de bekering hun vergeving verkrijgen, maar omdat het geloof nooit van de Geest der wedergeboorte kan worden gescheiden".

Do bekering wordt hier door Calvijn als een werkzaamheid van het geloof beschouwd, en het geloof is nimmer een vrucht van "eigen akker", maar komt voort van de Geest der wedergeboorte. Hier wordt dus Gods werk - de vergeving der zonden! -

verheerlijkt in Gods werk: een wedergeboren, berouwvol hart. Alle remonstrantisme is hiermee bij de wortel afgesneden!

Het mag dus al genade heten, om genade te verkrijgen.

Gods genade verkrijgen: precies dezelfde uitdrukking bezigt Calvijn ergens (Psalm 32: 5), en ter bevestiging van hetgeen boven door ons reeds is opgemerkt, lezen we daar: "Indien iemand daaruit wil opmaken, dat de bekering en de belijdenis van zonde de oorzaak zijn om genade te verkrijgen, dan is de oplossing niet moeilijk, n.l. dat David hier niet spreekt over de oorzaak, maar de manier, waarop de zondaar zich met God verzoent, aanwijst".

56. IS ER PLAATS VOOR GENADE?

Er is dus een open deur der genade bij God, in Christus geopenbaard. "De hoofdzaak is dus, dat Gods onwaardeerbare genade jegens de gelovigen zich daarin vertoont, dat Hij Zich aan hén als Vader aanbiedt" (Psalm 145 : 18).

Is er nu ook plaats voor Gods genade?

Soms schijnt die plaats er niet te zijn, wanneer een Psalm bijvoorbeeld eindigt in een weeklacht (Psalm 88 : 15). Intussen behoren de gelovigen plaats te laten voor Gods genade, zelfs met betrekking tot hun vijanden, want het kan gebeuren, dat wie vandaag onze doodsvijand is, morgen een vriend wordt" (Psalm 109 : 6).

Op vers 28 van dezelfde Psalm schrijft Calvijn: "En stellig wordt dan pas een plaats gegeven aan Gods genade, wanneer door haar glans alles, wat van de zijde der wereld ons schrik inboezemde, verdwijnt".

Er dient dus plaats te komen voor Gods genade. Hoe?, vragen we. Calvijns antwoord is: door die genade te leren kennen.

En men kent God en Diens genade niet anders dan uit Zijn Woord en door Zijn Geest.

Daarom moet Hij éérst in Zijn eigen Woord gezócht worden, zal Hij Zich metterdaad aan ons tegenwoordig tonen. Calvijn spreekt in dit verband van een proefondervindelijke kennis van Gods genade (Psalm 27 : 9).

Ook de leidingen Gods spreken mee, en tellen zwaar, om een mens tot kennis van Zijn genade te brengen. Voor hem, die Gods kastijding ondervonden heeft, is - zo zegt Calvijn (Psalm 107 : 17) - de overgang gemakkelijk tot de kennis van Gods genade.

Want deze genade kan terdege gekend en doorzien worden (Psalm 61 : 4). De kennis van Gods genade staat in nauw verband met de ervaring, zij het ook niet lós van, maar juist gebonden aan, en geput uit: Gods Woord.

Van de kennis van Gods genade dóór de ervaring spreekt, tenslotte, ook zeer bewust de volgende uitspraak; en Calvijn noemt het een "gedenkwaardige genade van God", wanneer iemand "gedurende zovele jaren aan talloze doden (mortes) is ontkomen"

(Psalm 18 : 1).

57. WERKZAAMHEDEN MET BETREKKING TOT GODS GENADE

Daar God zowel wonderlijk als wijs, barmhartig en goed met de Zijnen handelt, vindt dit haar weerspiegeling in hun geloofsleven. Als God voor de gelovigen Zich verbergt, de tekenen van Zijn genade bedekt, en Zijn genade uitstelt of inhoudt, dan heeft dat tal van verschillende uitwerkingen in het hart.

Calvijn heeft daarvan ook zelf persoonlijk terdege geweten. En juist in zijn Psalmenverklaring treedt deze uitnemende zieleherder teder en bekwaam in al deze werkzaamheden der ziel, met betrekking tot Gods genade, naar voren.

Voorop wil ik (nogmaals) stellen: Gods genade wordt aangeboden, of ook wel: voorgesteld. Want genade vormt de grondslag van Gods verbond (Psalm 89 : 29).

Speciaal in en door de b e l o f t e n wordt de genade aangeboden (Psalm 19 : 10; vgl.

Psalm 27 : 1). Hoe zouden de gelovigen immers vastigheid inzake Gods verbond en Zijn genade verkrijgen, wanneer het niet was vanwege het dáár, in Gods Woord, aangeboden heil en zaligheid?

Alleen door in Gods beloften te rusten, kan de dichter van Psalm 47 (vers 1), wanneer hij door de uiterste smaad wordt terneergedrukt, weer vernieuwd worden door het smaken van Gods genade. In het vertrouwen op Gods aangeboden genade, mag de gelovige zich verblijden (Psalm 119 : 174).

Begin en einde van het Godswerk is Zijn genade.

Daarom geldt van degenen, die zichzelf een vrolijk lot toewensen, en ni e t beginnen met Gods genade (Psalm 4 : 7), dat zij dwaas handelen.

Daarvoor is namelijk de mens van nature totaal blind, dat niets anders stof tot blijdschap kan vormen, dan Gods genade te verkrijgen, "aangezien daarin ons gehele geluk bestaat" (Psalm 9 : 4). Intussen, niemand, die begerig is naar Gods genade, wordt teleurgesteld (Psalm 34 : 9). "Onze ellende wekt Gods genade op" (Psalm 10 : 18).

Het is een leven van hopen óp, en van verwachten ván die genade, waarvan hier gesproken moet worden.

De moegestreden zondaar kan alleen maar op Gods genade hopen, want daarbuiten bestaat geen enkele hoop (Psalm 28 : 1). Het g e b e d is daartoe onmisbaar. Maar nu bidden de mensen over het geheel gans verkeerd en tevergeefs, wanneer ze niet beginnen met de vergeving der zonden. Want er bestaat geen hoop om genade te verkrijgen, tenzij God ons gunstig is: hoe nu zal Hij ons beminnen, indien Hij (ons) niet eerst uit genade met Zich verzoent? (Psalm 25 : 7). Men dient daarom "in de hoop op Gods genade te volharden" (Psalm 56 : 4). En zulkéén zou niet kunnen hopen noch

109

daarin volharden, "indien de genade niet was aangeboden geweest" (Psalm 119 : 49).

Ja, "gedenk des woords, tot Uw knecht gesproken, op hetwelk Gij mij hebt doen hópen!"

Dit hopen op de genade Gods gaat gepaard met het uitzierend verlangen, het w a c h t en op de genade. "Ik zal Uw Naam verwachten" (Psalm 52 : 11), is niets anders dan geduldig acht geven op Zijn genade, ofschoon zij verborgen is, en van Zijn Woord af te hangen, hoewel de werking er van lange tijd wordt vertraagd (t.p.). Om Gods genade te "verwerven", is ons "niets anders nodig, dan nederig en beschaamd in onszelf, alleen in Zijn barmhartigheid te rusten" (Psalm 51 : 19).

Hiervan spreekt Calvijn ook ter verklaring van Psalm 119 : 155, waar hij zegt: "Maar om vrijmoedig op ons toe te passen, al vaat God. Zijn kinderen aan genade belooft, moet ons altijd dat beginsel voorkomen, betreffende de vele of grote barmhartigheden van God". Het geloof treedt hier dus in werking: het past zich Gods belofte toe. Dit is immers de eigen aard, de natuur van het ware geloof.

Zo mag op Gods aanbieding der gelovigen aannemen, ontvangen, verkrijgen en omhelzen van Gods beloften, die Zijn genade bevatten, volgen.

Calvijn vat al deze werkzaamheden van het geloof samen in het éne: beantwoorden.

Als God spreekt, dan mogen zij antwoorden. Geloven is toch immers Amen-zeggen op Gods stem? (vgl. op Psalm 27 : 8); vandaar, dat Calvijn in ditzelfde verband van een "gemakkelijke weg" tot God kan spreken, namelijk door Hem te zoeken en Hem antwoorden op Zijn Woord.

Zalig-worden is onzerzijds zo moeilijk, ja zo geheel onmogelijk.... maar van Gods kant, door het geloof - het werk van Zijn Heilige Geest - zo eenvoudig, zo gemakkelijk.... zoals we Calvijn hier horen zeggen. Geen angstwekkende kunstvaardigheid, of veel omslag

van woorden hebben de gelovigen te zoeken, om daardoor in Gods genade binnen te dringen (t.p.).

Het is goed toeven bij Calvijns uitleg van Psalm 27 : 8.

We besluiten ons bezoek er aan met de volgende opwekking: "Daarom moet Gods stem in onze harten resoneren (echoen, weerklank vinden), precies als in holle grotten, opdat uit de wederzijdse samenklank het gebedsvertrouwen te voorschijn kome".

58. WEDERZIJDSE SAMENKLANK

Er is dus een elkaar ontmoeten, elkaar horen en elkaar vinden! Van weerskanten.

God gaat voorop. Hij komt de Zijnen "vóór". Niet alleen in Zijn Woord, in Zijn belofte, in Zijn aanbieding en uitnodiging, om tot Hem te komen. Maar ook metterdád. De genade, die Hij aan onwaardigen onttrekt, is dezelfde, waarmee Hij de Zijnen omarmt (Psalm 21 : 11). Welk een liefdesuitlating van de barmhartige God, in Christus! Geen wonder, dat daar vrede en blijdschap hun deel worden, door de Heilige Geest!

De gelovigen omhelzen God in Zijn beloften. Want de ware kennis Gods heeft als gevolg: vertrouwen en aanroeping van Gods Naam (Psalm 91 : 14). Het is also een wederzijds Goddelijk-schoon "ontvangen" én „aannemen"! De zondaar mag genade ont v a n g e n! (Psalm 119 : 35), en als vrucht daarvan is er het aanvatten, het aangrijpen van die genade; en het gehéél doorzien, doorschouwen en doorleven van die genade.

Al is die genade dan ook "voor het vleselijk oordeel verborgen", ze wordt "door het geloof aanvaard" (Psalm 13 : 6). Er mogen dan vele innerlijke kwellingen en pijnigingen voorafgaan, de genade triomfeert²⁵), en daarmede het geloof, want door het geloof neemt de zondaar de genade-der-vergeving aan (Psalm 32 : 5). Door de genade des Geestes komen Gods kinderen alle verzoeken als o v e r w i n n a a r s te

110

boven (Psalm 119 : 111). "Gode zij dank, Die ons de overwinning geeft, door onze Heere Jezus Christus!"²⁶). Gods genade wordt ook doorschouwd, door en door gekend. Dat is niet op één dag geschied.

"Laat ons door het voorbeeld van de profeet leren, op grond van verschillende ondervindingen, Gods natuur te kennen, opdat het voor ons vaststa, dat Hij ons gunstig is. En stellig zou niemand tot Hem durven naderen, indien Zijn genade niet door d a g e l i j k s e ervaring door ons was aanschouwd" (Psalm 119 : 32).

59. RUST EN VREDE

Het is goed en zoet in Gods genade te rusten, en daar vrede te vinden voor het veelszins aangevochten en bestreden gemoed. Op deze weg wordt ook de lof aan God toegebracht. Deze beide punten willen we onder dit kopje samenvatten; en daarmee de behandeling van Gods genade in Christus tevens afsluiten.

"David verklaart, dat de ware vereerders van God een offerande des lofs aanbrengen, die niet van het geloof kan worden gescheiden. Immers zal niemand God van harte prijzen, die niet rust in Zijn genade en alzo een geestelijke vrede en blijdschap geniet"

(Psalm 84 : 5). "Waar men in Gods genade behóórde te rusten, is onze geest angstig, en zij wankelt; en niets is ons moeilijker dan te erkennen, dat 'God ons gunstig is"

(Psalm 103 : 8).

Bij Psalm 13 : 2 tekent Calvijn aan: "Maar hier klaagt hij, niet zozeer volgens anderer mening alswel naar eigen gevoelen, er over, door God verlaten te worden. Niet, dat in zijn hart het geloof aan Gods beloften geheel uitgeblust was, of dat hij niet in Zijn genade rustte, maar, wanneer wij lange tijd door rampen gedrukt worden, en er geen enkel teken van Gods hulp verschijnt, daar kan het niet anders, of deze gedachte besluipt ons, dat God ons vergeten is".

We bemerken, dat tal van gedachten, door ons reeds in het bijzonder besproken, in deze en dergelijke uitspraken van Calvijn telkens weer terugkeren. Men leze ook de verklaring op Psalm 17 : 7.

Keer mijne ziel!, tot uwe ruste weder!

Gij Zijt verlóst, God heeft u wèlgedaan!

Zo besluiten we met een korte bespreking van de of f e r a n d e des lofs!27).

De lofzang klimt uit Sions zalen,

Tot U met stil ontzag!

Daar zal men U, o God, betalen

Geloften, dag bij dag!

Verschillende werkzaamheden van het geloof treden in, wanneer de verlossing mag worden gesmaakt.

Ja, nu hoort u het goed: het woord "s m a k e n" valt ook onder het thema van Gods genade.

"Zij, die nooit Gods genade gesmaakt hebben, zijn angstig, omdat zij niet in Hem kunnen rusten" (Psalm 27 : 1).

"Nu heeft David geloofd, dat hij toch nog Gods goedheid zou genieten in deze wereld.

Want omdat hij van alle smaak van Gods genade beroofd was, kon hij geen vonkje licht ontdekken" (vers 13). Als God hem evenwel weer doet ervaren, dat Hij góed voor hem is, dan zal hij de veelvuldige lof des HEEREN vermelden.

Hij zal Gods genade "verhéffen", "verbreiden", "roemen", "aanbevelen", enz.

111

"Wij weten nu, dat bij de profeten deze gewoonte in zwang was, zo vaak zij op schitterende wijze Gods genade willen verhógen, dat zij de geschiedenis der v e r l o s s i n g naar voren brengen, opdat de gelovigen juist van het begin des heils afleiden, dat er dezelfde voortgang zal zijn voor de toekomst" (Psalm 68 : 23). Niet naar waarde kan Gods onvergelijkelijke genade jegens Zijn huisgenoten worden verheven! (Psalm 136 : 23). Alleen degenen, die branden van verlangen om de ondervonden genade bekend te maken, zijn Gode genoegzaam dankbaar (Psalm 66 : 15).

Looft, looft verheugd de HEER' der heren,

Aanbidt Zijn Naam, en wilt Hem eren!

Doet Zijne glorierijke daán,

Alom de volkeren verstaan!

En spreekt met aandacht en ontzag

Van Zijne wond'ren dag aan dag!

60. HET GESLACHTE HART....

Alles is genade.

Dit thema is van alle zijden in het vorige gedeelte bezongen. Alvorens we nu de

"werkplaats" van Gods genade: Zijn kerk, bespreken, is er bij wijze van overgang ruimte en aanleiding, om stil te staan bij de taak en plicht der gelovigen tegenover God, Die in Christus alles schenkt wat tot hun zaligheid nodig is.

Door een plechtige "offerande des lofs" zou de dichter van Psalm 109 (vers 30) bij de mensen betuigen, hoeveel hij aan Gods genade verschuldigd is. Nu, hij is aan Hem alles verschuldigd!

Wát zal ik, met Gods gunsten overlaan,

U, trouwe HEER', voor Uw gená, vergelden?

God de Heere heeft een "vrijwillig volk" op de dag van Zijn heirkraft, in heilige sieradien (Psalm 110 : 3). Bij deze tekst merkt Calvijn op: "Het uitverkoren volk, en ieder, die naar waarheid tot Christus' kudde gerekend wordt, zal "vrijwillig" zijn, zodat men zich spontaan en volgaarne aanbiedt om te gehoorzamen".

Indien wij genade bij God gevonden hebben, moeten wij bekennen, alles aan Hém verschuldigd te zijn (Psalm 116 : 13); "laat ons intussen onthouden, dat God alleen op de rechte wijze door ons geprezen wordt, indien wij niet alleen de tong, maar onszelf en a l w a t i n o n s i s, Hem ten o f f e r aanbieden!"

"Mijn zoon, geef Mij uw hart!", vraagt de HEERE²⁸).

Met niets minder is Hij tevreden. "Wij weten (!), dat al wat de mensen Gode aanbieden, dwaas en walgelijk is, tenzij ze zichzelf aanbieden" (Psalm 40 : 8). Calvijn wist nog van meer, blijkens de volgende uitspraak: "Wij w e t e n, hoe moeilijk het is, der mensen geest en hart aan God toegewijd te houden". Hij heeft er zelf ook stellig moeite mee gehad. Calvijn heeft van h é t offer op Golgotha evenwel door genade leren leven, en zó heeft hij zichzelf Gode mogen offeren. Daarin vond hij de enig juiste "levensregel", ja, de enig "w e t i g e", namelijk om ons Gode te offeren, en ons leven aan Hem te wijden (Psalm 119 : 105).

Dit sluit dus de verloochening van onszelf en van al het onze in. De doding van de oude mens! De oude mens kan niet "bekeerd", maar zij moet met Christus

"gekruisigd" worden (Psalm 118 : 18). Bij de ondergang van het rijk-des-vleses in de mens, begint Christus' gééstelijke rijk. Daarmee is het "herstel van de nieuwe mens gegeven" (Psalm 75 : 4). Een zaak, die niet buiten de wedergeboorte omgaat.

Het "sterven van de oude mens" (de zogenaamde mortificatio) voltrekt zich in de wedergeboren mens, in een weg van dagelijkse heiligmaking, of wilt ge: van

112

dagelijkse bekering 29). Elk van Gods kinderen biedt zich geheel aan God om gedóód te worden, opdat hij aanvangt een nieuw leven te leiden (Psalm 119: 37).

"Daarom, opdat geen afkeer of schrik voor het kruis ons van de godzaligheid aftrekke, zij dit onze voortdurende overdenking, dat de kelk, die God aan allen reikt, door ons moet gedronken worden, en dat niemand een christen kan zijn, wie zich niet aan God ten offer wijdt" (Psalm 44 : 23).

In al de bovenaangehaalde uitspraken is ook Calvijns eigen levenservaring vertolkt, en

"verdisconteerd". Telkens moet hij eigen rust offeren voor het leven in de dienst van God, die hem g e h é é 1 opeist. Dit geldt niet alleen, wanneer Farel hem voor de éérste maal (1536) dwingt naar Genève te komen, maar niet minder bij Calvijns terugkeer.

Een brief van Farel uit februari 1541, die verloren schijnt te zijn gegaan, was het dwangmiddel in Gods hand, om Calvijn te doen terugkeren. Later schreef hijzelf hierover aan Farel: "Was ik 'vrij in mijn keus, alles ter wereld deed ik liever dan uw wil. Doch ik weet, dat ik niet m i j n eigen heer en meester ben. Ik breng mifn hart aan de Heere ten offer. Nadat ik mijn ziel bedwongen en gebonden heb, onderwerp ik haar aan Hem alleen.

Cor mactatum in sacrificium offero: het geslachte hart bied ik ten offer aan".

Deze woorden mogen terecht zijn - namelijk Calvijns - zinspreuk vormen; hij draagt ze in zijn zegel, naast de afbeelding van een hand, die een hart omvat houdt³⁰).

Geslacht door Christus' liefdezwaard, in betoning des Geestes en der kracht Gods. Is Zijn offer niet d ,i t offer, uit "wederliefde", méér dan waard?

113

HOOFDSTUK VI DE WERKPLAATS VAN GODS GENADE

(Beknpte bespreking van de kerk 31), volgens Calvijn) 61. WAT DE KERK EIGENLIJK IS

Bekend zijn de verklaringen voor "kerk" en voor "gemeente". Welhaast elke catechisant kan u dat vertellen, althans hij behoort het te kunnen De kerk (kuriaké) betekent: wat van de Heere (Jezus) is. Als "gemeente", is zij door Gods genade "getrokken" uit deze tegenwoordige, boze wereld.

De kerk, zo hebben we al gehoord, mag heten: "Christus' bruid", en zo kan zij ook heten: de "vrouw" van God (Psalm 106 : 28).

Als zodanig is zij de "spiegel van Gods genade en gerechtigheid" (Psalm 111 : 5). Zij weerkaatst Zijn deugdenbeeld; komt op uit Zijn eeuwige zondaarsliefde, krachtens verkiezend welbehagen in Zijn Zoon. De kerk is, wat zij is, uitsluitend dank zij Gods genade - álles is genade, wat aan haar schittert! - en tevens dank zij Gods reddende gerechtigheid, Zijn Vaderlijke trouw!

De kerk bestaat uit Joden en heidenen.

"Want ook al waren zij van nature niet geboren uit S i o n, maar moesten ze door aanneming in het lichaam van het heilige volk i n g e 1 i j f d worden, toch past die spreekwijze heel goed, omdat de overgang in de kerk een tweede geboorte is.... En stellig worden we niet anders wedergeboren tot het hemelse leven, dan door de dienst van het Evangelie" (Psalm 87 : 5).

De éne kerk bestaat dus ook uit de heidenvolken, die als het ware "zijn same n-gegroeid met de Joden. En zo zijn de verschillende volken uit hun ellendige verstrooiing tot één lichaam verzameld. De roeping der heidenen is daarom niet anders geweest dan een inplanting in het geslacht van A b r a h a m" (Psalm 47 : 10).

Deze éne kerk i s door God bevrijd, en zál steeds door Hem beschermd worden (Psalm 89 : 10). Omdat God in haar midden woont, komt aan de kerk een zo groot mogelijke

"veiligheid" toe (Psalm 46 : 6).

62. HAAR KENMERKENDE EIGENSCHAPPEN

1e. Zij moet zuiver zijn: "Ofschoon het niet in onze macht ligt om Gods kerk te zuiveren, is het toch onze taak, zuiverheid te eisen" (Psalm 22 : 26). Aan de zuiverheid der kerk haperde nogal het één en ander, ook in Calvijns dagen - en wie denkt niet aan zijn machtige strijd tot "kerkzuivering" in Genève? -: "De ervaring van alle tijden leert, hoe zwaar die beproeving is, dat Gods kerk, welke ziiiver behoorde te schitteren, onder aflegging van alle smetten, vele goddeloze geveinsden, ja zelfs misdadige mensen aan haar boezem koestert" (Psalm 15 : 1).

2e. Zij bezit waardigheid, omdat "van overal tot haar vergaderd werden, die haar verachtten" (Psalm 87 : 4).

3e. Zij is h e e r l i j k, vanwege de schittering van haar Hoofd, en haar ontvangst van vele gaven van Geestesdeugden en -krachten (Psalm 48 : 11; 45 : 17). "Wat het feit betreft, dat in ónze tijd de kerk niet uitblinkt door geestelijk s i e r a a d, waarin Christus rijkdom schittert, dit moet aan de ondank der mensen geweten worden"

(Psalm 45 : 14).

4e. Christus' kerk is ook a 1 g e m e e n. "Alle volken zullen deelhebben aan de genade Gods, daar Hij beveelt, dat Zijn heil overal gepredikt wordt" (Psalm 102 : 4). Calvijn spreekt ergens van "het gezantschap des Evangelies" (Psalm 81 : 12), waardoor God Zich met de wereld verzoend heeft, welk gezantschap aan "allen gemeenschappelijk"

114

heet te zijn.

5e. Grote nadruk legt Calvijn op de één h e i d der kerk.

"Indien méér dan één kerk verzonnen wordt, zal de eenheid van Christus' lichaam verscheurd worden. Wel is waar, dat, zoals ieder der gelovigen een tempel van God genoemd wordt, hij zo in zekere zin Christus' bruid genoemd wordt. Maar eigenlijk gezegd, is zij een é n i g e brui d, die uit de algemene vergadering der vromen verzameld wordt" (Psalm 45 : 9).

"In haar - namelijk de kerk - woont Christus. In deze zin wordt zij genoemd: o n s aller moede r" (t.p.).

"De kerk zal in héél de wereld é é n zijn, wanneer God, na de scheidsmuur te hebben weggenomen, allen verzamelt tot dezelfde overeenstemming des geloofs" (Psalm 98 : 4).

"Toch is deze verzameling gelukkiger, omdat zij, eenmaal in Christus' lichaam ingelijfd, overal waar zij leven, door een heilige en geestelijke band des geloofs, onderling met de heidenen tezamen verbonden zijn, zodat zij é é n, over heel de wereld verspreide kerk vormen" (Psalm 106 47). "Al wie onder Gods kinderen geteld worden, moeten een p l a a t s in de kerk zoeken, opdat zij broederlijke eenheid met alle vromen onderhouden; vervolgens moet de eenheid der kerk niet van elders geschat worden dan uit een oprechte toestemming om gehoorzaamheid aan Gods Woord te bewijzen, opdat er één Herder van één k u d d e zij" (Psalm 47 : 10).

Hoewel we ons Calvijn stellig niet kunnen voorstellen als voortrekker in de tegenwoordige zogenaamde "oecumenische beweging" waarin ook plaats wordt ingeruimd voor de vrijzinnigheid en remonstrantie - is er toch reden toe om van hem als "Calvinue oecumenicus" te spreken³²).

Immers, Calvijn ging de éénheid van Christus' kerk zozeer ter harte, dat hij er alles voor over had: "Persoonlijk zou ik het er voor over hebben, als men mij nodig heeft, desnoods tien zeeën over te steken". Zo schreef hij eind april 1552 33).

63. VOORRECHTEN VAN CHRISTUS' KERK

We hoorden al: Christus, ja God Zelf woont in haar midden, door Zijn Woord en Geest.

Dit is het grote geluk van de kerk in haar geheel en van al haar ware leden persoonlijk.

"Wij zijn niet anders gelukzalig, dan omdat God Zich verwaardigt ons tot Z ij n kudde te rekenen" (Psalm 23 : 1). De "volle vreugde en geluk der kerk" hangt af van Christus' geestelijke heerschappij (Psalm 20 : 1). "Alleen als 1 i d van de kerk wordt men verrijkt met heilsgoederen" (Psalm 103 : 7). Daarom "is er niets méér verkies el ijk , dan tot Gods kudde en onder de huisgenoten der kerk te worden gerekend"

(Psalm 24 : 5). Want "aan de kerk is het verbond van het ééuwige 1 even toevertrouwd" (Psalm 93 : 5). En hiermee is de kerk "verwaardigd met een bijzondere genade" (Psalm 74 : 13). Door deze weldaad mag de kerk zich verzekerd weten van haar "voorspoed" (Psalm 85 : 9).

Het verwondert dan ook niet, dat Calvijn waarschuwt tégen afscheiding! De Psalmdichter (Psalm 11 : 1) mocht dan in het oog van anderen "een wanhopige, als een rot lid (der kerk)" zijn, toch heeft hij zich nooit van het lichaam der kerk laten scheiden!

De bede van Psalm 106 : 4 wordt door Calvijn in deze zijn eigen woorden weergegeven: "Dat is, gééfl, dat Uw genadige gunst, waarmee Gij Uw volk verwaardigt, zich tot mij uitstrekke, opdat ik niet van de kerk gescheiden worde, maar voor één uit het getal der Uwen gerekend worde".

115

64. TAAK EN FUNCTIE DER KERK

Er is Calvijn alles aan gelegen, om de éénheid van Christus' kerk te mogen handhaven. Er kunnen onzuiverheden in de kerken insluipen, maar - zo waarschuwt hij - "niet terstond" mag een ieder persoonlijk de afscheiding ter hand nemen³⁴). Deze zelfde gedachte ontwikkelt hij ook in de Psalmenverklaring. Waar gaat het eigenlijk om in de kerk?

Voor Calvijn is de kerk naar haar uitwendige verschijningsvorm niet het eigenlijke, noch het allerlaatste. Met de kerkvader Augustinus heeft Calvijn de kerk in haar diepste wezen en zin geschouwd in het licht van Zijn verkiezende liefde; ze was hem het getal van Gods uitverkorenen. Deze kerk is er, maar voor het oog der mensen verborgen, alleen bekend bij God. Augustinus sprak hier reeds van de "onzichtbare"

kerk³⁵) .

Anderzijds treedt de kerk van Christus ook naar buiten op, is zij zichtbaar aan haar ambten en leden. Als zodanig heeft zij een dienen de plaats en functie. "Van het begin af heeft God én de sacramenten én alle uitwendige zaken der vroomheid tot dit doel gegeven, dat Hij voorzag in de ruwheid van Zijn volk. Daarom is dit heden het wettig gebruik er van, indien zij ons helpen om God op een geestelijke wijze in Zijn hemelse heerlijkheid te zoeken" (Psalm 9 : 12).

Over deze dienende, helpende betekenis der kerk spreekt Calvijn ook elders (Psalm 24 : 7): "Waartoe dienen immers de prediking des Woords, de sacramenten, ja zelfs de heilige verzamelingen en heel het uitwendige bestuur der kerk, indien zij ons niet met God verbinden?"

Daarom "behoort men deze h u 1 pmiddelen eerbiedig te aanvaarden, omdat - indien zij door een goddeloze houding veracht worden - het niet anders kan, of God onttrekt Zich eindelijk gehéél aan ons" (vers 8).

Voor Calvijn weegt de zuivere bediening des Woords met name zwaar. Aan de kerk is immers het gezantschap van het Evangelie toevertrouwd. Ze is als het ware "de

ambassade van Christus" op aarde. De ambten, vooral van de dienaren des Woords, zijn uiterst gewichtig. Aan de dienaren des Woords staat slechts één wapen ter beschikking; niet een vléselijk, maar een geestelijk wapen, n.l. van het W o o r d, en van de G e e s t, waardoor wij Gode slachten degenen, die tevoren vijanden waren. Ja zelfs ook leveren wij ze aan het eeuwig verderf over, zo zij zich niet bekeren" (Psalm 149 : 9).

Predikanten en doctores dienen de anderen tot "voorvechters" te zijn (Psalm 115 : 11). Ook oefenen de herders de "rechtspraak des Geestes" door het Woord uit: zo wordt de kerk de koningin en moeder der vromen genoemd, omdat aan haar de hemelse leer is toevertrouwd, welke als het ware een scepter is om allen te onderwerpen" (Psalm 47 : 4).

In het volgende woord, laat Calvijn ons in zijn eigen leven en innerlijk inblikken: "Dit is immers de enige manier, om in Gods kerk goed te onderwijzen, namelijk dat wie voor anderen tot leermeester is aangesteld, het oor neigt om (zelf) te leren, voordat hij de mond opent om te spreken, en zo getrouw van hand tot hand hij gééft, wat hij van God heeft ontvangen" (Psalm 49 : 4). "Immers alleen de kennis Gods ontsluit en ontboeit de tong, om de Naam van God te prediken" (Psalm 68 : 32).

Een prediker moge een mens, een zwak, zelfs een zondig mens zijn; als hij maar getrouw is in zijn opdracht, zal God ook het Zijne doen.

"Niet minder krachtdadigheid gaf God aan Zijn Woord, hoewel Hij beval, dat het door middel van een mens wordt gebracht, dan wanneer Hijzelf op een geweldige manier uit de hemel had gesproken. Want wanneer de dienaar des Woords niet babbelt, maar -

voorzover hij Gods instrument is - zijn taak t r o u w vervult, is met zijn uitwendige stem de innerlijke kracht van de Heilige Geest verbonden" (Psalm 105 : 31).

116

Op deze wijze is het te verstaan, dat volgens Calvijn het "deel" krijgen aan het Evangelie, een soort inlijving in het lichaam van Gods Zoon te noemen is (Psalm 115 : 2).

Bij het Woord komt "het Heilig Avondmaal en de Doop, tot versterking van het geloof" (Psalm 51 : 9), door welke "algemene sacramenten God de Zijnen verzamelt tot de hoop op een zalige eeuwigheid" (Psalm 52 : 10).

En op deze wijze, door Woord en sacramentsbediening, wil God de toestand van Zijn kerk ongeschonden bewaren tot Christus' wederkomst! (Psalm 51 : 20).

65. VERVAL EN HERSTEL VAN CHRISTUS' KERK

Christus' kerk heeft vijanden. Zowel buiten, als binnen haar.

De vijanden buiten zijn vaak openlijke, die binnen haar muren veelszins verholen vijanden. Beiderlei vijandschap kan de bloei der kerk tegenstaan, ja meewerken aan haar diep verval en bederf.

Men hoort Calvijn hierover klagen (Psalm 14 : 1): "Wij weten, hoe wreed deze beproeving ons kwelt, dat, waar in de kerk een vloed van misdaden woedt, goeden en eenvoudigen onbillijk behandeld worden; ja, wij zien goddelozen wreed heersen overeenkomstig hun lust. Te midden van het betreuenswaardige verval der kerk moet ons het vertrouwen op verlossing ondersteunen".

Godelozen heersen wreed in en over Christus' kerk. Toch wel een bedroevenswaardig verschijnsel, en dat in de tijd der Reformatie.... Wie had zoiets ooit kunnen denken? Toch spreekt Calvijn er van - en hij kon het weten! -: "wij weten, hoe deze beproeving ons kwelt t....", in het heden!

inmiddels mag Calvijn juist uit de naam "Gods vijanden" een aller- zoetste troost putten. God maakt de vijanden van Zijn kerk, die haar "aanvallen", immers tot de Zijne. Al Gods vijanden zullen eenmaal voor ééuwig vergaan!

Over de geveinsde leden van Christus' kerk spreken we nog nader in het bijzonder.

Wie wordt echter waarlijk door "de nood der kerk" getroffen (36). Groot is de "nalatigheid" van de kerkleden in dit opzicht. Hoe komt dat toch?, kan men zich afvragen.

Calvijn zag het zo: "Daar ieder voor zichzelf zorgt, wordt nauwelijks één op de honderd door de rampen der kerk aangedaan, zoals billijk is" (vers 2).

Wie hebben er gezondigd? Wij, voorop, in het heden, en onze vaders in het verleden.

"Het is door de schuld der vaders geschied, dat die voortreffelijke vorm van de kerk onder de voeten der goddelozen onooglijk en misvormd terneerlag" (Psalm 87, Inleiding). Zelfs zij, die tot de "voornaamste steunpilaren" behoren, kunnen door hun zonde er aanleiding toe geven, dat "veler geest geschokt" wordt (Psalm 51 : 6). Dit maakt het nog weer zoveel moeilijker, waar er toch reeds onder koning David en later

"een vloed van goddeloosheid" in de kerk woedde (Psalm 12 : 1). "Als in een spiegel zien wij, hoe schandelijk toen de verwoesting in de kerk was" (Psalm 94 : 5).

Is er droeviger zaak denkbaar, dan dat "geveinsden" en zelfs "wereldlingen" héersen over het erfdeel des Heeren? Zo was het nochtans in Calvijns dagen! Wat wordt veelal de Reformatietijd in 'de prachtigste kleuren voorgesteld, geïdealiseerd! Maar wat is de wérkelijkheid, blijkens de éigen geschriften en uitspraken der hervormers, een geheel andere geweest!

Hoor Calvijn ook nog op deze plaats zijn klacht uitspreken: "Zoals hé den de méésten s 1 e c hts onder de titel van christen een plaats in de schoot der kerk innemen. Het is niets nieuws (onder de zon, namelijk), als heden o o k de wereldlingen Gods kerk bezoedelen"

(Psalm 10 : 16). In deze éne zin stapelt Calvijn klacht op klacht. Wat moet er nog van zulk een kerk terecht komen? Als regel zag Calvijn in afscheiding

117

zonder meer geen "oplossing" voor deze diepe "kerknood"!

Luisteren we, hoe en vanwáár hij hulp verwachtte bij:

het h e r s t e l van het zo vervallen en kerkelijk leven!

Deze kerk-nood lere bidden!

"Hoe ellendig de verstrooiing der kerk tegenwoordig ook zij, toch moeten wij voor haar herstel voortgaan vurig te bidden! Niet door inspanning van mensen wordt Christus' rijk bevorderd of geschraagd, maar dit werk komt God alléén toe. Want de gelovigen wordt geleerd, alleen tot Z i j n zegening toevlucht te nemen!" (Psalm 118 : 25).

Ook kerk-herstél is een gave van God, een werk van Zijn genade en ontferming. Het welzijn der kerk late ons dus niet onbewogen of koud, maar drijve gedurig tot een vurig gebed om herstel. "Te midden van het betreuenswaardige verval der kerk, moet ons het vertrouwen op verlossing ondersteunen!" (Psalm 14 : 1). Ook door de dichter van Psalm 102 (vers 14) wordt de oorzaak van het h e r s t e l der kerk gezocht in

"Gods barmhartigheid"! Zo wordt telkens weer Gods genade geroemd "in het bevrijden van Zijn kerk" (Psalm 89 : 10). Niet wij, maar Hij kan haar bevrijden, verlossen van onderdrukkers; reinigen ook van geveinsden.

"Wanneer de geveinsden in de kerk re g e r e n, ja zelfs door hun menigte de gelovigen voortdurend in de schaduw stellen, moet God gebeden worden, dat Hij ze verwijdere" (Psalm 110 : 17).

"Verder, zoals toen het eenzame volk door te zuchten genade heeft verkregen, zo zal de Heere - ofschoon de gelovigen nu verspreid zijn en geen wettige samenkomsten (kunnen) houden - toch te midden van deze reusachtige verstrooiing hun verzuchtingen verhoren, en zullen zij tegelijk met een oprechte overeenstemming des geloofs naar het herstél der kerk verlangen" (Psalm 102 : 18).

Het verval der kerk, en het overheerst worden door wereldlingen en/of hypocrieten, kan als een rechtmatig-verdiende straf van God over de ongehoorzaamheid en afval van Zijn kinderen worden aangemerkt.

Schoon z' ook om hun zonden Straffen ondervonden!

Echter, nadat "God Zijn kerk genoegzaam zal hebben verbéterd, zal Hij éindelijk Zijn gunst betonen, opdat de heiligen, door straffen onderwezen, voor de toekomst beter op hun hoede zullen zijn" (Psalm 85 : 9).

66. HET GEMENGD KARAKTER DER KERK

Van "der Labadisten dwaling" zou Calvijn nooit gediend zijn geweest. Hij toornde daarentegen, reeds in zijn dagen, tegen geestdrijvers, die een geheel "zuivere" en

"volmaakte" kerk van louter wedergeborenen nastreefden 37). Toch heeft hij stellig niet weinig geléden onder het "gemengde" karakter van Christus' kerk, ook in zijn dagen.

Het zal - evenals in Psalm 69 (vers 29) - ook Calvijs bedē en verzuchting zijn geweest, hoewel hij wist, dat de geveinsden slechts voor een t i j d een plaats onder de gelovigen in Gods kerk innemen: "Heere, snijd ze éindelijk af, opdat blijke, dat het vreemdelingen waren, hoewel ze met de huisgenoten (der kerk) vermengd zouden zijn"! Vgl. ook op Psalm 15 : 1.

Het gemengde karakter van Gods kerk kan voor sommigen een verzóeking worden, om namelijk zich van het lichaam, van het gehéél der kerk los te maken.

"In dit opzicht wordt er nu door vélen op geen lichte manier gezondigd, die menen, wanneer zij bozen met goeden dooréén vermengd zien, dat zij door hun aanraking besmet worden, indien zij niet terstónd zich van het geheel der kudde zullen hebben losgemaakt" (Psalm 26 : 5).

118

Dit gemengde karakter der kerk te zien, en er smart onder te dragen, behoort mede tot het kruis, waartoe de Heere Christus de Zijnen roept.

Ook worden zij daardoor er aan herinnerd, hoeveel er innerlijk in hun eigen hart en binnenste nog ontbreekt aan de ware gehoorzaamheid, en aan de volkomen gerechtigheid. Ook deze "nood" moet Christus' kerk uitdrijven tot de bedē: "Kom, Heere Jezus, ja kom háástiglijk!"

In elk geval kunnen en mogen wij niet zelf de kerk van haar "gemengde" karakter trachten te bevrijden. De "afsnijding" is alleen Gods werk. Hoewel, vanwege de

"geestelijke rechtspraak", aan Gods dienaren opgedragen, worden de geveinsden nu al als zodanig aangewezen, en, als zij zich niet zouden bekeren, aan het eeuwig verderf overgegeven.

Wie zijn nu deze geveinsden, waarover Calvijn telkens, in zijn Psalmenverklaring niet uitgezonderd, zo veelvuldig schrijft? Zij "dringen zich meestal in de kerk i n", schrijft Calvijn (Psalm 22 : 24), zodat er "op de dorsvloer van de Heere" "kaf met koren vermengd is".

Ook elders spreekt Calvijn (Psalm, 24 : 6) van hun "vermetelheid", in het zich indringen in de: eenmaal in die kerk opgenomen, stellen zij zich tevreden met en

"vertrouwen slechts op hun besnijdenis en offers van klein vee, om zichzelf aan God aan te bieden".

Maar ze behoren niet tot het geslacht dergenen, die "naar God vragen en Zijn aangezicht zoeken", zodat - als het er op aankomt - "door dit bewijs alle geveinsde Israëlieten van de lijst van Gods kinderen geschrapt worden".

Er dient dan ook een "onderscheid gemaakt te worden tussen de blijvende burgers der kerk en de indringers, die voor een tijd met hen vermengd zijn" (Psalm 15 : 1). Ook in dit verband spreekt Calvijn van een onderscheidend k e n m e r k.

"Door dit kenmerk onderscheidt G o d de ware leerlingen van de -geveinsden, dat zij, indien zij bereid en toegerust zijn om het kruis te dragen, niet tegensputteren, noch kabaal maken, maar rustig op de verlossing hopen" (Psalm 94 : 12). "Uit deze plaats -

Psalm 50 : 4 - blijkt, wie bij God voor ware leden der kerk worden gehouden.

Namelijk zij, die van de geest-der-zachtmoedigheid zijn voorzien". Daarom, al wie een andere Godsverering voorwenden, en van de zuivere heiligheid van de hemelse leer afwijken, hen sluit de Heilige Geest buiten Gods kerk, ook al beroemen zij er zich duizendmaal met opgeblazen kaken op, dat ze "Gods kerk" zijn!

Het kan niet anders, of Calvijn heeft een onderscheidende prediking te Genève gehouden. De geveinsden dienden, tot hun eigen geestelijk welzijn, "ontdekt" te worden. Temeer omdat hun getal zo groot was: "omdat velen nu op de náám "kerk"

ten onrechte zich voorstaan, daarom verdienen zij niet onder de rechtgeaarde kinderen Gods gerekend te worden, en noemt hij (op Psalm 115: 11) duidelijk de zuivere en niet-geveinsde vereerders van God".

Deze "huichelachtigen" waren en zijn wezenlijk "vreemd" aan Christus' kerk, en bijgevolg aan het leven van Gods kinderen, "ofschoon ze een plaats in de kerk innamen" (Psalm 118 : 1). Vergelijk ook op Psalm 73 : 10.

67. DE DIENST VAN GOD IN DE KERK.

Bij de ware vreze Gods behoort ook de wettige, door God verordende en ingestelde

"dienst", de "ere"-dienst, de cultus.

Daar vreze Gods en verering van God onlosmakelijk samenhangen, komt de dienst van God op "uit Zijn kennis" (Psalm 22 : 28). Zonder kennis van God kan men Hem niet eren, vrezen of dienen. God róépt de Zijnen zelfs, om Hem "trouw" te dienen (Psalm 69 : 15). De "ware heiligheid van Gods dienst" wordt, door het geloof, gekend

uit het Wóórd van God; ze vloeit uit dat Woord zelfs voort: "daarom is: gal wat de mensen uit zichzelf invoeren en er inmengen, goddeloos en besmet met hun stank de dienst van God" (Psalm 106 : 39).

Weliswaar zijn "alle stervelingen verbónden tot de verering van Hem", Die immers

"de Koning van heel de wereld" is. Calvijn spreekt in dit verband zelfs van "het recht der natuur", krachtens hetwelk de mensen, als 'schepselen Gods, geroepen en verbonden zijn God te dienen. Helaas, "het getal der vromen, die eerbiedig God vereren, is altijd gering" (Psalm 119 : 51); ja, in sommige tijden zijn de ware vereerders van God "zéér weinigen in getal" (Psalm 50 : 1).

Hun verlangen, "zich geheel aan de dienst en verering van God te wijden, ontstaat uit het geloof. Ja, voor het belangrijkste deel van de wettige dienst van God wordt dit gerekend, dat zij van Zijn barmhartigheid afhangen" (Psalm 33 : 18). Zo mogen de gelovigen zichzelf "verzekeren, dat dit de enige manier is om gelukkig en naar wens te leven", namelijk door "zuiver en onschuldig onder Gods dienst en vreze in de wereld"

te verkeren (op Psalm 34,1).

Hieruit is het te verklaren, 'dat naar Calvijns inzicht (Psalm 61 : 6) alleen in de handen van Gods vereerders het ware en wettige genot van de goederen gevonden wordt. En wel van de hóógste, geestelijke goederen, tot de meest gewone toe. "God wil Zich rechtvaardig, en recht, en waarachtig bewijzen jegens Zijn vereerders" (Ps.

71 : 16). Alleen aan "de oprechte vereerders" betuigt God goedgunstig te zijn; Hij geeft de Zijnen geen vrijbrief om te zondigen (Psalm 103 : 13).

"Dit is alleen de manier om God recht te vereren, wanneer wij ons inspannen, ons jegens Zijn dienstknechten verdienstelijk te maken.

Dit is dus de wettige dienst van God, wanneer de mensen onder elkaar weldadig zijn" (Psalm 16 : 3).

Liefde tot God dus - "Ik zal U hartelijk liefhebben" (vergelijk Psalm 18 : 2) - én liefde tot de naaste; ziedaar het kenmerkende van de ware, wettige en heilige "dienst van God".

Eén en ander vraagt gedurige en oprechte "oefening" (Psalm 84 : 2) van de zijde der godzaligen. Alleen zij mogen de "geschikte" hoorders en bezingers van Gods lof heten (Psalm 66 : 15); voor de goddelozen en geveinsden - zegt Calvijn - zingt men als voor "doven".

Waar het dus ook van de "ware verering en dienst van God" geldt, dat zij "ontstaat uit het geloof", mag als slotconclusie van deze afdeling vaststaan, "dat niemand God op de juiste wijze (r i t e) dient, dan wie op Zijn school grondig onderwezen is" (Psalm 119 : 78).

68. IN GEEST EN IN WAARHEID !

Op vele plaatsen en in alle mogelijke toonaarden heeft Calvin de dienst van God bezongen, in zijn Psalmencommentaar, en er daarbij uit-ten-treure op gewezen, dat deze dienst van God een strikt geestelijk karakter draagt en behóórt te dragen, om God te kunnen behagen.

Gods kinderen en profeten gaven de eeuwen door, reeds vóór Christus' komst, "de voorkeur aan deze geestelijke dienst van God" (Ps. 69 : 31), die "het einde van alle ceremoniën betekende".

De "ware dienst van God" bestaat dan ook niet "in uitwendige ceremoniën", maar is veeleer "geestelijk" (Psalm 40 : 7). "Men onthoude, dat de dienst van God nooit in die uitwendige zaken gelegen was, maar de ruwe en zwakke mensen hadden die hulpmiddelen nodig om God geestelijk te vereren" (Psalm 92 : 1). Alle "uitwendige voorschriften" van Gods wet dienen dan ook "herleid te worden tot de geestelijke

120

dienst van God" (Psalm 40 : 7); daartoe had de profeet "gereinigde oren" nodig, om des te beter Gods wet te kunnen "uitleggen".

Christus heeft de Samaritaanse aan de Jakobsbron onderwezen in deze dienst van God in "geest en waarheid". Deze leer was intussen bij de ware vereerders van God sinds het begin der wereld af bekend.

"Men behoort met een oprecht hart en eenvoudige oprechtheid tot God te naderen"

(Psalm 50 : 23). Ook al houden zij zich aan de ingestelde en verordeneerde genademiddelen - zoals oudtijds de "opgang" naar tabernakel en tempel - toch ging het er hun om, "om oprecht en op een geestelijke wijze God aldaar te vereren" (Psalm 84 : 2). "Daar God niet tevergeefs gezocht wil worden, zullen allen, die met rechte ijver naar Zijn dienst verlangen, onder de leiding des Geestes tot de hemelse wijsheid geraken, die tot hun zaligheid is bestemd" (Psalm 25 : 14).

"Dat God op geestelijke wijze vereerd moet worden, is aan de Joden van het begin af met ons geméén geweest" (Psalm 50 : 14). Deze "geestelijke" dienst en verering van God staat tegenover een louter "uitwendige", ceremoniele dienst van God; men kan ook zeggen, met Calvin, dat ze tegen de "v l e s e l i j k e" dienst van God op de meest radicale wijze ingaat. Want Calvin noemt het "een beginsel, van nature de harten ingegrift", onverliesbaar zelfs, namelijk "dat God vereerd moet worden" (Psalm 50 : 14). Maar door de zondeval verdorven, "zijn wij van nature zo genegen tot de vleselijke dienst van God, dat wij God naar ons inzicht meten" (op vers 9).

Zo staat de mens de poort open voor allerlei vormen van bijgeloof en afgoderij. De oud-oosterse, maar niet minder de modern-westerse mens.

Daarbij speelt het eigen-belang bovendien een grote rol. Getrouw zielzorger als Calvijn was, wist hij hiervan alles af. Zo schrijft hij ergens (Psalm 119 : 141), dat

"nauwelijks één op de honderd zijn hart zal zetten op de dienst van God, tenzij dat hij zijn wensen in vervulling ziet gaan".

Voordat wij dit onderwerp, onder het thema: slaafse en geveinsde dienst van God, vervolgen, willen we eerst nog spreken over:

69. DE OFFERANDE DES LOFS.

Het gaat namelijk in de geestelijke dienst van God om Zijn lof, en om Zijn eer!

"Om te leren, dat de dienst van God geestelijk is, plaatste hij de lof van God en de aanroeping van Hem tegenover de ceremoniën" (Psalm 50 : 14).

De offerande des lofs, die geboren wordt uit het hart en oprijst van de lippen, is daarom Gade welgevallig, omdat hieraan ten grondslag ligt het feit, dat héél het mensenleven, ziel en lichaam, woord, daad én gedachte, aan Gods eer wordt gewijd.

Het zijn in wezen "Gods offers", dat wil zeggen: het is Gods éigen werk, waarin Hij Zijn verheerlijking zoekt en vindt. Gods offers, een meervoudsvorm; een zaak, die Calvijn, de nauwgezette exegeet! niet ontging. "En niet tevergeefs heeft hij de meervoudsvorm gebruikt, om des te beter uit te drukken, dat het offer van het berouw alleen vóór alle andere volstaat" (Psalm 51 : 19).

Het ging Calvijn; in de geestelijke dienst van God en in de offeran- de des lofs, om de totale mens in zijn verhouding tot God. Tegenwoordig pleegt men zulks "existentieel"

te noemen.

Maar met dit woord-als-zodanig zijn en komen we er niet³⁸), als daar niet in feite gevonden wordt: het leven des Geestes, ja het deelhebben aan "het leven Gods" (een zaak, waarvan Calvijn meermalen in zijn werken melding maakt³⁹).

Ook al verheft God Zijn onmiskenbaar "recht", reeds naar "de orde der natuur", op al Zijn schepselen, en al "proclameert" Hij dat recht des te meer van het Evangelie der verzoening uit, toch wordt hierdoor de noodzaak van de krachtadigheid der genade

121

niet opgeheven of buitengesloten; en mag men ook niet zeggen, dat deze genade reeds is "in gesloten in Zijn Woord.

Men zij gewaarschuwd: de ware Godskennis en -verering is totaal vreemd aan een begrippenstelsel, ontleend aan welke wijsbegeerte dan ook. Gebruiken we behaalde

woorden, dan krijgen ze - van de Schrift uit - toch een totaal eigen en nieuwe vulling en inhoud! Althans, zo behoort het te zijn!

Als we nu tot de zaak zelf komen, noemen we de volgende uitspraken van Calvijn, als van fundamentele betekenis.

"Wij moeten niet alleen de tóng, maar o n s z elf en ál wat in ons is, Gode ten offer brengen" (Psalm 116 : 13). "Het lijdt geen twijfel, of hij biedt met het offer van een verslagen en vernederde geest zich(zelf) Gode aan, opdat hij door deze zachtmoedigheid zich genade verschafte" (Psalm 69 : 30). "Het geloof en de zelfverloochening, en de nieuwheid des levens, en het dragen van het kruis zijn de ware offers, die God naar Zijn belofte behagen" (Psalm 50 : 14). "Nu weten wij, dat geen offer Gode aangenamer is dan de gehoorzaamheid, wanneer wij niets verhevens van onszelf verstaan; en onze gehoorzaamheid (of: volgzzaamheid) begint bij de nederigheid" (op Psalm 119: 111).

Alleen in deze weg wordt de lofprijzing van God, de offerande des lofs geboren, die God behaagt.

Helaas blijft het Psalmboek voor menige gemeente in onze tijd een "gesloten" boek, maar ook daar, waar het geópend wordt, of waar er uitsluitend uit gezongen wordt, mag Calvijns waarschuwing (op Psalm 47 : 6) wel gelden: "dus wordt tot de wettige wijze om te Psalmen de wetenschap (of: kennis) vereist, opdat de Naam Gods niet door ijdel geschreeuw wordt ontwijd".

Alle al dan niet christelijke zangverenigingen en particuliere zangers en/of zangeressen mogen zich dit voor gezegd houden. Men wete, men trachte te verstaan wat men zingt, en anders strekt het niet tot Gods eer, maar veeleer tot ontwijding van Gods heilige Naam!

Ten diepste bestaat ook de "uitwendige" verering van God niet in het naleven en houden van een aantal - wat Calvijn noemt - "dode ceremoniën", maar vooral in de

"offerande des lof? (Psalm 95 : 1). Hiertoe zijn alleen de "w a r e vereerders van God"

bij machte: zij brengen Hem die offerande (Psalm 84 : 5). Dezulken betuigen het door hun ganse leven: "Deze God is het, Die terecht vereerd, en gevreesd, yen geloofd moet worden" (Psalm 89 : 6).

Teneinde Gods lof te bezingen, is het dringend noodzakelijk, Gods goedheid en de blijken van Zijn barmhartigheid te ervaren. Zo wordt Gods kerk geleid en geleerd, onder de aanvoering van Gods Geest, van de zelf-vernederling - het óffer, in het stuk der ellende - langs het smaken en proeven van Gods aangeboden en door Zijn Geest toegepaste genade, in Christus - in het stuk der verlossing - tot de dankzegging en offerande des lofs!

"De mensen zullen nóóit op de rechte wijze (innerlijk) aangedaan zijn, om God te prijzen indien zij niet gelokt worden door een smaak van Zijn goedheid.. Daarom hebben de profeten niet zonder reden de barmhartigheid en de trouw gekozen, die alleen de stommen de mond openen" (Psalm 117 : 1). "Wederom belooft hij in dit vers

dankbaarheid, omdat de gelovigen aan God niet anders terugbetalen dan de offerande des lofs" (Psalm 35 : 18). "Zodanige ervaring moet ons niet alleen opwekken om Gods lof te bezingen, maar ook om Zijn Naam aan te roepen" (op Psalm 63 : 7; vgl. Psalm 5: 8).

122

70. DE "SLAAFSE" DIENST.

De mens van nature is een slaaf, een dienstknecht der zonde; ja verkócht ónder de zonde. Hij onderwerpt zich daarom niet vrijwillig, en met vreugde, maar op een gedwongen, slaafse manier aan God, en pleegt ook zo Zijn dienst gehoorzaamheid te

'betonen.

Calvijn heeft in de weg der bekering, hiervoor, ook in zijn eigen leven, een open oog ontvangen.

Daarom leerde hij voortdurend, dat niets minder aan God betaamt, dan een gedwongen en afgeperste onderwerping. Uit dit oogpunt hekelt hij ook een al te slaafs

"hangen aan de letter" hetzij van de Schrift, hetzij van de wet, hetzij van een belijdenis- (geschrift). Wat het laatste betreft, vindt men een treffende illustratie er van in Calvijns verweer tegen de heer Caroli. (Vgl. op Psalm 148 : 3).

"God nu eist geen slaafse gehoorzaamheid van ons, maar wil, dat wij vrolijk tot Hem komen" (Psalm 119 : 103). "Volstrekt niet kan een gedwongen en slaafse dienst bij God aannemelijk worden gemaakt" (Psalm 1 : 1). Op Psalm 112 : 1 commentarieert Calvijn: "Wij vertalen: zich verheugen. Want de profeet onderscheidt (hier) een vrijwillige en vurige ijver om de wet te onderhouden van de slaafse en gedwongen gehoorzaamheid 40),

Calvijn spreekt ergens (Psalm 41 : 10) van "slechte en slaafse naturen", bij wie het gewoonte is om Gods kinderen op een "slinkse en toch drieste wijze aan te vallen".

Deze slaafse onderwerping is dus het tegenovergestelde van de w a r e, Gode-behaaglijke gehoorzaamheid. Door de Heilige Geest wordt de zondaar herboren, gemaakt tot een kind van God, dat Hem geen slaafse, maar een kinderlijke, ware gehoorzaamheid betoont.

Het oude bondsvolk Israël werd daarom nog, vóór Christus' komst - "méér dan wij", schrijft Calvijn (op Psalm 26 : 8) - door de wet, als een tuchtmeester tot Christus, op een slaafse wijze geregeerd. "Want buiten Christus heerst er in de wet niet dan een onverbiddelijke gestrengheid, welke heel het menselijk geslacht aan Gods toorn en

vervloeking onderwerpt. Vervolgens blijft in ons de weerstand van het vlees, die in ons een afkeer van God en van de wet verwekt; vandaar die droeve slavernij en angst"

(op Psalm 19 : 8).

Zelfs bij de ware kinderen Gods, onder het Oude Verbond, was er in de ware gehoorzaamheid nog zoveel "geest van dienstbaarheid" vermengd, blijkens Paulus'

Brief aan de Romeinen (8 : 15). Dat alles riep om de komst van de grote Verlosser en Bevrijder, en om de door Hem aan het kruis verworven "Geest der aanneming tot kinderen, in Welke wij roepen: *Abba, Vader!*"

71. DE GEVEINSDE ONDERWERPING.

Het zou te ver voeren om in dit verband alle tegenstellingen volledig te bespreken, die Calvijn pleegt te leggen tussen het ware en het valse. Tal van plaatsen uit zijn Psalmencommentaar hebben we kunnen lezen, en zouden nog af te drukken zijn, waar hij onderscheid maakt tussen "gezond, waar, wettig, zuiver, recht, geldig" enz. enerzijds, en "geveinsd, ingebeeld, in naam, onzuiver" enz. anderzijds.

Misschien bestaat er gelegenheid om in het slotdeel van dit werk hierop nog nader in te gaan.

In dit verband beperken we ons tot de dienst, aan God betoond door de "geveinsden".

Calvijn ging namelijk niet over één nacht ijs. Hij wist van, wat men later noemde, laten "overzomeren en overwinteren". Met andere woorden: hij nam niet van alle belijders en "gelovigen" aan, dat ze ook in waarheid herboren waren, en daarom God

"in Geest en in waarheid" dienden en aanriepen. Calvijn is de man, die onophoudelijk

123

zijn toornfiolen uitgiet over de "geveinsdheid", de hypocrisie, die - immers het bederf der ware godsdienst - van het allerbeste het slechtste maakt.

Stellig bestrijdt hij daarbij ook de geveinsdheid, zoals die nog maar al te veel en al te vaak kan worden aangetroffen bij de ware gelovigen. Maar als regel gaat Calvijn in tegen de leer en het leven, de valse hoop en het al te "geruste" vertrouwen van de

"geveinsden", die hij meestal als een aparte, speciale groepering in Gods kerk aanspreekt, berispt, en oproept tot bekering enz.

Reeds in Calvijns dagen was het zo, dat het kaf - der geveinsden - het fijne koren, de tarwe - van het Godswerk, in de verkorenen - overtrof, overwoekerde, en overheerste zelfs. Dit deed Calvijn sterk verlangen naar Christus' wederkomst, opdat Hij de dorsvloer zou doorzuiveren.

Daar in het voorafgaande al meermalen positie werd gekozen tegen de "geveinsden", en ook in het laatste deel een afgrenzing, terzake van het werk des Geestes, van de geveinsden aan de orde komt, kunnen we in dit verband volstaan met enkele kenmerkende dingen te noemen over "de geveinsde onderwerping" in de dienst van God.

Een duidelijke omschrijving, en daarmee een meer algemene aanwijzing van de

"geveinsden" biedt Calvijn in zijn verklaring van Psalm 73 : 1, waar hij schrijft: "Ik versta dit niet van allen, die slechts met een uitwendige belijdenis tevreden, de valse titel (namelijk van "Gods volk", "rein van hart") vóór zich uit dragen, maar van de geestelijke zonen Abrahams, die zich met een zuiver gevoelen des harten aan God toewijden".

Het wezen van de geveinsde onderwerping en dienst van God is vórmendienst, schijn, een gedaante van godzaligheid, een zich beroemen op de allerschoonste weldaden, een lofprijzen (maar dan met de lippen) van Gods eer en lof, enz. "Vandaar komt het, dat de geveinsden, wanneer zij "vetgemest" worden, wanneer zij schatten opstapelen, wanneer ze toenemen in macht, al te royaal zijn in het prijzen van God. Maar indien zij een weinig strenger behandeling ondervinden, zal die zegening van Gods Naam weldra ophouden" (Psalm 119 : 141).

"Immers, ook al strooien de geveinsden en wereldlingen, wanneer zij door noodzaak (daartoe) gedwongen worden, hun gebeden in de lucht, toch is dit niet een in waarheid tot God naderen, wanneer zij (namelijk) de zekerheid des geloofs niet meebrengen, en uit Gods Woord ontvangen, maar afhangen van de verwachting van een toevallige uitslag" (Psalm 65 : 2). "Indien de geveinsden geen tegenslag overkomt, schijnen ook zij zelfs bemoedigd om God op de juiste wijze te dienen" (Psalm 119 : 116).

"Wij weten, dat de ingebeelde lofverheffingen, die slechts op de lippen klinken, voor God vervloekt zijn" (Psalm 68 : 26). Want "God rekent niet onder Zijn knechten al wie Zijn heilige Naam in de mond hebben" (Psalm 69 : 12).

"Want ofschoon daar ook de geveinsden toetreden, keren zij toch ledig en onverzadigd (nuchter namelijk) naar huis terug; voor zover het de genieting van geestelijke goederen betreft" (Psalm 65 : 5). Daarom hebben de profeten immer weer hun aanklachten tegen deze "sekte" (= groep) van geveinsden verheven. Blijkens de volgende uitspraak (op Psalm 50 : 16): "Nu gaat hij openlijker tekeer tegen de gehuichelde vereerders van God, wier gehele godsdienst bestond in het aan God ceremoniën "voor-werpen". Vandaar, dat het der profeten begeerte en doel was, de geveinsden "van hun trouweloosheid te overtuigen" (Psalm 50 : 17), daar zij anders zouden verharden in hun zorgeloosheid, totdat zij (plotseling) op Gods hand stoten, die hun tegen is" (op vers 21).

168

169

124

72. DE PLAATS DER VERWORPENEN.

Geveinsden kunnen, mogen en moeten zich tot de Heere bekeren. "Kunnen", daarmee bedoel ik: zo lang zij verkeren in het "heden der genade"; "mogen", want ook aan hen wordt Gods Woord, en daarmee het Evangelie, voorgesteld; en tenslotte "moeten", omdat reeds krachtens "heet recht der natuur" alleen naar Gods wil, weg en wet gevraagd mag worden.

Daartoe is het nodig - zo hoorden we reeds - dat de geveinsden van hun "ongelijk"

worden overtuigd. Hun vrome vorm, hun masker- godsdienst moet wegvallen; hun ingebeelde vroomheid als sneeuw voor de zon versmelten. De geveinsden moeten in hun "naaktheid" "ontdekt", blootgelegd worden voor Gods aangezicht (vgl. op Psalm 51 : 19).

Er

zijn

er

ook,

wier

(on-)geestelijke

"staat"

van

God-vervreemding,

zelfingenomenheid, onbekeerlijkheid enz. voor "ongeneeslijk" te houden is. In-sanabiles, noemt Calvijn ze (op Psalm 140: 10). Hun wordt alle "hoop op vergeving"

afgesneden. Dit zijn de "verworpenen" (reprobi), die voor-immer verloren gaan, omdat zij duurzaam zich verhardden en weigerden zich, op Gods roepstem, nodiging én waarschuwing, te bekeren tot Hem.

In het algemeen mag, een ieder wel de volgende opwekking van Calvijn aandachtig lezen (Psalm 109 : 16): "Omdat het o n s nog niet gegeven is, te onderscheiden tussen verkorenen en verworpenen, laat ons wel leren, om voor allen te bidden, die ons niet hinderlijk zijn; te wensen het heil van heel het menselijk geslacht, en voor een ieder persoonlijk ook bezorgd te zijn".

Calvijn geeft dus toe, dat wij heden, nu - in de tijd der genade, waarin God nog voortgaat met Zijn werk! - in geen starre onbewogenheid al mogen gaan "indelen", scheiding maken tussen persoon en persoon, groep en groep; maar veeleer in een innerlijk-bewogen spanning der ziel hebben te bidden om de bekering en de redding van de gehele wereld.

Calvijns zielszorgerlijke hart spreekt hier niet alleen tot ons, maar ook weerspiegelt hij hierin iets van Gods "mensenmin", Gods humaniteit, Zijn filantropie, dat wil zeggen, Zijn liefde tot het gehele menselijke geslacht. Men zou dit Calvijns "universalisme"

kunnen noemen, maar hiermee strijdt allerm minst zijn verkiezingsleer. En zijn

"ruimheid" belet Calvin niet, over de "verworpenen" het nodige te zeggen, daarbij geleid en voorgelicht zich wetende door Gods onfeilbaar Woord. In dit verband kan het goed en dienstig zijn, de "plaats" der verworpenen aan te wijzen.

Verworpenen en verkorenen hebben één groot, belangrijk ding, gemeenschappelijk: God nodigt hen tot Zich. "God nodigt verworpenen én verkorenen gemeenschappelijk tot Zich, maar de eersten beroven

zich van een zo groot goed, door hun (eigen) ondankbaarheid" (Psalm 16 : 7).

Er zijn echter nog méér verschillen, zowel in de tijd, als met betrekking tot de eeuwigheid, tussen beide groepen.

Bij voorbeeld dit wel heel wonderlijke verschil, dat God de Zijnen, de gelovigen of verkorenen dus, "harder" pleegt te behandelen, en zwaarder "kastijdt" dan de verworpenen, die Hij hun gang laat gaan tot hun verderf (Psalm 34 : 16; vgl. ook Psalm 90 : 11).

Er is nog een zeer opmerkelijk onderscheid tussen beide groeperingen.

Jegens de verworpenen handelt God meer "van-buiten", maar de verkorenen bearbeidt Hij "van-binnen". Deze tegenstelling komen we later stellig nog meer tegen. Maar op Psalm 90 : 16 spreekt Calvin op deze wijze in verband met de verhouding: verworpenen - verkorenen. "God regelt Zijn werk naar Zijn verborgen voorzienigheid jegens de verworpenen uitwendig, maar van binnen bestuurt Hij de gelovigen door

125

Zijn Geest".

Daarmee hangt samen, dat God de verworpenen "berooft van de genade en het licht des Geestes", en ze zo toebereidt als vaten des toorns, nog vóór zij geboren worden, tot hun ondergang (Psalm 109 : 15).

Calvin noemt diverse "kenmerken", die ons het aanzienlijk onderscheid tussen verworpenen en verkorenen doen bemerken. Zo zegt

hij ,(op Psalm 36 : 4), dat "door dit kenmerk de verworpenen onderscheiden worden, dat zij op hun bed misdaden bedenken". En elders (Psalm 41 : 5):

"Door dit kenmerk onderscheidt David zich van de verworpenen en aan wanhoop prijsgegevenen, dat hij eenvoudig voor zijn schuld vergeving vraagt, en zich tot Gods barmhartig'heid heeft begeven".

In de verworpenen heerst en zetelt Gods toorn, tot in het 3e en 4e geslacht (Psalm 21 : 11). Ja, Gods toorn "blijft eeuwig op de verworpenen" (Psalm 77 : 10). Voor hen is

"de hel bereid" (Psalm 21 : 10). De gelovigen dagen de goddelozen - en met hen: de verworpenen nu al voor Gods vierschaar (op Psalm 69 : 23). Zo zal er een tot in de eeuwigheid voortdurende scheiding intreden bij de dood van de verworpenen: "hier (namelijk in Psalm 16 : 11) worden de gelovigen onderscheiden van degenen, die

"buiten" zijn, en van de verworpenen, wat hun "eeuwige staat" aanbelangt"!

73. HET DRAGEN VAN CHRISTUS' KRUIS (Aanhangsel).

Het zou geen grote moeite kosten, dit gedeelte ergens onder te brengen in het laatste deel van dit boek. Maar het komt me voor, dat het beter is, dit 2e hoofddeel er mee te besluiten Immers "kerk" en "kruis" zijn in deze bedéling - van de "strijdende" kerk -

nu eenmaal door haar Koning Zelf samenverbonden. Calvijn zegt het zelf ergens heel kernachtig, dat het kruis altijd aan de rug van de kerk is gebonden (Psalm 129 : 3).

Christus' kerk is een "gemeente onder het kruis", als geheel en in haar leden. Wat in en aan Christus is vervuld, wordt ook in Zijn leden uitgewerkt. Indien wij niet met Hem lijden, zullen we ook niet deelhebben aan Zijn verheerlijking. De "heerlijkheid" der kerk is daarom ná met geen lichamelijk oog te ontdekken. Alle glans, pronk en praal, als bij Rome, zij haar ver. "Onder Christus' kruis was tot nu toe de wel hoog te schatten, maar geestelijke waardigheid (der kerk) verborgen". Het is een verborgen heerlijkheid, en dan nog alleen te vinden in de schaduw van Christus' kruis; in het dragen van Zijn kruis.

Daarom mogen we onszelf op deze aarde geen zacht en rustig leven beloven (Psalm 125 : 3). Noodzakelijk is, dat "wij opwaken uit een al te grote verdoving; de oude mens moet gekruisigd worden; onze vuilheid gereinigd; en wijzelf bedwongen worden tot gehoorzaamheid aan God" (Psalm 118 : 18).

God stelt, na de Zijnen de zonden te hebben vergeven, ze soms aan onrechtvaardige vervolgingen bloot, "opdat wij te levendiger ons zouden beroemen in het kruis dragen met Christus; opdat wij ook deelgenoot zijn van Zijn zalige opstanding" (Psalm 44 : 23). "Zo past het vast te stellen, dat naar het hemels besluit ons de voortdurende (krijgs-)dienst van het kruisdragen is opgelegd", waarvan ons soms, voor een tijd, verlichting wordt geschonken.

Het leven is geen vreed' alhier;

Het leven is de kruisbanier

tot in Gods handen dragen!

Sterker nog, het gaat niet slechts om het dragen van de kruisbanier, maar om het dragen van het k r u i s zelf. Calvijn was met velerlei en talrijke kruisen in zijn leven

126

bezoekt.

Door de "leer der wet" moeten de gelovigen "gewend" worden aan het dragen van dat kruis (Psalm 94 : 12); daarom worden de gelovigen, als kruisdragers, alom in de Psalmen aangespoord en opgewekt, om "in het dragen van het kruis niet te bezwijken, noch de moed op te geven, maar in rust en stilte God als Bevrijder te verwachten"

(idem; Psalm 92, Inleiding).

Wanneer Heman, in Psalm 88 : 2, de HEERE aanroept als "de God van zijn heil", legt hij zich - volgens Calvijn - als het ware een teugel aan, bedwingt zijn ongematigde droefheid, sluit de deur voor de vertwijfeling, en sterkt en bereidt zich tot het dragen van het kruis.

In dit verband spreekt Calvijn van het "gelaten" of "met berusting" dragen van het kruis (Psalm 94 : 12), waarmee hij nog wel iets anders bedoelt dan een doffe, onbewogen, fatalistisch-getinte onverschilligheid, van: "wilt doe je er tegen?"

In deze, door Calvijn bedoelde, "gelatenheid" wordt God ingewacht als uiteindelijke Redder en Verlosser. En dat "in rust en stilte".

Calvijn acht het dan ook: "die voornaamste deugd van de gelovigen, waardoor ze zich rustig aan God onderwerpen", het kruis te dragen en in die weg te sterven aan zichzelf (de zogenaamde "mortificatio"); op Psalm 119 : 166. De dichter van Psalm 129 (op vers 1) wist zich dan ook van zijn eerste begin af "zo onderwezen, dat hij er zich aan gewende het kruis te dragen". En "door voortdurende vorderingen heeft God niet nagelaten hem door het kwaad (aan Zich) te onderwerpen" (t.p.).

In het dragen van het kruis gedraagt de gelovige zich dan ook "rustiger dan de wereld pleegt te doen" (Psalm 30 : 6). Niet alleen zien ze er immers achter de hand van God, Die erdoor hun hart tot Zich trekt, hen loutert en reinigt van de zonde, hun lijdzaamheid (Psalm 145 : 17) én geduld (Psalm 146 : 7) beproeft, maar ook mogen zij zich in de navolging van Hem weten, Die het aller-zwaarste kruis, namelijk Gods vloek tegen hun zonden, gedragen heeft. Daarom zal ook eenmaal aan hun "staat der vernedering" een einde komen:

Na de dood is het leven hun bereid;

God neemt ze op in Zijne heerlijkheid!

Aantekeningen

1) Dit "rechtstreeks" is kennelijk gericht tegen de rooms-katholieke Marialeer, en heiligenverering en -aanroeping.

1a) Vgl. Heinz Otten: "Calvins theol. Anschauung van der Praedestination", 1938, pg. 47.

2) Vgl. "Die Mij gezien heeft, die heeft de Vader gezien" (Johannes 14 : 9), en: "Ik en de Vader zijn één" (Johannes 10 : 30).

3) Behalve aan directe inwerking van de Heilige Schrift, kan men in dit verband ook samenhangen vermoeden en aannemen met Bernhardus van Clairveaux, die met name in zijn Institutie gaarne door Calvijn wordt aangehaald.

4) Volgens J. D. Benoit's "Calvijn als zielzorger", pg. 54, is er in Calvijns "Brieven"

slechts éénmaal sprake van "huwelijks-mystiek". Belangwekkend mag de volgende uitspraak van Calvijn over de door hem ideaal geachte vrouw genoemd worden, te vinden in Dr. Fr. Büsser's "Calvins Urteil über sich selbst", pg. 57/58 "Deun ich ge'hüre nicht zu der verrückten Art van Liebhabern, die auch die Fehler ihrer Schenen preisen, wenn sie einmal van ihr hingerissen sind. Das ist die einzige Schönheit, welche mich lockt, wenn sie züchtig ist, gehorsam, nicht hochmütig, sparsam,

127

geduldig und die Hoffnung besteht, sire trage auch meiner Gesundheit Sorge"!

5) Vgl. diverse Brieven van Paulus, bijv. aan de Galaten (3 : 27).

6) "Deun die unio cum Christo (- eenheid met Christus) bei Calvin meint nie I d e n t i t ä t, sondern es ist ein Handeln des Christus an den Gläubigen und ein Leben der Gläu'bigen

aus

seiner

zu

lianen

commenden

Gnade":

W.

Kolfhaus,

"Christusgemeinschaft bei Johannes Calvin", 1939, pg. 27.

7) Men leze het onder 6) genoemde boek, dat ik niet zonder reserve aanbeveel, maar dat toch vele goede en schone citaten van Calvijn bevat. Vgl. ook J.-D. Benoit,

"Calvijn als zielzorger", zj., pg. 55 vv., vooral hoofdst. V, waarbij ik aanteken, dat met name de blz. 102-105 vele vragen oproepen, omdat men het in lang niet alles met de auteur eens kan zijn.

8) M.i. ging Dr. H. Fr. Kohlbrugge - al heb ik veel respect voor zijn geestelijke diepgang in zijn predicates en Schriftverklaringen - toch al te ver, door te leren bijv.: *mijn bekering ligt op Golgotha*, enz. Voor het ware geloof moge dit één aspect, en dan ook een werkelijk aspect zijn in het geloofsleven, helaas hebben vele (neo-) Kohlbruggianen aan een verstandelijk napraten van Kohlbrügge in deze genoeg. Voor wie werkelijk de schriftuurlijk-bevindelijke Kohlbrügge wil leren kennen, verwijs ik graag naar zijn "De eenvoudige Heidelberger".

9) Heidelbergse Catechismus, Zondag 12, vr./ant. 31 (uitgave van Ds. M. van Grieken) .

10) Johannes 17 : 6 e.v.

11) 2 Corinthe 5 : 19.

12) Titel van het proefschrift van Dr. A. A. van Ruler.

13) Openbaring 5 : 6.

14) Johannes 1 : 17.

15) A.w., pg. 124.

16) Calvijns term hiervoor is "benevolentia". In zijn Psalmencommentaar doet Calvijn Gods genade , die tot de zaligheid leidt, stellig niet opgaan in deze aan allen gemene

"welwillendheid", waarvan in het Evangelie getuigd wordt. Verderop in dit werk kom ik hierop uitvoeriger terug.

17) Titel van een historisch verhaal van de schrijfster Hella S. Raam.

18) De zgn. "con-cursus", het samenwerken van God en mens, zoals ,het semi-Pelagia•nisme dat de eeuwen door heeft geleerd.

19) Jesaja 45 : 15.

20) Al kunnen wij met vele theologische beschouwingen en ontboezemingen, zoals deze door onze beminde oud-vorstin, Prinses Wilhelmina in haar boek "Eenzaam, maar niet alleen", 1959, niet meegaan, toch treft bijzonder hetgeen H.M. schrijft op pg. 71: "Ook leerden latere ervaringen mij, dat de Godverlatenheid er slechts één in schijn was, want God verlaat ons nooit". Het verschil tussen hetgeen onze oud-vorstin beoogt, en hetgeen Calvijn leerde, ligt in het al dan niet aanvaarden van de leer der verkiezing.

21) Wie denkt hierbij niet als vanzelf aan vermaarde boeken als van Dr. Al. Comrie, zowel aan zijn eenvoudige "ABC des geloofs", als aan zijn grotere werk:

"Verhandeling van enige eigenschappen des waren zaligmakenden geloofs"?

22) Vgl. over de leer van Dr. K. Barth mijn: "Enkele hoofdpunten uit de leer van Karl Barth", zj.

23) Vgl. Dr. G. C. Berkbouwer: "De triomf der genade in de theologie van Karl Barth", 1954, vooral de pgs. 17/18.

24) Vgl. het gevleugelde woord van de kerkvader Aur. Augustinus: "Heere, geef wat Gij beveelt, en gebied dan wat Gij wilt!"

128

25) Bij Karl Barth bestaat de triomf der genade hierin, dat niemand tenslotte Gods genade in Christus ongedaan kan maken; ieder mens heet in Christus én verworpen (aan het kruis) én verkoren (in Zijn opstanding) te zijn. Onder "triumf der genade"

verstaan wij daarentegen: God Drieëinig wint het in Christus, door de bearbeiding van de Heilige Geest in het hart, hoezeer de (uitverkoren) zondaar ook moge tegenstaan.

God wordt uiteindelijk "wonderbaar" in Zijn "heiligen" (2 Thessal. 1); als

"vergelding" wacht de ongelovigen het eeuwig verderf. Vgl. K. Barth, K.D. II, 2, 1942, pg. 101-157.

26) 1 Corinthe 15 : 57.

27) Titel van een geschrift - voor belijdenis des geloofs - van wijlen Dr. H. Bavinck, ontleend aan Hebreë 13 : 15.

28) Spreuken 23 : 26.

29) Vgl. Heidelbergse Katechismus, Zondag 33.

30) Vgl. Dr. E. Stickelberger, a.w., pg. 87/88.

31) Uitvoeriger wordt over de kerk bij Calvijn geschreven in het proefschrift van Dr.

P. J. Richel: "Het kerkbegrip van Calvijn", 1942.

- 32) Vgl. het proefschrift van Dr. W. Nijenhuis: "Calvinus Oecumenicus" (Calvin en de eenheid der kerk in het licht van zijn briefwisseling), 1959.
- 33) Vgl. Dr. F. W. Dankbaar, a.w., pg. 172 en 213.
- 34) Vgl. Institutie IV, 1, 15.
- 35) Over de kerk bij Augustinus, vgl. Reinh. Seeberg, Lehrbuch der Dogmengeschichte, Bd. II, 1923, par. 34.
- 36) Titel van een na de oorlog (1940-'45) verschenen bekend geworden werk van Dr. H. Kraemer.
- 37) Over de Labadisten, vgl. Dr. G. Oorthuys, in "Kruispunten op de weg der kerk", zj.
- 38) Dr. H. Jonker pleegt het woord gaarne te gebruiken, zo in zijn onlangs verschenen "Passiestonden", 1959.
- 39) Vgl. Calvin op Psalm 18 : 47.
- 40) Vgl. Calvin op Psalm 40 : 8.

129

OVERZICHT

HOOFDSTUK 7: De Heiligmaking

74. De Heilige Geest en Zijn werk

a. Het profetische in het werk des Geestes

b. Het priesterlijke in Zijn werk

c. Het koninklijke werk des Geestes

75. De gaven des Geestes

76. De verlichting des Geestes

77. Levensvernieuwing

78. Het deel krijgen aan Gods werk

- 79. Uitwendig - innerlijk
- 80. Onderscheidende prediking
- 81. Wat met het geloofsamenhangt
  - a. Van blind ziende worden
  - b. De bekering tot God
  - c. Het berouw
  - d. Het ongeloof
  - e. Heilzaam wantrouwen
  - f. Klein-geloof
- 82. Het geloof volgens Calvijn
- 83. De zekerheid van het geloof
- 84. De werkzaamheden van het geloof
- 85. De "oefeningen" van het geloof
- 86. Geloof en bevinding
  - a. Bevinding versterkt het geloof
  - b. Bevinding bevestigt de leer van Gods Woord
  - c. Bevinding doet hopen op bevinding
- 87. De vruchten van het geloof

HOOFDSTUK 8: De Heiligmaker

- 88. De Geest der gebeden
  - a. Geloof en gebed
  - b. Volharding in het gebed
  - c. Doel en inhoud van het gebed
  - d. Ongelovig bidden
- 89. De krijgsdienst

- 90. Vooruitgang, en toch ...
- 91. Beproevingen en verzoeken
- 92. God vernedert en kastijdt
- 93. Twijfel en wanhoop
- 94. Wat stelt Calvijn hier tegenover?
- 95. De waarde der bevinding

HOOFDSTUK 9;

Leven in hope

- 96. Het leven der hoop
  - 97. De 'overdenking van de toekomst
  - 98. Het deel der goddelozen
  - 99. De erfenis der vromen
  - 100. Heerlijkheid en eer aan de Drieënige!
  - 101. Het eeuwig Hallelujah!
- 130

HOOFDSTUK VII DE LEVENDMAKER

74 DE HEILIGE GEEST EN ZIJN WERK

In deze eerste paragraaf van Boek III wordt ons, bij wijze van "panorama", een totaal-"blik" op het geheel van het onderwerp geboden: "de Heilige Geest aan het werk".

Wanneer Calvijn werkelijk de "theoloog van de Heilige Geest" mag heten - en hij is het werkelijk! - dan raken we hiermee het hart van zijn leer, en daarmee van de leer van de Hervorming. De belofte van de Christus achten wij in vervulling gegaan, in de gave van de kerkhervorming: "Die (Heilige Geest) zal in ál de waarheid leiden!"

Waarbij we tegelijk die andere belofte mogen betrekken, welke Christus toezegde aan de Zijnen: "Die zal het uit het Mijne nemen, en het u verkondigen!" 1).

De verhoogde Koning der kerk, is de Heere; de Gebieder; Hij is de op Pinksteren in de Geest tot Zijn gemeente teruggekeerde. "De Heere nu is de Geest, en waar de Geest des Heeren is, daar is vrijheid"2). Alle knellende kerk(er)-banden vielen een Luther af, toen God Zijn gevangenen wederbracht. Uit Rome's babylonische gevangenschap3).

En ze hebben gejuicht en gezongen van het vrije, soevereine Godswerk, in de bekering en zaliging van zondaren. "God heeft bij ons wat gróóts verricht!" Dat is de kerkhervorming Jacobs zaad mag - naar de belofte van Psalm 85 - weer in vrijheid leven.

Dit heeft niets van doen met een eigenmachtige "vrijmaking" der kerk, waarbij ieder persoonlijk, naar eigen inzicht en believen, de "akte"-van-losmaking verricht. Ik zou dit een individualistische uitwas willen noemen van wat in de waarachtige kerkreformatie te aanschouwen was. Dáár was de losmaking van Rome's kerk een daad van God; een werk van Gods Geest, Die door Zijn genade ingreep in het persoonlijke leven der hervormers, en doortastte tot het leven der volkeren; zodat zelfs de volkeren zouden wandelen in het licht der verlossing, dat in de her-ontdekking van het Evangelie des kruises opnieuw ging schitteren. Dit is het ware, echte "sieraad" van Christus' kerk; het "fijne goud" des geloofs; de nimmer afnemende, nooit vermoeiende rijkdom van Christus' gemeente. Christus' kerk, en elke gelovige afzonderlijk, kan niet roemen in het: God is vóór ons, indien Hij niet in hen woning heeft gemaakt door die werking en kracht van de Heilige Geest4).

Zo komt Calvijn er toe, veelvuldig, óók in zijn Psalmencommentaar, te spreken van

"de genade des Heiligen Geestes"! Zonder en buiten die genade, is de mens prijsgegeven aan de hem bestrijdende, en dan overwinnende machten van satan, wereld, zonde en eigen vlees. "David vraagt dringend, dat hem wederom de genade des Geestes geschonken wordt, waarvan hij beroofd was" (Psalm 51 : 9). Want alleen

"door de genade des Geestes komen Gods kinderen als overwinnaars over alle verzoeken te voorschijn" (Psalm 119 : 105). Daarom noemt Calvijn het een

"onverdraaglijke godslastering", om "in het verwerven van de zaligheid de krachten van de vrije wil te stellen tegenover de genade des Heiligen Geestes" (Psalm 60 : 13).

Hoe nauw luistert hier alles.

In de laatste uitspraak van Calvijn trilt zijn pastoraal-bewogen hart van verontwaardiging. Wie God en Diens Geesteswerk tekort doet in Zijn genade, door ook maar voor het geringste deel in het werk der zaligheid iets toe te schrijven aan zichzelf, aan eigen "vrije wil", bezondigt zich aan een grove zonde: aan niets meer of minder dan aan godslastering.

En men lette er wel op, dat hier door Calvijn niet gesproken wordt over "het verwerven der zaligheid", voorwerpelijk, buiten de mens om, door Christus aan het

kruis. Neen, al spreekt hij van de "verwerving" der zaligheid, toch bedoelt Calvijn wezenlijk de toepassing van de door Christus verworven zaligheid voor Zijn kerk.

Met deze éne zo beknopte, maar ware uitspraak van Calvijn ligt heel Romes vrije-wils-systeem tegen de grond geslagen. Rome leert en leerde, dat God veel, maar niet alles doet: God begint en de mens - door eigen vrije wil - voleindigt, vervolmaakt dat begin⁵).

Evenzo komt door deze uitspraak van Calvijn alle Pelagiaanse en remonstrantse dwaalleer als in wezen "godslastering" openbaar. God heeft dan gedaan wat Hij kon, en - om zo te zeggen -- móést doen; en nu wacht Hij het verder af, en laat het over aan.... des mensen "vrije wil". Evenwel, in het verkrijgen van de eeuwige zaligheid bestaat er in geen enkel opzicht een "samenwerking" (coöperatie) of wedloop (con-cursus) tussen Gods genade en 's mensen vrije wil, of verdienste⁶), "alsof die beiden daaraan gelijkelijk medewerkten" (Calvijn, t.a.p.).

Zelfs daar, waar de mens - de gelovige! - wordt opgewekt, eigen zaligheid (af) te werken - dus in het stuk der heiligmaking⁷) - zij het ook met "vreze en beven", wordt ten diepste dit werk toegeschreven aan God, Die "het willen en het werken" schenkt naar Zijn welbehagen.

Door deze leer is Calvijn dermate gegrepen, daarin bovendien gesteund door zijn persoonlijke geloofservaring!, dat hij in het werk der zaligheid in alle opzichten Gode de Hem toekomende eer toekent. Het komt mij dan ook niet juist voor, wanneer Dr. S.

van der Linde op een bepaald moment in zijn proefschrift⁸) aan Calvijns leer alle "lijdelijkheid" ontzegt.

Al zou ik Calvijn niet graag gemaakt zien tot woordvoerder van de zogenaamde

"valse" lijdelijkheid - want daarvoor handhaaft hij te zeer 's mensen verantwoordelijkheid, ondanks de zondeval! - toch is me de uitspraak van Dr. van der Linde een raadsel:

"Merkwaardig - zo schrijft hij - hoe ver Calvijn, die toch alles aan de Heilige Geest toekent, nochtans van lijdelijkheid afblijft. Ook in het geloofsleven zijn wij niet lijdelijk, al komt al het goede van de Heilige Geest".

Het is jammer, dat - zoals op dit punt - in meerdere opzichten het toch zo geleerde werk van Dr. van der Linde iets halfslachtigs aankleeft. De schrijver heeft te goed uit Calvijn gelezen, dat inderdaad "alles aan de Heilige Geest toegekend" moet worden, en dan zou n.b. de mens in dat zo gewichtige werk der zaligheid, van begin tot einde, niet "lijdelijk", dat wil zeggen niet de ontvangende, de afhankelijke, de wachtende, zuchtende en uitzierende mens zijn?

Het zou te ver voeren, de bewijsplaatsen van de schrijver op dit punt één voor één te bespreken. Mijns inziens zijn ze niet steekhoudend. Deze en dergelijke uitspraken van de schrijver vloeien mijns inziens daaruit voort, dat niet ronduit, echt calvinistisch

beleden wordt - en dan ook over de gehele linie vastgehouden wordt! - dat de mens van nature geestelijk dood is door de zonden en misdaden, en daarom door de Heilige Geest levendgemaakt moet worden.

Dr. van der Linde moge dan aanhalen bijvoorbeeld: "de mens werkt, maar de Heilige Geest geeft de efficacia" (= krachtadigheid), van nature werkt die mens God en Zijn Geesteswerkingen tegen. Wanneer daarom de mens herboren wordt, vernieuwd, bekeerd wordt - en daarmee raken we aan het speciale werk van de Heilige Geest: het zaligmakende! - dan is daarin de mens terdege lijdelijk te noemen.

Waarom durft de schrijver deze conclusie niet uit Calvijns leer te trekken? Een mens wordt toch wedergeboren?; hij brengt toch niet zichzelf ter wereld? Aan zulk een

132

Calvinverklaring ligt, naar te vrezen is, een verkeerd verstaan van de hervormer ten grondslag. Bij de bespreking van de leer dier wedergeboorte en van het geloof staan we daar nog nader bij stil!

Maar het "werken" van die mens dan?

Hiermee kan Calvin tweeërlei bedoelen: ten eerste meent hij daarmee mensen, die God in Zijn dienst betreft. De dienaar des Woords bijvoorbeeld: hij werkt, als orgaan des Geestes. Maar al zijn werken zou tevergeefs zijn, als niet de Heilige Geest kracht aan Zijn woord en werk bijzette; ten tweede kan Calvin bedoelen, in het stuk der heiligmaking, dat de mens werkt - vergelijk nogmaals Filippenzen 2 : 12 - maar dat God ook dan alleen "wasdom" geven kan.

Als toelichting op het laatst geschrevene moge dienen, wat Calvin ergens opmerkt (Psalm 119 : 112): "Wanneer de profeet zegt, dat het hart zich geneigd heeft, maakt hij zijn poging niet los van de genade des Geestes, door Wiens aanblazing - naar hij elders betuigd heeft - dit alles volbracht wordt". Dit is juist het tegengestelde van hetgeen Dr. van der Linde uit Calvin meent te mogen aflezen.

Letten we in dit verband ook nog op de volgende uitspraken van Calvin: "Door de genade des Geestes worden 's mensen zondige gedachten verbeterd naar de ware regel" (Psalm 143 : 10). "Dat wij dus zelfs in de zwaarste strijd niet bezwijken, komt van nergens anders dan van de hulp van de Heilige Geest" (Psalm 73 : 23). "Ofschoon hij door droefheid overladen was naar het gevoelen des vleses, is hij staande gebleven door alleen op het geloof en de genade des Geestes te steunen" (Psalm 143 : 4).

a. Het profetische in het werk des Geestes.

Het lijkt me goed en geoorloofd - ter ordening van de stof - om overeenkomstig de drie ambten van Christus een zekere onderscheiding in het werk van de Heilige Geest aan te brengen.

Zo spreken we dan eerst over Zijn profetische arbeid.

Als zodanig heet de Heilige Geest bij Calvijn vaak "de Geest 'des raads, der wijsheid, des verstands, des oordeels", enz.

"De vreze Gods is zeer zeldzaam: vandaar, dat de wereld meestal van de Geest des raads en der wijsheid beroofd' wordt" (Psalm 25 : 2). "Omdat de Geest des verstands uit de hemel gegeven wordt, moeten zij door Zijn verborgen aanblazing bidden, dat zij tot de ware kennis der wet geleid worden" (Psalm 119 : 33). "Ofschoon Gods wet voor onze ogen verkeert, vermogen wij toch niet door die scherpzinnigheid het daar voorgestelde licht waar te nemen, totdat God ons door de Geest des oordeels verlicht.

En vandaar komt het, dat velen verblinden bij het klare licht der leer, omdat zij, door op hun inzicht te vertrouwen, de verborgen verlichting des Geestes veronachtzamen"

(Psalm 119 : 12).

David heet "begaafd" te zijn "met de Geest der onderscheiding en des oordeels", waardoor hij niet zozeer z'n eigen, als wel Gods zaak heeft voorgestaan (Psalm 28 : 4).

"En stellig, ofschoon de hemelse leer ver van ons gevoel af ligt, wegens haar verhevenheid, heeft de Heilige Geest Zijn uitspraken zo gematigd voor onze bevattin g, dat heel de Schrift ons nuttig is tot opbouw" (Psalm 49 : 4). "Onder de leiding . des Geestes komt men tot de hemelse wijsheid" (Psalm 25 : 14). "De Heilige Geest scherpt gebeden in, die ons gedurig te binnen moeten komen" (Psalm 119 : 33).

"Wanneer God de goddelozen van Zijn Geest berooft, geeft Hij hen over in een verkeerde zin, opdat zij nooit verlangen zich te bekeren" (Psalm 69 : 28).

Van de "herders" heet het, dat aan hen de "rechtspraak des Geestes" in Gods huis en

133

kerk is toebetrouwd (Psalm 47 : 4). David heet (op Psalm 42 : 1) een algemeen leraar der gehele kerk, en "een schitterend orgaan des Geestes".

Zeer schoon heeft Calvijn het voornaamste uit boven afgeschreven uitspraken samengevat in de volgende stelling: "De mensen ontberen l i c h t, tenzij voor zover God hen 'bestraalt, God moet ons niet slechts door een dode letter, maar door de verborgen aanblazing des Geestes - tot Leermeester en Leraar zijn". En wel op drie manieren: ten eerste, Hij onderwijst ons door Zijn Woord; ten tweede, verlicht Hij het verstand door de Geest; en ten derde, grim Hij in onze harten de leer in, om Hem waarlijk te gehoorzamen) (Psalm 143 : 10).

b. Het priesterlijke in Zijn werk.

Bij de verlichting van het verstand, voegt zich volgens Calvijn de innerlijke bestraling en openbaring van het hart; de opening des harten; de innerlijke, krachtvolle roeping des Geestes. Bij dit priesterlijke werk reken ik ook graag het deel krijgen aan de Geest als de Geest der aanneming tot kinderen. Hiermee hangt de vernieuwing, de wederbaring uit Gods Geest ten zeerste samen.

Grote nauwkeurigheid wordt vereist bij het lezen van de volgende uitspraken van de Hervormer:

"De innerlijke openbaring des Geestes is nodig", om tot de zekerheid van de eeuwige zaligheid te geraken (Psalm 119 : 52). "Daar hij de wet in de handen hield, bad hij om het innerlijke licht van de Heilige Geest" (Psalm 86 : 11). "Omdat God met het deelgenootschap aan Zijn Geest alleen verwaardigt, wie Hij liefheeft, en onder de Zijnen rekent: daarom begeert David voor zich de zaligmakende genade der aanneming, teneinde in het bezit van de Geest te blijven" (Psalm 51 : 12). "Het zou weinig betekenen, dat de wet in onze oren klinkt, of de Schrift aan onze ogen wordt voorgesteld, en met mensenstem wordt verteld, indien God niet - door onze stompzinnigheid weg te nemen - ons door de verborgen aanblazing van Zijn Geest innerlijk leerzaam (of: volgzaam!) maakte" (Psalm 119 : 124).

"Het is het eigen werk van de Heilige Geest, Gods wet in onze harten te griffen. God handelt in ons wel niet als in stenen, zodat Hij ons zonder gevoel van ons hart of innerlijke beweging zou meesleuren" (Psalm 40 : 8). "Ofschoon de wet Gods aan onze ogen is voorgesteld, kunnen wij toch niet veel nut van haar lezing verkrijgen, tenzij de innerlijke Leermeester van Gods Geest er bij komt" (Psalm 119 : 26). "Door 's mensen geest wordt het (voorafgaande, namelijk) niet verstaan, totdat God hem door Zijn Geest bestraalt" (Psalm 90 : 12).

Door het woord "toorn" herinnert (of: vermaant) de Geest de gelovigen aan hun schuld

'(Psalm 74 : 1). "God bestraalt de geest met de Geest des verstands, en neemt onze verharding weg door de Geest der gehoorzaamheid" (Psalm 119 : 171). "Om recht te bidden, schittert in ons de wijsheid des Geestes" (Psalm 79 : 10).

"Daar wij vijanden waren, heeft Hij ons door middel van het Evangelie en de Geest ons verlichtende, tot het deelhebben aan Zijn genade geroepen" (Psalm 81 : 7). "God opent door de verborgen genade van Zijn Geest gesloten ogen" (Psalm 119 : 17). "De Heilige Geest spreekt van binnen onuitsprekelijke zuchtingen vóór", vgl. Romeinen 8

: 26 (op Psalm 10 : 17). Zo spreekt Calvijn ook van de "verborgen troost van Gods Geest" (op Psalm 94 : 12). "Door middel van het Evangelie is een overvloediger Geest der aanneming gegeven, vanwaar het heil voortkomt" (Psalm 67 : 3).

c. Het koninklijke werk des Geestes.

Gaat de Heilige Geest in Zijn profetische Werking meer in in 's mensen geest, en vervolgens, priesterlijk arbeidend, in in 's mensen hart, om daar alle dingen nieuw te

134

maken voor Gods eer en Koninkrijk, tenslotte is Hij ook koninklijk bezig aan heel het nieuwe leven van Gods kinderen leiding en inhoud te geven.

We herinneren ons slechts wat Calvijn schrijft over het blijvend mogen bezitten van Gods Geest. Dit zogenaamd "immanente" karakter is aan het werk des Heiligen Geestes terdege eigen. Niet maar, als belofte, of: in de belofte; zoals Karl Barth een tekst als: "Die zal bij u blijven en in u zijn"⁹⁾ wil verklaren. Maar terdege, als vervulling van Goddelijke heilsbeloften. Pinksteren spelt ons immers de volheid van het Goddelijk heilswerk. Is God op Kerstfeest m é t de Zijnen, op Pasen vóór hen, op Pinksteren neemt Hij intrek i n hen. Als vanzelf komt in dit verband het woord van Paulus aan de Romeinen¹⁰⁾ voor de geest: "Zovelen er door de Geest geléid worden, zijn kinderen Gods; die niet naar het vlees, maar naar de Geest wandelen". Dit besluit tevens de strijd tussen vlees en Geest in zich. Door de Geest worden de werkingen des vleses in het hart van Gods kinderen gedood. Van dit alles heeft, zoals ons nog nader kan duidelijk worden, Calvijn heel wel geweten. We beperken ons hier tot enkele kenmerkende uitspraken betreffende het koninklijke werk des Geestes.

Zo zegt hij in zijn verklaring van Psalm 51 (vers 12): "David verbindt de vergeving der zonden tezamen met de regering des Geestes. We worden door de Geest der aanneming geleid, alsof God ons als kinderen in Zijn schoot koesterde". Een bijzonder rijke en vertroostende uitleg!

De leiding en regering des Geestes richt de zondaar dus telkens weer tot de vergeving der zonden, en doet hem Gods Vaderliefde smaken, door hem in Zijn schoot te leggen en Zijn koesterende liefde hem. te doen ervaren.

Hiervan spreekt ook het volgende: "Voorzover hij (David) door het geloof in Gods beloften rust, is hij met de Geest van onoverwinnelijke dapperheid voorzien tegen de aandoeningen zijns vleses" (Psalm 42 : 6). Dit betreft dus - wat we zouden kunnen noemen - het "gewone" leven des geloofs, dat bestaat in het rusten op de gewisse beloften van Gods genade, en zo kan hij de zondige, zwakke, vleselijke aandoeningen tegenstaan en ten onder brengen.

Al spreekt Calvijn hierbij enerzijds van "verborgen besturing des Geestes" (Psalm 16 : 7), toch heeft men bij het gebed zich er voor te wachten "de teugel des Geestes" af te schudden (Psalm 41 : 11). Want alleen de reeds genoemde "dapperheid", of zoals Calvijn (op Psalm 42 : 5) het noemt: "de zeldzame genadekracht des Geestes" doet in de strijd weerstand bieden. De Geest van Koning Jezus is de Geest der dapperheid, Die bekwaam maakt in de strijd van de christen tegen de hem bekampende machten en vijanden.

Door "de verborgen aanblazing des Geestes" wordt Gods kind in beginsel en bij de voortduur "op de weg des heils geleid" (Psalm 119 : 101). "Wie door Gods Geest geleid

wordt, zal spontaan zijn zonden erkennen" (Psalm 41 : 5). Door "de Geest des raads" regeert de Heere de eenvoudigen (Psalm 9 : 4). Volgens Calvijn moet men altijd Gods Geest tot Gids wensen, Die hun (der mensen namelijk) onmatigheid onderwerpt" (Psalm 143 : 10).

Daarin ontvangt de mens er getuigenis en een blijk van, bij God aangenomen te zijn, zoals Calvijn dit onderling volschoon verbindt, als hij zegt: "In dit gevolg betoont zich de genadige aanneming van God, wanneer wij onder de leiding van Zijn Geest tot Zijn heiligdom naderen" (Psalm 65 : 5).

Die leiding des Geestes heeft Calvijn op alle manieren bezongen en verheven. Zij strekt zich over geheel het leven der gelovigen uit: "Tot dit doel heeft God (de gelovigen) aangenomen (of: verkoren), opdat zij onder Zijn oppergezag en onder de leiding des Heiligen Geestes eensgezind leven" (Psalm 16 : 3).

Ook al maken de gelovigen zich in bepaalde gevallen schuldig aan zonde tegen Gods

135

geopenbaarde wil en gebod: niets gaat buiten de leiding des Geestes om. "Een bepaalde handeling kan geleid worden door Gods Geest, terwijl toch de heiligen, die Zijn organen zijn, van de rechte weg afbuigen" (Psalm 34 : 1). Gedacht kan worden, in dit verband, aan het bedrog van de zoon, Jakob, en van de vrouw van de oude Izak, ter verkrijging van de eerstgeboorte- zegen, niet voor Ezau, maar voor Jakob. Jakobs en Rebecca's zonde hierin staat vast, en toch is hierin leiding des Geestes aan te merken, volgens Calvijn.

Het moge dan waar zijn, dat "zeer weinigen door Gods Geest geleid" worden (Psalm 119 : 134), de weinigen, wie dit uitnemend genadevoorrecht gelden mag, hebben die Geest en Diens leiding dan ook in alle levensomstandigheden nodig. "E 1 k ogenblik hebben wij nodig, door Gods Geest geleid te worden" (Psalm 119 : 5). Dat vraagt telkens weer een offer van de gelovigen. Want de leiding des Geestes eist het vólgén van die leiding, aan de zijde der gelovigen. Daarom zegt Calvijn zeer terecht (op Psalm 109 : 6, vgl. ook Psalm 25 : 12): "Wij volgen de Geest als Gids, wanneer de gloed van een dwaze ijver wordt bedwongen".

Men lette ook nog, in dit verband, op de volgende uitspraken:

"David begeert sterk, met de genade des Geestes toegerust te worden, om te strijden tegen de overblijfselen der zonde" (Psalm 19 : 12); én: "niet door eigen kracht volgen de mensen hetgeen rechtvaardig en juist is, maar voor zover de Geest des Heeren hen bestuurt" (Psalm 37 : 23).

De betekenis van de Heilige Geest, en Diens leiding, wordt in Boek III nog nader besproken.

75. DE GAVEN DES GEESTES

"Het is God eigen te 'schenken wat Hij van ons vraagt, namelijk wanneer Hij ons de krachten verschaft van Zijn Geest. Verder kunnen zij buiten de Geest om niets beloven, waar het er om gaat God te gehoorzamen" (Psalm 119 : 105).

"Het is het eigen werk van de Heilige Geest, onze harten te neigen en te vormen tot het goede. Maar het is volstrekt niet iets nieuws, dat aan ons wordt toegeschreven wat God in ons doet" (Psalm 119 : 112). Met deze beide uitspraken van Calvijn willen we de 'overgang maken tot de paragraaf, waarin speciaal gehandeld zal worden over de

"gaven" des Geestes.

Het zijn twee uitspraken, die in merkwaardig verband tot elkaar staan, elkaar als het ware aanvullen. In de eerste wordt weer de totale afhankelijkheid van de gelovige met betrekking tot Gods Geest uitgedrukt; in de tweede wordt aan de gelovige toegestaan, van zichzelf te belijden hetgeen Gods Geest in hem heeft bewerkt. Hierbij mag wel met nadruk worden vastgesteld, dat Calvijn er stellig niet voor zou zijn, het onderscheid tussen het werk des Geestes en dat der gelovigen te doen verdwijnen; hij roemt en prijst het werk des Geestes, Die de harten vormt en neigt tot het goede, en dan is het niet ongebruikelijk in de Heilige Schrift, dat de door Gods Geest bearbeide, gewillig-gemaakte gelovige van zichzelf verklaart: "Ik heb mijn hart geneigd tot Uw inzettingen!"

Calvijn kan zeer in het algemeen spreken over de "gaven" des Geestes, maar noemt er telkens ook heel bepaald bij name. Na enkele meer algemene uitspraken, willen we de bijzondere gaven des Geestes graag horen aanwijzen. Al wijkt Gods Geest tijdelijk van Gods kinderen, in Zijn bijzondere werkingen, de gaven (des Geestes) blijven!

"Hoewel de gaven des Geestes in hem verstikt waren, waren ze toch niet geheel weggenomen" (Psalm 51 : 12). "Ofschoon God hen soms schijnbaar verwerpt, toch berooft Hij hen niet zo van alle gaven, of eindelijk blijkt, dat ze niet helemaal afgewezen waren, zelfs niet toen in hen de tekenen der genade niet blonken" (idem).

136

Gods Geest is het evenwel, Die levendmaakt; buiten die Geest bewerken de gaven in sommige gevallen weinig licht en troost. Ondanks begiftinging met "uitnemende gaven des Geestes", klaagt Gods dienstknecht er over "in niets van een dode te verschillen"

(Psalm 88 : 1; vgl. Psalm 51 : 8). Wie denkt in dit verband niet aan wat later genoemd is: "de wedergeborene op z'n slechtst" en de "onwedergeborene op z'n best"? (11) Na de komst van Christus is de kerk schitterend versierd met geestelijke gaven (Psalm 48 : 11). Want "in de gelovigen zijn de gaven des Geestes uitgegoten" (Inleiding op Psalm 87). "Versta (daarbij), dat de gelovigen niet op één moment verzadigd worden, maar bij trappen: want ook al druppelt God de gaven Zijns Geestes in, toch verrijkt Hij de Zijnen voorzover het nuttig is, totdat Hij hen tot de volkomen volmaking voert"

(Psalm 65 : 5).

"Vaak gebeurt het, dat Gods gaven zonder gevolg wegvloeien, aangezien de wereld, door ze van de Schenker los te zien, ook van Zijn zegen wordt beroofd" (Psalm 33 : 15).

Uit hetgeen hieronder volgt, kan blijken, dat Calvijn bij de verklaring van Psalm 33 : 15 niet de bijzondere, zaligmakende gaven des Geestes bedoeld heeft, die, eenmaal geschonken en toegepast in en aan het hart, immers blijvend zijn.

Welke zijn deze gaven?

Met nadruk spreekt Calvijn van de volgende als gaven, soms zelfs bijzondere gaven, des Geestes.

1. De verborgen bestraling des Geestes is een gave van de Geest (Psalm 119 : 64).
2. De gave der wedergeboorte (Psalm 19 : 12).
3. Calvijn breidt Psalm 94 : 12 uit "tot de innerlijke gave der verlichting"; maar aldra voegt de profeet er bij, dat die wijsheid, welke God ons van binnen inblaast, tegelijk in de wet voorgesteld én geopenbaard wordt; door welke lofspraak hij het gebruik van de uitwendige leer aanbeveelt (Psalm 94 : 12).
4. Omdat hij zich aan de zonde verkocht had, kon hij die onwaardeerbare gave der vrijheid niet dan door een bijzondere genade van God terugkrijgen (Psalm 51 : 14).
5. David belooft zichzelf de gave der standvastigheid van de kant van de Geest van God (Psalm 63 : 9). Volharding heet dan ook een »bijzondere gave des Geestes" (Psalm 119 : 116; vgl. ook Psalm 144 : 1).
6. Een tong, die maat houdt, is een bijzondere gave des Geestes (Psalm 141 : 3).

76. DE VERLICHTING DES GEESTES

Licht staat tegenover duisternis. Zowel in natuurlijk als ook in geestelijk opzicht.

"De mensen missen het licht, voor zover God hen niet bestraalt" (Psalm 36 : 10).

In geestelijke zin heerst de duisternis, de geestelijke "blindheid" onder de mensen, in hun natuurstaat. Door de zondeval "is geheel verduisterd al wat van Gods wege aan licht ons was gegeven" (Psalm 62 : 10). Daarom kan Calvijn zeggen, dat "de mensen in eigenlijke zin niet leven, indien zij het hemelse licht der wijsheid missen" (Psalm 119 : 144).

"Wat blijft ons dus over, dan dat wij, als door de duisternis omringd, het licht des levens in de hemel zoeken?" (Psalm 123 : 3).

Maar wat zou al ons zoeken ons baten, wanneer God Zelf in Zijn onverdiende goedheid geen weg ter verlossing had uitgedacht, en die weg in en door Zijn Woord kwam openbaren aan Zijn volk? Calvijn kan het daarom "het hoogste blijk van genade" noemen, dat "God het licht van het hemelse leven voorstelt in Zijn Woord"

(Psalm 147: 19). Want "God bestraalt ons door Zijn Woord" (Psalm 119: 17). Dat Gods kinderen, die van nature "duisternis" moeten heten 12), "verlicht worden",

137

noemt Calvijn "een bovennatuurlijke gave" (Psalm 36 : 10). Met deze gave worden

"de rekruten en nieuwelingen bij het eerste begin" in Gods genadeschool begaafd (Psalm 119: 130). Woord en Geest worden door de HEERE samenverbonden in de verlichtende genade en gave des Geestes. Hiervan spreekt Calvijn in zijn verklaring van Psalm 73 (vers 17) als hij zegt: "Tezamen mét het Woord verkrijgt David de verborgen verlichting des Geestes"

De onderwijzing der wet en de prediking des Woords alléén zouden niet voldoende zijn geweest. Calvijn weet er niet van, wat tegenwoordig schering en inslag is, als zou de genade des Geestes i n en mét het Woord gegeven zijn, zodat het aan 's mensen vrije wil zou liggen, het Woord al dan niet ter zaligheid gehoor te geven. Calvijn leerde anders. In dit jaar van herdenking mogen allen, die hem noemen, en mogelijk roemen, hieraan wel aandacht besteden: "De wet was aan allen voorgesteld, zonder onderscheid, maar de profeet ziet, dat dit van geen groot nut zou zijn, indien hij niet door de Heilige Geest verlicht wordt...., en daarom bidt hij, om op krachtadige wijze onderwezen te worden" (Psalm 119 : 64).

"We mogen de gave der verlichting, die God aanbiedt, niet verachten. Laat ons bovendien verstaan, dat wij niet daarom verlicht worden, om ons, onder verachting van het uitwendige Woord, tot verborgen ingevingen te laten vervoeren", zoals vele geestdrijvers doen (Psalm 119 : 17).

"Dit is de raad, waaraan David herinnerd heeft: namelijk de innerlijke verlichting des Geestes, opdat wij niet vanwege onze vleselijke blindheid het heil, waartoe Hij ons roept, verachten" (Psalm 16 : 7). Niet alleen aan het begin van de weg des heils, maar onafgebroken is de verlichtende werking van Gods Geest heils-noodzakelijk. "Zo vaak hij bidt, dat hem verstandgegeven woede om die geboden Gods te leren, beschuldigt hij zichzelf en alle stervelingen van blindheid, waartegen als enig geneesmiddel dient de verlichting des Heiligen Geestes"

(Psalm 119 : 73).

"Wij weten, dat onder alles wat Hij de Zijnen belooft, dit terecht het voornaamste is, dat zij, verlicht door Zijn Geest, door ware en gezonde wijsheid uitblinken" (Psalm 119 : 169).

Verlichting en vernieuwing hangen daarom onlosmakelijk samen. Zo bidt David (in Psalm 119 : 80), "dat zijn geest verlicht wordt door de Heilige Geest, en deze gevormd wordt tot de gehoorzaamheid aan de wet".

77. LEVENSVERNIEUWING

Verlichtende genade leidt tot en hangt samen met: levendmakende genade.

Deze wordt ons, alweer, in Gods Woord aangeboden (Psalm 119 : 175). We kunnen Calvijn alleen recht verstaan in zijn uitspraken over Gods levendmakende werk, wanneer wij daarbij bedenken, dat deze "levendmaking" zich uitstrekt over het gehele leven van de christen, van zijn eerste levensvernieuwing - de wedergeboorte, in de eigenlijke, engere zin van het woord - tot de laatste ademtocht toe.

Daarom spreken we nu eerst over de wedergeboorte, of regeneratie. De n o o d z a a k van de wedergeboorte wordt ons aangeboden door deze uitspraak, overeenkomstig het getuigenis van Gods Woord: "De harten van álle stervelingen zijn van nature van steen" (Psalm 95 : 8). In de wedergeboorte maakt God de "stenen harten" der Zijnen

"zacht" (Psalm 9 : 21). Aangezien Calvijn met nadruk spreekt over "de Zijnen", en daarbij dus het schriftuurlijke verband legt tussen verkiezing en wedergeboorte, moet het verwarrend werken, van een "tijdelijke wedergeboorte" te spreken 13). "D e"

wedergeboorte is, volgens de Heilige Schrift, onmisbaar om behouden te worden. Het onderwijs, door Christus aan Nicodémus verstrekt, kan ons daarvan genoegzaam

138

overtuigen 14).

Eerst dán, wanneer Gods (uitverkoren) kinderen door de Geest der aanneming zijn wedergeboren, "rekent God ze pas onder de Zijnen"

(Psalm 87 : 6). Deze geestelijke wedergeboorte maakt "alle vromen gelijk aan kinderen" (op Psalm 110 : 3). Het is een daad van Gods Geest, te danken aan "Gods goedheid, uit genade" (Psalm 100 : 1). Daarbij gebruikt God in Zijn wijsheid "de dienst der kerk" (Psalm 87: 5).

In de wedergeboorte gebeurt er iets. Ja, er voltrekt zich een wonder. Want door die Geest der wedergeboorte "wordt de verdorven natuur vernieuwd" (Psalm 25 : 8). Gods

"geestelijk rijk begint bij de ondergang van het vlees", bij het sterven van de "oude mens", maar zo, dat vervolgens het herstel van de nieuwe mens volgt (Psalm 75 : 4).

In dit verband wijst Calvijn er telkens op, dat in en door de wedergeboorte het beeld Gods in de mens hersteld wordt.

De profeet spreekt hier (Psalm 100: 1) "over de geestelijke wedergeboorte, waardoor Hij Zijn beeld in de verkorenen herstelt". Ook in het licht van deze uitspraak is het ongeoorloofd, van een "tijdelijke" wedergeboorte te spreken. De geestelijke wedergeboorte is uitsluitend het deel van de uitverkorenen Gods. Het betreft hier terdege "een innerlijke nieuwhed des harten, welke afhangt van de wedergeboorte des Geestes, waardoor wij vernieuwd worden naar het beeld Gods" (Psalm 96 : 10).

Dat de wedergeboorte - als vernieuwing van het innerlijk van de mens - staat tegenover hun oude, verdorven natuur, blijkt ook uit de volgende uitspraak: "Indien in de gelovigen de leugen en ijdelheid wordt weggenomen (of: verbeterd) door de wedergeboorte des Geestes, volgt daaruit, dat ze van nature leugenachtig waren"

(Psalm 62 : 10).

H o e wederbaart God de Zijnen?

Hij doet het door "de Geest en het Evangelie van Christus" (Psalm 110 : 3). "Door de beloften, in Christus gefundeerd, wederbaart God het verkoren volk, dat Hij Zich verzamelt, tot het eeuwige leven" (Psalm 111 : 9).

In dit verband passen die uitspraken van Calvijn, waarin hij handelt over het zaad der wedergeboorte. Een Schriftuurlijk, en daarom, bij Calvijn geliefd onderwerp!

"De mensen kan niets uitnemenders gegeven worden, dan wanneer zij door het onverderfelijke zaad van de hemelse leer worden vernieuwd tot een zalig en eeuwig leven" (Psalm 119 : 162). En "omdat Gods zaad onverderfelijk is, kan de genade, waarmee zij eenmaal voorzien waren, nooit verdwijnen" (Psalm 51 : 12). Van daar ook, dat "hun leven volstrekt niet wankel is" (Psalm 119 : 89). Gods kinderen kunnen in de zonde vallen, maar niet van de genade vèrvallen! "Indien iemand tegenwerpt, dat degenen, die door Gods Geest zijn wedergeboren, nooit geheel afvallen, dan is dit, erken ik, zeer waar. Want het onverderfelijke zaad blijft in hen!" (Psalm 89 : 31).

"Deze wedergeboren gelovigen zullen de dood overleven, omdat God altijd Dezelfde blijft" (Psalm 102 : 29).

Aan Calvijn waren de probleemstellingen zeer wel bekend, zoals die ook nu in onze dagen actueel zijn. Hoort hem spreken:

"Toch rijst er een vraag. Want daar het ware geloof aan de natuur van het Woord beantwoordt, en gelijk het Woord een onverderfelijk zaad is, zo wordt dat (geloof) nooit geheel uitgeblust, ofschoon het soms onderdrukt wordt. Maar er is een zeker tijd-geloof, zoals het door Marcus genoemd wordt, dat niet zozeer uit de Geest der wedergeboorte, als wel uit één of andere veranderlijke stemming voortkomt, en daarom verdwijnt" (Psalm 106 : 12).

Ook uit deze uitspraak van Calvijn blijkt ten overvloede, dat het verkeerd is om in

verband met het tijdgeloof van een "tijdelijke" wedergeboorte te spreken, aangezien dit tijdgeloof niets van doen heeft met "de Geest der wedergeboorte".

Verder mogen en moeten wij, na alles wat wij al hoorden uit Calvijns eigen schriftverklaringen - en het zou geen moeite kosten één en ander uit Calvijns Institutie nader te bevestigen - vaststellen, dat Calvijn een wedergeboorte geleerd heeft: a. als vernieuwing van de verdorven natuur;

b. herstel van het beeld Gods in de mens;

c. een levendmaking tot het hemelse leven; en

d. uitsluitend het deel van Gods uitverkoren kerk.

De wedergeboorte, als vernieuwing van de mens, is geen vrucht van, maar de óorzaak van het geloof!

Dit dient voor ons vast te staan, waar het in onze dagen heel gewoon is, om de wedergeboorte te stellen als vrucht van het gelóóf (15). Dit is mede een droeve nawerking van de "leer der veronderstelde wedergeboorte". De mensen worden opgewekt, om te "geloven"! Wie dan gelooft, kan besluiten tot zijn wedergeboorte.

Maar het geloof volgt in órde op de wedergeboorte. Er zal om de vernieuwing van het hart gebeden moeten worden.

Nadere bevestiging van deze leer.

Ons staan nog tal van uitspraken uit Calvijns Psalmenverklaring ten dienste, om het bovengestelde nader te bewijzen.

"Aan de vrije wil wordt hier (op Psalm 143 : 10) de rechte keuze ontnomen, totdat het hart door de Geest Gods gevormd is tot de heilige gehoorzaamheid".

"Hieruit blijkt ook de grotere blindheid en ongevoeligheid, dat de leer niets baat, totdat God onze zielen hervormt (= reformeert); op Psalm 119 : 73. Christus

"hervormt de harten door Zijn Geest" (Psalm 72 : 7). Ja, "Hijzelf is het levende beeld Gods, waarnaar wij behoren hervormd te worden" (Psalm 8 : 6). "Er wordt (op Psalm 14 : 2) een duidelijk onderscheid gemaakt tussen Gods kinderen, die door Zijn Geest hervormd zijn, en alle nakomelingen van Adam, in wie verderf en slechtheid heerst".

"De vernieuwing tot het hemelse leven, is een w ó n d e r, dat de natuur heel ver te boven gaat" (Psalm 78 : 39). "Nu staat het voldoende vast, dat deze bekering niet op 's mensen vrije wil berust, totdat God uit stenen harten vleschen harten gemaakt heeft. Ja,

deze vernieuwing - leert Augustinus zeer juist - is zelfs voortreffelijker dan de schepping" (Psalm 81 : 12).

"Door het woord' scheppen verheft David het schitterende en bijzondere werk van God in de vernieuwing der mensen, alsof Hij opnieuw schepselen schiep" (Psalm 51 : 12).

Wat zegt Calvijn nu van hen, die niet wedergeboren zijn, of warden? "Onder het getal der vijanden moeten gerekend worden, wie niet door Gods Geest zijn wedergeboren, hetzij dat ze buiten staan, hetzij zij huisgenoten zijn" (Psalm 5 : 10). Zij hebben geen deel aan de genade en wederbaring des Geestes, worden niet door Hem geleid, maar daarentegen "geleid door hun vleselijk verstand".

Uit het 'commentaar van Calvijn op Psalm 5 : 10 blijkt dus overduidelijk, dat hij niet alle "huisgenoten", alle leden der kerk voor wedergeboren heeft gehouden. Al kon en mocht hij ze niet bij hun naam aanwijzen en noemen, toch houdt hij er terdege rekening mee, dat ze er zijn, en schroomt niet, hen, in hun onwedergeboren staat, als

"vijanden" te betitelen.

Deze paragraaf besluiten we met de vraag: waartoe worden Gods kinderen wedergeboren?

De wedergeboorte dient "tot vernieuwing des levens" (Psalm 71 : 16). Van een

140

zogenaamd "sluimerende wedergeboorte" heeft Calvijn niets geweten, en ook niets willen weten¹⁶). De boom wordt aan die vrucht gekend! "De Geest der wedergeboorte geneest de zonden, die ons aankleven" (Psalm 103 : 3). Dit laatste ziet duidelijk op het leven der heiligmaking. Hiervan spreekt Calvijn ook (op Psalm 85 : 3): "God heiligt de Zijnen door de Geest der wedergeboorte" (dat wil zeggen: Hij neemt hun zonden waarlijk weg!). "Deze voorkomende genade nu beveelt David aan. Hetzij omdat God, wanneer Hij van het begin ons roept, door de Geest der wedergeboorte de verdorven natuur vernieuwt, hetzij aangezien Hij door de zonden vervreemden, van de afval t er u g- brengt. Want daar degenen, die God onder de discipelen ontvangt, zondaren genoemd worden, zo volgt, dat zij door Zijn Geest vernieuwd worden, om te beginnen volgzzaam en inschikkelijk te zijn" (Psalm 25 : 8). Dat het geloof in ó r d e volgt op die wedergeboorte, blijkt zonneklaar uit deze woorden van Calvijn (Psalm 32 : 11): "het geloof kan nooit worden losgemaakt van de Geest der wedergeboorte".

Wanneer dan ook Calvijn, in zijn Institutie, er van spreekt, "dat wij door het geloof wedergeboren worden"¹⁷), dan slaat deze wedergeboorte op het leven der heiligmaking, welke door Calvijn "wedergeboorte", in ruimere zin dus op te vatten, genoemd wordt. De heiligmaking is een vrucht van het geloof.

78. HET DEEL KRIJGEN AAN GODS WERK

Uit de begeerte, zeker te mogen zijn van het héil, is de Hervorming ontstaan. Luthers worsteling is overbekend: hoe vind ik een ,genadige God? Deze vraag leefde niet minder sterk^{17a)} bij een man als Calvijn, hoewel bij hem in nog dieper zin. Want bij Calvijn sprak ook deze vraag mee: hoe komt God aan Zijn eer? Gods eer kreeg hij liever dan zijn eigen zaligheid¹⁸⁾. Te weten: er is genade!, was de hervormers niet voldoende.

Het ging er hun om, te mogen verstaan: heb ik deel aan Gods genade?; is er genade ook voor mij? Men schelde dit niet als "piëtistisch"; het is een zaak van het allergrootste gewicht. Want het betreft

mensen eeuwige staat: zijn eeuwig "wel of wee".

Calvijn heeft zich met de "toepassing" van het door Christus verworven heil, met het deel krijgen aan Gods genade intensief beziggehouden. Zo schrijft hij (op Psalm 81 : 7): "Daar wij vijanden waren, heeft Hij ons, door ons met het Evangelie en de Geest te bestralen, geroepen om aan Zijn genade deel te krijgen".

"Door ons Zijn Evangelie deelachtig te maken", heeft God "ons thans verwaardigd in het lichaam van Zijn Zoon in te lijven" (Psalm 115 : 2). Verlichting des Geestes; roeping, wedergeboorte.... zo zouden we de volgorde in de heilsweg willen stellen.

De verlichting (= bestraling met het Evangelie) en de roeping heeft Calvijn vol-schoon verbonden in zijn verklaring van Psalm 81 : 7. Het betreft hier een roeping van-Boven (superna; Psalm 87, Inl. 19). Door de roeping heen wordt Gods verkiezing in de tijd verwerkelijk; (vgl. op Psalm 87 : 6, 19a).

Eenmaal geroepen, wordt hij opgenomen in Gods huisgezin (letterlijk: Gods familie; vgl. Psalm 119 : 94).

Evenals de wedergeboorte, is ook de roeping bedoeld tot "heiligheid" (Psalm 24 : 3).

Immers, het voornemen der gelovigen is, gedurende hun gehele leven Gods roeping te volgen (Psalm 102 : 15). We hoorden al, dat de roeping Gods tweërlei is; alleen bij de verkorenen is zij "krachtdadig"; vandaar, dat Calvijn kan zeggen: "niet allen had God op krachtdadige wijze tot Zich geroepen" (Psalm 65 : 5). "De róepende God" kan z6 één geen weerstand bieden (Psalm 18 : 19), maar hij "omhelst de Godsspraak gehoorzaam".

Zo behoort elke gelovige "zijn wettige roeping zich bewust te zijn" (Psalm 28 : 8).

141

"Zachtmoedigheid", ziedaar het dóel van hun roeping" (Psalm 50 : 4).

Deelkrijgen aan Gods genade door de roeping dus.

Deze roeping leidt evenwel tot kennis van zichzelf en van Gods heiligheid. Anders zou er geen "plaats" voor Gods genade gevonden worden in 's mensen binnenste.

Genade is immers: een Goddelijke vergeving, een pardon, een kwijtschelding van zonde en straf.

Ook hierover sprak Calvijn.

Bij Psalm 25 : 7 merkt hij op: "Zeer juist heeft David hier beleden, dat hij niet anders deelgenoot zou worden aan Gods genade, dan door de kwijtschelding der zonden". Zo mag hij door de roeping heen, God smeken om ontferming en meedogen.

Denk aan 't Vaderlijk meedogen,

Heer', waarop ik biddend pleit.

Milde handen, vriend'lijk ogen

Zijn bij U van eeuwigheid!

Sla de zonden nimmer gá,

Denk aan mij toch in gená!

In deze weg mag hij ook bewust ingaan in Gods verbond, deelhebben aan de Verbonds-Middelaar en aan al Zijn weldaden²⁰). Hij weet zich immers geroepen en vernieuwd door de Geest der "aanneming"; en hij mag nu, door zich bij Gods kinderen te voegen, besluiten, ook deze genade deelachtig te zijn (op Psalm 49 : 16). Op goede gronden!

Geheel anders dan wie zich ten onrechte op Gods verbond beroepen. "Zijdelings berispt David de letterknechten, die vâlselijk en ijdel er zich op voorstonden, deel te hebben aan Gods verbond!" (Psalm 25 : 14). Gevaarlijke grond!, zich te beroemen op Gods verbond, en te vertrouwen op het téken des Doops, buiten de Geest der aanneming, de Geest der wedergeboorte en buiten de roeping des Geestes om!

"De verborgenheid des HEEREN is (immers) voor degenen, die Hem vrezen, en Zijn verbond, om hun die bekend te maken!"

Overigens bestaat bij God geen "aanneming des persoons". Niet alleen armen en ellendigen kan en wil God zaligen, maar ook rijken naar de wereld en gelukkigen,

"opdat zij niet menen, dat zij van het deelhebben aan dezelfde genade worden uitgesloten (Psalm 22 : 30).

Adeldom verplicht! Niet in de laatste plaats: de geestelijke adeldom der genade. De gelovigen krijgen God lief, maar ook.... de naaste!

"Daar hier (op Psalm 32 : 8) aan alle kinderen Gods de weg des heils getoond wordt, moet men er zich ten eerste voor wachten, ook maar voor het minste er van af te wijken. Laat ons dus uit dit woord leren, dat wij op deze voorwaarde met God verzoend

worden, dat men zich inspant, om z'n broeders deelgenoot van dezelfde weldaad te maken".

U vraagt zich af: is dit mogelijk?

Inderdaad, volgens Calvijn wèl. Genade maakt geen luie, noch trage, of harteloze en liefdeloze mensen.

De verlichting, roeping en vernieuwing is wel primair een werk, een gave en genade van God, maar Hij schakelt de mensen er bij in. "Wij weten - het is dus Calvijns ondervinding, in zijn ambtelijke bediening! - dat de gelovigen zo door de arbeid en moeite der mensen worden onderwezen, dat zij door God warden verlicht" (Psalm 119: 98).

142

79. UITWENDIG - INNERLIJK

Calvijn is de verdediger en handhaver van de waarachtige "innerlijkheid" van het religieuze leven geweest²¹). Met name bij zijn Psalmenuitleg verkeerde hij in de Geest "in de binnenkamer van het Oude Testament"²²). Zo verwondert het ons niet, wanneer hij verklaart, dat "in de dienst van God de innerlijke oprechtheid des harten de eerste plaats inneemt" (Psalm, 73 : 1).

Calvijn zelf heeft weinig gelegenheid gehad, om "uitwendig" onderwijs in en uit Gods Woord te ontvangen - zo zagen we - al werd hij grondig in de oorspronkelijke talen van de Bijbel, Hebreeuws en Grieks onderwezen..., des te meer heeft ook hij, mèt David (Psalm 86 : 11) gebeden "om het innerlijke licht des Geestes".

Innerlijkheid als zodanig kan niet volstaan; want uit het hart van de mens komt louter zonde en boosheid voort. Het gaat om de "kennis" van de werken en daden van God (Psalm 111 : 2). Daartoe was ook Calvijn van node, dat zijn "geest gezuiverd" werd door God, "om een smaak van ware wijsheid te verkrijgen"; anders zou ook hem Gods wet (= Woord) "smakeloos" gebleven zijn (Psalm 119 : 26). "De innerlijke verruiming (van Gods Geest) des harten sluit elke geveinsdheid buiten" (Psalm 140 : 7).

Als één van de ergste vijanden, die de ware innerlijkheid bedreigen, onderkende Calvijn, als weinigen vóór en na hem, de hypocrisie, de geveinsdheid, waartegen ook Christus zo ernstig gewaarschuwd heeft.

Daarom "moet met het uitwendige leven overéénkomen de innerlijke waarheid"

(Psalm 66 : 17). Alleen "wie met een ware en innerlijke aandoening (of: genegenheid) van hart met God verbonden zijn, zijn in Zijn huis geplant" (Psalm 92 : 13). We hoorden het al: "de innerlijke nieuwigheid des harten hangt af van de wedergeboorte des Geestes" (Psalm 96 : 10). "Voor Gods kinderen zou het niet voldoende zijn, zich van alle kwaad te

onthouden, indien daaraan niet beantwoordt een innerlijke zuiverheid van hart, ja, indien zij niet heel hun leven bestuurde" (Psalm 125 : 4).

Zo mogen degenen, "die tevreden zijn met het verborgen en innerlijk gevoel, zich verheugen" in hun diepste innerlijk (Psalm 35 : 12). Zij bezitten een "innerlijke vrede van hart" (Psalm 4 : 9), die "hun geest bewaakt" (Psalm 116 : 7). Deze "innerlijke rust der ziel schraagt de gelovigen" (Psalm 37 : 10).

Calvijn verwerpt een "uitwendige" godsdienst zonder deze ware, Geestesgewerkte innerlijkheid, waarheid en waarachtigheid in het religieuze. Maar daarmee veracht hij niet alle uitwendigheid, alle "vorm", alle "openbare" dienst van God.

"Juist door de inblazing van de wijsheid van binnen van Godswege, wordt het gebruik van de uitwendige leer aanbevolen" (Psalm 94 : 12). Op Psalm 95 : 6 tekent Calvijn aan: "Hier wordt niet alleen over de dank van het hart gehandeld, maar tegelijk wordt de uitwendige belijdenis der vroomheid vereist". De psalmdichter "breekt uit de diepste aandoening van z'n hart los in een uitwendige belijdenis. Want de ijver om elkaar op te bouwen, moet de gelovigen tot deze plicht prikkelen; anders wordt God van de wettige eer beroofd" (Psalm 109 : 30).

Maar zonder die echte, ware innerlijkheid kan de "uitwendige" vorm en Godsverering zijn instemming niet vinden. Ook daarvan enkele voorbeelden.

"Tegenover de uitwendige schijn, bestaat de gerechtigheid in een oprechte gaafheid (of: integriteit) van hart" (Psalm 97 : 11). "De uitwendige belijdenis is frivool (dwaas), indien de innerlijke waarachtigheid er niet bij komt" (Psalm 24 : 3).

Calvijn, de theoloog van de Heilige Geest, is daardoor ook: de theoloog van de ware innerlijkheid en van de Geestes-gewrochte bevindelijkheid²³).

80. ONDERSCHIEDENDE PREDIKING

Calvijn heeft de Heilige Schrift mogen lezen met een nieuw, rein hart, en met verlichte ogen des verstands. Vooral de lezing van het Psalmboek heeft hem er toe gebracht, om niet alles voor Israel, "volk van God", bondelingen of gelovigen te houden, wat zich als zodanig, aandiende. Op voorgang van de psalmdichters, is ook Calvijn gaan "onderscheiden", leren onderscheid maken, daarbij begaafd met de Geest der onderscheiding der geesten, en dat nog wel in een uitzonderlijke mate.

Zo verstaan wij een uitspraak als: "Omdat hij (David) vele ontaarde Israëlieten zag, onderscheidt hij van hén de ware en gawe" (op Psalm 22 : 24 24). De door de geest verlichte Bijbelschrijvers maakten onderscheid; en Calvijn doet het hen na. Hij is een

gewillig, volgzzaam leerling geworden van Christus, op de school Zijns Geestes. Dat wil intussen niet zeggen, dat Calvijn "hartenkenner" was, of zich als zodanig opwierp.

Hij wist er heel goed van, dat "het ons nog niet gegeven is, de verkorenen van de verworpenen te onderscheiden", waarom hij opwekte, om voor allen te bidden (Psalm 105 : 16).

Toch onderscheidt, "separeert"²⁵⁾ Calvijn in zijn prediking.

Omdat het tegenwoordig of helemaal niet gedaan wordt, of waar wèl, niet op de juiste wijze, is het van belang ook op dit punt, deze "onbekende Calvijn" eens aan het woord te laten komen. Onderscheid ten aanzien van Gods welwillendheid.

Op een tweetal plaatsen in zijn Psalmencommentaar deelt Calvijn ons zijn inzicht mee met betrekking tot Gods welwillendheid. Hij onderscheidt duidelijk een "algemene"

van een meer bijzondere welwillendheid van God.

Op Psalm 44 : 4 licht hij ons in over de "algemene" welwillendheid van God. Daarvan zegt hij, dat deze "zich tot heel het menselijk geslacht uitstrekt", maar Calvijn ontkent, dat deze welwillendheid in Psalm 44 : 4 bedoeld zou zijn; neen, op die plaats "wordt het uitverkoren volk van de overige wereld onderscheiden, en de oorzaak van het onderscheid wordt teruggebracht tot het loutere welbehagen Gods".

Van Gods bijzondere "welwillendheid" spreekt hij (op Psalm 77 : 8) op deze wijze:

"Onder deze voorwaarde omhelst God ons met Zijn welwillendheid, dat Hij haar tot het einde toe voortzet".

Ook onderscheidt Calvijn tussen het ware Godsvertrouwen en - wat hij noemt - 's mensen natuurlijke, vleselijke gerustheid. "In dit vers (Psalm 30 : 8) wordt onderscheid gemaakt tussen het vertrouwen, dat in Gods Woord gegrond is, en de vleselijke gerustheid, welke voortkomt uit inbeelding (arrogantie)".

Ook durft Calvijn in de kerk "onderscheid" te maken tussen de ware en de onechte zonen der kerk. "Er wordt (op Psalm 15 : 1) onderscheid gemaakt tussen de eeuwige burgers der kerk en de (vreemde) indringers, die voor een tijd met hen vermengd zijn".

"Door de verschillende uitslag bewijst hij eindelijk, dat hij niet kaf en koren dooréén vermengt, omdat Hij de Zijnen afzonderlijk verzamelt" (Psalm 17 : 7). "Dit is de gemeenschap der heiligen, die hen van de goddeloze bezoedelingen der wereld schéidt, opdat zij Gods heilig eigendom zijn" (Psalm. 16 : 3).

"Want stellig behoren door die kenmerken Gods wettige kinderen van de geveinsden onderscheiden te worden" (Psalm 15 : 2)²⁶⁾. Neen, Calvijn was niet afkerig van een Schriftuurlijke kenmerken- prediking. Zijn geschriften, preken zowel als commentaren zijn er vol van.

"Hier (op Psalm 16 : 11) worden de gelovigen van wie "buiten" zijn en van de verworpenen onderscheiden, wat hun eeuwige staft aangaat".

"Aangezien hij gedurende heel z'n leven in dit gebed moet volharden, onderscheidt hij zich door dit kenmerk van de geveinsden" (Psalm 27 : 4). Zo ook op Psalm. 40 : 7,

144

waar Calvijn nog van de geveinsden opmerkt, dat zij "alleen met de mond tot God naderen of Hem stellig met koude plechtstatigheden willen tevreden stellen"27).

Calvijn volstond intussen niet met een kenmerken-prediking en daarmee uit; neen, hij wekte ook op tot bekering en geloof; en verzocht de gelovigen voor de dwalenden en geveinsden te bidden.

Zo willen we thans overgaan tot de bespreking van het geloof bij Calvijn, en wat daarmee samenhangt, zoals de bekering, het berouw en dergelijke.

81. WAT MET HET GELOOF SAMENHANGT

Het voornaamste werk van de Heilige Geest is het geloof.

Calvijn noemt het geloof in Christus een "bovennatuurlijk geschenk"28). De Heilige Geest, als de Geest der belofte, (Eféze 1 : 13), "is naar dit woord de innerlijke Leermeester, door Wiens werk de belofte van het heil in ons hart binnendringt". En waar de mens van nature blind is, "zou het licht voor hen tevergeefs schijnen, indien de Geest der kennis niet de ogen van hun gemoed opende". Met opzet openen we de bespreking van het geloof, en wat daar. mee samenhangt, met enkele uitspraken uit Calvijns meesterwerk. de Institutie, waarvan de eindredactie uit het jaar 1559 stamt.

Om deze reden, dat wij ons hebben te herinneren, hoe Calvijn verderop29), wanneer gesproken wordt van het berouw, dit een vrucht, een gevolg van het geloof noemt29a).

Voor de goede orde, en om Calvijn niet in strijd met zichzelf te brengen, wijzen we hierop; en het dunkt ons gewenst, als we over bekering en berouw handelen, dit niet te doen onder het thema: wat aan het geloof voorafgaat, maar onder het opschrift: wat met het geloof samen-hangt.

Calvijn ziet het namelijk zo, dat, wanneer een mens door God bearbeid wordt, hij stellig tot kennis van zonde en schuld geleid wordt, uit de wet van God, maar tevens door de Geest der wedergeboorte tot Christus komt.

Bij Calvijn valt, om zo te zeggen, alle nadruk op het geloof, als noodzakelijk tot zaligheid, en in verband daarmee bespreekt hij wat met het geloof samenhangt en gepaard gaat: berouw, en bekering; en de bekering, naar haar meer inwendige en uitwendige zijde verstaan.

Vandaar ook, dat Calvijn van het gehele leven des geloofs kan spreken onder het éne verzamelwoord: wedergeboorte.

Dat hiermee een wedergeboorte in de engere zin van het woord niet is ontkend, acht ik uit het voorafgaande genoegzaam gebleken. Voor wie het echter nog niet voldoende vast mocht staan, verwijzen we naar de uitspraak van de hervormer: "Zeker stelt God vast, dat Hij de bekering van alle mensen wil, en Hij laat Zijn vermaningen zonder onderscheid tot allen uitgaan; dat ze echter tot werking komen, dat hangt af van de Geest der wedergeboorte»).

Hierin betoont Calvijn zich een volstrekte tegenstander van de leer van 's mensen vrije wil. Hoor hem ergens³¹) zeggen: "Het nieuwe verbond - door Jeremia (31 : 32 v.) beloofd - treedt slechts dan in werking, wanneer de Geest er bij komt, Die de harten tot gehoorzaamheid brengt". Calvijn noemt het een verdraaiing van de tekst, "wanneer men ze zo uitlegt, dat het werk der bekering half door God en half door de mens gedaan schijnt te worden"³²).

Voor Pelagianisme behoeft men bij Calvijn, ook op het punt van geloof en bekering, niet bevreesd te zijn. Zo horen we hem zeggen³³): "De wil wordt onder de heerschappij der zonde gevangen gehouden, en kan zich daarom niet ten goede bewegen. Want zulk een beweging is het begin van de bekering tot God, welke in de Schrift geheel aan Gods genade wordt toegeschreven"! De mens is de (vrije) wil ten goede kwijt, door de zondeval. Breedvoerig behandelt Calvijn alle vragen, die hiermee

145

verband houden³⁴).

"In de mens is alles verdwenen, wat tot het zalige leven der ziel behoort - tot hij door de genade (van de Heilige Geest) wedergeboren wordt en deze gaven terugkrijgt.

Daartoe behoren het geloof, de liefde tot God, de naastenliefde en het streven naar heiligheid en gerechtigheid"³⁵).

Ook uit deze laatste uitspraak is, voor geen tweeërlei opvatting mogelijk!, duidelijk af te lezen, dat de wedergeboorte des Geestes de gave van het geloof met zich brengt. In de wedergeboorte wordt de mens de Heilige Geest deelachtig³⁶). Deze schenkt hem een nieuw, geheiligd verstand, een wil-ten-goede, en een zuiver, rein gevoel. Voor de verloren zondaar staat niets dan het geloof in Christus open, om behouden te worden.

Daarbij schakelt Calvijn nadrukkelijk³⁷) de wet in, als "tuchtmeester tot Christus".

We willen nu enkele punten bespreken, die in verband staan met Calvijns leer inzake het geloof.

a. Van blind ziende geworden.

"De onwetendheid en blindheid neemt zonder onderscheid aller geest in beslag, totdat wij door de hemelse genade van ogen voorzien worden. En daarom moet God gevraagd worden, om onze ogen wèl te reinigen, om Zijn werken te overdenken"

(Psalm 92 : 7).

"God verbergt Zijn geboden voor wie Hij de ogen niet opent. Want wanneer zij niet met geestelijke ogen voorzien zijn, zien zij niet, al ziende, zodat verborgen blijft, wat duidelijk voor hun ogen aanwezig is" (Psalm 119 : 19).

"Hij spreekt tot mensen, die begiftigd zijn met ogen en voorzien zijn van het ware licht des geloofs" (Psalm 91 : 7). "Door het geloof zijn ze met ogen begiftigd" (Psalm 107 : 42). "Alleen de gelovigen zijn met ogen begiftigd, om Gods voorzienigheid te zien (schitteren)" (Psalm 8 : 3). "Met de ogen des geloofs' kan men "schouwen, wat anders ongelofelijk kon schijnen" (Psalm 1 : 4). Van David wordt door Calvijn opgemerkt, dat hij "met veel beter ogen was begiftigd, en scherper van blik" mocht heten, "dan de menigte der mensen" (Psalm 18 : 8).

De wedergeboren gelovigen zijn dus van geestelijke ogen, "ogen des verstands"

voorzien. Ze zijn "oculati", zoals Calvijn het pleegt uit te drukken. Zij zien, wat een ander niet ziet, van nature, met "vleselijke" ogen. Voor het Geestes-oog des, geloofs is God "praesent", aanwezig (Psalm 16 : 8). Ja zelfs, "al gebeurt het, dat wij van alle uiterlijke tekenen van Gods genade worden beroofd, (dan nóg) moet God te midden van de afgronden door ons geschouwd worden met de ogen des geloofs" (Psalm 63 : 3). "Onder de leiding van het licht des geloofs, dringt hij met de ogen des verstands tot Gods genade door", ofschoon ze verborgen was (Psalm 13 : 2).

"Indien het geloof boven komt, schouwt dezelfde die acht, dat God hem metterdaad tégen en vreemd is, in de spiegel der belofte Zijn genade verborgen en op een afstand"

(Psalm 22 : 2).

Bij al deze plaatsen stond Calvijn ongetwijfeld Christus' waarschuwing aan vleselijk Israel - in Nicodémus vertegenwoordigd - voor de geest: "Voorwaar, voorwaar zeg Ik u, tenzij iemand wederomgeboren wordt, hij kan het Koninkrijk Gods niet zien!"

b. De bekering tot God.

"Het is Gods eigen werk, door een innerlijke beweging de harten van de mensen tot Zich te bekeren" (Psalm 78 : 8). "Bekering of wederkeer (beken ik) betekent, dat ze tevoren door een goddeloze afval van God vervreemd waren" (Psalm 22 : 28). Dit noemt Calvijn een "bekering tot Christus", en wel krachtens de wedergeboorte (Psalm 110 : 3).

God "wil niet hun dood? Op welke wijze? Omdat Hij wil, dat allen zich tot Hem bekeren. Het staat nu voldoende vast, dat deze bekering niet aan der mensen vrije wil hangt, totdat God uit stenen harten vlezen harten gemaakt heeft" (Psalm 81 : 14). "De kennis van God brengt deze vrucht voort, dat de mensen - onder veroordeling, van hun dwalingen - zich tot God bekeren" (Psalm 97 : 7). Gods kinderen hebben geen blijdschap over hun zonden, "ja veeleer wekt deze vreze Gods hen op zich te bekeren"

(Psalm 28 : 3). "In Zijn beloften biedt God Zich gunstig aan, mits wij ons van harte bekeren" (Psalm 106 : 6). Gelet op deze uitspraak, kan men dus zeggen, dat Calvijn geen voorstander te noemen is van een ónvoorwaardelijke beloftenleer. Dit behoeft hem inmiddels geen enkele blaam te bezorgen. Want Calvijn bedoelt het stellig niet zo, dat wij Gods gunst verkrijgen, op voorwaarde (bij wijze van prestatie onzerzijds), dat wij ons bekeren; maar veeleer zo, dat wij delen in Gods gunst, in de w e g der bekering!

Hier (Psalm 119 : 126) wordt gehandeld "van de verworpenen, van wier bekering niets te hopen valt". "David ontnemt de verworpenen de hoop op vergeving, namelijk omdat hij zag, dat ze niet te genezen waren. Want indien zij bekeerd hadden kunnen worden ("flexibel" waren, zegt Calvijn letterlijk), zou hij ook van zijn kant genegen zijn geweest tot barmhartigheid" (Psalm 140 : 10). Uit deze uitspraken over de verworpenen blijkt ons weer opnieuw, hoe Calvijn er op uit is, om de menselijke verantwoordelijkheid te handhaven. "Ongeneeslijk" noemt hij die mensen, die door en door verhard zijn in de zondedienst, en met Gods oproep tot bekering blijvend de spot drijven.

c. Het berouw.

"Het wenen is een teken van het berouw" (Psalm 137 : 1).

Op Psalm 34 : 15 schrijft Calvijn: David spreekt "over twee delen van het berouw.

Want dit is de eerste trap van de bekering, dat de zondaar de zonden, waaraan hij zich uitgeleverd had, verwerpt, en

afstand doet van zijn vroegere leven. Daarna, dat hij zijn leven vormt tot de gerechtigheid".

Rampen zijn "Gods gesels, waardoor Hij ons tot berouw opwekt" (Psalm 143 : 2).

Gods oordelen "ontstellen door vrees, die ons tot het ware berouw moet brengen"

(Psalm 119 : 120). "God spoort de mensen aan tot berouw, door ze aan hun bezoedelingen te herinneren" (Psalm 26 : 6). "Wanneer God ons gedurig kastijdt, of door andere voorbeelden tot berouw nodigt, hoe zeldzaam vordert iemand onder Zijn roeden!" (Psalm 106 : 29).

"Niet nodigt hij de mensen tot berouw, tenzij dat er hoop op verzoening is voorgesteld" (Psalm 50 : 22). "Christus nodigt allen vriendelijk uit tot berouw" (Psalm 18 : 38). "Wie van harte zijn zonden berouwt, wordt in genade aangenomen" (Psalm 32 : 11). "Zonder

waar geloof en berouw" dreigt er "een goddeloos misbruik van Gods Naam" (Psalm 50 : 16). "Het offer van berouw - namelijk "een verslagen geest" -

voldoet alleen voor alle (andere offers)"; "wij verkrijgen op geen andere manier genade bij God, dan wanneer wij neergeslagen en beschaamd, alleen in Zijn barmhartigheid rusten" (Psalm 51 : 19).

Uit deze laatste uitspraak kan ons duidelijk zijn, dat hetgeen we boven opmerkten over de bekering - volgens Calvijns eigen woorden - ook geldt van het berouw: het is de weg, waarin, en de manier, waarop een mens Gods genade, bijvoorbeeld die van de vergeving, verkrijgt.

147

d. Het ongeloof.

"Het ongeloof is bij God verdoemd" (Psalm 78 : 21).

"Niet vermetel noemt hij alle ongeloof: hoogmoed" (Psalm 119 : 21). "De ongelovigen beroven zich onwaardig van het betere leven, waartoe wij allen geschapen zijn" (Psalm 49 : 15). "Niemand gelooft waarlijk in God, dan wie het door God beloofde heil zo verstaat, dat hij de dood veracht" (Psalm 16 : 10).

e. Heilzaam wantrouwen.

"Geen anderen worden onder Gods hoede verborgen, dan wie, hun eigen krachten wantrouwende, haastig de toevlucht tot God nemen" (Psalm 83 : 3).

f. Klein-geloof.

"Gods hulp wordt van ons geweerd, omdat wij Zijn beloften wantrouwen" (Psalm 48 : 9).

"Zodra God het teken van Zijn genade onttrekt, overvalt ons de twijfel, of Hij wel voor ons heil wil zorgdragen, ja het ongeloof verontrust ons" (Psalm 50 : 14).

Op Psalm 31 : 5 schrijft Calvijn: "Dit is: één van de meest geschikte uit de voornaamste plaatsen der Schrift, om het wantrouwen (of: klein-geloof) te verbeteren". "En dikwijls worstelen op deze wijze de heiligen met hun eigen klein-geloof, zodat ze gedeeltelijk wankelen, gedeeltelijk moed grijpen en zich verheffen tot het gebed" (Psalm 31 : 22). "Nu bekent hij, dat - na van Gods gaven beroofd te zijn-hierdoor bij wijze van "nies-

!kruid" zijn geest gezuiverd is geweest van de slaperigheid van het verkeerde zelfvertrouwen" (Psalm 30 : 8).

g. Over het tijd-geloof hebben we in de voorafgaande paragrafen reeds meermalen gesproken. Het is niet nodig, hierop nogmaals in te gaan. Gewezen zou nog kunnen worden op Calvijns uitleg van "de gelijkenis van de zaaier", en op wat hij over het tijd-geloof schrijft in zijn Institutie³⁸).

82. HET GELOOF VOLGENS CALVIJN

Onder de titel "Het geloofsbegrip van Calvijn" is er al weer jaren geleden een uitvoerige studie verschenen³⁹). Onze Nederlandse calvinisten hebben het er in de loop van de tijd zelf wel een weinig naar gemaakt, dat men van Calvijn, als zou hij een dor, koud en bespiegelend "begripenman" zijn geweest, weinig moest hebben.

Hoeveel meer had het in de lijn van de historische Calvijn gelegen, wanneer Dr. Dee had geschreven onder de titel "Calvijns leer inzake het geloof", of iets dergelijks.

We willen thans proberen uit Calvijns éigen woorden ons een beeld te vormen van hetgeen hij onder het geloof verstond.

"H e t" geloof, daaronder verstond Calvijn uiteraard het ware, zaligmakende geloof.

Want wel kan men terecht van een "historisch"- , "tijdelijk"- of "wonder"-geloof spreken; de Schrift geeft daartoe zelfs aanleiding. Maar het geloof, dat zondaren rechtvaardigt voor God, is alleen het ware, het tot de zaligheid leidende geloof, dat aan Gods kinderen wordt geschonken door de Geest der wedergeboorte.

"Het ware geloof beantwoordt aan de natuur van het Woord - zegt Calvijn (op Psalm 106 : 12) -; zoals het Woord een onverderfelijk zaad is, zo wordt dat (geloof) nooit uitgeblust, ofschoon het soms dreigt te verstikken". "Het Woord wordt door het geloof aangenomen" (apprehendere; op Psalm 107: 20). "Het geloof kan nooit worden losgescheurd van de Geest der wedergeboorte"; "het geloof verzoent de mens met God" (Psalm 32 : 11), alweer niet als de oorzaak, waarom, maar als de manier, waarop de verzoening plaatsgrijpt. "Het geloof klimt trapsgewijze op tot Gods hemelse

148

macht" (Psalm 35 : 2).

Het geloof brengt "Christus met Zijn ware en hechte verzoening naar voren" (Psalm 51 : 19). "Dit is derhalve het geloof é i g e n, om een duidelijke kennis van God voor te stellen, waarin wij niet zullen wankelen" (Psalm 48 : 14). "In deze praktische kennis wilde de Geest ons geloof ongetwijfeld geoefend hebben" (Psalm 33 : 11).

"Door het woord "wentelen" wordt de natuur en de kracht van het geloof tot uitdrukking gebracht, hetwelk, betrouwend op Gods voorzienigheid, ons hart verlicht van de lasten van zorgen en moeiten" (Psalm 22 : 2). "Het strijdt volstrekt niet met de natuur van het geloof, dat wie reeds zekerheid inzake Gods genade verkregen hebben, vurig en ernstig aandringen om vergeving te verkrijgen" (Psalm 51 : 9).

"Het geloof is de wortel van de ware godsvrucht; ze leert alle goed alleen van God te hopen en te verwachten, en vormt ons tot de gehoorzaamheid aan Hem" (Psalm 78 : 21). "Alleen het geloof is het, dat ons vernedert" (Psalm 119 : 21). Het geloof "kan niet gescheiden worden van deze nederigheid, namelijk van een verslagen hart en verbroken geest" (Psalm. 51 : 19).

"Het geloof en de aanroeping zijn de middelen, welke ons Gods genade verschaffen"

(Psalm 65 : 5). "Vanwaar het geloof en de aanroeping, indien Hij hen, die van nature vreemdelingen waren, niet door Zijn genade aan Zich verbond?" (idem).

"Het geloof kan niet dood in de harten verborgen blijven, of het komt te voorschijn".

Zo verbindt Calvijn het ware geloof met "de uitwendige belijdenis". Inmiddels is het zo, dat "van Gods kinderen wordt geëist, dat zij geloven, alvorens met de tong te belijden" (Psalm 116 : 10). In het verbond der genade "eist de Heere Zijnerzijds van hen het geloof en de gehoorzaamheid. Er is dus een wederkerige overeenkomst tussen God en het volk" (Psalm 19 : 7).

Wat we leren moeten:

"Door het geloof te overwinnen" (Psalm 71 : 19);

" - omdat het niet genoeg is, gebeden te lispelen met de lippen - uit het geloof te bidden" (Psalm 74 : 12);

"dat het geloof zonder gebeden werkeloos en verstijfd terneerligt" (Psalm 119 : 58);

"dat het geloof niet werkeloos is, wanneer zij, die het heil van God verwachten, rechtstreeks tot Hem vluchten" (Psalm 91 : 15). Bewijzen van het geloof.

"Ons geloof wordt dan pas waarlijk bewezen, indien wij niet anders hopen of verlangen, dan door God alleen behouden te worden" (Psalm 40 : 17). "Dit is een waar bewijs van geloof, alleen te letten op Gods belofte" (Psalm 71 : 14).

"En dit is pas een waar bewijs van ons geloof, om, wanneer we door tegenslag getroffen zijn, toch niet op te houden, op God te hopen. Hieruit besluiten we, dat de deur voor onze gebeden gesloten is, tenzij de sleutel van het vertrouwen haar opent"

(Psalm 7 : 3).

"Dit is pas een waar bewijs van geloof, wanneer een ieder, die tot zichzelf komt (of: inkeert), zonder getuigen z'n hart onderzoekt. Want wanneer wij niet aan God alleen genoeg hebben, slaan wij het oog op die mensen, en dan kan het nauwelijks anders, of eerzucht dringt zich in de plaats van het geloof" (Psalm 91 : 9).

"Dit is een uitstekend bewijs van geloof, om wanneer wij van alle kant in de wereld door duisternis omringd worden, licht uit de hemel te vragen" (Psalm 11 : 4).

83. DE ZEKERHEID VAN HET GELOOF

Het geloof moet op een hechte grondslag rusten. Hiervan wist Calvijn. Hij sprak daarom: "En wederom ligt het fundament van zijn geloof in Gods goedheid" (Psalm 119 : 159).

149

Het geloof geeft vastigheid en inhoud aan de vroomheid: "zonder het ware geloof en berouw is de vorm van vroomheid uitwendig" (Psalm 50 : 16).

De geveinsden missen dit. "Want ook al zijn ze met het verkoren volk vermengd, toch groeien ze niet door een oprecht geloof samen tot éénzelf de lichaam, zodat ze voor kinderen der kerk gerekend zouden moeten worden" (Psalm 18 : 45). In plaats van

"waar" geloof spreekt Calvijn klaarblijkelijk ook graag van "oprecht" geloof (sincera).

Het geloof heeft getuigenis in zichzelf. Het is enerzijds een "arm- makende daad"⁴⁰), en we denken daarbij nog even terug aan wat Calvijn van het geloof opmerkte, dat het namelijk waarlijk de mens vernédert; -anderzijds is het een rijke en onverdiende genadegift van God, het is een b e z i t. Ondanks de spot van later, die uitkomt in het spottend spreken van "beati possidentes" (= gelukkige bezitters⁴¹), durfde Calvijn te spreken van het geloof, als van een bezit. "Louter door Gods genade is het David gegeven, dat hij door het geloof in het bezit van zo groot goed kwam. Niets zou het immers baten, dat God Zich (zo) vriendelijk aan ons aanbiedt, indien wij Hem niet door het geloof aannamen" (Psalm 16 : 7).

Het geloof moet groeien en sterker worden.

Daartoe zijn de bewijzen van Gods goedheid "in staat om het geloof te schragen"

(Psalm 22 : 10). Ook van David wordt gezegd, dat hij zijn geloof "bouwt", "opdat het vast in Gods genade roste" (Psalm 62 : 5).

Het geloof heeft volgens Calvijn dus precies niets van of in zich van de zogenaamde geloofs-"sprong" en van het min of meer ongewisse "wagen" uit de nieuwere theologie⁴²),

Het hart van de hervormer, dat naar heilszekerheid dorstte en die gevonden heeft, legt daarvan getuigenis af, als hij spreekt: "Toch is dit de ware regel van het geloof, om in de duisternis des doods het licht des levens te zien" (Psalm 138 : 7).

Dit geloof schenkt een innerlijke vrede en rust aan de gelovigen. "Zo zijn hun handen niet zonder werk, maar hun geest houdt zich aan die stilte van het geloof, alsof het sliep" (Psalm 127 : 2).

Het geloof bezit een eigen intuïtie, een blik, een schouwwe n, dat ten enenmale vreemd is aan wie het ware geloof mist.

"Daaruit besluiten wij, van welk voordeel het hem geweest is, door de aanschouwing van zijn geloof buiten de wereld te dringen, zodat hij de ogen op de hemelse troon van God richt" (Psalm 92 : 10). Op Psalm 61 : 4 spreekt Calvijn van Davids "geestelijke blik des geloofs", die hij "naar boven geheven heeft".

Het geloof overwint alles, zelfs de wereld.

In Psalm 46 : 4 "wordt ons ede overwinning des geloof s geschilderd tegenover heel de wereld". "David valt zijn vijanden aan door zich in het geloof te beroemen, liever dan te bidden. Want als het ware in het bezit van zijn wensen, gordt hij zich aan tot dankbaarheid" (Psalm 109 : 30).

Wat is het geheim van dit alles?

"Wat over het vertrouwen volgt, heeft evenveel waarde, alsof de Heilige Geest door de mond van David beloofde, dat God bereid is, ons allen te helpen, mits wij met een vast en hecht geloof in Hem rusten" (Psalm 16 : 1). "Ja, met een vast en volhardend geloof rustte hij in Gods beloften" (Psalm 63 : 1). Daarentegen is "gevoelloosheid"

(stupor) "heel ver verwijderd van die standvastigheid van het geloof" (Psalm 46 : 2).

"Het geloof zal niet anders standvastig zijn, dan wanneer het steunt in het Woord"

(Psalm 43 : 2).

Aan de zekerheid van het geloof is Calvijn alles gelegen.

150

Vandaar een uitspraak als (op Psalm 65 : 2) deze, dat men zonder de zekerheid des geloofs, uit Gods Woord verkregen, "niet in waarheid tot God kan naderen". Zónder dat geloof en haar zekerheid houdt niemand stand. "Al wie niet in het ware geloof geworteld zijn, moeten noodzakelijk in hun inbeeldingen verdwijnen" (Psalm 48 : 18).

Weliswaar heeft geloof zelf (telkens weer) versterking nodig! Het is vaak nog zo zwak en "ruw", grof.

"De zwakheid van ons geloof heeft hulpmiddelen nodig" (Psalm 26 : 8).

Daarin heeft de Heere evenwel voorzien. Zo merkt Calvijn (op Psalm 51 : 9) op, dat het Heilig Avondmaal en de Doop dienen "tot bevestiging van het geloof". In en door het geloof - men kan ook zeggen: door Gods Heilige Geest - is verzegeling van het Woord in en aan het hart nodig. "Totdat God van binnen de betrouwbaarheid van Zijn Woord verzegelt, zal het geloof aan Hem (of ook: Zijn betrouwbaarheid) gedurig bij ons wankelen" (Psalm 119 : 152). "Omdat het van groot belang is, dat wij in het geloof aan het Woord bevestigd worden, beveelt hij haar zékerheid - namelijk de zekerheid van het Wóórd - aan" (Psalm 62 : 12). De "nauwheid", of: beperktheid, van het geloof maakt het noodzakelijk, dat God Zijn goedheid slechts "langzamerhand afdruppelt" (distillare; op Psalm 51 : 9).

Loflied op het geloof.

Evenals de schrijver van Hebreëren, spreekt ook Calvijn er telkens weer van, wat "door het geloof" mogelijk is en geschieden kan. Sola Fidel.

In dit teken staan de volgende uitspraken van de Hervormer.

"Door het geloof zijn we er van overtuigd, dat God ons in Zijn Vaderlijke schoot koestert" (Psalm 37 : 16).

"Door het geloof rust men in Gods beloften" (Psalm 42 : 6).

"Door het geloof weliswaar, verstaan wij, dat de wereld op Gods bevel in stand blijft" (Psalm 119 : 91).

"Ook al wordt de verlossing metterdaad ontvangen, toch wordt zij niet gesmaakt dan door het geloof" (Psalm 37 : 19).

"En stellig leven de goddelozen als het ware dagelijks van diefstal, aangezien zij niet door het geloof Gods weldaden bezitten" (Psalm 61 : 6).

Calvijn was er de man niet naar, om ieder gelovige terstond boven in de top van de hoogste (geloofs-)boom te plaatsen. Romeinen 8, het slotgedeelte, staat voor hem dan ook stellig niet aan het begin van de heilsweg. Ik herinner slechts aan wat ik al doorgaf betreffende de "nauwheid" van veder geloof, zodat niet al die goedheid van God opeens in het geloof gesmaakt kan worden.

Voorts het volgende uit Calvijns Psalmenuitleg. "De vorderingen van ons geloof zijn langzaam, die ons tot de v o l l e zekerheid leiden" (Psalm 51 : 9).

Calvijn spreekt (op Psalm 56 : 6) van een "niet alledaagse vordering des geloofs", die daar van David wordt getuigd, "wanneer hij zegt, met kracht toegerust te zijn, om de bedreigingen der vijanden te verachten".

Intussen, beslist het al dan niet bezitten van het ware geloof over het al dan niet kind-van-God zijn. "Alleen de navolgers van het geloof worden onder de wettige kinderen gerekend" (Psalm 68 : 26). Voordat wij over de uitingen, de "werkzaamheden" van het geloof, dat elkeen heeft na te volgen, om tot Gods volk zich te mogen rekenen, spreken, nog enige speciale uitspraken van Calvijn over de zékerheid van het geloof, en haar standvastigheid.

Geheel "de dienst van God is gefundeerd in de zekerheid des geloofs" (Psalm 99 : 8).

"De profeet schijnt voor zich om de standvastigheid (constantia) van het geloof te vragen, omdat hij vast in het Woord blijft" (Psalm 119 : 116). "Deze standvastigheid

151

is gegrond in de liefde van God, namelijk wanneer wij met het gehele hart de zaligheid, die Hij belooft, omhelzen" (Psalm 31 : 24).

"Dit nu was geen alledaags bewijs van standvastigheid, met deze vervloeking te worstelen, zodat hij niet naliet het licht in de duisternis te zien" (Psalm 86 : 16).

"Daarom is er volharding nodig in dit onderzoek des geloofs, opdat het geroep de gebeden versterke" (Psalm

145 : 19). 208

84. DE WERKZAAMHEDEN VAN HET GELOOF

a. Aannemen. "Door het geloof wordt Gods genade aangenomen, die voor het vleselijk oordeel verborgen is" (Psalm 13:6).

b. Zoeken. "Hoewel hij de genade heeft, dat zij God zoeken, vermaant hij hen daardoor evenwel om zichzelf gans en al te wijden aan dit zoeken van de Heere"

(Psalm 105 : 4). "De ware kennis van Gods Naam brengt het geloofsvertrouwen en de aanroeping uit zich voort, en wordt door geen ander oprecht gezocht, dan wie Zijn beloften heeft omhelsd" (Psalm 91 : 14). "Dit zijn ook de eerste beginselen van het geloof, namelijk God te zoeken als enige Bron van alle goeds" (Psalm 50 : 14).

c. Verwachten. "In rust en stilte verwachten zij (namelijk de gelovigen) God als hun Verlosser" (Psalm 94 : 12). "Ook al schuilt er in het verlangen enige onrust, toch overweegt degene, die Gods genade verlangt, haar en verwacht haar geduldig" (Psalm 5 : 4).

d. Onderwerping. "Het zich met vrijwillige genegenheid aan God onderwerpen", ontstaat uit het geloof. "Want totdat God ons door de zoetheid van Zijn genade getrokken zal hebben, zal nooit deze kalme onderwerping volgen" (Psalm 145 : 20).

e. Onderhouding van Gods Woord. "Laat ons hieruit nu leren, niet alleen eerbiedig en met vrome aandacht Gods leer te ontvangen, maar ook vol liefde te omhelzen" (Psalm 147 : 19).

f. Ankeren. "Laat ons niet twijfelen, ook al omringen ons talloze doden, om het anker van ons geloof in de hemel te werpen, opdat de vastigheid van ons heil in God zetele"

(Psalm 102 : 29).

g. Wandel. "Zo moeten Gods kinderen door kwaad en goed gerucht wandelen en geduldig de smaadheden dragen, totdat God hun onschuld uit de hemel betuigt"

(Psalm 35 : 11).

h. Schuilen. "Nadat David zich op de vleugelen van geloof en hoop omhoog, verheven heeft, staat hij ook zelf op uit zijn ellende" (Psalm 52 : 10). "Om niet onder de last der verzoeken bedolven te worden, verheft hij zich op de vleugelen van vertrouwen tot een opgeklarde rust omhoog" (Psalm 17 : 15).

"Maar 'ofschoon de gelovigen op de vleugelen van h geloof omhoog- geheven, de tegenspoed verachten, bereiden ze zich tot verdraagzaamheid en zijn elk uur er op bedacht om slagen te krijgen" (Psalm 30 : 2) 43).

i. Vertrouwen. "Niets geschikters kan het vertrouwen der armen op- richten, dan wanneer ze horen, dat God niet ver te zoeken is" (Psalm 68 : 5). "Wanneer talloze doden van rechts en link ons omsingelen, zal men noodzakelijk terstond door wanhoop overstelp worden, tenzij dit vertrouwen te hulp komt, dat wij onder Gods hoede veilig zijn. De ware standvastigheid is er dus, wanneer wij namelijk op God ons vertrouwen stellen" (Psalm 112 : 7). "Onder licht wordt de gunst verstaan. Hij voegt er de waarheid aan toe, want hij hoopte op licht alleen krachtens Gods beloften. Daaruit ontvangt David dus het vertrouwen op Gods genade" (Psalm 43 : 2).

j. Gehoorzamen. Van "de ware leden van de kerk" mag gelden, dat zij het door God hun aangeboden verbond der aanneming "bevestigen met de oprechte gehoorzaamheid

152

des geloofs" (Psalm 50 : 4). Zo wordt ook "het beginsel van de ware eredienst" door de psalmdichter "gesteld in de gehoorzaamheid des geloofs" (op vers 17).

85. DE "OEFENINGEN" VAN HET GELOOF

Erwin Mülhaupt heeft in zijn mooie studie over Calvijns prediking verschillende groeperingen

van

beelden

genoemd⁴⁴),

waarvan

Calvijns

preken

en

schriftuitleggingen wemelen. Vele beelden werden door Calvijn bijvoorbeeld ontleend aan het rijk der natuur; met name de zon, haar stralen, haar geneeskracht enz., geeft Calvijn rijke stof om Gods werk, hetzij zaligmakend, hetzij verhardend, door uit te beelden.

Het geloof is niet werkeloos, volgens Calvijn.

Het kan daarom niet verwonderen, dat hij voor het beschrijven van het geloof en zijn werkzaamheden ook beelden ontleent aan de krijg;⁴⁵) ja, het gehele leven van de christen vergelijkt hij bij een militaire dienst. Zo spreekt hij van "rekruten"⁴⁶), nieuwelingen in de dienst van God, die nog niet zover gevorderd (kunnen) zijn als degenen, die er al jarenlange "oefening" op hebben zitten.

Gods genadeleerschool is een oefenschool!

God oefent, leert enz. de Zijnen, door Zijn Woord en Geest, door ervaringen, beproevingen en uitreddingen heen, en zij hebben zich ook te oefenen. Ja, waarin?

Hierop geeft Calvijn meer dan één antwoord.

De gelovigen "moeten zich oefenen in de kennis en dienst van God; wanneer zij daarvan ontaarden, is hun leven minder dan duizend doden" (Psalm 119 : 144).

"Wie de zuiverheid van leven ter harte gaat, moet leren, zich dagelijks in het onderzoek van Gods Woord te oefenen; anders verdwijnt alle vreze Gods" (Psalm 18 : 23)⁴⁷).

"Een leer wordt hier (Inleiding op Psalm 119) voorgesteld, waarin zich al Gods kinderen moeten oefenen".

"Er is geen andere reden om te leven - voor de gelovigen - behalve dan om zich te oefenen in 'de dienst van God' (Psalm 119: 17). "De aarde is aan de mensen gegeven, namelijk om zich daar te oefenen in de dienst van God, totdat zij hun eeuwige geluk genieten. Want de schepping der wereld zal voor niets zijn, indien er niet een zeker volk is, dat God aanroept. Daaruit besluit hij, dat er altijd een zekere "rest" zal blijven bestaan (Psalm 115 : 17).

"Hoe meer nabij God Zich tot ons neerbuigt en Zijn weldaden ons op een vertrouwelijke wijze aanbeveelt, des te oplettender behoren we ons in hun overdenking te oefenen" (Psalm 135 : 13). "Alle godvruchtige overdenkingen, waarmee de heiligen hun geloof

beoefenen en bevestigen, wekken hen op om Gods Naam aan te roepen" (Psalm 109 : 21). "Eén dag was uitgekozen, waarop de gelovigen zich oefenen om Gods werken groot te maken. Opdat het volk, van alle bezigheden vrij, zich geheel er toe zou zetten om Gods werken te overdenken" (Psalm 92 : 1).

"In het tweede deel (van Psalm 119 : 33) vermaant hij, hoe noodzakelijk het ons is, in dit gebed zich voortdurend te oefenen. Want hij belijdt een zondeslaaf te zijn, totdat hem Gods hand gereikt is ter verlossing".

"Het is geen middelmatige troost voor Gods kinderen, dat ze, wanneer ze onrechtvaardig geplaagd worden, zo overtuigd mogen zijn, dat ze door Gods voorzienigheid op een nuttige wijze geoefend worden tot l i j d z a a m h e i d" (Psalm 28 : 5).

Tenslotte zij vermeld, dat (op Psalm 16 : 3) Calvijn ook nog de liefdadigheid noemt, welke de gelovigen jegens hun naaste hebben te beoefenen.

153

86. GELOOF EN BEVINDING

In het tweede hoofdstuk van dit derde boek willen we nog in het bijzonder stilstaan bij wat Calvijn gezegd heeft van de ervaringen en bevindingen van Gods kerk. Voor heden volstaan we met na te gaan hoe Calvijn de samenhang, het verband zag tussen het geloof en de bevinding, of: de ervaring.

Calvijn is een door en door bevindelijk godgeleerde te noemen. Geloof en bevinding zijn bij hem geen twee elkaar tegengestelde zaken, maar vullen elkaar aan, gaan met elkaar samen, of ook wel: zij bevestigen elkaar en hebben elkaar daarom nodig. Van Calvijn,

als "de" theoloog van de Heilige Geest, kan men trouwens moeilijk iets anders verwachten.

Telkens hebben we hierop al de nadruk mogen leggen in hetgeen voorafging. Het zou niet nodig zijn geweest, wanneer het onder theologen algemeen bekend en een vaststaand feit was, dat Calvijn een bevindelijke godgeleerdheid voorstond en uitdroeg. Te veel en te vaak heeft men hem in de hoek van de "voorwerpelijke"

theologen gezet.⁴⁸⁾

a. Bevinding versterkt het geloof.

"En ik twijfel er niet aan, of David wekt zich op om te geloven, door zich de bewijzen van Gods genade, die hij reeds ervaren had, in de herinnering terug te roepen" (Psalm 31 : 5).

"Met 'de eigen ondervinding bevestigt hij wat hij eerst gezegd heeft, zodat het duidelijk is, dat hij niet over onbekende zaken spreekt, maar verklaart wat hij metterdaad geleerd en ervaren heeft, namelijk dat in moeilijke omstandigheden geen andere troost en geneesmiddel bestaat, dan wanneer wij rusten in Gods Woord, en de daar geboden genade en het getuigenis van ons heil omhelzen" (Psalm 119 : 92).

"Onder "lof" wordt verstaan zowel het geloof als de aanroeping. Want alleen de ervaring opent ons de mond om God te prijzen" (Psalm 50 : 23).

"Het is niet voldoende, dat de vromen Gode dankbaar zijn, indien zij niet branden van verlangen om de genade, die zij ondervonden, bekend te maken. Niet alleen opdat allen opgewekt worden om Hem eensgezind te prijzen, maar opdat ze door de bewijzen van Zijn genade bemoedigd worden tot het geloof en de hoop" (Psalm 66 : 15). "David en de gelovigen worden aangespoord om bij zichzelf te bedenken, dat ze reeds metterdaad Gods hulp ervaren hebben" (Psalm 124 : 1).

"Want allereerst bevestigt hij zijn geloof uit de ervaring, omdat hij dikwijls uit de grootste gevaren gered was" (Psalm 9 : 14). "In het volgende vers verstaat hij niet slechts dat de ervaring leermeesteres zou zijn, omdat de gelovigen metterdaad zullen gevoelen en als het ware met de ogen bemerken, dat hun heil in Gods hand rust"

(Psalm 91 : 7).

"En hieruit moet men opmerken, dat wij, wanneer God in zeker opzicht Zijn beloften jegens ons vervult, boosaardig en ondankbaar zijn, indien deze ondervinding er niet toe dient om ons geloof te versterken" (Psalm 105 : 11).

b. Bevinding bevestigt de leer van Gods Woord.

"Nu bevestigt de profeet de leer, die hij inzake Gods onoverwinnelijke bescherming, heeft gesteld, uit de ervaring. Vervolgens ontleent hij er een algemene vertroosting aan" (Psalm 46 : 7).

"Men moet vasthouden aan het verband tussen Gods Woord en - zoals het heet - de door de ervaring genoten kennis van (Gods) genade. Want God moet eerst in het

154

Woord gezocht worden, opdat Hij Zich "dadelijk" (zoals men het noemt) als tegenwoordig aan ons bewijst" (Psalm 27 : 9)49)

"Hieruit dienen wij tot de algemene leer te besluiten, dat er geen toegang voor ons openstaat naar God, totdat Hij ons de smaak van Zijn goedheid heeft bewezen" (Psalm 5 : 8).

"Het gevoelen, door hem geponeerd, bevestigt hij door zijn eigen ervaring, dat hij namelijk - vernederd door Gods hand - gevoeld heeft dat er niets ellendigers bestaat dan van Zijn genade te vervreemden. Door deze woorden beduidt hij, dat deze 1 e er niet op de juiste wijze kan worden aanvaard, totdat God ons door het doen gevoelen van Zijn toorn geoefend heeft. En evenwel spreekt hij niet slechts van een middelmatige beproeving, maar hij vertelt, dat hij door een uiterste gestrengheid diep van binnen in het hart behandeld was. Kortom, de profeet leert door zijn voorbeeld, dat wij dan pas verstaan hoe groot het geluk is om God gunstig, te bevinden, wan.

neer wij, geoefend van binnen door zware strijd en verzoeken, waarlijk gevoeld hebben hoe vreeswekkend Gods toorn is" (Psalm 32 : 3).

c. Bevinding doet hopen op bevinding.

"David heeft geloofd, dat hij Gods goedheid tot het einde toe in de wereld zou genieten, omdat hij - van alle genot van Zijn genade tijdelijk beroofd - geen vonkje licht kon aanschouwen. Daarom belooft hij zich uit de duisternis des doods, de aanblik van Gods genade, en heeft door het geloof aan zijn leven steun gegeven, ofschoon het naar zijn vleselijke gevoel betreurenswaardig en verloren was" (Psalm 27 : 13).

"Hij noemt de God van zijn lankmoedigheid, van Wie hij dikwijls ondervonden had, dat Hij barmhartig was. Immers, de bewijzen van vroeger gaven hem vaste hoop op dezelfde genade voor later" (Psalm 59 : 11).

87. DE VRUCHTEN VAN HET GELOOF

Het zou ons te ver voeren om hier alle facetten van geloof en geloofsleven - op grond van Calvijns uitspraken in zijn Psalmencommentaar - volledig te bespreken. We besluiten het geheel met een beknopt overzicht van de vruchten en weldaden, door Gods genade aan het geloof verbonden.

Geloof wekt en bewerkt eenheid.

"Alle uitverkorenen, die in Christus' lichaam zijn ingeplant, zullen tot de eenheid des geloofs verzameld worden" (Psalm 147 : 2).

Het geloof is onveranderlijk.

"En dit is een eerste hoofdzaak van het geloof, dat het geloof niet slechts voor een tijd bestaat door het Woord van God, maar dat het altijd onveranderlijk blijft" (Psalm 119 : 152).

Het drijft uit tot dank.

"Om zijn dank te betuigen, offert en wijdt hij zich geheel aan God" (Psalm 40 : 7).

Het brengt "geluk".

Want ondanks gebrek, onrecht, ziekten, honger enz., staat toch der gelovigen geluk

"niets in de weg, omdat door Gods gunst het volkomen wel met hen is" (Psalm 63 : 4).

Het troost.

"Een inwendige troost neemt alle hinder weg" (Psalm 119: 165). Het leven des geloofs is ten deze nauw verbonden met de hoop, de dochter van het geloof.

"Er zou geen troost zijn, zonder hoop op de toekomstige verlossing" (Psalm 74 : 9).

De wetenschap, dat die zo lang gewenste en vurig begeerde verlossing ophanden is, schenkt "de allerbeste" (Psalm 52 : 4) en de "aller-zoetste vertroosting" (Psalm 43 : 1).

"Deze troost moet ons sterken, dat Hij eindelijk inderdaad toont, dat ons bloed Hem

155

kostbaar is geweest" (Psalm 9 : 13). "Dit is de ware en enige troost, dat God, ofschoon Hij ons kastijdt, toch Zijn barmhartigheid niet vergeet" (Psalm 86 : 14).

Het geloof schenkt ook b l i j d s c h a p!

"Wanneer zij zien, dat God aan hun zijde staat, smaken zij een onuitsprekelijke vreugde" (Psalm 52 : 8). "Ook al liggen de gelovigen ellendig terneder, toch zullen zij, wanneer zij de blijdschap terug krijgen, Gods Naam luister bijzetten" (Psalm 140 : 13). "Gods genade vervult de ganse wereld met ongeloofelijke blijdschap en zet aller hart aan om Gods lof groot te maken" (Psalm 47 : 1). "Uit Gods Vaderliefde ontvangt hij de volle blijdschap" (Psalm 17 : 15).50)

Soms is de blijdschap "met droefheid vermengd", namelijk dan wanneer God toornst op de Zijnen, al houdt Hij niet op hun Vader te zijn (Psalm 74 : 9).

Het geloofsleven kent een eigensoortig "genot". Deze fruitio is een oud-kerkelijk-geijkte, mystieke term; ook door Calvijn wordt ze meermalen aangewend.

"De ware genieting berust alleen bij de gelovigen" (Psalm, 22 : 23); het betreft hier voornamelijk het genot van geestelijke goederen (Psalm 65 : 5). Onder Gods vleugelen "genieten zij rust" (Psalm 138: 7).

Het leven des geloofs kan bestempeld worden als een "gelukzalig leven".

"Zo zal het gebeuren, dat onze toestand ons altijd aangenaam en zoet is. Want wie God bezit, wordt van geen enkel deel van het zalige leven beroofd" (Psalm 16 : 6).

Er is een stille vreugde, een lieflijke rust en een zoete vrede in het hart, wanneer de stormen geluwd en de verzoening met God gesmaakt mag worden.

"Geen enkele droefheid kan hem ooit de vreugde des geloofs ontroven" (Psalm 13 : 6).

En op vers 7 van dezelfde Psalm merkt Calvijn op: "Ofschoon wij niet onvatbaar zijn voor droefheid, moet deze levendigheid des geloofs bovenkomen, die ons het lied van toekomstige blijdschap ingeeft!"

Er heerst ook een lieflijke rust in het hart en geweten van de beweldadigde zondaar, die zich in Christus rechtvaardig voor God mag weten.

"David kan niet rustig blijven, tot hij met God verzoend is" (Psalm 51 : 5). "We moeten ergens anders dan in de wereld de ware rust zoeken.⁵¹) Ondanks alle moeite, "schraagt hen een innerlijke rust van geest, zodat zij slechts voor de duur van een moment achten al wat zij aan beroering verdragen, en intussen zich door de hoop op de beloofde kalmte verheugen" (Psalm 37 : 10).

Tenslotte spreekt Calvijn ook op meer dan één plaats van een zoete vrede.

"Deze vrede krijgen we door het geloof, wanneer God ons uit genade rechtvaardigt"

(Psalm 85 : 11).

"Want er is geen andere hechte vrede dan die van een goed geweten, die wij dan pas genieten, wanneer wij er vast van overtuigd zijn, dat ons leven Gade behaagt" (Psalm 19 : 8).

"Wanneer God de heiligen met de kennis van Zijn liefde bestraalt, rusten zij in dit licht; terecht noemt David deze vrede of vreugde des Geestes: verzadiging!" (Psalm 17 : 15).

HOOFDSTUK VIII DE HEILIGMAKER

88. DE GEEST DER GEBEDEN

Na het geloof bespreken we thans het gebed.

Want geloof en gebed, geloofsleven en gebedsleven zijn aan elkaar verwant vanwege dezelfde Geest, Die het geloof werkt en het gebed wekt.

Dat wij over het gebed handelen onder het heiligmakende werk van de Heilige Geest, kan geen verwondering wekken, wanneer men bedenkt, dat ook in het aloude belijdenisgeschrift van Dordt: de Heidelberger Catechismus, het gebed aan de orde komt in het "derde stuk": van 's mensen dankbaarheid voor de ontvangen verlossing.

a. Geloof en gebed.

Letten we nu allereerst op de samenhang tussen deze twee.

Geloof is als het ware de moeder van het gebed.⁵²⁾ Blijkens de volgende uitspraak van Calvijn: "Totdat iemand waarlijk geloofd heeft, dat hij door Gods genade behouden zal zijn, zal er geen oprechte aanroeping gevonden worden" (Psalm 140 : 7).

"Niemand mag - onder verwaarlozing van geloof en berouw - zich vermetel begeven tot het aanroepen van God" (Psalm 66 : 17). "Die liefde en dat verlangen leiden er ons toe Hem aan te roepen" (Psalm 91 : 15). "Dat David, toen hij reeds in de kolken van de dood bijna verzonken was, zijn hart door zijn gebeden ten hemel heeft verheven, was een schitterend bewijs van een zeldzaam geloof" (Psalm 18 : 7). "Daarom wordt uit de gebeden de waarachtigheid van het geloof gekend, zoals de goedheid van de boom uit haar vrucht" (Psalm 22 : 5).

Geloof gaat dus aan het gebed vooraf. Geloof namelijk aan Gods Woord en beloften, die zelfs onder het bidden ons voor de ogen dienen te staan.

"De wettige wijze om te bidden is in Gods Woord gegrond" (Psalm 91 : 15). "De deur is voor onze gebeden gesloten, tenzij de sleutel van het vertrouwen haar opent" (Psalm 7 : 3). "Opdat wij recht bidden, moet in ons allereerst de wijsheid des Geestes schitteren" (Psalm 79 : 10). "Om recht te bidden, rust hij - namelijk David - in het Woord en in de beloften Gods" (Psalm 7 : 7).

Wie denkt bij dit alles niet aan het woord uit Hebreëen 11 : 6: "Wie tot God komt, moet geloven dat Hij is, en een Beloner is dergenen, die Hem zoeken"?

Ook de volgende uitspraak legt een nauw verband tussen geloof en gebed: "Wij kunnen niet in ernst bidden, dat God de zondaar vergeeft, indien wij niet reeds door het geloof hebben gemaakt, dat Hij te verzoenen zal zijn" (Psalm 51 : 9). "Zo past het ons om onder het bidden Gods beloften te overdenken, welke ons Zijn Woorden verschaffen" (Psalm 85 : 6).

Zulke gebeden zijn God alleen aangenaam. Zij gelden bij Hem als wettig en vinden op Zijn tijd genadige verhooring.

Alleen gelden bij God als "welige gebeden, die uit het (geloof s-)vertrouwen voortvloeien en daarmee verbonden zijn" (Psalm 22 : 5). Tevens spreekt Calvijn in zijn Psalmenuitleg van wettige gebeden en over de wettige wijze om te bidden.

Luisteren we nog even naar hem op dit - de praktijk der godzaligheid betreffende -

punt. "Dit is dus de ware regel om te bidden, om niet onnadenkend de stem op te heffen, maar om uit het geloof des harten onze gebeden voort te brengen" (Psalm 140:7).

"Laat dit voor ons de regel zijn om recht te bidden, dat we niet afgetrokken worden tot

157

onbestendige en twijfelachtige hoop, maar aan God deze eer brengen, dat wij onze gebeden uit de diepste genegenheid tot God verheffen. Niets is meer tegengesteld aan het ware en oprechte aanroepen van God, dan al weifelende om ons heen te zien -

zoals de wereldse mensen doen - of er enige hulp van de zijde der wereld tot ons komt" (Psalm 25 : 1). "Dit is dus, zoals ik gezegd heb, de wettige orde om te bidden, om bij het eerste naderen te vragen, dat Hij ons de zonden vergeeft. Maar hier heeft David terecht beleden, dat hij niet anders dan door de vergeving van zijn zonden Gods genade deelachtig zou worden" (Psalm 25 : 7).

b. Volharding in het gebed.

Volharding is een bijzondere gave van de Heilige Geest.

In dit licht spreekt het haast vanzelf, dat Gods kinderen "dagelijks Zijn aangezicht moeten zoeken" (vergelijk de berijming van Psalm 105, vers 3).

"Want zoals God ons dagelijks uitnodigt, zo moeten onze harten a 1 tij d op Zijn aanroeping bedacht zijn" (Psalm 44 : 18). De Geest der genade en der gebeden, reeds onder het Oude Verbond beloofd en voorzegd,⁵³) maakt het in elk heden der genade voor Gods kerk waar: Zie hij bidt! "Want de vergeving, waarmee Hij ons dagelijks begeleidt, hangt af van de aanneming (tot kinderen); zoals in haar onze gebeden hun grond vinden" (Psalm 65 : 5).

"Dit aanhouden moet ons tot voorbeeld strekken om niet te verslappen in het bidden, ofschoon God niet terstond duidelijk maakt, dat Hij onze gebeden gunstig gezind is"

(Psalm 61 : 2). "Nu weten wij vanwaar het volk het vertrouwen om te bidden ontvangen heeft, namelijk uit Gods genadige verkiezing, de beloften en de aan hen overgeleverde eredienst" (Psalm 74 : 2).

c. Doel en inhoud van het gebed. "Krachtens zijn vrome klacht verlangt hij om verlichting" namelijk van zijn aanvechtingen (Psalm 17 : 14). "Hij laat niet na Hem de verschuldigde eer te brengen, en legt een zo grote last van moeite, waardoor hij bezwaard wordt, door de gebeden in Zijn schoot" (Psalm 10 : 1). "Tegen ons kwaad is

een troost en geneesmiddel bereid in de gebeden" (Psalm 118 : 5). "Onze gebeden laten ons Gods genade van nabij zien" (Psalm 138 : 3).

"Want ook al zuchtte hij, wedergeboren door Gods Geest, onder de last van zijn zonden, toch wist hij hoe gemakkelijk hij God kon vergeten" (Psalm 19 : 12).

"Daarom vordert het grootste deel der mensen niets met het zuchten over hun smarten, omdat men zijn gebeden en zuchtingen niet tot God richt" (Psalm 38 : 10). "Ofschoon de heiligen niet altijd met heldere stem hun gebeden vormen, toch weerklinken hun verborgen zuchtingen diep, en dringen uit hun hart door tot in de hemel" (Psalm 86 : 3). "Door langdurige gewoonte had hij zich aangewend over zijn zonden te zuchten"

(Psalm 32 : 4). "Weliswaar mengen de heiligen in hun gebeden verwarde en ongeordende verzuchtingen, maar eindelijk beperken zij zich tot het vertrouwen om te bidden" (Psalm 55 : 10). God staat de Zijnen toe "in de gebeden op een meer gemeenzame wijze met Hem om te gaan" (Psalm 10 : 13).

d. Ongelovig bidden.

"Voor de goddelozen verandert hun gebed tot zonde, omdat - naar wij weten - al hun heilige dingen tot een vervloeking zijn" (Psalm 109 : 6). "Het gebeurt vaak, dat wie God aanroepen, niettemin door hun ongeloof Zijn genade versmaden" (Psalm 28 : 6).

Uit het "vleselijke (zelf-)vertrouwen" komt o.a. voort "de nalatigheid in het gebed"

(Psalm 30 : 7). "Een zekere weke traagheid had Hiskia's geest in beslag genomen, zodat hij nogal koel was om te bidden, niet afhing van Gods gunst, kortom al te zeer

158

vertrouwde op het wisselende en broze geluk" (Idem).

89. DE KRIJGSDIENST

Heel de levensloop "moet door ons in onafgebroken strijd worden doorgebracht"

(Psalm 94 : 12).⁵⁴) De gelovigen moeten door harde dienst geoefend worden, opdat hun geloof bewezen worde (Psalm 37 : 9). "Op aarde zoeken zij - die God oprecht dienen - geen loon; maar in hitte en koude, gebrek, gevaren, smaadheden en spot gaan ze onvermoeid verder in de loop van hun strijd" (Psalm 119: 141).

"Hij heeft God als Beschermers van zijn heil. Allereerst, opdat hij behouden blijve te midden van de heftige bewegingen en vreselijke stormen, waardoor de wereld telkens wordt geschokt. Vervolgens - en dit vooral! - om door de bescherming van diezelfde God wonderlijk bewaard, eindelijk tot de prijs van de hemelse roeping - na lange strijd

- te geraken" (Inleiding op Psalm 87).

"Wanneer er met satan, zonde en wereld gestreden moet worden, zal men noodwendig elk ogenblik bezwijken en het begeven, indien God ons niet versterkt om te volharden" (Psalm 68 : 29).

Dagelijks dienen de gelovigen in het strijdperk te staan (Ps. 12 : 8). In deze geestelijke krij g zijn er "allerbeste worstelaars", maar ook melden zich telkens weer

"nieuwelingen", als het ware: "lotelingen", rekruten,"die nog niet zo bekwaam, zijn om te strijden" (Ps. 125 : 3). Want om werkelijk te kunnen strijden, is de "genade des Geestes" vereist (Psalm 19 : 12)55). Gods heiligen "strijden door de (genade-) kracht van een Ander" (Psalm 27 : 13).56 In deze laatste uitspraak neemt Calvijn op strenge wijze positie tegen de voorstanders van de "vrije wil" ten goede. Calvijn kwam dus op voor een zuiver-Schriftuurlijke "lijdelijkheid", niet alleen in het stuk van wedergeboorte en rechtvaardigmaking, maar ook in de tot het einde toe durende strijd, de militia. Christi, het leven der heiligmaking. "Zonder Mij kunt gij niets doen!"

Worstelingen.

Op enkele bijzondere gezichtspunten van deze geestelijke strijd willen wij nu nader ingaan. We hebben de ter beschikking staande gegevens bij Calvijn enigszins geordend, en spreken nu eerst over de worstelingen in deze krijgsdienst.

"Dapper moet er geworsteld worden, totdat ons gemoed losbreekt uit deze aanvechting, tot het gebed, dat wij (hier) horen" (Psalm 25 : 6). "De heiligen hebben vaak een harde en moeilijke strijd met hun hartstochten" (Psalm 31 : 9). De heiligmaking is dus slechts zéér ten dele, en telkens moet er gevluht worden tot Christus, om zich deelgenoot te mogen weten van Zijn toegerekende heiligheid.

"Ofschoon nu de gelovigen hun vleselijke driften niet zonder moeite en inspanning ten onder brengen, leert deze herhaling toch, dat men in de worsteling moet volharden.

Want indien wij standvastig volhouden, zullen onze pogingen niet tevergeefs zijn"

(Psalm 37 7).

"Nu belijdt hij, -dat zijn hart niet van ijzer was, maar dat hij van binnen ook een moeilijke worsteling met de droefheid en benauwdheid van zijn hart heeft gehad"

(Psalm 61 : 2).57 "Hij heeft niet zonder strijd overwonnen" (Psalm 69 : 21)57a).

In het strijdperk.

"Hieruit blijkt hoe David zich niet heeft geveleid, en hoe hij een moeilijke strijd met de verschrikkingen van de dood heeft doorstaan, omdat hij zo vaak er op terugkomt, om

vergeving te vragen" (Psalm 51 : 16). "De ene strijd te boven, bereidt David zich om opnieuw andere te beginnen" (Psalm 27 : 13). "Hij komt (hier) uit, niet als een nieuwe en ongeoefende rekrut, maar als een soldaat, die door verschillende gevechten wél

159

geoefend is" (Psalm 140 : '7).

"In zijn (des dichters) persoon wordt ons de toestand van alle vromen geschilderd, opdat ieder van ons bereid zou zijn om deze dubbele strijd te ondergaan Immers bedreigt s at a n Gods kerk niet alleen met zwaarden en moorden, maar hij stookt ook de vijanden - in de kerk - op, om haar door hinderlagen en bedrog aan te vallen"

(Psalm 55 : 13).

"En niet zonder grote strijd zal iemand zijn hart zetten op de liefde tot Gods wet, aangezien de boze aandriften van het vlees een ieder overal heen aftrekken" (Psalm 119 : 173).

"Wij zien dus, dat David - de haat van heel de wereld trotserend - ingespannen gestreden heeft voor de eer Gods, zodat hij de oorlog met alle goddelozen begon"

(Psalm 139 : 21). "En door dit soort strijd vooral moeten alle vromen zich oefenen, om al wat hen verschrikt, te verachten, door aan Gods hulp tegen alle schade de voorkeur te geven" (Psalm 56 : 5).

Satan ons tégen.

"Zo lang het ons wordt toegelaten, heerst en woedt satans tirannie, zodat het ons niet vrijstaat ons van de ongerechtigheid te verlossen" (Psalm 119 : 133). "Satan en de slechte mensen proberen het geloof aan het wankelen te brengen" (Psalm 41 : 13).

"Het is satans sluwheid, om uit de deugd een vleselijk zelfvertrouwen te vormen, dat tot verslapping, leidt" (Psalm 17 : 5). "Verward van geest, heeft hij zich onvoorziens in de strikken van satan verwikkeld. Satan hult hen soms in dikke duisternis, zodat het Woord Gods bijna voor hen verdwijnt....; tóch verlaten zij hun fundament niet" (Psalm 116 : 11).

"Het is niet voldoende, dat de gelovigen bij een gevecht of aanval als overwinnaars in de verzoeken uitkomen. Want spoedig begint satan opnieuw nieuwe gevechten tegen hen" (Psalm 62 : 1). "Satan verwekt telkens nieuwe vijanden tegen de kerk. Zo oefent en beproeft God onze lijdzaamheid" (Psalm 68 : 29).

Bloed en tranen.

"De zin is daarom, dat God niet toelaat, dat Davids tranen op de grond vallen, maar ze door trouwe bewaking als kostbaar bewaart. Maar indien God aan de tranen der vromen zoveel eer toebrengt, zal Hij stellig veel minder toelaten, dat hun bloed vloeit, ja zelfs zal Hij elke druppel er van apart tellen" (Psalm 56 : 9).

"Heel juist wordt uitgedrukt, dat zij in hun boezem wenen en bidden, die hun tranen niet in de lucht strooien, om de gunst van mensen te verkrijgen, maar alleen met God als Getuige tevreden, hun aandoeningen voor zichzelf houden" (Psalm 35 : 13).

Door smart verteed.

"Hij herinnert later aan zijn droefheid en smart. Vervolgens voegt hij erbij, dat hij van alle troost was uitgesloten, opdat in de uitkomst zeil Gods genade des te helderder zou schitteren" (Psalm 61 : 2). Men vergete niet - zegt Calvijn - "dat de gelovigen geheel terneder- geworpen en verbrijzeld behoren te worden, opdat zij niet dan alleen op God zien" (Psalm 34 : 19). "Nadat eenmaal de vleselijke gerustheid de overhand heeft gekregen, zal niemand zich opmaken om vurig te bidden, indien hij niet afgemat en onderworpen is door het kruis" (Psalm 30 : 9).

90. VOORUITGANG, EN TOCH....?

In het voorafgaande hebben we al meermalen horen spreken van de voortgang, van Gods kant, in het bewijzen van Zijn genade. Ook is gesproken van de diverse

160

vorderingen van het geloof.

Terecht kan men nu vragen: is er ook vooruitgang in het leven der heiligmaking?

Als antwoord op deze vraag diene, dat, al stelt Calvijn de "volmaaktheid" buiten de grens van dit aardse leven, hij toch spreekt van "vooruitgang". Maar men dient er wel op te letten, waarin deze bestaat en langs welke weg zij verkregen wordt.

Geen volmaaktheid dus.

Maar daarom mag men zich nog, niet aan de vertwijfeling overgeven, of wanhopig worden, "indien men niet zulk een volmaaktheid van hart opbrengt, als te wensen zou zijn. Want ook al zijn onze lofprijzingen gebrekkig (eigenlijk: stom), toch blijven ze God behagen" (Psalm 111 : 1).

Geen volmaaktheid, maar wel.... vooruitgang.

"En dit is een geldig blijk van onze vooruitgang, dat wij - welke angsten ons mogen benauwen - er de troost uit Gods Woord tegenover stellen, welke alle droefheid uit ons hart wegbant" (Psalm 119 : 142).

Welke angsten - beproevingen, verdrukkingen, twijfelingen, ellende, kastijdingen enz.

- ook der gelovigen deel mogen zijn: het is alles dienstbaar aan de troost van het Evangelie, en werkt zo mede aan de zekerheid des geloofs.

Bij hetgeen wij nu verderop gaan bespreken, sta ons het woord der Schriften voor de geest, "dat wij door vele verdrukkingen moeten ingaan in het Koninkrijk Gods".58)

Calvijn was stellig geen voorstander en verdediger van een "rijk en verrijkt"59) christendom.

Veeleer het tegendeel is het geval. Zelf een "arme van geest" geworden, weet hij zich hun tolk. Bovenal verwijst hij deze geestelijk armen telkens weer naar de Heere, Die rijk is in barmhartigheid.

"God nodigt alle armen uit om, te bidden" (Psalm, 34 : 7). "God belooft ze geen zacht en uitgezocht leven, maar Hij zal ze in hun noden helpen" (Psalm 91 : 15). "Zij noemen zich beproefden, armen en behoeftigen, om voor zich barmhartigheid te verkrijgen" (Psalm 74 : 21). "Het is Gods eigen werk - zo weet ik - de zaak der armen tot de Zijne te maken" (Psalm 140 : 13).

"Zo weet ik" .... Hier geeft Calvijn zichzelf bloot. Dit is wel iets zeer kenmerkends voor zijn geestelijke kennis.

Ik weet, dat God, getrouw in 't richten,

Des armen rechtzaak, daar hij schreit,

Beslissen zal naar billijkheid!

En dat andere:

't Behoeftig volk in hunne noden,

In hun ellend' en pijn,

Gans hulpeloos tot Hem gevloten,

Wil Hij ten Redder zijn!

"Het is Gods eigen werk, om ellendigen en beproefden te helpen" (Psalm 10 : 1; vergelijk ook vers 8). "Niet zonder reden legt hij zijn ellenden aan God voor, opdat ze Zijn gunst verkrijgen" (Psalm 86 : 1)60). "Het is God eigen, om ellendigen te hulp te komen, en wie trouweloos verlaten en verraden zijn, onder Zijn bescherming te nemen" (Psalm 38 : 12).

161

Weliswaar schittert tegenover al hun ellende des te heerlijker "het later door God aangeboden heil" (Psalm 11 : 2) uit; toch blijft hun ellende heel het leven voortduren.

"Ofschoon nu de gelovigen aan voortdurende ellende l i j d e n, zo lang zij in de wereld als vreemdeling verkeren, en te midden van afwisselende vrees, beproevingen en moeiten zuchten, is toch het horen alleen al van de blijdschap voldoende om hun smarten te verzachten" (Psalm 51 : 9).

Ook in het leven der heiligmaking zijn en blijven er de "duizend zorgen en duizend doden, die het angstvallig hart kwellen"; zijn en blijven er de afgronden en de diepten der hel, die de gelovigen benauwen en verschrikken. Telkens wordt er van gesproken, dat de gelovigen uit de diepten der hel door God zijn gered, of door Hem uit de hemel erheen zijn neergetrokken.

Enkele voorbeelden hiervan.

"Hij vermeldt in deze verzen, hoe wonderlijk hij was uitgered, opdat allen voor waarheid zouden houden, dat de verlossing, die van de zijde der mensen niet kon geschieden, een in waarheid Goddelijke geweest is" (Psalm 118 : 10). "Vaak was hij gered uit de grootste gevaren" (Psalm 9 : 14); en dat als vrucht van Gods genade (Psalm 20 : 7).

Want als de gelovigen zichzelf "los van God" willen zien, storten zij zich als in een afgrond (Psalm 37 : 3). "God verklaart alom, dat Hij om meer dan één oorzaak de gelovigen door tegenheden beproeft, nu eens om hen tot lijdzaamheid te oefenen, dan weer om hun boze vleeselijke hartstochten ten onder te brengen; nu eens om de uitbrekende begeerlijkheden van het vlees uit te koken en te zuiveren, dan weer om hen te vernederen; nu eens om hen anderen tot een voorbeeld te stellen, dan weer om hen tot de overdenking van het hemelse leven te oefenen" (Psalm 41 : 1).

Maar uit al deze beproevingen en soms afgrondelijke diepten worden zij gered, uitgerukt door de Heere!

"Laat ons dus onthouden, dat dit een waar bewijs van vroomheid is, wanneer wij - in de afgronden neergeworpen - de ogen, hoop en gebeden alleen op God richten"

(Psalm 44 : 20). "De gelovigen twijfelen er niet aan, dat onder Gods leiding er een vrije uitweg voor hen zal zijn uit de afgronden" (Psalm 119 : 44). "Dat hij uit de afgrond der vertwijfeling is opgekomen tot de aanroeping van God, is een bewonderenswaardig bewijs van geloof" (Psalm 22 : 10).

De gelovigen wacht dus, volgens Calvijn, geen gemakkelijk leven, maar veeleer strijd, veel druk is hun deel. "Welkom in de strijd!" was dan ook van oudsher het wachtwoord voor de nieuw-bekeerden. Hierover willen we nu nog nader handelen.

91. BEPROEVINGEN EN VERZOEKINGEN

A. Wat de **beproevingen**, waarover we eerst spreken, aangaat, mag deze uitspraak van Calvijn wel onze leidstér zijn: "David nu leert door het woord erfenis, dat Gods knechten niet een verdwijnende voorspoed, maar een hechte en vaste vreugde genieten. Want de tijdelijke of voor een ogenblik durende beproevingen, die ze ondergaan, zijn hulp mi d delen voor hun eeuwig heil" (Psalm 61 : 6). God loutert de Zijnen er door (Psalm 62 : 8).

Zijn beproevingen vallen werkelijk niet licht, of gemakkelijk.

Soms liggen de gelovigen "ellendig terneergeslagen" (Psalm 48 : 9); zowel de goeden als de kwaden in Gods kerk treffen Zijn beproevingen gemeenschappelijk (Psalm 79 : 10). De gelovigen worden echter "door het licht (van Gods belofte) door de meest dichte duisternis van beproevingen geleid" (Psalm 71 : 14); ze worden niet uit hun stand als gelovigen verworpen (Psalm 48 : 9); weliswaar dienen de beproevingen tot 1

162

out erin g, maar de gelovigen worden er niet door "verteerd" (Psalm 66 : 10)61).

Daarom is hun "niets nuttiger te bedenken, dan dat wij door de hand Gods worden neergeworpen, zo vaak tegenspoed ons benauwt. En wel met geen andere bedoeling, dan om voor ons heil te zorgen" (idem).

De beproevingen kunnen soms bijzonder ernstige vormen aannemen. "In de persoon van één mens wordt ons de spiegel van zeldzame beproevingen en tegelijk lijdzaamheid voorgesteld". De dichter weet zich "door een zo grote last van beproevingen overstelpt, dat hij klaaglijk weent, dat hij in niets van een dode verschilt" (Psalm 88 : 1).

Ook op Psalm 25 : 6 spreekt Calvijn van "een ernstige beproeving, daar hij bijna van alle smaak van Gods barmhartigheid beroofd was". Daarom is "Gods hand uitgestrekt, om bijtijds hulp te verlenen, wanneer zij in de uiterste benauwdheden (of engten) zijn gebracht" (Psalm 34 : 7).

Dat God de Zijnen de eeuwen door - blijkens de gehele Psalmen- bundel - zo menigvuldig bezoekt met zware en ernstige beproevingen, is tegelijk tot bemoediging

en vertroosting voor zwakke en onrustige harten (Psalm 55 : 14). Bovendien mag men niet vergeten, dat "midden in de beproevingen voor de gelovigen Gods (genade)-

kracht verborgen is", die intussen alleen gezien wordt met een "oog des geloofs"

(Psalm 102 : 16).

Tegen elke beproeving is alleen Gods genade hét medicijn (Psalm 107 : 10). "Kortom, door beproevingen nodigt Hij de Zijnen uit om het hemelse leven te overdenken"

(Psalm 37 : 25). Ze strekken tot "bevestiging van onze geloofsbelijdenis" (Psalm 44 : 23). Vanwege het vele en heilzame nut, door God er aan verbonden, dienen de beproevingen "gewillig en onderworpen gedragen te worden, totdat de tijd van vreugde nabij is" (Psalm 109: 28) 62).

Tenslotte is er "van Gods wege een einde aan de beproevingen der gelovigen verbonden, totdat zij waarlijk beproefd bleken" (Psalm 105: 19).

B. De verzoeken.

Door de verzoeken, waarmee satan de gelovigen aanvalt (Psalm 22 : 2), en hen van binnen onrust en verwarring berokkent (Psalm 25 : 4), is er - wat Calvijn noemt - een

"binnenlandse oorlog" (Psalm 18 : 23) 63).

Daarom is het gewenst, om bij God de aanvechtingen te brengen, "die bloed en vlees ingeven" (Psalm 89 : 39). Want alleen "door de genade des Geestes komen de kinderen Gods alle aanvechtingen zegevierend te boven" (Psalm 119 : 105).

Van de gemelde binnenlandse oorlog spreekt Calvijn ook elders: "Want ofschoon wij niet openlijk (God) durven tegenstaan, mort toch van binnen ons v l e e s, omdat er niets buiten de blote beloften verschijnt. Veel is hij daarom gevorderd, die te midden van zijn aanvechtingen alleen met Gods Woord tevreden is en mannelijk volhardt in Zijn lofprijzing" (Psalm 56 : 5). "Tot deze overdenking moeten zich de gelovigen gewennen, opdat zij te midden van hun aanvechtingen een vaste roem behouden, door met (Gods) loutere Woord tevreden te zijn" (Psalm 56 : 11).

De gelovigen kunnen moeilijk ademen onder de last van aanvechtingen (Psalm 129: 1). "Indien ons enige aanvechting overkomt, maken wij terstond van een muis een olifant" (Psalm 71 : 19). Intussen heeft Calvijn, ook uit eigen ervaring, de ernst en zwaarte van menige aanvechting gekend en doorstreden. Hem zijn geloofs-beproevingen - die hij "een zware aanvechting" 64) noemt - niet bespaard gebleven tijdens zijn arbeidzame en strijdende leven binnen en buiten Genève. Ook hij zal zich menigmaal "door geen lichte (= een zware) aanvechting terneergeslagen" hebben gevoeld (vgl. op Psalm 141: 1). Ja, een "aanval van verzoeken" (Psalm 77 : 8) zal

ook hem niet vreemd zijn gebleven.

Maar Calvijn mocht de kracht van Gods genade kennen, en hij wist er van, dat tegen elke aanvechting, van welke zijde dan ook, van binnen of van buiten, van satan, eigen vlees of wereld afkomstig, gestreden, ja hevig geworsteld behoorde te worden.

"Met een aanvechting moet men hevig w o r s t e l e n" (Psalm 85 : 6) 65). "Zo moet door ons met de aanvechtingen geworsteld worden, dat juist bij de botsing het geloof ons (vóór-)zegt, dat het kwaad overwonnen moet worden, dat ons tot wanhopens toe verontrust" (Psalm 13 : 2).

De wapenrusting des geloofs is er tegen vereist!

Men moet bidden om "door Gods genade voor later gewapend te worden, opdat de aanvechtingen niet overheersen" (Psalm 19 : 12). "Omdat Gods genade niet altijd gelijkmatig toevloeit, ja zelfs door grote hinderpalen ver van ons verwijderd schijnt, wapent David zich tegen deze aanvechting, zeggende, dat zij. - namelijk Gods genade - elke dag van kracht is" (Psalm 52 : 3).

We hebben het gehoord: er moet gebeden worden, om in en door het geloof tegen de storm van verzoeking en gewapend te zijn. In die weg kunnen de verzoeking overwonnen worden, of verkrijgt men tenminste enige verlichting. "Zo lang nu het hart met smart vervuld is, komen nooit vrije gebeden tevoorschijn. Daarom moeten wij - opdat de last van aanvechtingen ons niet overstelpe - van hier verlichting vragen, dat God ons verdriet te hulp komt, mits wij niet nalaten haar in Zijn schoot neer te leggen" (Psalm 62 : 8).

Want "hoe moeilijker en lastiger die aanvechting is, des te meer is God bereid om te helpen, opdat ons zwakke hart niet onder de aanvechting bezwijkte" (Psalm 89 : 51).

92. GOD VERNEDERT EN KASTIJDT.

Juist in het leven der heiligmaking is er het één plant worden met Christus in Zijn lijden, opdat de gelovigen ook - eenmaal! - mét Hem "als koningen zullen heersen"!

Als vanzelf komt ons daarbij het woord van de profeet Jeremia⁶⁶) voor de geest, door wie de Heere betuigt: "Zie, dat Ik gebouwd heb, breek Ik af, en dat Ik geplant heb, ruk Ik uit".

Volgens Calvijn is- en dit geheel in de lijn van de kerkvader Augustinus⁶⁷) - het eerste, het tweede en het derde, hetgeen God Zijn kinderen leert: ootmoed, ootmoed, en nog eens weer: 'o o t m o e t! "Laat ons dit weten, dat het één van de voornaamste oefeningen van ons geloof is, vernederd te worden door Gods krachtige hand, en rustig tevreden te zijn onder Zijn oordelen" (Psalm 39 : 10).

God vernedert met Zijn hand en.... Hij brengt wonden toe; Hij doorboort het hart tot in zijn diepste kern.

"Men dient door het gevoel van Gods majesteit vernederd te worden, en zo opgewekt tot vroomheid" (Psalm 119 : 55). "Onder de verwonde wordt bedoeld wie God als één van Zijn kinderen heeft willen vernederen, opdat de kastijding zelf enig teken van Vaderlijke liefde ingegrift zou zijn" (Psalm 69 : 27).

In deze laatste uitspraak heeft Calvijn dus vernederen en kastijden tezamen verbonden, en in de toegebrachte wonde een teken van Gods Vaderlijke bespeurd.

"Nu is het epen nuttige vermaning, om, wanneer God ons met Zijn hand doorwondt, niet alleen bij de plagen te zuchten, zoals stompzinnige (= domme) mensen plegen te doen, maar vooral de oorzaak na te gaan, opdat wij in ernst vernederd worden" (Psalm 102 : 11). "Het is niet dwaas, dat God - nadat Hij Zijn knecht in die benauwdheid heeft doorboord - hem zo lang heeft willen kwellen, om hem des te nederiger te maken" (Psalm 51 : 9).

164

Heilzame vernedering!

Immers, God wederstaat de hovaardigen, maar de nederigen geeft Hij genade!68).

"Alleen de nederigheid put leven en kracht van God, opdat Hij ze ons inblaze" (Psalm 129 : 3). "God zal voor geen andere mensen een Geneesheer zijn, dan wie waarlijk vernederd tot Hem zuchten, en niet verstijven in hun kwaad" (Psalm 109 : 21) 69).

"Ook al brengt hij niets mee dan een verbrijzeld en vernederd hart, dit ene vraagt Hij van zondaren, dat zij, verslagen en neergeworpen, om barmhartigheid smeken" (Psalm 51 : 19). "Dit gevoelen bevestigt hij met de eigen ervaring, dat hij, namelijk vernederd door Gods hand, niets ellendigers ondervonden heeft dan van Zijn genade te vervreemden" (Psalm 32 : 3).

"De goddelozen zullen onder Gods roede niet zo ver vorderen, dat zij zich in waarheid en van harte vernederen. Voor zover hij Gods uitverkorenen op het oog heeft, past het hun op een andere wijze te vorderen, aangezien zij - door het gevoel van hun zwakheid neergeslagen - uit eigen beweging alle (zelf-)vertrouwen afleggen" (Psalm 9

: 21).

Gods kastijdingen.

Vragen we eerst: waar door kastijdt de Heere?

a. door rampen. "Rampen zijn rechtvaardige kastijdingen" (Psalm 38 : 19).

b. "God gebruikt goddeloze en misdadige mensen als gesels om ons te kastijden"

(Psalm 3 : 1).

c. door tijdelijke straffen.

"Ofschoon God de Zijnen door tijdelijke straffen hard kastijdt, geeft Hij toch altijd een voorspoedige en blijde afloop" (Psalm 66 : 10). "Onder tijdelijke straffen wordt Gods Vaderlijke kastijding voorgesteld, welke de droefheid verzacht, terwijl de voortdurende toorn de ellendige zondaars geheel ontmoedigt" (Psalm 74 : 9).

d. door roeden.

"Beproevingen zijn Godes roeden" (Psalm 118 : 18).

"Wij weten nu, dat God dikwijls de gelovigen met Zijn roeden tuchtigt, opdat Hij - al straffende - tegelijk Zijn lankmoedigheid en liefde doet smaken" (Psalm 39 : 11). "Wij gehoorzamen God nooit, tenzij door Zijn roede gedwongen" (Psalm 119 : 67).

"En stellig moet niet worden afgewacht, dat Hij ons met Zijn roede kastijdt. Maar als Hij Zich op de goddelozen en verachters van Zijn Woord wreekt, zijn wij al te traag, indien ons Zijn gesels niet onderwijzen. Voorzeker is dit een bijzondere lankmoedigheid van God, wanneer Hij ons ontziet, om ons van verre vrees in te boezemen, opdat Hij ons tot Zich voert, zonder ons aan te raken en te kastijden"

(Psalm 119 : 21).

Als wij ons afvragen: waar om kastijdt de Heere Zijn kinderen? - ja, uitgerekend de Zijnen, die Hij toch zo liefheeft? - dan kan het antwoord luiden: uit liefde. Maar er is ook nog een andere reden. Daarvan zegt Calvijn: "Door de Zijnen neer te slaan, tuchtigt God hun zonde" (Psalm 59 : 2).

God zet "Zijn kastijdingen voort. Want anders zou men gemakkelijk (in de zonde) terugvallen" (Psalm 85 : 9).

Dat God uit liefde kastijdt, heeft Calvijn intussen ook geweten. Ook in zijn eigen leven en beleving. "Indien iemand Gods liefde meet naar zijn tegenwoordige staat, die doet verkeerd. Want wie God liefheeft, kastijdt Hij. Maar omdat Hij nooit zo gestreng jegens de Zijnen is, maar omdat Hij Zijn genade metterdaad en door de ervaring betoont, blijft dit altijd waar, dat het leven der mensen van geen nut is, tenzij zij daarin God als hun Vader mogen gevoelen" (Psalm 89 : 47). Hier is sprake van "een Vaderlijke kastijding, omdat God geen dodelijke klappen heeft toegediend, maar Zijn

165

gestrengheid g e m a t i g d heeft" (Psalm 118 : 18).

W a a r t o e a l d i e k a s t i j d i n g e n ?

"Het is geen gewone soort kastijding geweest, waardoor hij geleerd heeft in waarheid Gods toorn te vrezen" (Psalm 32 : 4). "Het doel der kastijdingen is Gods kinderen te onderwijzen, waar ze niet voldoende uit de leer profijt trekken" (Psalm 42 : 1).

"Omdat het de mensen nuttig is, door Gods roede gekastijd te worden, belooft God niet dat de zonden ongestraft zullen blijven - want dan zouden ze nog toenemen -

maar Hij belooft matiging in de straffen" (Psalm 89 : 31).

Tenslotte heeft Calvijn als Gods bedoeling met Zijn kastijding leren verstaan: de doding van het vlees; de zogenaamde mortificatio, waarvan we al eerder gehoord hebben.

"Daar het beginsel van de ware gehoorzaamheid bestaat in de doding van het vlees, welke allen van nature ontvluchten, is het niet verwonderlijk, indien God ons door verschillende beproevingen tot de orde roept. Wij nu zijn al te ondankbaar, indien niet deze vrucht - welke wij uit de kastijdingen ontvangen - hun bitterheid verzacht en matigt" (Psalm 119: 67).

Op de vraag: w i e Gods kastijdingen tot hun eigen heil en tot de eer Gods kunnen doorstaan, geeft Calvijn dit antwoord: "Niemand - behalve wie door het smaken van het hemelse leven boven de wereld uitgetild worden - ondervindt ernstig deze onvermoeide en voortdurende loop van Gods genade, om wakker Zijn kastijdingen te verduren" (Psalm 30 : 6).

93. TWIJFEL EN WANHOOP

Ook de twijfel en de wanhoop kunnen in het geloofsleven Gods kinderen benauwen en het uitzicht op Gods genade benemen. Het moge daarom niet bevreemden, wanneer we er hier in het kort bij stilstaan.

"Wanneer ons zovele doden en schade, waardoor ons leven belaagd wordt, overkomen, overvalt ons tegelijk de twijfel, die onrust en zenuwachtigheid voortbrengt" (Psalm 91 : 6). "Ook vrome zielen prikt de twijfel inzake Gods voorzienigheid" (Psalm 73 : 11). "Wij weten immers, hoe moeilijk het is, boven alle twijfelingen uit te komen, om met een gewone en vrije vaart rustig voort te gaan in het bidden" (Psalm 74 : 12). "Twijfel rijst, zodra God het teken van Zijn genade onttrekt".

Zo sluit de twijfel "de deur voor de gebeden" (Psalm 119 : 155).

Calvijn wist er van, dat wie gelooft, ook twijfelingen kent; ja, het viel hem zwaar, álle twijfelingen te boven te komen^{69a}).

Twijfel is erg, maar vertwijfeling, wanhoop is oneindig veel erger. "En hij zou voor zich niet enig teken van genade wensen, indien hij niet van alle kant tot wanhoop was gedreven, en Gods gunst verborgen was geweest, om zijn lijdzaamheid te beproeven"

(Psalm 86 : 16).

Hierin onderkende Calvijn één van satans listen en lagen.

"En hierheen drijft satan hen, om de gelovigen tot wanhoop te brengen, terwijl ze hun hoop bespot zien". Zodat het "buiten hoop is, dat zij door God verlost worden" (Psalm 6 : 9). "Daar vele doden (of: doodsgevaren) hem overvielen, die zijn geest door wanhoop konden overweldigen, smaakte hij Gods ongelooflijke kracht, waarvoor alle beletselen der wereld moeten wijken" (Psalm 144 : 5).

"In de hoogste vertwijfeling" moeten we leren "tot God te vluchten" (Psalm 12 : 1).

"Daarom, opdat niet in de hoogste beproevingen de wanhoop ons hart overweldige, moet deze steun ons te hulp komen, dat door de Heilige Geest aan de armen en ellendigen dit gebed is voorgezegd" (Psalm 86 : 1). "De profeet nu verklaart, dat hij

166

door

een last van beproevingen is getroffen, die hem geheel zou kunnen overweldigen; dat hem echter de troost, die hij uit de wet (= Gods Woord) ontving, in een zo grote vertwijfeling als het leven is geweest" (Psalm 119 : 9).

Het zou ons te ver voeren, om in dit verband ook maar enigszins volledig te willen zijn in het doorgeven van wat Calvijn ons meedeelt van de zo onderscheidene ondervindingen en ervaringen, juist van de kinderen Gods, en juist in het leven der heiligmaking

Een enkele uitspraak wil ik hier nog afschrijven.

Zo bijvoorbeeld over wat Calvijn opmerkt over vrees voor de eeuwige dood.

"Wie echter op middelmatige wijze ervaren hebben, wat het betekent te strijden met de angst voor de eeuwige dood, zullen in deze woorden niets buitensporigs vinden.

Laat ons daarom weten, dat David, aangevochten door de schrik van het geweten, op geen gewone wijze zichzelf gekweld heeft, maar geheel levenloos heeft terneergelegen" (Psalm 6 : 7).

94. WAT STELT CALVIJN HIER TEGENOVER ?

Het gaat niet aan, dit hoofdstuk af te sluiten, zonder nog op enkele speciale punten nader en dieper in te treden. Want Calvijn heeft méér geleerd, dan wij hierboven betoogden. En dan is al, uit verschillende van zijn uitspraken, gebleken, hoezeer Calvijn de kracht van Gods beloften en de onoverwinnelijkheid van het ware geloof geroemd en geprezen heeft.

Maar we kunnen en mogen nog meer noemen.

Ziehier dan een reeks uitspraken van de Geneefse hervormer, hoe hij de ellende, de aanvechtingen enz. van de christen óók gezien heeft.

"Het slot van deze psalm bewijst, dat de gelovigen zichzelf gelukwensen, omdat ze God hebben ervaren als hun Bevrijder in hun

tegenspoed. Want zij schijnen van hun eigen bevinding te vermelden in verhaal en lied" (Psalm 75 : 10).

We kunnen inmiddels, uit het Inleidende deel, weten, dat deze laatste uitspraak van Calvijn

ook

mag

worden

toegepast

en

overgebracht

op

zijn

eigen

Psalmencommentaar: "want hij - Calvijn - schijnt daar zijn eigen bevinding te melden"!

"Hij leidt af uit zijn ervaring, dat inzake hetgeen hem aan tegenslag overkomen is, het beste gehoopt moet worden, en dat niet aan Gods almacht, die reeds door ondervinding werd geschouwd, mag worden getwijfeld" (Psalm 27 : 3).

"Opgemerkt moet worden, dat God voor geen anderen een Herder is, dan wie zich én zijn zwakheid én zijn gebrek bewust zijn, en daarom gevegen Zijn bescherming nodig te hebben" (Psalm 23 : 1).

Tegenover twijfelingen "roepen de gelovigen daarom zich de bewijzen zen van Gods erbarmen en genadekracht te binnen" (Psalm 74 : 12). Wat kan standhouden tegen verzoeken?

"Ofschoon de profeet nog niet gevoelt, hoeveel hij gevorderd is door te bidden, toch stelt hij, vertrouwend op de hoop gered te zullen worden - welke hoop hij ontving uit Gods Woord - tegenover de verzoeken het schil d der h o o p" (Psalm 13 : 6). "Hoe bitter de verzoeken geweest zijn, kan elkeen naar zijn eigen gevoel nagaan" (Psalm 22 : 8).

167

Wat werkt tegenspoed uit?

"Men merke op, dat dán pas de mensen gevoelen, dat zij niets betekenen, wanneer zij, door tegenspoed gedrukt worden. Immers maakt voorspoed hen dronken" (Psalm 39 : 2).

Tenslotte, wat te doen in beproevingen?

"Het is (immers) niet gemakkelijk in de duisternis der beproevingen die liefde te bespeuren, waarmee God de Zijnen in het verborgen begeleidt" (Psalm 94 : 15).

"Stellig moeten de gelovigen zich te midden van de beproevingen voor de ogen stellen en in de geest terugroepen niet alleen de weldaden Gods, die zij ervaren hebben, maar alles wat Hij de eeuwen door aan Zijn kerk heeft bewezen (Psalm 77 : 6).

95. DE WAARDE VAN BEVINDING

Voor wie het nog niet onomstotelijk vast mocht staan, dat Calvijn een door en door bevindelijk godgeleerde geweest is, zal misschien hetgeen volgt ook weinig zeggingskracht bezitten.

Ter afsluiting van dit hoofdstuk - en volgens de gegeven belofte, op dit punt nog nader terug te komen, al is het maar zeer beknopt! - willen we nog aan enkele uitspraken van Calvijn aantonen, hoeveel waarde hij hechtte aan het bevindelijke leven.

Tegenover het vleeselijk gevoel en de ervaring van verworpenen en goddelozen, stelt Calvijn het aan de ware vromen éigene, gééstelijke gevoel en beleven van de waarheid Gods.

"Wij zien immers, dat indien God voor een tijd een oog toedoet, en de goddelozen zou verdragen, uit Zijn toegevendheid hun vermetelheid groeit. Want zij verstaan Zijn

oordeel niet dan volgens hun vleselijke gevoel en (alweer: vleselijke) ervaring" (Psalm 2 : 12).

Ook de gelovigen moeten tegen dit hun, van nature eigene, vleselijke gevoel strijden.

"Wij moeten leren, dat wij het van God te hopen heil niet met het eigen vleselijke gevoel (mogen) afmeten" (Psalm 61 : 2).

Deze vleselijke gevoelens en aandoeningen moeten in de gelovigen gedood en ten onder gebracht worden, om zuiver Gods Woord en genade te kunnen smaken.

"Verder moet men onthouden, dat Gods wet (= Gods Woord) ons smakeloos is, of ons tenminste nooit zo zoet is, dat ze ons van de genietingen van het vlees afhoudt, totdat wij met het eigen vernuft flink geworsteld hebben, om de vleselijke aandoeningen, die in ons heersen, te doden" (Psalm 119 : 103). "Ons vlees trekt ons altijd naar beneden"

(Psalm 49 : 15). "Het is het vlees volstrekt niet aangenaam, berispt te worden, zo vaak we hebben overtreden" (Psalm 141 : 5).

Kennis en ervaring van de zonde is nodig).

Calvijn schrijft er van: "Hij, namelijk David, zegt zijn zonden niet ten overstaan van de mensen te belijden, maar ze van binnen te gevoelen, en wel niet zonder vreselijke kwellen" (het grondwoord spreekt van: kruisiging!) (Psalm 51 : 5).

"Deze vermaning moet worden vastgehouden, dat, ofschoon God de rechtvaardigen bestuurt en voor hen zorg draagt, zij aan vele ellendigheden onderworpen en vervallen zijn. Opdat zij, beproefd door zulke ondervindingen, een bewijs zullen leveren van onoverwinnelijke standvastigheid, en God beter zullen ervaren ("sentire") als Bevrijder. Want indien zij vrij en ledig van alle hinder waren, zou het g e l o of verlammen, en de aanroeping van God zou ophouden, en hun vroomheid zou onbekend en begraven verborgen blijven" (Psalm 34 : 20).

"En immers zou het niet voldoende zijn, door God te worden bemind, indien zich het gevoel van (Zijn) liefde niet tot ons uitstreckte. Maar wanneer Hij onze harten door Zijn Geest bestraalt, verheugt Hij ons met een ware en diepe vreugde" (Psalm 4 : 7).

168

"Hoewel dus de Naam van God bij de ongelovigen gehaat is, en hun vrees aanjaagt, zo vaak ze in hun oren klinkt - omdat zij verstoken zijn van Zijn goedheid - zegt David, dat de gelovigen altijd door voortdurende ondervindingen gevoeld hebben, hoe zoet en aangenaam Gods Naam is" (Psalm 52 : 11).

Volgens Calvijn "toont de ervaring de onwetendheid aan van hen, die leuteren, dat Gods genade aan allen zonder onderscheid geméén is" (Psalm 65 : 5).

De ervaring van Gods kinderen strekt tot heiliging van hun leven.

"Zo vaak wij Gods genade zullen ervaren hebben in het bevrijden van ons.... worden wij aangevuurd om zuiver te leven" (Psalm 119 : 134).

"Hij verzekert, dat hij door Gods hulp behouden is, omdat hij, na te hebben gebeden, door de uitkomst zelf ervaren heeft, dat God hem gunstig geweest is. Immers de vrucht van de gebeden zet aan Gods genade niet weinig luister bij, opdat zij ons des te zekerder zij" (Psalm 66 : 17).

Ook de ervaring wijst tenslotte de gelovigen hun gebrek en tekort, in het leven der heiligmaking aan.

"Wel is waar, dat de gelovigen, ofschoon zij lofwaardig leven, zich toch niet te buiten gaan door vals zelfvertrouwen, ja zelfs mishagen zij zich, omdat zij gevoelen, hoeveel er tot nu toe hun ontbreekt om volmaakt te heten" (Psalm 15 : 4).

Toch blijven zij bidden. En waarom?

"Ik zal bidden, omdat ik ervaren heb, dat tot hiertoe mijn gebeden door U (o, God) verhoord zijn!" (Psalm 17 : 6).

En toch blijft hij reden tot dankbaarheid ontvangen.

"Hij belooft Gode dankbaar te zijn, nadat hij. Hem als een weldoende Vader op velerlei manier heeft leren kennen (of: "ervaren")" (Psalm 86 : 12).

Tenslotte, de ervaring van Gods kinderen - door Gods Geest gewekt en geschonken aan en in hun harten - bevestigt het Woord van God.

"Ofschoon nu Gods weldaden los van het Woord bij ons koud zouden zijn, toch bemoedigt het ons, waar de ervaring zich bij het getuigenis van het Woord voegt, op geen gewone manier" (Psalm 80 : 9).

HOOFDSTUK IX. ZALIG IN HOPE

96. HET LEVEN DER HOOP

De hoop van de christen is tweeledig; zij richt zich op Gods heil voor het heden en de toekomst op aarde⁷¹); én zij mag over dood en graf heenblikken op haar eindpunt: het éeuwige leven. Over beide willen we het hebben.

Allereerst over de hoop voor dit leven.

En dan herinneren we ons Calvijs uitspraak over "het schild der hoop", dat geplaatst mag worden tegen allerlei ellende en wederwaardigheden van dit leven (vgl. op Psalm 129 : 1).

Er kan en mag voor dit leven op veel en velerlei gehoopt worden door de kinderen Gods. God wil ons "niet met ijdele hoop voeden" in Zijn Woord (Psalm 30 : 10).

Door geduld en hoop heeft de psalmdichter (op Psalm 48 : 9) een deur voor Gods genade geopenbaard. De gelovigen mogen hopen op "het leven midden in de dood"

(Psalm 49 : 16), op vergeving⁷²) (Psalm 50 : 22) en verzoening; op Gods genade (Psalm 56 : 4), hopen voor de toekomst "op grond van bewijzen van Gods barmhartigheid" (Psalm 59 : 11). God. Zeil rust de Zijnen toe met dapperheid en lijdzaamheid, richt hen op tot "gloede hoop" en wekt hen ook op tot de gebeden (Psalm 10 : 17).

Buiten Gods genade blijft de mens geen enkele hoop over (Psalm 28 : 1). Hopen op Gods heil betekent hetzelfde als rusten in Zijn Vaderlijke voorzienigheid, zodat onze genoegzaamheid bij Hem berust" (Psalm 78 : 21).

"Daarom, laat ons, naarmate ons kwaad zwaarder gaat wegen, hopen dat Zijn genade des te machtiger zal zijn, om de smarten te verlichten" (Psalm 94 : 18).

Stellig heeft de profeet niet nagelaten, door deze zuchten in Gods schoot neer te leggen, op het heil te hopen, dat hij niet zag (Psalm 88 : 15). In deze laatste zin heeft Calvijn Schriftuurlijk zuiver en juist uitgedrukt, wat de hoop eigenlijk is. Want hetgeen gezien wordt, waarom zal men het nog hopen?

Ook de volgende uitspraak getuigt hiervan: "Ook al werd hij door de duisternis des doods neergedrukt, waagde hij op het leven van Zijn (d.i. Gods) kant te hopen" (Psalm 22 : 10). "En niet moet door de profeet de hoop op zijn opstanding in zichzelf gezocht worden, maar in Gods genadige aanneming. Want God heeft hem met Zijn gunst omhelsd en hem aangenomen in de rij der Zijnen" (Psalm 49:16).

De verlossing, in de tijd geschonken, geeft nu ook hoop voor de eeuwigheid!

"Door deze hoop verzacht Hij alle kwaad, smart, zorg, angst en moeiten" (Psalm 92 : 10). Telkens weer brengt Gods Geest de vromen de hun geschonken verlossing in die herinnering, "opdat zij hoop koesteren op hun zaligheid" (Psalm 77 : 16).

In de staat der rechtheid zijn de mensen al terstond door God geschapen "t o t de hoop op een zalig en onsterfelijk leven (Psalm 8 : 6).

Evenwel, de kinderen van deze wereld "dringen niet door tot de hoop er op" (Psalm 49 : 13). Zij zijn aan hun bestemming, vanwege de zondeval in hun hoofd Adam, ontzonken.

Aan mensen nu, die van hun kant leren wanhopen aan de mogelijkheid van zalig worden, wordt door God een deur-der-hoop ontsloten.

Het leven der hoop vindt dus, evenals het geloofsleven van Gods kerk, haar rustpunt in Christus, op aarde vernederd naar het vlees, maar thans verheerlijkt in de Geest!

"Want vandáár glanst ons de hoop op de zaligheid tegen, wanneer God met Zijn stem toont ons gunstig te zullen zijn" (Psalm 12, : 6). "Door deze hoop belooft hij zich het éinde van zijn droefheid voor de toekomst" (Ps. 109 : 28). Calvijn spreekt op menige

170

plaats van deze in Christus gefundeerde en op Zijn wederkomst gerichte hoop van Gods kinderen. Hij noemt het een "v á s t e hoop op de zaligheid" (Psalm 119 : 142 en 152), of "op het eeuwige heil" (Psalm 67 : 4). Deze hoop op het toekomstige leven

"behoort volstrekt niet onderdrukt te worden" (Psalm 140 : 10). Met dit leven dier hoop is de "lijdzaamheid" der heiligen verbonden. Vandaar, dat we hierover in dit verband een enkele uitspraak van Calvijn willen doorgeven.

Wat betekent die lijdzaamheid, dat geduld eigenlijk? Heeft ze iets uitstaande met een starre gelatenheid, of onaandoenlijke, stoïcijnse onverschilligheid; de zogenaamde apathie? Het is er ver vandaan! Calvijn omschrijft haar zelf op deze wijze: "Zo is het geduld een soort van stilte, waardoor vrome zielen zich onder Zijn heerschappij in bedwang houden" (Psalm 85 9). Zelf-bedwang..., maar.... onder Góds genade-heerschappij!

"Dit is de allerbeste ondersteuning van het geduld, wanneer wij er van overtuigd zijn, dat God op ons neerziet": dat betekent het gevoel van Zijn liefde-heerschappij, welke dus geen kleine steun aan de lijdzaamheid der vromen biedt (Psalm 34 : 16).

Daarentegen "valt de lijdzaamheid weg en verdwijnt ze, indien de kennis der genade niet aanlicht om alle vleselijke oproerigheid tot rust te brengen" (Psalm 94 : 14).

"God oefent Zijn knechten (door beproevingen) tot lijdzaamheid" (Psalm 112 : 4).

"Daarom moeten ook wij, indien wij stof tot lijdzaamheid en troost zoeken, wanneer God ons kastijdt, leren naar die matiging te zien, waardoor God ons tot de hoop uitnodigt" (Psalm 74 : 9). Met andere woorden, in de kastijding wil God een zekere matiging invoeren, een tempering van Zijn kastijdende hand, zodat de vromen op Hém blijven hopen! Zo schenkt het leven der hoop kracht, "stof" (materiaal, zegt Calvijn) om "lijdzaam", volhardend, duldend en hopen verder te gaan. Want: *d' Allerhoogste maakt het goed,*

Na het zure geeft Hij 't zoet!

Zo zal dit geduld, deze lijdzaamheid eenmaal heerlijk bekroond worden. Want "door een zegevierende lijdzaamheid komen de gelovigen (eenmaal) álle tegenheden te boven" (Psalm 112 : 5).

Dit is die "overwinning", die uiteindelijke "victorie", waarvan Calvijn (op Psalm 19 : 12) geschreven heeft: "hij belooft zich een stellige overwinning tegen alle verzoeken van satan!"

Hij belóóft zich de overwinning, mag zich die in het vooruitzicht stellen, namelijk in het geloof. Want hij dient te volharden tot het einde.

"Niet dan nadat de loop van hun zaligheid voltooid is, verschaft Hij stof om te triomferen" (Psalm 91 : 15).

Hij, de Heer' der heren,

Doet ons triomferen!

97. DE OVERDENKING VAN DE TOEKOMST

Het behoort stellig tot het beknopt getekende leven-der-hoop, om veel bezig te zijn in het overdenken van wat eenmaal het deel mag zijn van allen, die waarachtig God hebben leren vrezen in dit leven. Het bésté wacht immers nog?

Gun daarom de wereldling "zijn deel" in d i t leven.

"Laten de kinderen der wereld (hier) hun loon genieten. Want in de hemel, niet op de aarde is voor ons de kroon weggelegd" (Psalm 119 : 169) Immers, "wie God in deze wereld met Zijn genade heeft versierd, zal Hij eindelijk in Zijn Koninkrijk met

171

hemelse glorie kronen!" (Psalm 84 : 12).

Elk hunner zal in 't zalig oord

Van Sion, haast voor God verschijnen!

Zij steken 't hoofd omhoog,

En zullen d' eerkroon dragen,

Door U, door U alleen,

Om 't eeuwig welbehagen!

Hun geluk ligt zo vast in de hemel, daar wacht hen een eeuwige gelukzalige "staat"

(vgl. Inleiding op Psalm 87). "Ik zal wonen....: door dit slot toont hij duidelijk, dat hij allermint in de aardse genietingen of gemakken zich ophoudt, maar zijn doel in de hemel vastmaakt, waarheen hij alles herleidt" (Psalm 23 : 6). Zijn doel, zijn scopus ....

Wie denkt niet aan Paulus' woord: "onze wandel is in de hemelen"?; ja, zijn de gelovigen reeds niet nu al "met Christus in de hemel gezet"? (73).

In hoop zijn ze nu reeds "zalig": "welgelukzalig zijn wij, zeg ik, wanneer wij op Christus als Middelaar vertrouwend, geloven, dat God onze Vader is" (Psalm 65 : 5).

En.... ook voor de toekomst weet hij zich verzekerd van Gods genade.

"Omdat Hij het werk Zijner handen niet laat varen, vervult Hij het heil der gelovigen ten volle, en zal Hij altijd hun Leidsman zijn; totdat Hij hen tot de eindpaal gebracht heeft" (Psalm 57 : 2).

Dit is waarachtig héil, voorkomende, bijblijvende en "achtervolgende" genade. "Onder het woord heil verstaat hij de voort-durende gang van Gods genade, totdat Hij Zijn gelovigen volkomen zalig-maakt" (Psalm 119 : 123).

Eerst in hoop zalig..., en dan: vólkómen zalig!

Mijn overdenking van Hem zal zoet zijn!

Hun zal een schat van zegeningen In Hém - Christus - ten erfdeel zijn!

Mede dank zij de kruisiging van de oude mens "worden wij opgewekt tot de overdenking van het hemelse leven" (Psalm 118 : 18). Van nature zit de mens immers zo "vast" op z'n aardse "nest". "Kortom, door verschillende beproevingen nodigt Hij hen uit tot de overdenking van het hemelse leven" (Psalm 37 : 25).

Ook Calvijn zelf heeft daaraan, te midden van al zijn moeiten, zorgen, strijd, ziekten, zonden enz., deel gehad. Hij was geen theoloog van het studeervertrek, allereerst; geen verstandelijke godgeleerde, en daarmee uit; neen, met zijn hárt, door Gods hand vernieuwd en geleid, "beproefd", telkens weer, stond hij midden in het volle leven, had hij deel ook aan de "vaart" van het door God geschonken heil, en mocht hij veelszins schouwen op de erfenis der vromen, waartoe ook hij eenmaal zou komen!

Calvijn doorleefde, wat hij leerde. In zijn Psalmenuitleg zien we niet alleen Gods heiligen, maar ook hem-zelf diep in het hart!

"Het is al te verkeerd om de hoop op en de overdenking ván het toekomstige leven prijs te geven, en afstand te doen van de hemelse heerlijkheid" (Psalm 49 : 15). En dat voor.... een schotel linzenmoes, wat vergankelijk stofgoud, aardse roem, eer, genot?

Zeker, dit zou geheel verkeerd zijn! Maar ook op dit punt bleef voor Calvijn de strijd niet uit.

"W i j w e t e n, hoe de vleselijke hartstochten dartel zijn, indien de Heere ze niet beteugelt. Voeg er bij, dat niemand voldoende vurig tot de overdenking van het hemelse leven voortvaart, indien hij niet door verschillende prikkels wordt gedwongen" (Psalm 37 : 27).

Ook nog op een andere wijze is er strijd en aanvechting mogelijk. Immers, "het bezit van het land, dat hij aan Gods kinderen belooft, is niet altijd voor hun ogen

172

geopenbaard, omdat zij er als pelgrims in behoren te dwalen, en God niet toelaat, dat hun plaats vast is. Ja, veeleer voert Hij ze rond, opdat zij te vuriger naar het hemelse leven verlangen" (Psalm 37 : 9).

98. HET DEEL DER GODDELOZEN

"Wereldse en aardsgezinde mensen gaat niet anders ter harte, dan dat ze hier gemakkelijk leven" (Psalm 119: 19). Zij bedenken "hetgeen des vleses is", en dat leidt uiteindelijk tot de (eeuwige) dood. De goddelozen vinden hun vermaak en vertier in de zonde- en werelddienst; en "de ervaring toont duidelijk aan, dat dit verderf in de mensen woedt tot het einde van hun leven" (Psalm 51 : 7). Hun is het heil en de genade Gods in Christus aangeboden en voorgesteld, maar "velen hebben aan de tegenwoordige rust en gemakken de voorkeur verleend b o v e n het ééuwige heil"

(Psalm 126 : 4).

Eenmaal komt ook voor hen de "oogst"; het éinde aller dingen. De wereld toch gaat voorbij mét al haar begeerlijkheid!

De schifting tussen de vromen en goddelozen heeft nu al enigszins plaats. "Ofschoon Gods heilige dorsvloer niet vóór de l a a t s t e d a g volkomen gereinigt zal worden -

daar Christus bij Zijn wederkomst het kaf openlijk zal uitwerpen - toch begint de leer van Zijn Evangelie dit nu al uit te werken" (Psalm 15 : 1).

De afval tegen het einde, de dag van Christus' toekomst, zal ontstellend groot zijn.

"Omdat Christus al te zeer schijnt te vertoeven (om te komen), vallen de mensen af van Gods beloften" (Psalm 90 : 3). Zo "beroven de ongelovigen zich onwaardig van het betere leven, waartoe wij allen geschapen zijn" (Psalm 49 : 15). Want "hoewel God beréid is, zoveel in Hem is, allen zalig te maken, toch zijn niet allen Zijn weldaad deelachtig" (Psalm 97 : 1).

Het einde zal voor hen zo vreselijk zijn. Want een haastig verdierf zal hen overkomen.

"Wanneer zij druk bezig zijn met het ophopen van rijkdom, komt hun de plotselinge overgang (eigenlijk: verhuizing, naar de eeuwigheid) niet voor de geest" (Psalm 39 : 7). En wel wensen uiteindelijk alle mensen "behouden te worden", maar wie zich niet hebben bekeerd van hun zonden, die - zoals Calvijn ze meermalen noemt - "ongeneeslijk bleken te zijn, hun "wacht een gewisse ondergang" (Psalm 79: 6).

Calvijn spreekt niet vaak, en zeker niet op een goedkope manier, over de eeuwige dood en een eeuwig hellelijden, maar hij dóét het toch⁷⁴). "De eeuwige hel is voor de verworpenen bereid".... (Psalm 21 : 10).

99. DE ERFENIS DER VROMEN

Het is één van de lessen, op Gods leerschool, om arm en toch rijk, niets hebbende, nochtans alles-bezittende te zijn.

Want indien wij kinderen van God zijn, zo zijn wij ook erfgenamen, erfgenamen van God, en mede-erfgenamen van Christus! Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus?⁷⁵).

Dit is genade; en het staat lijnrecht tegenover de "goede werken" en 's mensen "vrije wil" ten goede.

"En stellig zullen zij, die slaven van satan en van de zonde zijn, nooit door eigen inspanning het recht van het hemelse burgerschap voor zich verkrijgen: alleen de Heere is het, Die onderscheid maakt tussen de volken" (Psalm 87 : 6). "Tenslotte zullen de erfgenamen der aarde zijn, die wettige kinderen van Abraham zijn" (Psalm 69 : 35), die dus een even dierbaar geloof als de vader-der-gelovigen uit genade hebben ontvangen; en zo in het bezit gesteld zijn van rijke en dierbare beloften. Onder andere deze belofte, dat de erfenis wacht; voor de gelovigen in de hemelen bewaard

173

wordt. Tot de jongste dag.

Want "God stelt - om onze hoop te voeden - de volmaakte staat uit tot de laatste oordeelsdag" (Psalm 73 : 20).

Dán is daar de volkomen verzadiging van vreugde.

"De gelovigen worden niet op één keer verzadigd, maar trapsgewijze. Want ook al druppelt God de gaven Zijns Geestes toe, toch verrijkt Hij de Zijnen, voorzover het nuttig is, totdat Hij ze geleidt tot de volkomen volgnaaktheid" (Psalm 65 : 5).

Dán is het werk Gods voor, en in de mens, Zijn uitverkoren kerk, tot de vol-einding genaderd.

"De dichter vraagt (in: Psalm 119 : 10), dat God Zijn werk tot het einde voortzet, zoals wij overal worden onderwezen God Zijn weldaden voor te houden, totdat Hij ze tot de volmaaktheid heeft gebracht". "David bad, dat God de Leidsman van zijn loopbaan zou zijn tot het einde toe" (Psalm 139 : 24).

"Wij weten, dat ons leven elders⁷⁶) verzadiging vindt. Dikwijls zal het gebeuren, dat er gezaaid moet worden met tranen. Daarom, opdat droefheid onze vurigheid niet knakke, of ophoude, moeten wij ons hart richten tot de hoop op de o o g s t" (Psalm 126 : 5).

Dán is daar, bij het geluid van de aartsengel, die de bazuinen der eeuwigheid doet weerschallen, en laat weerklinken tot aan de einden der aarde, de machtige en indrukwekkende weder-opstanding der doden. De re-surrectio, waarvan de geestelijke verrijzenis en her- geboorte van Gods kerk uit hun zonde-graf het vóór-teken en vóórbeeld mocht zijn.

"Laat ons te wakkerder ons er in beroemen, dat wij het kruis met Christus dragen, opdat wij ons deelgenoten van de zalige opstanding weten" (Psalm 44 : 23)⁷⁷).

Zo verrijst de thans in strijd, beproeving en aanvechting gewikkelde kerk van Christus op aarde in een hemels licht. Calvijs Psalmencommentaar draagt de kenmerken van het lijden met Christus, onder Zijn kruis, aan zich. We zien er de van bloed dampende schavotten als het ware vóór ons, en we horen er het hout van de brandstapels knetterend branden, maar we beluisteren ook de geloofsroem van de martelaren, vervolgd om des geloofs wil.

Weg wereld, weg schatten,

Gij kunt niet bevatten,

Hoe rijk ik wel ben.

'k Heb alles verloren,

Maar Jezus verkoren,

Wiens eigen ik ben!

"Alleen de gelovigen, wie het onderscheid bekend is tussen dit broze leven en de zalige eeuwigheid, waartoe zij geschapen zijn..., weten, hoe zij behoren te leven".

Want niemand kan zijn leven goed inrichten, "dan wie, bekend met zijn levens-einde, dat is: met de dood zelf, geleid is om het doel van het leven te overwegen, en om voort te gaan tot de prijs van de hemelse roeping" (Psalm 90 : 12). Daaruit ontstaat een heilige vervoering, een hemelse extase: "wij worden in vervoering gebracht. Uit die

'brom, van verwondering zullen de rechtvaardige lofprijzingen 'overeenkomstig ons kleine maatje (van geloof) voortvloeien" (Psalm 145 : 1).

Zo loopt het in de tijd gewrochte geestelijke leven, dit deel hebben aan "het leven Gods", uit op de eeuwige aanbidding van God en het Lam! Reeds nu op aarde worden de gelovigen er door Calvijn toe opgewekt, als hij zegt: "het is onze t a a k, om eerbiedig te aanbidden en te bewonderen Gods verborgenheden, die ons gevoel te

174

boven gaan" (Psalm 69 : 28).

In dit "smekend aanbidden" van God, moet tevens het "terneer- werpen van alle vleselijke hoogheid" aanwezig zijn (vgl. op Psalm 97 : 1). Maar ook daaraan zal eenmaal een einde komen. Het "smekende" aanbidden, zal een jubelende lofverheffing worden, zonder énige inmenging van vlees en bloed, die immers Gods Koninkrijk niet kunnen beërven.

Zo naderen de vromen tot hun erfenis. Smekend aanbiddend, thans; verheerlijkt, als een reine bruid voor haar Man versierd, daarna.

"Dan pas naderen de mensen tot Hem, wanneer zij - bij het verlaten van de wereld - door het geloof in de hemelse heerlijkheid doordringen" (Psalm 28 : 2).

Gods kinderen worden "de zalige onsterfelijkheid" deelachtig,

"welke ook de doden geneest" (Psalm 9: 13)78). Daarheen voert Gods "Vaderliefde"

al de Zijnen, nu in de "hoop", eenmaal wérkelijk, zalig-, eeuwig-werkelijk (vgl. op Psalm 109 : 8).

"Wie weten, dat de erfenis voor ons in de hemel w a c h t, zijn niet ingewikkeld in vergankelijke zaken" (Psalm 119 : 19). Ze zijn hier slechts "gasten en vreemdelingen", op doorreis (vgl. op vers 54); ze waren dat "gaarne en spontaan" (Psalm 49 : 16).

"Dit is immers het doel van de 1 e e r, opdat in de dichte duisternis van deze wereld en te midden van zoveel verleidelijke dwalingen, waarmee satan het menselijk geslacht doet rondzwerven, ons de allerbeste Vader voor-lichte, totdat wij in de hemelse erfenis verzameld worden" (Psalm 147 : 19).

100. HEERLIJKHEID EN EER AAN DE DRIEENIGE!

"Heel de eer der verlossing komt God alleen toe" (Psalm 35 : 10).

Zijn Naam moet eeuwig eer ontvangen!

Voor die eer Gods hebben de martelaren goed en bloed veil gehad. "Zelfs voor hen -

de heilige martelaren - is niets beter of verkieslijker, dan dat zij de eer Gods met hun dood luister bijzetten (Psalm 37 : 32). De heerlijkheid Gods schittert ieder mens reeds tegemoet uit het rijk der schepping.

"En stellig, ofschoon in heel de orde der natuur de ruimste stof om God te verheerlijken ons tegentreedt, toch vermeldt David - omdat hij meer door eigen ervaring daartoe bewogen wordt - niet zonder reden de b zond ere genade jegens het menselijk geslacht. Want d i t is de meest luisterrijke spiegel, waarin men Zijn heerlijkheid kan aanschouwen" (Psalm 8 : 2).

Daartoe moet de zondaar ingewonnen worden, want alleen als "vrijwillige vereerder van God" kan hij "op de juiste wijze de eer Gods verkondigen" (Psalm 29 : 9). •

Het betreft hier geen Jehu's ijver, maar veeleer "een heilige ijver tot Gods eer" (Psalm 69 : 23).

Dezulken leren de "eer van God - zoals het verdient! - hoger achten" dan hun eigen behoud en zaligheid (Psalm 115 : 2). Gods lof en eer wordt dan vurig en vrijwillig bezongen, wanneer "Hij ons door de zoetheid van Zijn goedheid daartoe lokt (vgl.

Psalm 51 : 17)" (Psalm 118 : 1).

Buiten God en Diens eer kan en mag de mens niets bekoren.

"En stellig wordt dan pas aan God de rechtvaardige eer toegebracht, wanneer terwille van Hem heel de macht der wereld voor niets geacht wordt" (Psalm 118 : 6).

242

175

101. HET EEUWIG HALLELUJAH !

"En door deze voorzegging (in Psalm 150: 6) zijn wij met de joden tot dezelfde harmonie (eigenlijk: symfonie) verbonden, opdat God door voortdurende offeranden des lofs worde vereerd, onder ons. Totdat wij, verzameld tot het hemelse Rijk, met de uitverkoren engelen, het eeuwige Hallelujah zingen".

Zo eindigt Calvijns Psalmencommentaar.

Finis, "einde", staat er onder.

Vlak vóór de gedachtenisviering - eind mei-begin juni in het Calvinjaar-1959 (dat wezenlijk is en moet blijven: een jaar onzes Heeren!) - ligt de sterfdag van de Geneefse hervormer.

Op zaterdag 27 mei 1564 overleden, is zijn uitgeteerde lichaam - overeenkomstig zijn eigen voorschrift - daags daarna reeds, op de rustdag, bijgezet in het graf der eeuwen.

Voor ons is dit iets ongewoons.

Maar niemand mag uit het feit, dat Calvijns begrafenisdag op zondag viel, de gevolgtrekking maken, dat het bij hem voortkwam uit geringschatting van de dag des Heeren. Ook over de heiliging van die dag heeft hij zijn leven lang gewaakt, en hiervoor geijverd, zoveel in zijn vermogen lag.

Uit het feit, dat Calvin zijn begrafenis op zondag stelde, blijkt wél, dat hij geen

"wettisch" christen geweest is. Het moet hem, vóór zijn dood, een lieflijke gedachte zijn geweest, dat zijn ellendig lichaam, waarin zijn ziel als in een kerker besloten was, zou rusten in vrede, en onder het wakende oog van God zou slapen tot het op de laatste dag weder opgewekt, en verenigd met zijn ziel, God-Drieenig zou grootmaken.

Ook in zijn begrafenis is Calvin de man-des-geloofs geweest. Anders dan anderen, ongetwijfeld. Calvijns diepste beweegredenen hiertoe kunnen we slechts bij benadering gissen, en niet met zekerheid vaststellen.

Ons laatste woord mag en moet een woord van innige dank zijn aan de Vader-der-lichten, Die dit zwakke, broze vat wilde verkiezen, om Zijn Naam te dragen. We mogen eindigen, met God in hem te verheerlijken. Hij leeft nu eeuwig voor God en het Lam.

Ook ons Nederlandse volk heeft ontzaglijk veel aan Genève's Hervormer te danken, of beter uitgedrukt: door Gods gave in hem, heeft ons volk mede een "gouden eeuw", een rijke her-vorming van kerk en Staat doorleefd.

Hij roept ons, nog sprekende na zijn dood - namelijk door middel van zijn talrijke en Geestes-gezalft geschriften, en door zijn vóórbeeld - toe: *bewaart het u toevertrouwde pand! Houdt in gedachtenis, dat Jezus Christus uit de doden is opgewekt, naar mijn Evangelie!*

Dan zal het heimwee opwaken, en zullen de rechtgelovigen biddend vragen en verzuchten:

Tot hoe lang, o Heere? 79)

EINDE

176

Aantekeningen

1) Johannes 16 : 13 en 14.

2) 2 Korinthe 3 : 17.

3) Vgl. de titel van één van Luthers drie belangrijkste reformatorische geschriften uit 1520: "Van de Babylonische gevangenschap der kerk".

4) Romeinen 8 : 11.

5) Vgl. R. Seeberg: "Lehrbuch der Dogmengeschichte", Bd. II, 1923, pg. 570 en 573.

De roomse kerk trok niet de zuivere, Schriftuurlijke lijn van Augustinus, maar de onzuivere van Pelagius door.

6) Maarten Luther is op het concilie van Trente (1545-1563) legio malen veroordeeld.

"Anathema sit!", hij zij een vervloeking! Met name in de 6e zitting (VI 'Sessio) .

Canon 32 veroordeelt Luther b.v., waar hij stelde - op het stuk van de rechtvaardiging

- dat alle menselijke "verdienste" is buitengesloten. Vgl. Denzinger's "Enchiridion Symbolorum", 1937, pg. 299.

7) Filippenzen 2 : 12, 13.

8) A.w., pg. 44, noot 4.

9) Johannes 14 : 17. K. Barth erkent wel het komen van de 'Geest, tát de mens, maar spreekt van geen "inwoning" des Geestes. Vgl. "Credo", 1936, pg. 115.

10) Romeinen 8 : 14.

11) Deze uitdrukkingen komen voor als titels van verhandelingen, door H. Witsius, beide verschenen in de Bibliotheek "Overjarig Koren".

Over Witsius' wedergeboorteleer, vgl. Dr. J. van Genderen Diss., pg. 153 vv.

12) Vgl. Eféze 5 : 8, en 1 Petrus 2 : 9.

13) Dr. S. van der Linde, a.w., pg. 122; het citaat in noot 8 kan allerm minst Calvijns voorstaan van zulk een "tijdelijke wedergeboorte" aannemelijk maken. De vraag komt boven: wat verstaat Calvin, volgens de schrijver, 'onder de wedergeboorte'?

14) Johannes 3 : 1-8.

15) Vgl. W. Niesel: "Theologie Calvins", pg. 120.

16) Vgl. Institutie III, 24, 10 en 11; vgl. echter ook IV, 16, 17.

17) Opschrift boven Inst. III, Caput 3.

17a) Vgl. August Lang: "Zwingli und Calvin", 1913, pg. 106.

18) J. D. Benoit: "Calvin als zielzorger", pg. 5'1.

19) Vgl. Calvin op Psalm 90 : 12.

19a) Vgl. op Psalm 65 : 5.

20) Vgl. Ds. I. Kievit: "Tweeërlei kinderen des verbonds", pg. 13: "Door de toepassing des Geestes alléén word ik bomdeling, die mag weten door de Geest, van God gekend te zijn, en God te kennen, zoals Hij Zich in Christus nederboog". Vgl.

'Calvin op Eféze 1 : 13, 14.

21) Vgl. "Het ingekeerde leven", van 'Dr. M. J. A. de Vrijer. Men leze Prof. de Vrijers monografieën over Smijtegelt en Schortinghuis. Ook Dr. A. A. van Ruler schreef veel en vaak over bevinding en bevindelijkheid. O.a. in Jaargang 1 (1950) van "Kerk en Theologie", pg. 71 vv.

22) Titel van een boek over enkele Psalmen, van wijlen Prof. Dr. Joh. de Groot.

23) Vgl. E. Mülhaupt, a.w., pg. 37: "Hier, im inneren Leben der Menschen fallen ihm die Entscheidungen..... Was sind die Stichworte, Gottes Willen erkennen, Frieden suchen und 'stiften, Anfechtung erfahren und überwinden, tranen, warten, geduldig sein, anders, als Tätigk'eiten persénlichen Lebens, auf die es ihm also allein ankommt?"

177

24) Vgl. Calvin op Psalm 52 : 10 en 68 : 26.

25) Hiermee stemt overeen de volgende passage uit het "Formulier om te bevestigen de Dienaren des Goddelijken Woords" - te vinden in "Kaneelboek", door Ds. M. van Grieken, pg. 59 vv:

"Diensvolgens is het openbaar, dat het ambt der Herders of Dienaren des Woords is: Eerstelijk, dat zij des Heeren Woord, door de Schriften der Profeten en Apostelen geopenbaard, grondig en oprecht aan hun volk zullen voordragen, en het toeëigenen, zo in het gemeen, als in het bijzonder, tot nuttigheid der toehoorders, met onderwijzen, vermanen, vertroosten en bestraffen, naar eens iegelijks behoefte, verkondigende de bekering tot God, en de verzoening met Hem door het geloof in Jezus Christus", enz.

26) Vgl. Calvijn op Psalm 25 : 13.

27) Idem op Psalm 119 : 145; voorts op Psalm 32 : 2, en 41 : 5.

28) Vgl. Institutie III, 1, 4.

29) Idem III, 3, 1.

29a) Vgl. W. Kolffhaus: "Das chr. Leben nach Jobs. Calvin", 1949, pg. 172: "Wenn Calvin sagt, der Glaube gehe der Busse voran, denkt er nicht an ein zeitliches Auseinanderfallen". Kolffhaus verwijst dan naar de Inst. III, 3, 2.

30) Institutie III, 3, 21.

31) Idem II, 5, 9.

32) T.a.p.

33) Inst. II, 3, 5.

34) Vgl. Dr. H. Sehrotens bijdrage "Calvijns anthropologie", in het Jubileumboek voor Prof. Dr. J. Severijn: "Waarheid, wijsheid en leven", 1956, pg. 47 vv.

35) Inst. II, 2, 12.

36) Idem II, 2, 27, waar we lezen: "Porro Spiritus non a natura est, sed a regeneratione".

37) Idem II, 7, 11.

38) Idem III, 2, 11-13.

39) Vgl. Dr. S. P. Dee: "Het geloofsbegrip van Calvijn" (Diss.), 1918. Ons bezwaar klemmt te meer, daar de auteur zelf op pg. 75 schrijft: "De Schriftinhoud wordt.... als een .doctrina voorgesteld".

40) Men leze de werken van Dr. Al. Comrie. In diens "Eigenschappen", ed. D.

Donner, pg. 21, lezen we: "Maar als God Zijn werk begint, dan ontbloot Hij de ziel tot de fundamenten toe".

41) Dit wordt vooral gedaan in de school van Dr. K. Barth.

42) "Geloof is een onrustig ding", wordt dan gaarne aangehaald. Kierkegaard verschilde, ook met zijn "wagen", en "geloofs-sprong", op dit punt wel zeer van Calvijn.

43) Vgl. Calvijn op Psalm 25 : 2.

44) E. Mülhaupt, a.w., pg. 44 vv.

45) Hierbij stonden Calvijn ongetwijfeld teksten als: Lukas 13 : 24 en 1 Timotheüs 6 : 12, voor de geest.

46) In het Latijn: tirones; zie pag. 219.

47) Vgl. Calvijn op Psalm 62 : 12.

48) Zo schrijft bv. B. Besz, in "Unsere religiöser Erbe", dl. 2, pg. 82, over Calvijn, dat zijn natuur van alle subjectivisme afkerig was ("aller Subjektivismus abholden Natur"). In dezelfde trant schrijft Dr. Fr. Büsser, a.w., pg. 19/20 - m.i. geheel onjuist! -

: "Ein tiefes In-sich-gehen, ein Aushorchen der eigenen Seele, war Calvin bis in die Zeit seines Sterbens hinein unmöglich. Es kam ihm wohl gar nicht in den Sinn. Erst

178

die Bettlägerlichkeit vor dem Sterben und das Nahen des Todes müssen ihn verleitet haben, tiefer lieber selbst nach zu denken und von sich zu sprechen". Door deze uitspraak wordt tegelijk hetgeen ik op pg. 16 inzake Dr. Büsser schreef, bevestigd.

49) Vgl. Calvijn op Psalm 50 : 22.

50) Idem op Psalm 37 : 4.

51) Marnix van St. Aldegonde koos zijn devies "Repos ailleurs" - dat betekent: rust elders! - uit het door hem genoten Calvijn-onderwijs.

52) Vgl. Dr. H. Quistorp: "Calvins Eschatologie", 1941, pg. 6.

53) Zacharia 12 : 10.

54) Vgl. Calvijn op Psalm 138 : 7.

55) Idem op Psalm 73 : 23.

56) Vgl. Luthers "iustitia aliena", de vreemde, toegepaste - of beter: toegerekende - gerechtigheid van Christus.

57) Vgl. Calvijn op Psalm 69 : 15 en Psalm 92 : 10.

57a) Jean Cadier, "Calvin", 1958, pg. 5, noemt Calvijn "één van de grootste strijders van de Geest"!

58) Handelingen der Apostelen 14 : 22.

59) Openbaring 3 : 17.

60) Vgl. Calvijn op Psalm 40 : 12.

61) Idem op Psalm 129 : 1.

62) Idem op Psalm 44 : 23.

63) Vgl. John Bunyans "Heilige Oorlog".

64) Vgl. op Psalm 73 : 4.

65) Idem op Psalm 86 : 16.

66) Jeremia. 45 : 4, vergeleken met 1 : 10.

67) Vgl. Calvijn op Psalm 9 : 21; vgl. ook Inst. II, 2, 11.

68) 1 Petrus 5 : 5.

69) Hiermee dunkt ons de volgende uitspraak van E. Mülhaupt, a.w., pg. 56, niet wel overeen te stemmen: "....darum verwendet er (nl. Calvijn) das Bild (nl. des Arzts) iauch nur da, wo dieser Art Aehnliches vorliegt, beim Gebrauch des Gesetzes, und nicht zur Deutung der innerlich geheimnisvoll wirkenden Gnade".

69a) J.-D. Benoit, a.w., pg. 177, is daarom wel bezijden de waarheid, wanneer hij schrijft: "Voor een man als Calvijn schijnt er geen twijfel te bestaan".

70) E. Mülhaupt, a.w., pg. 108, schrijft hierover: "Calvin hat Luthers Urteil einfach wiederholt: nichts fühlen van isinem Elend und seiner Bosheit, das ist der Gipfel göttlichen Zorns".

71) Vgl. Dr. H. Quistorp, a.w., pg. 4.

72) De vergeving wordt de verworpenen ontnomen, zegt Calvijn op Psalm 140 : 10.

73) Filippenzen 3 : 20; Eféze 2 : 6.

74) Vgl. Dr. H. Quistorp, a.w., pg. 92, 196.

75) Romeinen 8 : 35.

76) Vgl. noot 51.

77) Vgl. Calvijn op Psalm 102 : 13.

78) Vgl. Calvijn op Psalm 16 : 11.

79) Geciteerd naar Dr. H. Quistorp, a.w., pg. 201.

Register van namen

Ameaux, P.

30

Ammers-Küier, J. van

33

Augustinus

10, 20, 91, 157 v., 175, 193, 226, 245

Bakker, J. T. 118

Barth, K.

12, 43, 53, 146, 175, 186, 245

Bauke, H.

31

Baume, P. de la

25

Bavinck, H. 53, 175

Benoit, J.-D. 37, 52, 174, 245, 247

Bergh, W. v. id

118

Berkhof, H.

17, 32 v., 118

Berkouwer, G. C.

31, 53, 103, 119

Bernhardus

126, 174

Besz, B.

246

Beza, Th.

14, 16, 20

Boer Knottnerus, J. 12 v., 101

Bolsec, H.

29

Bonhoeffer, D.

118

Bosch, J. W. v. d.

33

Bucer, Martin 14, 27 v., 33

Bunyan, J.

247

Buren, Idelette v.

28

Büsser, Fr.

16, 20 v., 32 v., 174, 246

Cadier, Jean 33, 247

Calvijn, Johs. passim

Caroli 115

Castellio, Seb. 29, 33

Cauvin, Antoine

17

Cauvin, Gérard

17 v.

Cauvin, Marie 17

Comrie, Al.

103, 175, 246

Cop, Nic.

23

Couvée, D. J. 9, 31

Cramer, J. A. 9, 31

Dankbaar, W. F.

8, 23, 31, 33, 37, 52, 175

Dee, S. P.

204, 246

Denzinger,

245

Does, J. C. v. d.

33

Doumergue, Em.

17, 32

Dijk, A. L. F. v.

32

Erasmus

33

d'Espeville, Ch.

11

Fabius, D. P. D.

31

Fareel, W.

26 v., 153

Franc, Jeanne le

17

180

Frans I 25

Friethoff, C. 33

Pernoud, R.

31

Genderen, J. v.

245

Polman, A. D. R.

33

Greijdamus, S.

31

Potgieter, F. J. M.

33, 52, 118

Grieken, M. v. 174, 246

Praamsma, L. 8, 31

Groen 9

Quistorp, H. 247

Grolle, J. H. 53

Renata van Ferrara

26, 81

Groot, D. J. de 33, 53

Rhijn, M. v. 32

Groot, Joh. de 245

Richel, P. J. 175

Gruët 115

Rougemont, M. de

119

Haar, J. v. d. 53, 175

Ruler, A. A. v.

174, 245

Haasse, H. S. 175

Sadolet, Kard. 29, 33

Haitjema, Th. L.

118

Schelven, A. A. v.

31

Hegger, H. J. 33

Schilder, K. 31, 118,

Henry, Paul 17, 31 v.

Schipper, Editie

31

Heppe, H.

53, 119

Schleiermacher

43, 53

Hirsch, Em. 32

Schreurs, Jac. 118

Hohlenberg, Johs.

32

Schroten, H. 246

Interzon, G. P. v.

32 v. Schwartz, R. 33

Jakobs, P.

33

Seeberg, Reinh.

175, 245

Jonker, H.

175

Seneca 23

Kersten, G. H. 53, 118

Servet, Mich. 29, 33, 115

Kierkegaard, S. 10 v., 21, 32, Severijn, J.

53, 246

Kievit, I.

75, 118, 245 Sizoo, A.

31, 33

Klugkist Hesse

53

Stiasny, E.

53

Kohlbrügge, H. F. 44, 174

Stickelberger, E.

17, 32, 118, 175

K•olfhaus, W. 53, 174, 246 Stoep, D. v. d. 118

Kooiman, W. J.

31

Stordeur, Jean 28

Kraemer, H. 175

Strasser, O. E. 31 v.

Kreek, W.

53

Terrance, T. F.

44, 53

Krusche, W. 11 v., 32, 52 Vegt, W. H. v. d.

118

Labadie, J. de 161

Veldkamp, H. 52,

Lang, August 33, 245

Viret, Pierre 38

Lefèvre

20

Visscher, H. 31, 44, 52 v., 119

Lewis, S. C. 119

Voetius, G.

102, 119

Linde, S. v. d. 11 v., 31, 38, 52 v., 118, 133, 182 t/m 185, 245

Vrijer, M. J. A. de

Lonkhuijzen, J. v.

53

tWaals, Jacq. v. d.

32

Luther, Hans 17

Warfield, B. B.

31

Luther, M.

7 v., 10, 20, 30 v., 43, 77, 181, 194, 245, 247

Wilhelmina, Prinses 175

Marnix²⁴⁷

Witsius, H.

245

Melanchthon, Ph.

28, 33 Woelderink, J. G.

70, 118

Mülhaupt, Erwin

11, 16, 32, 37 v., 52, 118, 210, 245, 246, 247

Woude, S. v. d.

33

Musculus, W. 14

Zalm, A.

31, 118

Niesel, W.

9, 31, 43, 245 Zwaan, J. de 118

Niftrik, G. C. v. 9, 31 v., 33 Zwart, W. de 33

181

Nigg, W.

33

Zwelg, Stefan 33

Noordmans, O.

67

Zwingli

7

Nijenhuis, W. 33, 42 v., 53, 118, 175

Olevitanus

18

Oorthuys, G. 175

Otten, Heinz 174

Pelagius

245

182

Overzicht van de uit Calvijns Psalmencommentaar aangehaalde plaatsen Psalm pag.

Psalm pag.

1 : 1

65, 113, 167

11 : 2

223

3

135

4

41, 90, 206

4

201

7

91

2 : 6

130

12 : 1

160, 229

7

64

6

236

9

141

7

100, 103

12

135, 231 8

220

3 : 1

227

13 : 2

79, 144, 151, 201, 226

3

47

4

79

4

68, 136

6

151, 209, 214, 231

8

48

7

214

4 : 7

149, 232 14 : 1

61, 159, 160

9

197

2

74, 89, 141, 160, 193

5 : 4

138, 209 5

143

5

60, 85

15 : 1

74, 131, 156, 161 v., 199,

8

137, 167, 212

239

9

91

2

117, 199

6 : 2

83, 135

16 : 1

207

7

230

3

164, 187, 199, 211

9

229

6

214

7 : 3

205, 217 7

61, 139, 171, 187, 190, 206

4

90

8

201

7

105, 217 10

130, 203

8 : 2

62, 106, 242

11

171, 199

3

201

17:5

221

5

97

6

233

6

45, 130, 193, 236

7

68, 107, 146, 152, 199

8

125, 137 14 219

9 : 2

142

15

136, 209, 214 v.

4

147, 149, 187

18 : 1

149

10 62, 63 2

116, 164

12 158

6

41

13

139, 214, 241

7

94, 217

14 142, 212, 223

8

201

17 79

14 142

21

69, 81, 84, 191, 227 16

72, 108, 143

10 : 1

219, 223 19

195

13 95, 219 21 91

16 160

22 89

17 186, 235

23 210, 225

18 86, 149 31

65

11 : 1

91, 103, 157

38

48, 110, 131, 203

Psalm

pag.

Psalm

pag.

1 : 1

65, 113, 167

3

135

4

201

2:6

130

7

64

9

141

12

135, 231

3 : 1

227

3

47

4

68, 136

8

48

4 : 7

149, 232

9

197

5 : 4

138, 209

5

60, 85

8

137, 167, 212

9

91

10 194

6 : 2

83, 135

7

230

9

229

7 3

205, 217

4

90

7

105, 217

8 : 2

62, 106, 242

3

201

5

97

6

45, 130, 193, 236

8

125, 137

9:2

142

183

4

147, 149, 187

10 62, 63

12 158

13

139, 214, 241

14 142, 212, 223

17 79

21

69, 81, 84, 191, 227

10 : 1

219, 223

13

95, 219

16 160

17 186, 235

18 86, 149

11 : 1

91, 103, 157

11:2

223

4

41, 90, 206

7

91

12 : 1

160, 229

6

236

7

100, 103

8

220

13 : 2

79, 144, 151, 201, 226

4

79

6

151, 209, 214, 231

7

214

14 : 1

61, 159, 160

2

74, 89, 141, 160, 193

5

143

15 : 1

74, 131, 156, 161 v., 199,

2

117, 199

4

113, 233

16 : 1

207

3

164, 187, 199, 211

6

214

7

61, 139, 171, 187, 190, 206

8

201

10

130, 203

11

171, 199

17:5

221

6

233

7

68, 107, 146, 152, 199

14 219

15

136, 209, 214 v.

18 1

149

2

116, 164

6

41

7

94, 217

8

201

14 142

16

72, 108, 143

19 195

21 91

22 89

23 210, 226

31 66

38

48, 110, 181, 208

Psalm,

pag.

18 : 45 88, 206

19:3

69

4

112

7

46, 69, 74, 107, 113, 142

8

72, 82, 129 v., 135, 140,

168, 215

10

101, 149

11

72, 91, 94, 102

12

60, 102, 135, 140, 188 v.

19 v., 226, 237

20:1

157

2

62, 146

4

130

7

142, 223

0 126

21:4

142

10

83, 86, 171, 240

11

82, 151, 171

12

131

22 171

184

22 : 2

90, 144, 202, 205, 225

5

81, 104, 217 v.

8

103, 231

10

146, 206, 224, 235

12 49

16 84, 125

20 105

23 214

24

112, 162, 198

26 155

27 51

28

131, 163, 202

30 196

31 131

23 : 1

40, 157, 231

2

62

4

62

6

103, 238

24:1

69

3

195, 198

5

74, 157

6

89, 162

7

114, 158

8

158

25 : 1

49, 218

2

40, 184

4

104, 225

6

67, 138, 220, 225

25 : 7

86, 150, 195, 218

8

40, 141, 191, 194

9

79, 94, 142

110

74, 107

12 187

13 98

14

63, 70, 165, 184, 19616 105

26:3

101

5

161

6

117, 203

8

49, 168, 207

9

99

27 : 1

100 v., 149, 152

3

230

4

199

8

63, 96, 150

9

97, 137, 148, 212

10 98

13

152, 213, 220

28 : 1

40, 149, 235

2

40, 45, 241

3

202

4

184

5

211

6

136, 219

8

68, 125, 195

9

127

29:5

62

6

229

9

69, 97, 113, 222, 242

30:2

209

3

145

5

146

6

83, 143, 173, 229

7

219

8

199, 204

9

222

10 103, 235

31 : 5

203, 211

6

48

9

220

14 94

19

96, 107

22 204

24 208, 219

32 : 1

49, 82, 90, 93, 139

2

97

3

84, 144, 213, 227

185

32 : 4

77, 114, 219, 228

5

81, 148, 151

8

196

11

135, 147, 194, 203 v.

33 : 11

61, 204

12 63, 66, 140

15 189

18 98, 163

22 63, 145

34 : 1

163, 187

2

49, 146

3

88

7

222, 225

9

149

10

78

15

202

16

171, 236

19

96, 144, 222

20

232

22

93

23 93

35:2

204

3

137

10

242

11

209

12

197

13

221

18

167

36:4

171

8

99

9

140

10

134, 189 v.

11

112

37:3

223

4

98

5

111

6

136

7

220, 239

9

219, 239

10

197, 214

16

85, 208

19

208

23

140, 188, 195

25

225, 238

27

239 32 242 34 79

38:1

69

2

49, 85

38:3

77

10 41, 219

12 223

19 87, 227

31 40

39:2

231

7

239

8

11, 111

9

87

10

40, 227

11 7

8, 85, 228

40:3

115

4

136

5

80

7

112, 140, 164, 199, 213

8

48, 70 v., 91, 153, 185

17 205

41:1

224

5

87, 171, 187

10 167

11 136, 187

13 73, 99, 221

42 : 1

184, 228

5

187

6

186, 208

7

47, 78

43:1

213

2

79, 101, 114, 207, 210

44 : 4

66, 198

186

6

134

20 114, 129, 224

23 128, 154, 172, 225, 241

45:2

129

6

64, 125

9

156

11 126 14 156 17 110, 127, 129, 156

46:2

207

4

136, 207

6 155

7

212

8

65, 101, 110

9

40, 45, 146

47 : 1

101, 138, 149, 214

4

64, 158, 184

5

40, 67, 98, 139

6

166

10 155 v.

Psalm

pag.

Psalm

pag.

255

254

48:1

98

2

125, 129

8

68, 101, 130, 146

9

103, 134, 145, 203, 224, 235,A 14

11

156, 189 56 : 4

14 204

5

18 207

6

49:1

62

9

4

64, 158, 184

11

7

78

57:2

13 236

10

15 203, 232, 238 v. 59:2

16 102, 104, 196, 235, 242

6

21 46

11

50:1

163

60 : 8

4

73 v., 162, 195, 210 13

8

114, 117 61 : 2

9

165

4

14

49, 66, 81, 165 v., 203,

6

209

15

16 117, 169, 203, 206 27

17 65, 169, 210

29

21

169

62 : 1

22

74, 114, 146, 203, 235

5

23 39, 164, 212

8

51 : 5

214, 232 10

6

89, 160

12

7

86, 89, 103, 239

63 : 1

8

81, 189

3

9

88, 91, 93, 136, 141, 143,

4

145, 159, 182, 205, 207 v.,

6

215, 218, 223, 227

7

10 116

9

12

108, 110, 135, 140, 144,

65 : 2

185 v., 188, 192 v.

4

13 73, 145 5

14 87, 108, 189

15 65

16 220

17 242

19

88,

150,

165,

170,

203

vv.,

227

20

107, 111, 159

52:1

126

3

134, 226

4

213

8

214

10 159, 209

11 150, 232 pag.

41, 136

219 221 225 49, 150, 235

221, 225

208 221 225 238 135 91, 228

131

187

63, 140, 213, 235

145

141, 182

218, 220, 222, 231

148, 207

163, 208, 224

67, 96

99

67

48, 221

206

224, 226

190, 192

135, 207

207

128, 145, 201

213 143 167 189 169, 207

112

67 v., 96, 109, 136, 169, 187, 189, 195, 205, 214, 218, 232, 238, 240.

97

224, 228

130, 146, 152, 164, 212

81, 197, 217, 232

135 186 236

209 134 131

68, 100, 111

Psalm

pag.

68 : 23 145, 152

26 81, 114, 169, 208

29 73, 101 220 v.

32 158

34 135

35 73

69:2

44

9

115

12 169

15 67, 96, 163

21 220

23 127, 171, 242

27 99, 227

28 184, 241

29 67, 161

30 166

31 131, 144, 147, 164 35 240

71:5

146

10 105

14 205, 224

16 100, 163, 194

19 205, 225

20 110, 145

72:2

131

7

91, 193

73

Inl.: 115, 139

1

129, 169, 197

2

69

10 163, 190

11 229

16 85

17 69, 190

20 240

21 69

23 96, 144, 184

26 61

74 : 1

67 v., 74, 87, 135, 185

2

72, 141, 218

9

83, 145, 213, 214, 228,

12 205, 229, 231

13 157 16 139 19 95, 115

21

223

75 : 4

153, 191

10 230

76:2

125

10 99, 146

Psalm

pag.

77:6

85, 231

8

77, 95, 102, 108, 135,

199, 226

188

10 82 v., 171

16 236

78:4

63, 69

8

86, 202

9

72

21

203, 205, 235

78:34 49, 73

39 193

52 99

67 72

68

130

79 : 6

131, 239

10

99, 185, 217, 224

80:9

233

12 97

13 40

15 147

47 97

81:2

73, 115

5

72, 142

7

130, 185, 195

9

71

11

41, 134, 136

12 93, 135, 156, 193

14 202

21 93

83:3

203

84:2

164

5

151, 166

7

63

11 41

12 237

85:3

194

5

87, 194

6

218, 226

9

145, 157, 161, 228, 236

237,

11

91, 100, 215

86 : 1

223, 230

2

112

3

219

6

81

11 185, 197

12 233

14 214

16 144 v., 208, 229

87

In1.: 160, 189, 195, 220, 238

Psalm

pag.

Psalm

k

54 : 8

55 : 10

13

11

66 : 10

15

17

67 : 1

3

4

68 : 5

16 17 20

257

256

Psalm

pag.

87 : 1

64

4

156

5

155, 191

6

191, 195, 240

7

136

88 : 1

189, 224

2

172

14 116

15 148, 235

89:3

99

4

67,71

6

166

189

10 142, 155, 160

15 60

18 51

19 126 23 131 27 131 29 71, 149

31

73, 127, 130, 136, 192,

228

35 73

36 100

39 225

46 105

47 51, 82, 94, 103, 147, 228 51 226

90:1

46

3

239

11

68, 83, 107, 171

12 185, 241

16 142, 171

91

Inl.: 40

4

95

6

229

7

107, 201, 212

9

205

11 60

14 151, 209

15 205, 217 v., 223, 237

92

Inl.: 172

1

164, 211

5

94, 97

7

201

10 49, 136, 207, 236

13 51, 197

93 : 5

67, 71, 107, 157

94:5

160

10 207

Psalm

pag.

94 : 12 162, 172, 186, 189, 197,

209, 219

14 236

15 231

18 235

95:1

166

6

197

7

98, 138

&

41, 191

96 : 10 46, 192, 197

97 : 1

239, 241

97:7

202

11 198

98:3

138

4

156

99 : 5

96, 125, 137

6

138

8

208

100 : 1

41, 51, 138, 191 v.

102:1

40

2

79

3

82

4

156

11 45, 227

13 72

14 79, 160

15 195

16 225

18 147, 161

29 192, 209

103:2

116

3

135, 147, 194

7

98 v., 107, 157

8

151

9

82

11 144

12 48

13 99, 163

14 44

17 112

105 : 3

218

4

209

11 95, 212

190

16 198

19 225

31 159

106:3

92

4

68, 94, 105, 157

6

202

Psalm

pag.

106 : 12 48, 192, 204

28 155

29 203

31

91, 135

39 163

47 156

107 : 10 146

17 142, 148

20 204

42 41, 201

109 : 3

128

6

148, 187, 219

8

242

12 85

13 72

15 171

16 170

20 86

21

60, 99, 130, 211, 227

28 148, 225, 236

30 153, 197, 207

110 : 3

126, 153, 191 v., 202

4

126

17 161

111 : 1

115, 222

2

41, 102, 197

5

92, 146, 155

7

97

9

102, 126, 192

112:1

167

4

236

5

91, 137, 237

7

209

113 : 1

79, 107, 113

5

96

115 : 2

159, 195, 242

9

136

11 75, 105, 158, 163

17 138, 210

116:1

137

7

136 v., 139, 197

10 205 11 221 13 153, 166

17 115

117:1

167

118 : 1

163, 242

5

66, 135, 219

6

242

Psalm

pag.

118 : 10 223

17 128

18

78, 153, 172, 228, 238

24 136

25 129, 160

119

Inl.: 210

1

40

5

187

9

230

10 240

12 184

119 : 13

117

17

39, 108, 139, 142, 186,

190, 210

19 201, 239, 242

21 203, 205, 228

23 105

26 185, 197

27 64

32 151

33 65, 184, 211

· ·

191

34 40

35 151

36 79

37

60, 139, 154

38 105 42 69 44 224 49 64, 150

51 163

52 185

53 51

54 116, 242

55 227

57 69

58 100, 205

61 114

62 64, 69

64 109, 189 v.

65 49, 147

67 227 v.

69 90, 107, 115

73 191, 193

75 115

76 104

78 64, 113 v., 164

80 191 84 85 89 192

258

259

Psalm

pag.

119 : 91 208

92 212

94 106, 195

98

69, 196

101 38, 68, 107, 187

103 70, 72, 135, 167, 232

104 61

105 61, 145, 147, 153, 182, 188, 225

108 64

111 151, 166

112 183, 188

115 137

116 78, 108, 169, 189, 208 120 203

123 101, 134, 238

124 65, 185

126 202

130 190

133 70, 211, 221

134 187, 232

135 134

141 117, 165, 169, 219

142 68, 222, 236

144 64, 190, 210

149 110

152 207, 213, 236

155 150, 229

159 116, 206

162 192

165 213

166 173

169 191, 237

171 59, 109, 185

173 221

174 39, 149

175 78, 141, 191

121:4

104

122:4

73

123:3

190

124 : 1

142, 212

125:1

104

3

172, 220

4

197

126:4

239

5

240

127 : 2

206

5

138

128:2

40

129 : 1

173, 212, 225, 235

Psalm

pag.

192

129 : 3

172, 227

130 : 8

112

131:7

78

13 89 131 : 21 115 132:14 62

135 : 8 141 13 211 15 135, 211

136 : 23 152

137 : 1

202

138:3

219

7

110, 206, 214

139:7

78

18 39

13 89

20 41

21 115, 221

24 240

140 : 7

79, 197, 217 v., 221

10 170, 202, 236

13

111, 214, 223

141:1

226

3

109, 189

5

232

143:2

40, 89 v., 203

3

48

4

184

8

64

10

71, 184 v., 187, 193

144 : 1

108, 189

5

229

145:1

241

4

61

17 173

18

38, 40, 41, 100, 105, 108, 148

19 208

20 135, 209

146:10 72

7

173

147 : 2

72, 213

6

78

19

111, 113 v., 135, 190, 209, 242

148:3

167

14 97

149 : 1

136, 147

9

158

150 : 6

243